

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 05681

IN DER VELT FUN GEZANGEN

Moissaye J. Olgin

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

[Handwritten signature]

איז דער וועלט פון געזאננען.

א בוך וועגען פאעזיע און פאעטען

פון מ. אַלגין.

ארויסגעגעבען פון „פארווערטס“

175 איסט בראדוויי

.1919

געווידמעט מ. ר. ת.

אינה אלט.

לימערארישע ריכמונגען און לימערארישע ווערטען : פֿוידזש

1. דעקאדענטען און סימבאָליסטען — — — — — 9
2. אלטע און נייע לימערארישע פארמען — — — — — 15
3. „איד פערשטעה ניט“... — — — — — 24
4. אינהאלט און פארם — — — — — 36
5. „פון פראלעטארישען שטאנדפונקט“ — — — — — 41
6. בילדונג און דיכטונג — — — — — 47

וועגען ליעדער אין אלגעמיין :

1. סימבאָל און ריטם — — — — — 57
2. שפראך און אינהאלט — — — — — 64
3. די נשמה פון א ליעד — — — — — 74
4. ליעדער אהן א נשמה — — — — — 82
5. טענדענץ און קונסט — — — — — 88

אידישע ליריקער :

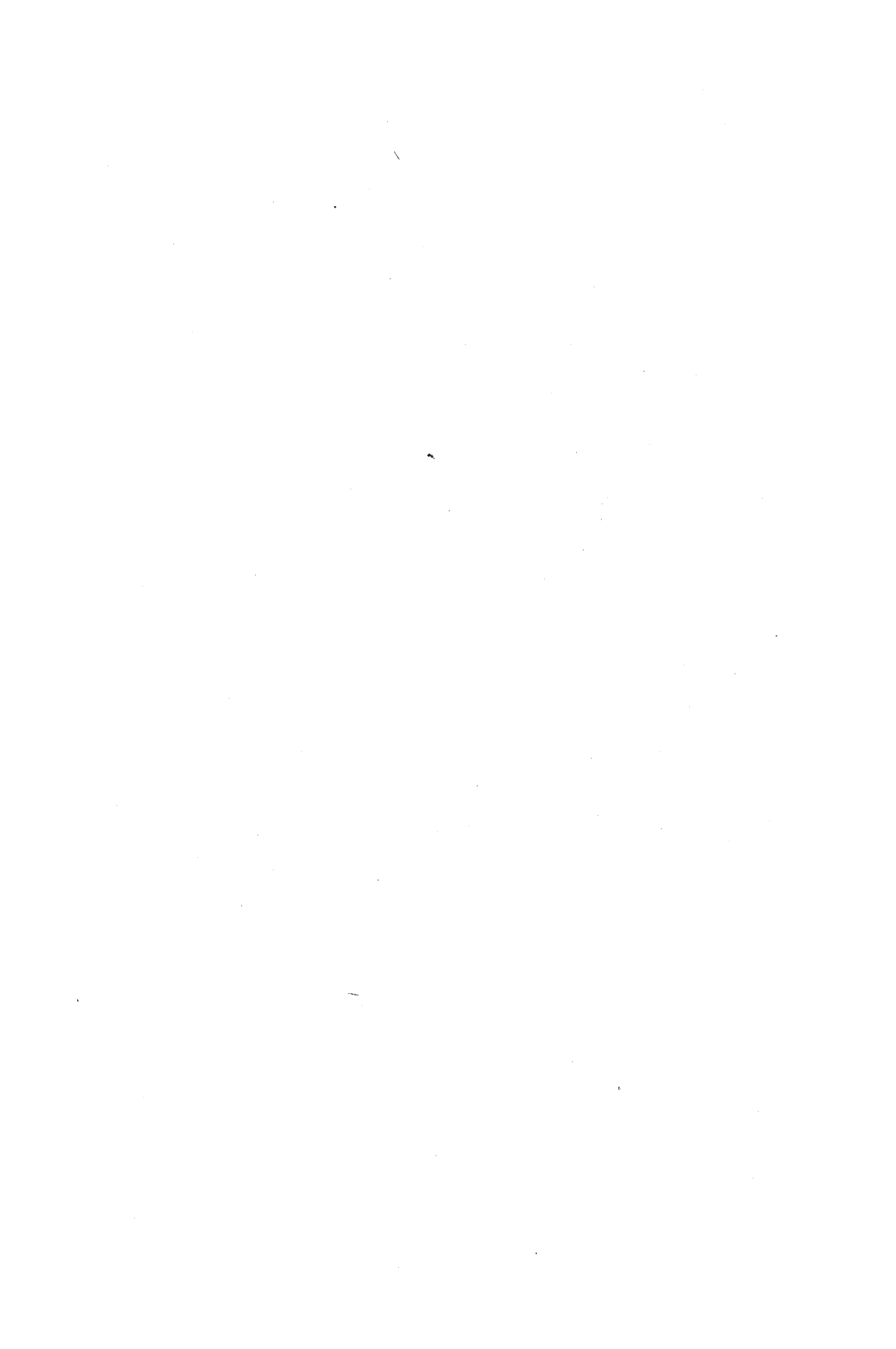
- ש. פרוג — — — — — 99
- מאררים ראזענפעלד — — — — — 129
- פריץ דער ליריקער — — — — — 143
- א. ליעסין — — — — — 157
- ח. נ. ביאליק — — — — — 172
- יהואש — — — — — 186
- אברהם רייזען — — — — — 219
- דוד איינהארן — — — — — 243
- י. ראָלניק — — — — — 258
- ש. י. אימבער — — — — — 267
- מאני לייב — — — — — 273

- ראבינדראנאטה טאַגאָר — — — — — 297

ליטעראַרישע ריכטונגען

און

ליטעראַרישע ווערטהען

ליטערארישע ריכטונגען און ליטערארישע ווערטהען.

I.

דעקאדענטען און סימבאָליסטען.

סימבאָליזם און דעקאדענטיזם! — ווי אַפט קומט אויס צו
הערען די דאָזיגע ווערטער אין דער אירישער ליטערארישער קריטיק.
ניט ווייניג האָבען מיר געלייענט וועגען די חסרונות פון אַט די ריכ-
טונגען; פאַראַן ביי אונז אפילו אזויגע פובליציסטען, וואָס דאָס
וואָרט „דעקאדענט“ איז ביי זיי גלייך צו אַ שימף-וואָרט. אַבער
זעלטען געפינען מיר אזא קריטיק, וואָס זאָל זיך ערנסט אָבער
מיט דער פראגע: וואָס איז אזוינס דעקאדענטיזם און סימבאָ-
ליזם און אין וואָס בעשטעהט זייער אונטערשיעד פון אנדערע
ריכטונגען אין דער קונסט.

ווייל מען זיך ניט בעגנוגענען מיט פראזען, וועלכע גליטשען
נאָר אויף דער אויבערפלאַך פון דער פראגע און ריהרען ניט אַז
איהר עצם, איהר תוף, — מוז מען זיך אָפגעבען אַ קלאָהרען דינ
והשבון וועגען דעם, וואָס פאַר אַ ערשיינונג ווערט דאָ אַרומגערעדט,
אין וואָס בעשטעהט איהר פסיחאָלאָגישער גרונד און איהר סאָ-
ציאלע בעדייטונג, וואָס פאַר אַן אָרט פערנעהמט זי צווישען די
איבעריגע קולטור-ערשיינונגען פון אונזער צייט. נאָר אויף אַזא
אופן קען מען געווינען אַ מאַסשטאַב צו אורטהיילען וועגען דעם
ווערטהען פון פערשיעדענע קונסט-זווערס און אַ מעגליכקייט צו
שעצען די פערשיעדענע „קריטיקער“ יעדען ווי איהם קומט.

די סימבאליסטישע און דעקאדענטישע ריכטונגען ווערען גע-
וועהנליך בעצייכענט מיט איין נאָמען „מאָדערניזם“. פאראן אַזוינע
קריטיקער, וועלכע זיינען זיך נוהג צוצוקלעפען צו מאדערניזם אויך
„מיסטיציזם“ און „ראַמאַנטיזם“ — כדי עס זאָל אויסקומען האר-
בער. מיר וועלען פונדעסטוועגען אויף די לעצטע צוויי בעגריפען
זיך ניט אָפּשטעלען — ערשטענס, ווייל דאָס זיינען מעהר פילאָ-
זאָפּישע, איידער ריין ליטעראַרישע ריכטונגען, צווייטענס, ווייל
זיי זיינען ניט כאַראַקטעריסטיש פאר דעם „מאָדערניזם“. מיט
טישע שטימונגען געפינען זיך אין די פּאָעטישע ווערק ניט נאָר
פון די „יונגע“. פראַגען וועגען דעם וואָס עס טהוט זיך אויף „יע
נער זייט“ ערפּאהרונג, אויף יענער זייט פון דער רעאַלער וועלט,
ווערען בעהאַנדעלט, צום ביישפּיעל, אין די פּאָעטישע ווערק פון
לעוו טאָלסטאָי, וועלכען קיינער וועט, דאכט זיך, ניט האַלטען פאר
אַ דעקאדענט. טאָלסטאָי'ס העלדען, קען מען זאָגען, זיינען אלע
קראַנק פון אַט די שטימונגען און אַט די „פּערשאַלטענע“ פראַגען.
און בנוגע צום ראַמאַנטיזם, איז ער יעדענפאַלס נישט קיין קינד
פון דער „מאָדערניסטישער“ ליטעראַטור. ווער ווייסט דאָס ניט.
אַז ער איז אין אַנפאַנג פון ניינצעהנטען יאָרהונדערט געווען
די הערשענדע ריכטונג אין ליטעראַטור (און אין פילאָזאָפּיע) פון
דייטשלאַנד, און פון דאָרט האָט ער זיך פּערשפּרייט אין אַ רייע
אַנדערע לענדער. אויך די רוסישע ליטעראַטור האָט איבערגעלעבט
איהר ראַמאַנטישען פּעריאָד. וואָס-וואָס — ניי איז דער ראַמאַנ-
טיזם געוויס ניט.

וועט מען אפשר ענטפערען: יא, דאָס איז אמת, אַז די מאַ-
דערניסטישע ליטעראַטור האָט נאָר ניט אויפגעטהאָן קיין נייעס,
אַז די פראַגען, וועלכע בעשעפּטיגען זי, בעגעגענען מיר אין אַנ-
דערע ליטעראַרישע ריכטונגען. וואָס דען, עס ווענדעט זיך, ווי
ווערען די פראַגען בעהאַנדעלט, מיט וואָסערע מיטלען און
אויף וואָסערע וועגן דער מאָדערניזם נעהט צו צו די גרונד-
פּראַבלעמען פון מענשליכען גייסט. די דאָזיגע מיטלען און די
דאָזיגע וועגען כאַראַקטעריזירען דעם מאָדערניזם — אין דערין ליגט
זיין אונטערשיעד פון אַנדערע ריכטונגען.

אין אַזא ענטפער וועט ליגען אַ גרויסער שטיק אמת. צו

האָט דער מאדערניזם ניט אויפגעטהאָן קיין נייעס — וועגען דעם וועלען מיר דערוויילע ניט רעדען. יעדענפאלס איז דאָס נייע איז איהם ניט דער מיסטיציוזם און ניט דער ראַמאנטיזם; עס איז גענוג פאר איהם די צוויי אנדרעע בעגריפען: סימבאָליזם און דעקאָנדענטיזם; ס'איז אין זיי אליין אויף שוין גענוג דונקעלהייט און אַ גענוגער פלאַנטער, און מאַכען זיי נאָך טונקעלער און נאָך פערפלאַנטערטער אַהן אַ בעזונדערען גרונד איז ניטא וואָס.

כדי צו מאַכען קלערער די פראגע, מוזען מיר אָבער אויף דעם סימבאָליזם אַבטהיילען פון דעם מאדערניזם, ווארים ניט אין איהם ליגט דער קערן פון די נייע ריכטונגען אין דער ליטעראַטור. וואָס איז אַ סימבאָל? ווען אַ מענש וויל רעדען פון אַ זאך און רופט זי ניט אַן ביי דעם ריכטיגען נאָמען, נאָר ער רעדט ווער גען איהר פערשטעלט — האַבען מיר דערינען שוין אַ שטיק סימבאָל. ווען דער דיכטער זאָגט אין תהלים: „שבולת המים שטפתני“ — דער וואסער־שטראָם האָט זיך איבערגעגאָסען איבער מיר, און מיינט דערמיט ניט קיין אמת'ע וואסער און ניט קיין אמת'ן שמראָם, נאָר די צרות, די ליידען וואָס ער איז אויסגעשטאָנען. — איז דער וואסער־שטראָם אַ סימבאָל פאר זיינע ליידען. ווען מיר זאגען אין געוועהנליכען לעבען: „ער פליהט אין הימעל אריין“ און מיינט גען דערמיט, אַז אימיצער איז זעהר פרעהליך, זעהר אויפגעלעבט, איז דאָס פליהען ניט קיין אמת'ע פליהען, נאָר אַ סימבאָל, און ווען אַ אידענע שילט די אנדרעע און זאָגט: „ס'זאָל אויף דיר אַנטקומען אַ שוואַרץ יאָהר“, — מיינט זי ניט אַזא יאָהר, וואָס איז אַבגעפארבט מיט שוואַרצע פארב, און מיינט בכלל ניט קיין יאָהר: דער „שוואַרץ יאָהר“ איז ביי איהר אַ סימבאָל פאר דעם שלעכטס, וואָס זי ווינשט עס זאָל אַנטקומען אויף דער אנדערער אידענע.

אַהן סימבאָלען קען זיך קיין שום פאַעזיע ניט בעגעהן, און די סימבאָלען זיינען אזוי אַלט, ווי די פאַעזיע אליין. דער תנ"ך, בעזונדערס די נביאים, זיינען פול און פול מיט די פּרעכטיגסטע סימבאָלען, מיט די אויסגעצייכענטסטע בילדער. די שטאַרקע ווירקונג פון די נביאים אויף די לעזער ערקלעהרט זיך אין אַ גרויסען גראַד מיט זייער פּערעלדיגער בילדער־שפראַך. זיי בעזיצען ניט נאר איינצעלנע קורצע סימבאָלען, — ס'זיינען פאַראַן ביי זיי גאַנצע

פאָעטישע ווערק, וועלכע זיינען פון אָנהויב ביז'ן סוף איין סימבאָל. יחזקאל הנביא שילדערט אַ פּרעכטיגען זעגעל־שיף, מיט זיינע מאַסמען, מיט זיינע שטריק, מיט זיינע לייטערס, מיט דער גאנצער שעהנקייט און הערליכקייט פון אַ גרויסען ים־שיף — און מיינט ניט דערמיט דעם שיף, נאָר די מלוכה צור, וועלכע איז געלעגען ביים ברעג פון'ם ים און האָט געוועלטיגט מיט איהרע שיפען איבער'ן ים. און ביי'ם נביא יואל איז פאַראַן אַ שילדערונג, ווי דער היישריק קומט אַן אויף אַ לאַנד, ווי ער פערפלייצט די פלעצער, פערשפרייט זיך אין די גערטנער און מאכט פון אַ בליי־הענדען לאַנד אַ וויסמען טרויעריגען מדבר. די שילדערונג איז איינע פון די שטאַרקסטע אין דער אַלל־וועלטליכער ליטעראַטור, זי קאָזט איבער אַזאַ איינדרוק, וועלכער פערשווינדעט שוין קיינמאָל ניט. און מיינען מיינט דער דיכטער ניט דעם היישריק, נאָר די פיינד, וועלכע וועלען אַנקומען אויף יהודה, אויב דאָס פאַלק וועט זיך ניט אומקעהרען פון זיין זינדיגען וועג. דאָס קאפיטעל פון יואל איז דער ריינסטער, דער געליטערטסטער סימבאָליזם.

ס'איז כראי צו ווארפען נאָר אַ קורצען בליק אויף דעם ערשטען בעסטען פאָעטישען ווערק, צו וואָס פאר אַ צייט און צו וואָס פאר אַ פאַלק עס זאָל ניט געהערען, — כדי צו דערזעהן אין איהם אַ גאַנצען אוצר פון סימבאָלען. דער אלטער אידישער דיכטער יהודה הלוי רעדט מיט אַ שפראַך פון לויטער סימבאָלען. אַלע פאַלקס־לעגענדען, אַלע קינדערשע מעשיות, אַלע רעמענישען זיינען צום גרעסטען־טהייל סימבאָליש. אין דער נייער אידישער („זשארנאַל־נישער“) ליטעראַטור געפינען מיר גאַנצע ווערק, וואָס זיינען סימבאָלישע פון אָנהויב ביז'ן סוף. אין מענדעלע מוכרס־פריים'ס „קליאטשע“ רעדט זיך די גאַנצע צייט וועגען אַ פערדעל און וועגען די געשעהעניסען, וואָס טרעפען זיך איהם. אויפ'ן ערשטען בלעך־מעל פון „דער קליאטשע“ האָט דער פערפאסער געשריבען „לסטתי ברכבי פרעה דמתיד רעיתי“, צו אַ קליאטשע אין דעם רייטוואָגען פון פרעה'ן האָב איך זיך צוגעגליכען, כנסת ישראל; די קליאטשע איז ביים דיכטער אַ סימבאָל פאר'ן אידישען פאַלק.

שלום אש בעשרייבט אין זיין „שטערטעל“, ווי אירען האָבען געדאווענט אין וואָרד:

„ביי יעדען בוים א נשמה, און יעדע נשמה, וואס איז הינטער זיין בוים געשטאנען, האט פאר זיין בוים געבעטען, און מיט דער ברכה האט מען דעם תקון אויף דעם גרינס געזעהן... אלץ ארום האט געדאווענט, געבעטען און געדאנקט גאט, און דער הינטער מעל האט זיך דערנעהענטערט צו דער ערד, די ערד — צום הינטער מעל... און די קולות האבען זיך אויסגעמישט, עס איז געווארען איינס. אלץ האט זיך בעהאפטען, און עס איז געווארען איין תפלה, איין הארץ, איין נשמה. און דארט טיעף אין וואלד איז די שכינה צווישען די בוימער אויסגעצויגען און דאווענט מיט...“

עס איז קלאהר, אז דער שרייבער מיינט ניט פינקטליך דאס וואס ער שרייבט. ער מיינט ניט, אז דער הימעל האט זיך אראפגעלאזט צו דער ערד, ער מיינט ניט, אז מען זעהט אויף די גרענער דעם תקון, ער מיינט ניט טאקע באמת, אז די שכינה האט זיך אויסגעצויגען צווישען די בוימער. דאס זיינען אלץ ס י מ ב א ל ע ו ג, כרי צו שילדערען די שטימונגען פון אן עדה אידען, וועלכע דאווענט מנחה אין וואלד און וועלכע פיהלט איהר נאָהענטקייט צו דער נאַטור. דאס זיינען אלץ מ י ט ל ע ו ג, כרי צו אויסמאהלען דאס, וואס דער דיכטער האט געזעהן און זיך פאָרגעשטעלט. א ה ז אוינע מיטלען וואָלט ער ניט געקענט אויסקומען. מיט פשוט'ע בעגריפען, מיט ניכטערע ווערטער וואָלט אויסגעקומען ניט קיין לעבעדיג בילד, נאָר א טויטע, קאלטע בעשרייבונג. א פּאַעטיש ווערק וו ז ז זיך בענוצען מיט סימבאָלען. א פּאַעטיש ווערק וויל שטענדיג פּאַרשטעלען א א י י נ צ ע ל נ ע זאך, ניט קיין אלגעמיינע, אן איינצעלנע בילד, אן איינצעלנע פיהל, אן איינצעלנע שטימונג. ווען איינער זאָגט: „דער מענש איז געווען אין כעס“, איז כעס דא א ב ע ג ר י פ, אונטער'ן וואָרט כעס פּערשטעהט מען דא דאס א ל ג ע מ י י נ ע, וואס ס'געפינט זיך אין יעדען כעס-געפיהל. ווען מען זאָגט: „עס שטעהט א קארשען-בוים“ מיינט מען דא דאס אלגעמיינע, וואס ס'איז דא אין אלע קארשען בוימער. פאר'ן קינסטלער איז דאס ניט גענוג. ער דארף פּאַרשטעלען ו ו י איז דער מענש אין כעס, ו ו י זעהט אויס דער קארשען-בוים, וואס פאר א שטימונג דער קארשען-בוים רופט ארויס אין איהם. די דיכטערישע ארט

שרייבען איז דעריבער א היפוך פון דער וויסענשאפטליכער. די וויסענשאפט רעדט מיט בעגריפען, די אויפגאבע פון דער וויסענשאפט איז — אויסצוארבייטען קלאהרע און דייטליכע בעגריפען. די קונסט רעדט מיט בילדער, מיט סימבאלען. די וויסענשאפט צוגלידערט די איינצעלנע זאכען, כדי צו געפינען אין זיי דאס אלגעמיינע, די קונסט נעהמט די זאך אין גאנצען, מיט אלע איהרע קאנקרעטע אייגענשאפטען, אין דער גאנצער פערשיעדענארטיגקייט פון איהרע סמנים. די וויסענשאפט זאגט, וואס איז די אדער יענע זאך, די אדער יענע ערשיינונג. די קונסט זאגט, ווי איז זי, ווי ווירקט זי אויף אונז, וואס לעבען מיר איבער בנוגע דער זאך אדער ערשיינונג. און דא זיינען סימבאלען דאס אונפערמיידליכע געצייג.

געט הע זאגט אין „פאאוסט“:

„... וואו בעגריפען פעהלען,

דארט שמעלט א ווארט צור רעכטער צייט זיך איין.“

בנוגע צו דער וויסענשאפט איז דאס דער גרעסטער פעהלער.

בנוגע צו דער קונסט איז דאס גארניט אזוי שלעכט. קעהרט איבער דעם פסוק און זאגט: „וואו בעגריפען פעהלען, דארט שמעלט א בילד צור רעכטער צייט זיך איין.“ — וועט איהר האבען זעהר א ריכטיגען אלגעמיינעם כלל פאר דער קונסט.

עס איז קלאהר, אז ניט דער „מאדערניזם“ אליין טראגט אויף זיך די שולד פון סימבאליזם. די נויטווענדיגקייט פון סימבאליזם ליגט אין דער מענשליכער פסיחיק. עס איז דעריבער דער גרעסטער פעהלער צו פערשמעהן אונטער „מאדערניזם“ די דעקאדענטישע און סימבאליסטישע ריכטונג. די מאדערנע, ווי יעדע אנדערע ליטעראטור, נוצט אויס דעם סימבאליזם, ער איז ביי איהר א געצייג, א מיטעל, גלייך מיט אנדערע מיטלען. אפשר וועט זיך ארויסווייזען, אז זי בענוצט דעם סימבאליזם אנדערש, אז די סימבאלען פון דער נייער ליטעראטור זיינען פערשיידענע פון די סימבאלען, וואס מען האט פריהער בענוצט. דאס וועלען מיר שפעטער זעהן. יעדענפאלס איז דא ניטא קיין גרונד צו רעדען וועגען א בעזונדערער ריכטונג, א חוץ דער דעקאדענטישער.

אונטער'ן וואָרט „מאדערניזם“ בלייבט אונז, אלזאָ, נאָר דער
בעגריף ד ע ק א ד ע נ ט י ז ם.

II.

אלטע און נייע ליטערארישע פֿאַרמען.

איך מוז זאָגען פון אָנפאַנג אָן, אז גענוי בעשרייבען, וואָס
איז אזוינס דער דעקאדענטיזם איז ניט אזוי לייכט. דאָס איז
איינער פון די פּערפֿלאַנטערטסטע, פּערשוואַומענסטע בעגריפֿען, וואו
יערערער לעגט אַרײַן אַן אנדער אינהאַלט. אַם מײַסטען בענוצט
מען זיך מיט דעם וואָרט, ניט וויסענדיג גענוי, וועגען וואָס מען
דערט.

כדי וויפּיעל ניט איז צו בעשטימען דעם דאָזיגען בעגריף,
מוז מען פֿאַר אלעמען אונטערשיעדען צווישען דעקאדענטישער
פֿאַרם און דעקאדענטישען אַרײַנאַל. לײַט דער פֿאַרם
איז דער דעקאדענטיזם — אַ קונסט־ריכטונג. לײַט דעם אינהאַלט
— אַ פּילאָזאָפּישע און סאַציאַלע ריכטונג (גענויער: אַ רײַהע
רײַן־פּילאָזאָפּישע און סאַציאַל־פּילאָזאָפּישע שטימונגען), אויסגע־
דריקט אײַן אַ פֿאַעטישער פֿאַרם. וועגען דעקאדענטישען אינהאַלט
וועט אונז אויסקומען צו רעדען שפּעטער, דערווייַל וועלען מיר
נור בעמערקען ערשטענס, אַז דער דעקאדענטישער אינהאַלט נעהמט
זיך פון אַ בעשטימטער אַלגעמײַנער וועלט־אַנשוואַונג, צווייטענס
— אַז דעקאדענטישער אינהאַלט איז ניט דוקא צוזאַמענגעבונדען
מיט דעקאדענטישער פֿאַרם. דעקאדענטישע אידעען און שטימונג־
גען קענען זײַן אויסגעדריקט אײַן אַ געוועהנליכע, לײַט דער פֿאַרם,
גאָר ניט קײַן מאדערניסטישע ווערק, און וויעדער צוריק בעגעגענען
מיר, אַז אידעען, וואָס האַבען מיט דעקאדענטישע גאָר ניט קײַן
שײַכות, ווערען אַפּט אויסגעדריקט אײַן אַזאַ פֿאַרם, וועלכע מען רופּט
געוועהנליך „דעקאדענטיש“. אַט דעם אונטערשיעד צווישען אינ־
האַלט און פֿאַרם פּערשטעהען ניט, לײַדער, זעהר פּיעלע פון די
קריטיקער און דערפון נעהמען זיך בײַ זײַ אַ סך פּעהלער.

וואָס־זשע איז אזוינס די דעקארענטישע פּאַרם?
איך נעהם איינעם פון י. ל. פּרז'עם ליעדער: „פיער שטימען“.

I.

ס'איז ווער ערגעץ אָפּגעגאנגען
און זיין ציטער־בילד געפאנגען
האַלט אַ וואסער־שפּיעגל —
קומט די קאן און שעפט...

II.

און דער וויין איז אויסגעגאנגען,
איז אַ ריז פון ערדען־קריגעל
האַט אַ טראָפּען זיך בעהאַלטען —
און ווערט אויסגעוועפט.

III.

לאנג פּערהילעכטע געזאנגען!
פון געזאנג
האַט זיך לענגער אויפּגעהאַלטען
אַ יתום־קלאַנג,
טהויט ער אויף, ברומט —
און פּערשטומט...

IV.

אַ זון איז אונטערגעגאנגען,
פון אַבגלאַנץ רויטעלט זיך לייכט
אַ נעבעל־זוים
און פּערבלייכט,
און פּערשוואונדען איז דער טרוים...

דאָס דאָזיגע ליעד קען, נאָך מיין מיינונג, דיענען אַלס ביי־
שפּיעל פון אַ דעקארענטישער פּאַרם. איך בין זיכער, אז זעהר
פּיעלע „דעקארענטען־פּרעסער“ וואַלטען מיט פּערגעניגען אויס־
געשטעלט דאָס ליעד פאַר אַ בעווייז, ווי אומגעלומפּערט עס שריי־

בען די „נייע“. מסתמא וואָלטען זיי פאר אלעמען אָנגעהויבען דעם געוועהנליכען מזמור: „סטייטש, איד פערשטעה ניט, מען דארף דערצו האָבען אַ רבי'ן מיט אַ טייטעל“, א. ז. וו. נאָר דאָס אנב אורחא. וועגען „פערשטענדליכקייט“ וועט אונז נאָך אויך אויסקומען צו דערען. איצט לאָמיר פאר אלעמען זעהן זיך קלאָהר מאַכען דעם געדאנק פון דער ליעד און בעגריי-פען, וואָס איז דער אונטערשיעד פון די „פיער שטימען“ צו אַנ-דערע, ניט דעקאדענטישע ווערק.

אויף וויפיעל מען קען דעם אינהאַלט פון אַ פּאָעטישען ווערק איבערנעבען אין פּראָזע, איז דער הויפּט-מאטיוו פון די „פיער שטי-מען“ — דאָס פּערשווינדען, דאָס ניט-בלייבען, דאָס אונטערנעהן פון אַזוינע זאכען, אַזוינע שטימונגען, וועלכע זיינען אַמאָל געווען טהייער און ליעב. ס'איז אימיצער געשמאַנען ביים טייד, זיין בילד האָט זיך ציטערדיג אָפגעשפיעגעלט אויף דער גלאַטער אוי-בערפלעכע פון דעם וואסער. אליין איז ער שוין אַוועק, נאָר זיין ציטער-בילד איז נאָך, דאכט זיך, אויף איין קורצער רגע געבליבען. „קומט די קאן און שעפט“. דאָס וואסער ווערט גערודערט. פער-שוואונדען דאָס בילד. ניטאָ, ניטאָ. דאָס אייגענע איז דער צווייטער סטראָפּע. געווען איז קריגעל וויין און אויסגענאַנגען. איין איינציגער טראָפּען, דער לעצטער טראָפּען פון דעם גאַנצען קריגעל וויין, האָט זיך בעהאַלטען אין אַ ריז. די לעצטע ער-אינערונג, דער לעצטער שפור פון אַמאָליגען ליכט, פון אַמאָלי-גען לעבען. עס בלייבט אָבער אויך ניט. דער טראָפּען ווערט אויסגעוועפט. אַלצדינג פּערשווינדעט, אַלצדינג ווערט פּערנאַנ-גען. עס פּערקלינגען די לעצטע טענער, ס'פּערבלייכט דער לעצטער אַבגלאַנץ פון דער פּערנאַנגענער זון, און די שלום-שורה קלינגט ווי דער טרויעריגער סך-הכל פון אַ גאַנצען אָבגעלעבטען לעבען. ווי דער לעצטער אַקאָרד פון אַ טרויער-געזאַנג:

„און פּערשוואונדען איז דער טרוים“...

די גרונד שטימונג פון דעם ליעד איז בעצם ניט ניין. וועגען דעם, אַז „אַלצדינג פליסט“ האָבען פיעלע פּאָעטען געשריבען. פיעלע דיכטער געזונגען. וועגען דעם וועלען נאָך זינגען און דיכטען די מענשען לאַנגע יאָהרען — אַזוי לאַנג ווי אין דעם מענשענ'ס ברוכט

יועט זיך בעוועגען א בענקשאפט נאך די פערנאנגענע טעג, נאך די פערשוואונדענע טרוימען. דער געדאנק פון דעם ליעד איז ניט ניי, דער אינהאלט איז בכלל ניט „מארערניסטיש“. אין וואס־זשע בעשטעהט דער מאדערניזם, דער דעקאדענטיזם פון דעם דאזיגן „דעקאדענטישען“ ווערק?

איך דערמאן מיר אן אנדער ליעד מיט א גלייכער שטימונג (אויף וויפיעל עס קען איבערהויפט זיין א פערגלייכעניש צווישען צוויי פאָעטישע ווערק). געשריבען האָט דאָס מאַרריס ראָזענפעלד — א דיכטער לכל הרעות ניט קיין דעקאדענט. הייסען הייסט עס „זכרונות“:

חנ'עוודיגע יוגענד מיינע,
 חלום דיגער שטראם!
 אך, ווי האָסטו אויסגעטריקענט!
 כ'זעה פאר זיך דעם תהום...
 איז ניט מעגליך האָטש פון ווייטען
 דאָרט צו טהאן א בליק?
 נאָר א בליק אויף יענע צייטען.
 יענעם שעהנעם גליק?

אונטער דעם זעלביגען טיטל „זכרונות“ איז פאראן ביי ראָזענפעלד'ן נאָך א ליעד:

זיסע, שעהנע, ליעבע קינדהייט,
 ווייט ביזטו פון מיר!
 מיין נשמה, מיין פאנטאזיע
 טרוימט נאָר וועגען דיר.
 ווי א שאַטען ביזטו, קינדהייט,
 ווי א רויך, וואָס פליהט,
 ווי א בליץ געשווינד אנטלויפסטו
 און מען זעהט דיר ניט.
 שוועבסט נאָר אום איין מיין זכרון
 ווי א זיסער טרוים,
 איך דערמאן זיך — און מיר וויינט זיך,
 און מיר גלויבט זיך קוים.

דער געדאנק איז ביי ראָזענפעלד'ן, דוכט זיך, דער זעלבער. וואָס ביי פּר'ץ. ביי פּר'ץ איז ער נאָר אַן אַלגעמיינער, ביי ראָזענפעלד'ן רעדט זיך וועגען איין בעשטימטען מאַמענט — ווען דער קינדהייט, אָבער מיינען מיינט ער אויך מעהר אַלגעמיינ — די פּערשוואַונדענע טעג; דערויף ווייזט שוין דער טיטול אַליין — „זכּרונות“. אזוי איז, דאָכט זיך, אין די בילדער פאַראַן אַ גלויב־כּעניש צווישען ראָזענפעלד'ן און פּר'ץ: ביי איינעם אַ „ציטער בילד“, ביים אַנדערען — אַ „שאַטען“; ביי איינעם אַ „טראַפּעז, וואָס ווערט אויסגעוועפּט“, ביים אַנדערען — אַ „רויך וואָס פּליהט“, און אַ שטראָם וואָס ווערט אויסגעטריקענט; ביי איינעם אַ פּער־בלייכטער נעכעל־זוים, ביים אַנדערען — פּערשוואַונדענע שענהע יוגענד. און ביידע רעדען וועגען פּערשוואַונדענע טרוימען, ביידע בענקען נאָך דעם, וואָס ס'איז אוועק און וועט צוריק שוין ניט קומען.

אַ גלויב־עניש אין ביידע ליעדער איז פאַראַן אַ גרויסע. פּונדעסמוועגען איז איינס דעקאדענטיש, דאָס אַנדערע ניט. איז וואָס בעשטעהט דער חלוק?

דער הויפט אונטערשיעד צווישען דעקאדענטישער און ניט־דעקאדענטישער קונסט־פאַרם איז דער, וואָס די ערשטע בענוצט אזוינע בילדער און אויסדריקען, וועלכע זיינען נאָר ניט געוואַרען וואָכּעדיג, אַלגעמיינ־בעקאנט און אַלגעמיינ־אַנערקענט, בעת די ניט־דעקאדענטישע, „רעאַליסטישע“ אַרט שרייבען געברויכט נאָר אזוינע הילפּס־מיטלען, וועלכע זיינען שוין גוט בעקאנט לכל הפּחות דעם מיטעלמעסיגען אינטעליגענט. די דעקאדענטישע ריכטונג וויל זיך ניט בענוגענען מיט דעם אינווענטאַר פּון געצייגען, וועלכע זי געפינט פאַרטיג אין דער שאַץ־קאַמער פּון דער קונסט, זי וויל יעדעס מאָל שאַפּען נייע, עדעלערע, פּערפיינערטע; די ניט־דע־קאדענטישע ריכטונג אַרבייט מיט די אַלמע געצייגען, נאָר זי קאַמ־בינירט זיי אַלע מאָל אויף דאָס ניי וועדליג דעם מאַטעריאַל וואָס זי בעאַרבייט. דער מאַדערניזם איז אין פּרט פּון קונסט־פאַרם שעפּפּע־ריש, פּראַגראַעסיוו, די אַלמע אַרמען — קאַנסערוואַטיוו.

דערפון איז קלאָהר, אז דער אונטערשיעד צווישען דעקא-
דענטישען און ניטדעקאדענטישען שרייבען איז ניט קיין אב-
סאָלומער, נאָר אַ רעלאַטיווער, וועדליג די פּערזאָן און די צייט.
דאָס וואָס פאַר איין לעזער איז מאַדנע, משונה'דיג, איבערראַשיג
און וועניג פּערשטענדליך — מיט איין וואָרט „דעקאדענטיש“, דאָס
איז פאַר'ן צווייטען לעזער, וועלכער איז מעהר בע'הב'ט אין קונסט,
אַ געווענהליכע ערשיינונג. די בילדער און אויסדרוקען און רעדענס-
ארטען, וועלכע זיינען ביים אינטעליגענטען לעזער קיין שום נייעם
ניט, הגם זייער שעהנקייט און פיינקייט פּערשאַפען איהם אַ עסטער-
טישען גענוס, וועלען דעם האַלב-אינטעליגענט אויסקומען ווי תּרגום.
און אויב דער דאָזיגער האַלב-אינטעליגענט האָט נאָך אַמאָל גע-
הערט וועגען „דעקאדענטען“, וועט ער געוויס אויסזידלען דעם
שרייבער, אז ער איז אַ דעקאדענט. דאָס וואָס עס איז פּריהער
געווען אַ מורא'דיגע נייעס, אַ דרייטע אַפיקורסות אין דעם שלחן-
ערוך פון קונסט, דאָס ווערט שפּעטער מיט עטליכע יאָהר אַ וואָ-
כעדיגע זאך. מען געוואָהנט זיך דערצו, עס ווערט נויטווענדיג, מען
קען זיך שוין אפילו אָהן דעם ניט בעגעהן, און עס איז נאָכדעם
שווער צו פּערשטעהן, פאַר וואָס אזא נאַטירליכע זאך האָט אַמאָל
ארויסגערופּען אזוי פּיעל פּאַלעמיק.

איך האָב פּריהער געזאָגט, אז דער מאדערניזם איז שעפּפּער-
ריש, פּראַגרעסיוו. איך האָב דערמיט ניט געוואָלט זאָגען, אז די
אַלטע פּאַרמען זיינען ניט פּעהיג צו אומענדערונגען און לאַנגזאמע
פּערבעסערונגען. ס'איז ניטאָ אזא קאָנסערוואַטאָר, וועלכער זאָל
זיך ניט מוזען צופאַסען צו די פּערענדערטע בעדינגונגען פון לע-
בען. צייטען בייטען זיך. מיט זיי צוזאַמען בייטען זיך די פּאַר-
מען פון קונסט — אַפּטמאָל אונבעמערקט פאַר דעם קינסטלער
זעלבסט. סוף כל סוף ווערט אונמעגליך צו שרייבען אזוי ווי מ'האַט
געשריבען אַמאָל. די עוואָלוציע געהט זיך דאָ, ווי אין אַלע גע-
ביטען פון געזעלשאַפּטליכען לעבען. דער אונטערשיעד איז נאָר
דאָס, וואָס די מאַדערניסטען פּעהאַלטען זיך ב ע ו ו א ו ס ט -
ז י נ י ג צו דעם דאָזיגען פּראַצעס, זיי ווילען איהם מאַכען
ראַשער און גרינדליכער. זיי ווילען בעוואוסטזיניג שאַפען דאָס
נייע. זיי זיינען אין דעם פּרט די ר ע ו ו א ל ו צ י א נ ע ר ע ז

איז דער קונסט — און דער מזל פון רעוואָלוציאָנערען איז בעקאָנט. פריהער זירעלט מען זיי, אז זיי זיינען הייזיקעפּ, אז זיי פערלאָנגען גען אזוינס וואָס ס'איז ניט מעגליך, אז זיי שטערען נאָר אומזיסט דעם נאטירליכען גאנג פון לעבען; שפעטער, ווען די רעוואָלוציע איז שוין געענדיגט, ווערען איהרע פרוכט — דאָס נאטירליכע און זעלבסטפערשטענדליכע, און דער „גוטער שטאדט-בעלה-בית“ וואָלט זיך געוואונדערט, ווען מ'וואָלט איהם געזאָגט, אז פריהער מיט יאָהרען האָט דאָס אַרויסגערופען אַזאַ פערביסענעם קאַמפּף. אַלס אַילוסטראַציע וועלען מיר נעהמען טאַקי אַלץ די אויבער-ציטירטע ליעדער פון ראַזענפעלד און פּרץ. אויף וויפיעל עס וועט זיין מעגליך, וועלען מיר אַנווייזען אַנדערע ביישפּיעלען פון דער אידישער ליטעראַטור.

ווען איהר ליענט ראַזענפעלד'ס ליעדער, וואָרפט זיך אַיך אין די אויגען אז דער שרייבער בענוצט נור אזוינע ווערטער, אזוינע פּערגלייכונגען, אזוינע בילדער, וועלכע זיינען אַלעמען גוט בע-קאַנט: „הנלעוודיגע יוגענד מיינע“, „זיסע, שעהנע ליעבע קינד הייט“, „ווי אַ בליץ געשווינד אַנטלויפסטו“ — אַלץ אזוינע היימישע, אזוינע פּראָסטע, אזוינע אַלמע בעקאַנטע! ס'איז כמעט ניטאָ איין בילד, איין עפיטעט, איין רעדענס-אַרט, וועלכען איהר האָט ניט בעגעגענט אי אין דער ליטעראַטור, אי אין דער געוועהנ-ליכער שפּראַך שוין טויזענד מאל. נישט שטענדיג זוכט אפילו דער פּאָעט אויסצודריקען זיינע געפיהלען ד ו ר ד ב י ל ד ע ר. אַפּטמאל רעדט ער מיט פּשוט'ע, גאנץ גענויע, כמעט וויסענשאַפּט-ליכע בעגריפען: „מיינ נשמה, מיינ פּאַנטאזיע טרוימט נאָר וועגען דיר“ — אזוי קען מען שרייבען אפילו אין אַ טרוקענעם פּראָזאַאישען ווערק. און אזוינע סטראַפען זיינען ביי ראַזענפעלד'ען כלל וכלל ניט זעלטען. אַט לייענען מיר זיין ליעד „לאַנגער אויגען-בליק“:

איינזאַם מיט זיין טיפען קומער
זיך אַיך שוואַך און קראַנק אַליין,
באַלד פּערביי איז שוין דער זומער,
און אַיך זיך נאָך אַלץ און וויין.
עס פּערוועלקען שוין די בלומען.

אלעם חלש'ט, אלעם דארט,
ס'זעהט דער ווינד, די קעלטען קומען
און איד זיין נאך אלץ און ווארט.

אין דער סטראפע בענעהט זיך דער פאָעט ג א ר א ה ז
בי ד ע ר א ער רעדט דאָ מיט לויטער בעגריפען. „עס פערוועלעקען
שוין די בלומען“, „באלד פערביי איז שוין דער זומער“, „ס'זעהט
דער ווינד, די קעלטען קומען“ — פונקט די זעלביגע ווערטער
בענוצען מיר, ווען מיר רעדען מיט אונזערע בעקאנטע, פונקט די
זעלבע ווערטער אין כמעט דער זעלבער אַרדנונג וועט איהר הערען
אין וואגאָן, אויפ'ן גאַס, אומעטום. כאַראַקטעריסטיש איז אַבער
ניט דאָס, וואָס ס'פּעהלען בילדער. כאַראַקטעריסטיש איז דאָס.
וואָס די בילדער זיינען אַל ע דעם דורכשניטליכען פּובליקום
בעקאנט. דער דיכטער שאפט זיינע קונסט־ווערק מיט די מיטלען.
וועלכע האָבען שוין געוואונען אַלעמענס הסכמה. די קונסט־ווערק
קענען פּערשאַפען, און פּערשאַפען אַפּט, אַז עסטעטישען פּערנעניגען.
אַבער דער לעזער, לייענענדיג, האָט ניט קיין שום טרחה. עס
ליענט זיך „גלאַט“. עס פּערטשעפעט זיך ניט.

די פּאָפּולאַריטעט פון אַ קונסט־ווערק (מיר רעדען
דאָ, זעלבסטפּערשטענדליך, פון אַן אמת'ן קונסט־ווערק, בעשאַפען
פון אַ אמת'ן טאַלאַנט) ערקלערט זיך ביז אַ געוויסען גראַד דורך
דעם, וואָס עס פּערווירקליכט זיינע ציעלען אויף אַן אַלגעמיינ־
אנערקענטען אופן. עס איז נאָה ע נ ט דעם עולם, עס איז
זיינס, זיין אייגענס. עס פּערנעהן אַבער וועניג יאָהרען — און דאָס
וואָס ס'האַבען פּריהער מיט פּערנעניגען געלעזען דערוואַקסענע
מענשען, הויבען אַן לייענען קינדער. דאָס וואָס איז געווען פּאָ-
פולער צווישען דעם נעבילדעטען פּובליקום, ווערט פּערשפּרייט
צווישען האַלב־געבילדעטע קרייזען. די פּריהערדיגע לעזער ווילען
זיך שוין איצט ניט בענוגענען מיט אַזוינע ווערק. זיי ווילען נייעס,
ניט נאָר אין דעם אינהאַלט, נאָר אויך אין דער פּאַרם — און
אפּשר טאַקע מעהר אין דער פּאַרם, ווי אין אינהאַלט, וואַרום
דער אינהאַלט פון פּאַעטישע ווערק איז נאָר ניט אַזוי פּערנערליך:
צוזאַמען מיט דעם נייעם בלייבען שטענדיג אַלגעמיינ־מענשליכע

מאטיווען, וועלכע יעדער דור מוז איבערזינגען אויף דאס ניי — אויף זיין בעזונדערען שטייגער. עם טרעפט אויף ניט זעלטען, אז א שרייבער, א גרויסער טאלאנט, ווערט פון זיינע צייטגענאסען גאר ניט אנערקענט, און ערשט קומענדיע דורות קערען זיך אום און שעפען אין זיינע ווערק אי נייע אידעען, אי נייעם גענוס. אויף אזא שרייבער מוזען מיר זאגען, אז ער איז צו פריה געקומען אויף דער וועלט (אזא מזל האט געהאט, צ. ב., דער דייטשער דראמאטורג העכער, וועלכער האט געשריבען פריהער מיט א האלב יאהרהונדערט און וועלכען די דייטשען האבען ערשט גאר ניט לאנג אנגעהויבען לערנען און פערשטעהן).

ווער עם זוכט נייע פארמען, דער געפינט זיך שטענדיג אין סכנה, אז דער עולם וועט איהם ניט גוט פערשטעהן. צי קען דאס אָבֿהאַלְטען פון זוכען? צו קען מען פאָדערען פון א קינסטלער, ער זאל ניט פראווען קיין נייע וועגען? וועגען דעם וועט אונז אויך נאך אויסקומען צו רעדען בפרטות. לאַמיר זיך אומקעהרען צו פּרָז'ים, „פיער שטימען“:

„ס'איז ווער ערגיץ אבגענאנגען,

„און זיין ציטער־בילד געפאנגען

„האַלט אַ וואַסער שפּיגעל —

„קומט די קאן און שעפט.

אזוי האט מען ביי אונז ביז די לעצטע, גאר די לעצטע צייט, ניט געשריבען. ס'איז ניטאָ קיין איין אַבגעריבענע מטבע, קיין איין אויסדרוק, וועלכער זאל שוין זיין אַבגעבלאקירט פון לאנגען ניצען. אי די קאמבינאציע פון די ווערטער, אי די בילדער, אי די שטימונג — אַלְצֵינִג איז ניט אזוי, ווי דער געוועהנליכער שאַבלאָן. א „רעאַליסט“ קען זיך אנטשעפען און פרעגען שאלות אהו א שיעור. ווי איז דאָס מעגליך, אז אימצער זאל שוין זיין אבגענאנגען פון דעם וואסער און זיין בילד זאל זיך נאך אַלץ אפּשפּיגלען אין דער אויבערפלאַך? ווי איז דאָס מעגליך, אז א יתום־קלאַנג זאל זיך „אויפטהויען“? און וואָס איז דאָס גלאַט פאר א ווערטער „ציטער־בילד“, „אויפטהויען“? ווער געברויכט דאָס אזוינע אויסדריקע? וואָס פאר א סמיכת הפרשיות איז פאראן צווישען אַט די אַבגע-

האקטע, אבגעזונדערטע „פיער שטימען“? און פאר וואס עפעס „פיער שטימען“ און ניט „פיער קאפיטלען“ אָדער „פיער סטרא-פען“? און וואָס איז דאָס עפעס פאר אַ „ווייז“ און „זו“? וועלכען ווייז און וועלכע זון מיינט דאָ דער שרייבער?

הכלל, קשיות קען מען פרעגען גענוג (אין ראַזענפעלד'ס ליעדער איז פאר אזוינע קשיות ניטאָ קיין פלאַץ). דער תירוץ קען נאר זיין איינער: לייענט, וועט איהר דערשפירען די שעהנקייט און די זאנפטהייט פון די בילדער, וועט אייך בעצויבערען די מוזיק פון די ווערטער, וועט איהר דערפיהלען דעם צארטען הויף, וואָס שוועבט ארום די ווערטער, ווי אַ קרוין פון דינע, קוים זיכטבארע שטראהלען ארום אַן ערלען קאָפּ. וועט בעריהרען די סטרונגעס פון אייער האַרצען די שטימונג פון דער ליעד — איז גוט, ווען ניט — איז דאָס ליעד פאר אייך טויט (גיכער: איהר זייט טויט פאר דעם ליעד), און קיין שום טייטעל פון 10 בעהעלפער וועט אייך ניט העלפען, אז איהר זאָלט דאָ בעקומען אַ עסטעטישען גענוס.

דערמיט זיינען מיר געקומען צום שווערסטען און וויכטיגסטען פונקט פון דעם פראבלעם. מען קען פרעגען אזוי: וואָס פאר אַ רעכט האָט דער קינסטלער צו געברויכען אזוינע מיטלען, וועגען וועלכע ער ווייסט לכתחילה אז זיי וועלען דעם פובליקום (אפילו דעם געביילדעטען פובליקום!) זיין פרעמד? די פאָרם איז ניט מעהר ווי אַ דיענערין צום אינהאַלט, אַ כלי, אין וועלכער עס גיעסען זיך אריין די שעפפונגען פון מענשליכען גייסט. וואָס זשע פאר אַ העזה האָט די פארם ארויסצושטעלען איהרע אייגענע אויפגאבען און דערמיט מאַכען אַ תהורובהו אין דער קונסט?

די פראגען ווערען אויך געשמעלט אין אונזער ליטערארישער קריטיק.

III.

„איך פערשמעה ניט“.

עס איז אַ כּלל, אז יעדער מענש איז איינגעשלאָסען אין די ראהמען פון זיין אייגענער פסיחיק און קען פון זיי ניט ארויס. יע-

דער איינציגער קען נאָר זיין אייגענע פּסיחישע וועלט. איבער-
שפּרינגען אין יענעמ'ס פּסיחיק און דירעקט ערפּאהרען, וואָס
דאָרט טהוט זיך, איז פאַר דעם מענשען אונמעגליך. דערין איז
איינע פון די גרעסטע אונטערשידערען צווישען דער פּסיחישער און
פיזישער וועלט. די פיזישע וועלט איז פאַר מיר אונמיטעלבאַר פאַר-
ראַן (זי איז מיר „אונמיטעלבאַר געגעבען“, ווי עס דריקען זיך אויס
די פּילאָזאָפּען). דעם באַרג קען איד זעהן מיט מינע אייגענע
אויגען, דעם בוים קען איד זעהן, איהם אַנטאַפען מיט די הענד.
יענעמ'ס פּרייד קען איד ניט זעהן, יענעמ'ס טרויער קען איד ניט
אַנטאַפען מיט די הענד. איד קען נאָר זעהן, ווי זיין פּנים ענדערט
זיך אונטער דער ו ו ר ק ו נ נ פון דער פּרייד אָדער דעם
טרויער. איד קען נאָר הערען ווי ער לאַכט אָדער ער וויינט (דאָס
געלעכטער אָדער דאָס געוויין זיינען נאָר דער אויסווייניגסטער
א ו י ס ד ר ו ק פון זיינע געפּיהלען, ניט זיינע געפּיהלען אליין).
איד קען הערען זיינע רייד, אין וועלכע ער וועט מיר דערצעהלען,
וואָס ער פּיהלט. נאָר דורך אויסווייניגסטע סמנים קען איד מיר
שאַפען אַ פּאַרשטעלונג וועגען יענעמ'ס פּסיחישער וועלט. די פּאַר-
שטעלונג שאַף איד מיר אויך נאָר לויט דעם מוסטער פון מיין איי-
גענער פּסיחיק. איד קען מיין אייגען געפּיהל פון צאָרן, למשל, —
שטעל איד מיר פּאַר, אַז ווען איינער איז אין כּעס, פּיהלט ער דאָס
אייגענע וואָס איד. ביי מיר איז דאָס געפּיהל פון בענקען אַזוי
און אַזוי, שטעל איד מיר פּאַר, אַז דאָס וואָס אַז אַנדערער רופּט
„בענקען“, און פונקט דאָס אייגענע ווי ביי מיר. צ י א י ז ד אָס
ט א ק ע א י ז ד ע ר א מ ת 'ן פ ו נ ק ט א ז ו י — וועגען
דעם קען מען ניט וויסען, ווארים יעדער קען נאָר איין פּסיחיק.
זיין אייגענע. ער איז אין איהרע דלד אמות איינגעשפּאַרט און
קען זיי ניט אַריבערשפּאַנען אויף קיין פּאַל.

דערפון איז געדרונגען, אַז ווען אימיצער דערצעהלט, וואָס עס
טהוט זיך ביי איהם אין דער נשמת, קען ער איבערהויפט ניט זיין
זיכער, אַז אַלע אַנדערע וועלען איהם פּערשטעהן. ווען איינער
וועט קומען און זאָגען: דאָס און דאָס קען איד מיר ניט פּאַר-
שטעלען, איז אונמעגליך איהם צו העלפען אין דיעזען פרט. און
דאָס איז אַזוי ניט נאָר בנוגע צו פּאַרשטעלונגען: אין דעם פרט

פון לאַגישע בעווייזע איז דאָס אויך ניט בעסער. ווען איינער דער-
ווייזט עפעס מיט לאַגישע ראיות, איין בעווייז נאכ'ן צווייטען.
איינס געקניפט אָן דעם צווייטען, ווי די רינגען פון אַ קייט, און
אַן אַנדערער וועט קומען און זאָגען: פאר מיר איז די לאַגיק ניט
קיין ראיה, — האָט יענער קיין שום מיטלען צו איבערצייגען איהם.
אַ חוץ ווידער די זעלביגע לאַגיק.

נאָך מיר וועלען דאָ בלייבען אין'ס געביט פון פארשטע-
לונגען און בילדער, ניט פון לאַגישע בעווייזע. אָן וואָס פאר אַ פיר-
לאַזאָפישע סיסטעם מען זאָל זיך ניט האַלטען, מוז מען דאָך
אנערקענען, אַז דער דיכטער, ווי איבערהויפט יעדער קינסטלער,
נעהמט דעם שטאַף פאר זיינע שעפפונגען פון זיינע אַי-
גענער נשמה. ווי דער שטאַף איז געקומען אין זיין נשמה
און צו איז ער איבערהויפט געקומען אַהינצו פון דער אויסען וועלט
— וועגען דעם וועלען פערשיעדענע פילאָזאָפישע ריכטונגען האָ-
בען יעדע אַ בעזונדער מיינונג. אלע וועלען אָבער מוזען אנער-
קענען, אַז דאָס, וואָס דער קינסטלער שאַפט, איז דורך גע-
גאַנגען דורך זיין נשמה, אַז דער לעצטער קוואַל פון זיין
שעפפונג איז זיין אייגענער גייסט.

אויב אזוי זיינען פרינציפּעל אי דער „דעקאדענט“, אי דער
„ניט דעקאדענט“ אוועקגעשטעלט אין דער זעלביגער לאַגע. דער
אויסגעשפראַכענער ניט-דעקאדענט, דער האַרבער „רעאליסט“ קען
ניט זיין זיכער, אַז מען וועט ניט קומען און מען וועט איהם ניט
זאָגען: דאָס וואָס דו שרייבסט אונז, איז אונז פּרעמד, דאָס וואָס
דו שילדערסט, קענען מיר זיך ניט פאַרשטעלען, דייןע בילדער
געפינען ניט קיין אָפּקלאַנג אין אונזער נשמה. וואָס וועט בליי-
בען דעם קינסטלער צו ענטפערען אין אַזאַ פאל? וועט ער דען
ניט זיין גערעכט, אויב ער וועט זאָגען: איד קען ניט אַנדערש,
איד קען ניט ארויס פון מיין אייגענער הויט און נאָך ווייניגער פון
מיין אייגענער נשמה; איד שרייב און איד מאַחל, ווי איך
זעה, און צופאַסען זיך צו אַי-ער ענטוויקלונגס-שטופּע
איז מיר אונגעגלייך, ווען אפילו איד זאָל דאָס וועלען? איז דען
דאָס ניט דער גרונד פון דער מערקווירדיגער ערשיינונג, וואָס איז
פּערשיעדענע דורות, ביי אויסערסט פּערשיעדענע לעבענס-בעדיי-
ניס?

גונגען לאַזט זיך הערען פונ'ם לאַגער פון די פּאַעמען אלע מאל אויף דאָס ניי דער זעלביגער אויסרוף :

— אוועק'ט, עם הארצים! — Procul este profani

אין דער ווירקליכקייט איז די גאנצע מעשה נישט אזוי טראַגיש, ווי זי זעהט אויס פּרינציפּיעל. אפילו די דיכטער וואָס זיינען פעסט איבערצייגט, אַז זיי זיינען די אויסדערוועהלסטע און האַבען דאָס רעכט צו קוקען אויף דעם איבעריגען עולם, ווי אויף אַ מעמפען המון, האַבען סוף כל סוף געשריבען ניט פאר זיך, נאָר פאר די לע-זער, און אין אלע צייטען האָט זיך געפונען אַ טהייל פּובליקום וואָס האָט פּערשטאַנען אָדער געזוכט צו פּערשטעהן זייערע ווערק. אַז דער קינסטלער און דאָס פּובליקום זאָלען אַ ב ס אַ ל ו ט ניט פּערשטעהן איינער דעם צווייטען — אזוינע פּאַלען זיינען אין דער קונסט־געשיכטע ניט בעקאַנט. אַ געוויסער גראַד פון גע-מיינזאַמע פּאַרשטעלונגען און געמיינזאַמע שטימונגען איז צווישען זיי שטענדיג פאַראַן. און עם איז אַ מערקווירדיגע איראַניע פון דער געשיכטע, וואָס פּיעלע פּערזאָנען, וואָס האַבען זיך אין זייער צייט געהאַלטען פאַר די „בּחירים“ און געשאַטען פּעד און שווער בעל אויפ'ן עם הארצ'שען „המון“, ווערען שפּעטער מיט יאָהרען גע-דרוקט אין כּרעסטאַמאַטיעס (לעזע־ביכער) פאַר קינדער און ווערען געלערענט אויף אויסווייניג אין אלע שולען *) — דער בעסטער בעווייז, וואָס פאַר אַ פּאַרמשריט עם מאַכט די ענטוויקלונג פון דער מענשליכער פּסיחיק.

דער אונטערשיעד צווישען מאַדערניסטען און ניט־מאדער-ניסטען איז אַלזאָ ניט קיין פּרינציפּיעלער. ביידע שעפען פון זייער אייגענער פּסיחיק, ביידע קענען ניט האַבען די אַבסאַלומע זיכערהייט, אַז זייערע שעפּפונגען וועלען זיין נאָהענט און פּער-שטענדליך דעם עולם, און ועל כּלם — ביידע קענען ניט זיין אַנר-דערש, ווי זיי זיינען, ווייל יעדער דיכטער איז אַ וועלט פאַר זיך. אַ וועלט, פּרינציפּיעל אַבגעזונדערט פון אלע אַנדערע וועלטען. דער אונטערשיעד צווישען זיי איז נאָר אַ רעלאַטיווער. די זעלבע ער-

*) דערמאַנט זיך כאַטש אָן דעם רוסישען פּושקין.

שייננג טרעט ארויס ביי איינעם אין א גרעסערען גראד, ביי איינעם
איז זי ווייניג צו בעמערקען, אבער די ערשיינונג גופא — דאס
„ניט פערשטעהן“, אדער, ריכטיגער, דאס ניט פערשטעהן ביו'ן
סוף, בלייבט ביי אלעמען. זי איז אונפערמיידליך, ווייל זי איז דער
סמן פון וואקסען, פון ענטוויקלונג אין דער געזעלשאפט.

די ליטעראטור איז געשאפען פאר'ן לעזער, ניט דער לע-
זער פאר דער ליטעראטור? געוויס, פון שטאנדפונקט פון דעם
לעזער, ד. ה., פון דער געזעלשאפט, איז דאס ריכטיג, און אפילו
פון שטאנדפונקט פון פאעט קען דאס אויך אנדערש ניט זיין, אויב
ער וויל נאך זיין פריי פון ווידערשפרעכען. אבער טאקע דערפאר,
ווייל די ליטעראטור איז געשאפען פאר'ן לעזער, און ווייל דער
לעזער האלט זיך אין איין ענטוויקלען, דעריבער מוז די ליטע-
ראטור זוכען נייע וועגען, און וואס דייטליכער זי פערשטעהט דאס.
דאס בעסער איז נאראנטירט איהר ענטוויקלונג.

איד עפען אויף דוד פינסקי'ס ווערק, און געפינ דארט א בע-
שרייבונג פון א שנעע-שטורעם:

„דער פראסט קנאקט און ברענט. א שטארקער ווינד בלאזט
און הויבט פון דער ערד א שנעענעם שטויב, טראגט און דרעהט
איהם אין דער לופט און שמייסט די דורכגעהער אין פנים אריין.
עס פערכאפט ביי זיי דער אטהעם. דער שנעע-שטורעם שניידט
שרעקליך אין געזיכט.“ *

דוד פינסקי איז אן אויסגעצייכענטער קינסטלער, א רעאליסט
אין דעם בעסטען זין פון דעם ווארט. און פונדעסטוועגען מוז מען
זאגען, אז אזוינע שילדערונגען בעפריעדיגען שוין ניט היינטיגע
צייטען דעם ענטוויקעלטען לעזער. איד מיון ניט דערמיט צו
קריטיקירען דעם אינהאלט פון פינסקי'ס ערצהאלונג. איד געהט
נאך די שילדערונג אלס אזעלכע.

איד גופא, ווען איד לייען אזוינע בעשרייבונגען, ווערט מיר
איינפאך צו לאנג די צייט. איד פרעג זיך: צו וואס זאל איד דאס
לעזען? זאג מיר איין ווארט: „שנעע-שטורעם“ אדער „זאווע
רוכע“, וועל איד שוין אליין וויסען, אז עס איז קאלט אין דרויסען.

(* „חיים משרת“, געשריבען 1894.

אז עס בלאָזט אַ ווינד, אַז דער שנעע ליגט ניט אויף אַן אַרט. נאָר ער דרעהט זיך אין דער לופטען און ממילא שמייסט ער אין פנים, ווען אימיער געהט אין גאס, און אַז עס שמייסט אין פנים טהוט ממילא וועה און עס פּערכאפט דעם אַטהעם. דאָס ווייס איך אַלײן, דאָס דארף מען מיר ניט צוקײען!

און געוויס בין איך ניט דער איינציגער לעזער, וועלכער קען ניט צופריעדען זיין מיט אַזאַ אַרט שרייבען. מען דארף האָבען נאָר אַ שטיקעלע פּאַנטאזיע און כאַטש וויפיעל ניט איז זיין אַנגעד־ליענטט אין ליטערארישע ווערק, אַז מען זאָל שוין פּערלאַנגען פון שרייבער עפעס נייעס. גיב מיר די זאווערוכע גופא, שרייב מיר אַזוי, אַז איך זאָל דערפֿיהלען, ווי דער שנעע שמייסט מיר אין פנים אַרײן, איך זאָל דערפֿיהלען ווי עס וואָיעט דער ווינד, איך זאָל אײַבערלעבען דעם שטורעם. ניט נאָר איהם פאַרשטעלען זיך אין געדאַנק! שרייב אַזוי, אַז עס זאָל מיר עררײַפען, ניט נאָר עס זאָל מיר דערמאַנען אַז דעם שטורעם, וואָס איך האָב אַמאָל געזעהן.

דאָס איז ניט קיין טעמפּקײט פון די אַבגעשוואַכטע נערווען, ווי אייניגע וועלען דאָס אויסטייטשען. דאָס איז ניט קיין לוקסוס, קיין בעדערפעניש צו „קיצלען דעם גומען“, ווי אַ שאַרפּווינגער קריטיקער האָט זיך איינמאַל אויסגעדריקט. דאָס איז אַ גרונד־בעדערפעניש פון דעם מאַדערנעם אינטעליגענטען לעזער. און אויב דער גענוס פון שעהנער ליטעראַטור האָט אַ ווערט פאַר זיך אין דער סומע פון גײסטיגען לעבען פון דער מענשהייט, איז די פּאָד־דערונג: „שרײַב אַזוי, אַז ס'זאָל מיר פּערשאַמען גענוס“ — געוויס אַ בערעכטיגטע קולטורעלע פּאָדערונג און ניט קיין קאַפּריז פון אַ „זאַמען בורזשואַ“.

און דער מאַדערנער שרייבער, וועלכער האָט אויך אַזאַ נער־ווען־אַרגאַניזאַציע, ווי דער מאַדערנער לעזער, זוכט צו בעפּריידיגען די דאָזיגע בעדערפעניש. ווי זעט ער מיר שילדערען דעם שנעע־שטורעם, דאָס ווענדעט זיך אַן דער אינדיווידואַליטעט פון יעדען איינצעלנעם. איינער וועט דערצעהלען, אַז אַ שוואַרץ־גראַהע חיה האָט אַנגעפּילט די וועלט פון דער ערד ביז הימעל און געאַטהעמט מיט אַ קאַלמען אַטהעם, און געשפּיענען מיט פּראַסטיגע פּונקען.

אן אנדערער וועט מאכען א קריעג צווישען הימל און ערד און וועט הייסען זיי זיך ראנגלען אין דער פינסטער מיט זייערע מעכטיגע ארעמס, און נאך איינער וועט געפינען אין דעם געזאנג פון דעם ווינד א בעזונדערע מעלאדיע און וועט אונז פערזיכערען, אז ער הערט, ווי איין שנייעלע רייבט זיך אן דעם צווייטען, און ווי פון אַט די קלאנגען ווערט געבוירען א שטורעם-געזאנג, וואָס מאכט ציטערען דאָס האַרץ פון דער וועלט, — דאָס איז שוין אַ זייטיגע פראגע. די ביישפיעלען זיינען דאָ ניט וויכטיג. דער עיקר איז, אַז דער דיכטער וועט ניט קענען בלייבען ביים אַלגעמיינ-בעקאנט-טען און אַלגעמיינ-אנערקענטען. ער וועט זוכען נייע וועגען אויף איבערצוגעבען די שטורעם-שטימונג. ער וועט זוכען מיט דער שפראך גופא איבערצוגעבען די מוזיק פון דעם שנעע-שטורעם.

ניט אַלע וועלען איהם פערשמעהן? געוויס, און פאר אַלעמען די קריטיקער פון מאדערניזם. ווארים ווען זיי וואַלטען פערשמאנען וואַלטען זיי ניט געהאט וואָס צו קריטיקירען. עס וועלען איהם ניט פערשמעהן די, וועלכע האָבען בכלל ווייניג פאנטאזיע, ווייניג פעעהיגקייטען צו תופס זיין די שעהנקייט פון פאַעטישע ווערק. עס וועלען איהם ניט פערשמעהן די, וועלכע זוכען אין פאַעזיע אַן אַב-רוה, אַ מין קאַנפּעטקע, וואָס עס צוגעהט אַליין אין מויל — מען דארף אפילו ניט קייען; עס וועלען איהם ניט פערשמעהן די, וועלכע האָבען אַן אינערטע ניט ריהרעוודיגע נאטור און זיינען ניט מסוגל אויפצוגעהמען עפעס נייעס. עס וועלען איהם, ענדליך, ניט פערשמעהן די, וועלכע זיינען צרווייט פון איהם אין זייערע שטימונגען און אין זייער וועלט-אנשוואונג. מיר אַלע גערענקען נאָך, וואָס פאר אַ בעדויערונגס-שמייעל עס פלעגען ארויסרופען ביי אונזערע עלטערען אונזערע לשון-קדושי'דיגע און רוסישע השכלת-ביכלעך. אידען, וואָס האָבען זיך ערצויגען אויף דער תלמוד'יסטיר-שער ליטעראטור און זיינען געווען אריינגעטהאָן ראשם ורבם אין דער אלטער וועלט-אנשוואונג, האָבען ניט געקענט פערשמעהן, וואָס פאר אַ שעהנקייט איז דאָ אין דער שילדערונג פון אַ וואַלד מיט אַ פּעלך, מיט שיקסעס, וואָס שניידען גראָז, מיט קעלבלעך און פּערדלאך, וואָס לויפען ארום פּערריסען דעם עק. „פּראַ-ארמ'ס.“ — פלעג איד הערען ניט איין מאל אינגעלווייז פון אַזעלכע אידען.

— „מען לייענט און מען געפינט פערנעניגען אין אזוינע פוסטע און נארישע זאכען. דאס איז דאך מעשיות פאר קינדער אדער שוטים, ניט פאר קיין דערוואקסענע מענשען.“ אונזערע טאטעס האבען ביי זייער בעסטען ווילען ניט געקענט פערשטעהן די ניי-מאדישע פאָעזיע. אין אזא לאגע געפינען זיך איצט פיעלע בנוגע צו דער מאדערנער ליטעראטור. אי די, אי יענע זיינען פעסט איבערצייגט אז זיי זיינען גערעכט.

וואָס קען זיי ענטפערען דער מאדערניסטישער שרייבער? אויב איהר פערשטעהט מיד ניט, טאָ זוכט אייך אזוינע, וואָס איהר פערשטעהט זיי יא. נאָר האָט צו מיר ניט קיין טענות און שרייב ניט, אז איך האָב קיין רעכט ניט צו שרייבען אזוי ווי איך שרייב. אין אייער ניט פערשטעהן איז שולדיג ניט מיין ארט שרייבען, נאָר אייערע געוואהנהייטען, אייער פסיחישע ענטוויקלונג. פרופט זיך געוויסענהאפט שטודירען מיין ווערק, פרופט זיך אריינלעבען אין דעם וואָס איך שרייב, פרופט ארבייטען איבער זיך, וועלען זיך אייך געוויס עפענען קוואלען פון עסטעטישען גענוס. ווילט איהר דאָס ניט, טאָ געהט אייך געזונטערהייד, לאָזט מיד צורות. איך שרייב פאר אזוינע לעזער, וועלכע ווילען מיד פערשטעהן און פער-שטעהען מיד. וואָלט אזוינע אויף דער וועלט ניט געווען, וואָלט איך סיי ווי סיי ניט געשריבען — עס וואָלט ניט געהאט קיין שום זין.

„פאר מיר און פאר אזוינע ווי איך איז דאָס ניט פערשטענדר-ליך“ — דאָס איז דאָס איינציגע, וואָס עס דארפען זאָגען די, וועלכע פערשטעהען ניט אַ מאדערניסטיש ווערק. דערמיט אליין איז שוין געגעבען די אנערקענונג, אז אנדערע פערשטעהען דאָס יא, און פאר אלעמען איז אין דעם זאץ פאָראַן אַ ווארונג: ניט לאַכען! ווארים לאַכען פון דעם וואָס מען פערשטעהט ניט איז אַ מדה פון אונקולטורעלע מענשען.

ס'איז אָבער, צום בעדויערען, אין געוויסע קרייזען פון אונזער ליטעראטור פערשפרייט די מאַדע צו קוקען אויף די מאדערניסטען און אויף זייערע לעזער, ווי אויף האַלבע משוגעים. איהר וועט ניט זעלמען הערען, ווי מען וויצעלט זיך איבער די „גרינע קרעכצען“ און די „בלאָהע זיפצען“ פון די דעקאדענטען, איבער זייערע

„חלמות“ און זייער „בענקען“. יעדערער פיהלט זיך בערופען צו קריטיקירען, און די הויפט־מענה איז שטענדיג: „איך פערשטעה ניט“.

די ווערטה פון אזוינע מענות איז קלאָהר פון דעם, וואָס מיר האָבען געשריבען ביז אהער. די, וועלכע מענה'ן דאָס, זיינען גע- גליכען צו קליינשטעדטעלדיגע איינוואָהנער, וועלכע מייטלען מיט די פינגער אויף אַ פּרעמדען, אויב ער געהט ניט געקליידעט אזוי ווי מ'איז זיך נוהג צו קליידען ביי זיי אָדער זיינע זימען זיינען ניט גלייך צו זייערע שטעדטעלדיגע זימען. אזוינע „קריטיקער“ ווי- לען ניט אַנערקענען די גרויסע מעגליכקייטען, וועלכע ליגען בע- האַלטען אין דער מענשליכער פּסיחיק, און די גרויסע פּערשיעדענ- הייט פון איהרע ערשיינונגען ביי פּערשיעדענע מענשען. זיי האָ- בען זיך זייער אַלמ־פּרענקישע מאַס, זייער אַלמ־פּרענקישען קאָ- דעקס פון קונסט. וואָס ס'פּאָסט ניט צו דער מאַס, דאָס איז טריף, דאָס דארף מען אַריינלעגען אין חרם.

„איך פערשטעה ניט“... פאראן די גרויסע בילדער פון דעם גרויסען דייטשען מאהלער בעקלין. איך ווייס ניט צו וואס פאר אַ קאָטעגאָריע ס'וועלען איהם צורעכענען די „קריטיקער“: צי צו די „סימבאָליסטען“, צי צו די „דעקאָדענטען“, צי צו די „ראַ- מאַנטיקער“, צי אפשר צו זיי אלע אינאיינעם. איינס ווייס איך: ער האָט געמאָהלט אזוי, אז ניט „אלע“ קענען איהם פערשטעהן. פאראן אַ בילד ביי איהם, וואו ער וויל פאַרשטעלען די פּיערליכע מיט שטילען פּחד בעפארבטע געפּיהלען, וועלכע פּערכאפּען אַ מענשען ווען ער איז אליין אין אַ געדיכטען וואַלד. אויפ'ן בילד זעהט איהר פּערפּלאַנטערטע צווייגען, אויסגעדריעהטע משונה'דיגע וואָרצלען, עפּעס בלאָהליכע בלעטער, אַ בלאָהליכען שימער, אלעס אונקלאָהר פּערוויקעלט, און פאַרענט, אויף איינער פון די צוויי- גען — אַ בלאַסע יונגע פרוי אין ווייסע קליידער מיט אַ טיעפען טרויער אין די אויגען. איהר קוקט זיך איין אין דעם בילד — און איהר פּערגעסט ביסלעכווייז, וואו איהר זייט, ערגעץ האַט מען אייך אַריבערגעטראָגען אין אַ נייע לאַנד, אַז אַנדער וועלט לעבט אויף פאר אייערע אויגען אין אַ צויבער ליכט. דאָס האַרץ קלאַפט... דער וואַלד אַטהעמט אויף אייך מיט זיין איינזאַמקייט, די בוימער

שטעהען אונבעוועגליך און פערבארגען צווישען זיך א שטילען סוד. דער שטילער אומעט ציהט אויס זיינע אונזיכטבארע פאדים פון שטאם צו שטאם. און אונטען ריהרען זיך עפעס וואונדערבארע פינסטערע בעשעפעניסען און וויקלען זיך און הויבען צום הימעל זייערע בלינדע קעפ... .

פיהרט צו צו דעם בילד איינעם פון אונזערע „קריטיקער“ און פרעגט איהם, וואס פאר אן איינדרוק עס האט אויף איהם געמאכט. איהר קענט זיין זיכער, אז ער וועט דאס בילד „קרייטיקירען“. ניטאז אוינע בוימער, ניטאז אוינע פארבען אין די וועלדער. ניטאז אין דער וואלד-איינזאמקייט קיין בלאסע פרויען. ס'איז אלצדינג אויסגעטראכט. ס'איז ניט אלגעמיין-פערשטענדליך. עס טויג ניט... .

וואָס קען מען ענטפערען אויף אוינע טענות?

עס וועט אפשר אוינע „קריטיקער“ זיין א נייעס צו הערען אז ניט די קינסטלער מאכען נאך די נאטור, נאר די נאטור איז געוויסערמאסען נאכגעמאכט נאכ'ן מוסטער פון די קינסטלער. דאָס איז א פאַראַדאָס, אויב מען מיינט די נאטור, ו ו ו ז י א י ז א ב י ע ק ט י ו ו. דאָס ווערט אָבער א גרויסער אמת ווי באלד מיר פערשטעהען אונטער נאטור דאָס, וואָס מיר זעהען אין איהר. דאָ זיינען די קינסטלער אונזערע וועגווייזער, אונזערע לעהרער. מיר קוקען אויף דער נאטור אזוי, ווי ס'האָבען אונז אויסגעלערענט די פאָעטען, די מאהלער, די סקולפּטאָרען. מיר זעהען אין איהר דאָס, וואָס די קינסטלער האָבען אין איהר ענטדעקט. נעהמט א מענשען וואָס האָט ניט אויסגעפיינט זיינע געפיהלען דורך דעם לעזען פון פאָעטישע ווערק, ניט אויסגעארבייט דאָס אויג צו קענען זעהן און פערשטעהן געמאהלמע בילדער, שמעלט אַוועק אזא מענשען פאר די שעהנסטע פאַנאַראמען פון דער נאטור, פאר די פראכטפאלסטע פייזאזשען: איהר מעגט זיין זיכער, אז ער וועט זעהן א סך ווייניגער, איידער דער אינטעליגענטער מענש. דעריבער קענען אונגעבילדעטע רייזענדרע (מאַטראָסען, סאַלאַמאָנען) אזוי ווייניג דערצעהלען וועגען די פרעמדע לענדער, וועלכע זיי האָבען געזעהן. און ווידער צוריק אין מסתמא יעדען פון אונז אויסגעקומען הערען, ווי אונזערע בעקאנטע, דערזעהענדיג א שעה-

נעם לאַנדשאַפּט, זאָגען מיט ענטציקונג: „זעהט, ווי שעהן!
פונקט ווי אויף אַ בילד!“

וואָס ס'איז ריכטיג בנוגע צו דער אויסווייניגסטער נאָמור,
דאָס איז אויף ריכטיג בנוגע צו דער וועלט פון אינערע איבער-
לעבונגען. דורך בילדונג, דורך שטודירען קונסט-ווערק ענטדעקען
מיר אין זיך אזוינע איבערלעבונגען, וועלכע זיינען אונז פריהער
ניט געווען בעקאנט. מיר מאכען רייכער אונזער פסיחישע וועלט.
מיר לערנען זיך ביי די קינסטלער. כדי אבער צו לערנען זיך ביי
דער קונסט, איז נויטיג, אז זי זאל געהן אלע מאָל ווייטער, זי זאל
אליין אויף רייכער ווערען אי אין פאָרם, אי אין אינהאַלט.

מיר האָבען ביז אהער געפיהרט די בעווייזע אזוי, אַקוראט ווי
די פאָרם איז אונאַבגענינג פון דעם אינהאַלט. מיר האָבען כּוּוּן
אַבעטהיילט די דאָזיגע צוויי זייטען פון אַ קונסט-ווערק, וועלכע
זיינען אין דער ווירקליכקייט ניט אַבצוואַנדערען איינס פון צוויי-
טען: מיר האָבען מעהר אונטערגעשטריכען די פ א ר ם פון דער
מאדערניסטישער ליטעראַטור, ווארים אויף איהר פאלען דער
גרעסטער טהייל פּיילען פון דער קריטיק. עס איז ריכטיג, אז
אַ גרויסער טהייל אינהאַלט בלייבט אונפערענדערט אין דער אַל-
וועלטליכער קונסט, און ווערט נאָר ביי יעדען דור איבערגעאַר-
בייט אויף אַן אַנדער אופן. עס איז אָבער אויף ריכטיג, אז די
קונסט ווערט אַלע מאָל רייכער מיט נייע מאטיווען. די דאָזיגע
מאטיווען מוזען ווערען אויסגענאָסען אין אַ נייער פאָרם. די פאָרם
ווערט דאָ בעשטימט דורך דעם אינהאַלט, און ווידער מאַכט די
נייע פאָרם מעגליך דעם נייעם אינהאַלט.

וועגען דעם — איז פאַלגענדען קאפיטעל. דאָ וויל איד נאָר
אַנווייזען אויף אייניגע פרטים. ווען מען נעהמט זיך קריטיקירען
דעם מאדערניזם, איז מען זיך נוהג ארויסצושטעלען די ערנסטע
שרייבער אין דער ריכטונג, די קליינע ניט טאלאנטפאלע נאכ-
טענצער נאָר די גרויסע. די דאָזיגע שלעכמע מדה וואָלט שוין
צייט געווען צו פערלאָזען. ווען איינער וואָלט געוואָלט כאַראַקטע-
ריזירען די רעאליסטישע ריכטונג, וואָלט ער ניט גענומען דעם

שרייבער פון נאס־ראַמאנען, נאָר די טיפישע, אַנערקענטע, טאָר־
לאַנטפאלע שרייבער. מיט די „דעקאדענטען“ איז מען זיך אַבער
נוהג ווי די אַנטיסעמיטען מיט די אידען: אלע אידען זיינען
שולדיג פאר די הטאים פון א יחיד, און אלע דעקאדענטען, דער
גאנצער מאדערניזם, איז שולדיג פאר די אונגער־אַטענע שטיק פון
א ליאדע קאליקע, וועלכער מאכט נאָך די דעקאדענטען.

דעם אויסדרוק „דעקאדענטיזם“, „דעקאדענט“, אלס אן אויס־
דרוק אַ פאַלעמישען, וועלכער זאָגט גאר ניט וועגען דער עצם ער־
שיינונג, וואָלט שוין אויך געווען צייט איבערצוגעבען אין ארכיוו.
אפילו פאר פאַלעמישע ציעלען, שוין ניט רעדען וועגען אנדערע,
איז א סך פאסיגער דאָס וואָרט „מאדערניזם“, וועלכעס בעדייט —
די שטרעבונג צו נייעם אין ליטעראַטור
און אין קונסט.

און נאָך איינס. קיינער וויל ניט אַפּנעהמען ביי די ניט־דע־
קאדענטען דאָס רעכט צו עקזיסטירען. יעדע ריכטונג איז אין גע־
וויסע כעציהונגען נויטווענדיג, יעדע האָט איהר ווירקונגס־קרייז.
די זיטען־בילדער, ד. ה., בילדער וועלכע שילדערען דאָס לעבען
פון אַ געוויסען קרייז מענשען (ווי, למשל, פינסקי'ס ערצעהלונגען
פון ארבייטער־לעבען) מוזען זיין געשריבען אויפ'ן רעאליסטישען
ארט. דער זיטען־ראַמאן איז און דארף זיין אַ גלייכערעכטיגטער
מיטגליעד אין דער לימער־אוישער משפחה. היינטיגע צייטען איז
מען זיך אפילו נוהג צו שרייבען „סטיליזירטע“ ווערק, ד. ה., אזוינע,
וואו עס ווערט נאָכגעמאכט דער סטיל, די פאַרם, פון אמאָליגע
לאַנגפער־שוואַנדענע צייטען (מיטעל־אַלמער־סטיל, ראַקאָקאָ סטיל).
אזוינע ווערק האָבען זייער שעהנקייט און זייער ווערט, און
קיינער וויל דאָס ניט לייקענען. נאָר לאַזען די אַנהענגער פון
אזוינע ריכטונגען ניט רעכענען, אז זיי זיינען דערגאנגען ביז דעם
סוף פון אלע מעגליכקייטען, און אז יעדערער ווער עס שילדערט
און דיכטעט אויף אַ נייעם שטייגער, דער איז פשוט אַראָפּ פון
זינען.

IV.

אינהאלט און פאָרם.

דאָס מאדערנע לעבען ווערט אלץ מאַל מעהר קאָמפּליצירט. אלע מאַל שנעלער און רעש'דיגער בעוועגען זיך די רעדער פּוֹל'ם געזעלשאַפטליכען לעבען, אלע מאַל פּערביסענער און ציעל־בע־וואוסטער ווערט דער געזעלשאַפטליכער קאָמפּף, אלע מאַל רייכער די אויסזיכטען, וועלכע עפענען זיך אין דער צוקונפט פאר די אויגען פון די פּאַרווערטס־שטרעבענדע מענשען. האַסטיג לעבט מען היינטיגע יאָהרען. האַסטיג אַרבייט די פּראָדוקצאַן, בעשאַד־פענדיג אונגעהויערע רייכקייטען, אונגענדליכע מעגליכקייטען פון ווייטערער ענטוויקלונג; האַסטיג אַרבייט די וויסענשאַפט, עראַד־בערענדיג נייע און נייע געביטען פון דער נאטור און מאכענדיג זי אונטערטהעניג אונטער די פיס פון דעם מענשען; האַסטיג אַרבייט די מלוכה־מאַשין, שטרעבענדיג איינצוהאַלטען אין איהרע לייצעס די מעכטיגע שטראַמען, וועלכע רייסען זיך מיט געוואַל־דיגען כח אין פּערשיעדענע ריכטונגען. האַסטיג, אָנגעשפּאַנט, אַר־בייטען די פּערשיעדענע געזעלשאַפטליכע גרופּען, בעגייסטערט יעדע מיט איהרע ציעלען און אידעאלען. און אומעטום, אין אלע ווינקעלאַך, איז דער מענש — דער טרעגער פון דער אַרבייט. דאָס איז ער — די בעוועגענדע קראַפט אי אין דער פּראָדוקצאַן, אי אין דער וויסענשאַפט, אי אין געזעלשאַפטליכען קאָמפּף. דאָס איז ער — די קלייניקע, אָהנמעכטיגע און דאָך מעכטיגע ספרוּזשינע, וועלכע טרייבט מיט שרעקליכער קראַפט אַט דעם גאַנצען מעכטיגען מעכאַניזם, וועלכען מיר רופּען „דער מאדערנער קאָפיטאַליזם“.

האַסטיג, רייך, פּיעל־פּאַרביג איז דער גאַנץ פון מענשענ'ס לעבען היינטיגע צייטען. גאַנצע וועלטען פון נייע בעגריפען עראַבערען זיך פּלאַץ אין זיין אינטעלעקט. גאַנצע שטראַמען פון נייע געפּיהלען פּערפּליצען זיין נשמה און שווינקען אַראָפּ דאָס אַמאָליגע, פון לאַנגע דורות איינגעוואַרצעלטע און פּעסעטע. גאַנצע שטורעמס פון נייע שטימונגען רינגלען איהם אַרום פון אלע זייטען.

און פערכאפען איהם אין זייער בעוועגונג. אונענדליך רייכער איז געוואָרען דעם מענשענ'ס פסיחיק, אונענדליך פערוויקעלטער און קאמפליצירטער. און אויסגעשלייפט ווערט אונזער נשמה אין אט דעם האסטיגען, פיעבעריהאפטיגען לעבענס-לויף. צארטער ווערען איהרע סטרונעס, דינער די עמפפינדונגען, איידעלער די רייצבאָרקייט. ווי אַ טהייערער פיעדעל ווערט די נשמה פון דעם מאדערנעם קולטור-מענשען, ווי אַ טהייערער פיעדעל, וואָס די סטרונעס זיינע רופען זיך אָפּ אויף יעדען בלאַז פון אַ ווינד, אויף יעדען גערויש, אויף יעדען ציטער פון דער לופט — רופען זיך אַב און ציטערען, און קלינגען איינגעהאלטען מיט אַ זאנפטען אַקאָרד.

די קונסט — די מאדערנע קונסט — קען ניט זיין אנדערש, ווי דאָס מאדערנע לעבען. זי זוכט אַבצושפיעגלען אין זיך די גאנצע פערשידענאַרטיגקייט פון דעם מאדערנעם מענשען, זי זוכט און געפינט אַ שליסעל צו דעם קדש-קדשים פון זיין נשמה, זי איז אַליין אַ לעהרערין און אַ וועגווייזערין אין דעם גרויסען לעבענס שטראם, וואָס בריווט און רעש'ט ארום און ארום. און זוכענדיג אריינצונעהמען אין זיך דעם גאנצען אינהאַלט פון דעם מאדערנעם מענשען, זוכענדיג צו ענטפערען מיט אַ פריינדליכען אַבקלאַנג אויף די אלע פערשידענפארביגע טענער פון זיינע שטימונגען און געפיהלען — אויף די אלע נייע עלעמענטען, וואָס פייערען זייער נצחון אין זיין נשמה, — מוז זי זוכען נייע פאָרמען, נייע מיט-לען, נייע וועגען, מוז זי אריבערשפאָנען די אַלטע צוימען, פער-ווארפען די אַלטע מאַסען, פערגרעסערען איהרע מעגליכקייטען אַ סך ווייטער, ווי ס'האַבען אפילו געוואנט צו טרוימען די אַלטע קינסטלער.

די נייע פאָרם ווערט דאָ אומבעדינגט נויטיג פאר דעם אינ-האַלט, דער נייער אינהאַלט קען ניט אריינגעגאָסען ווערען אין די אַלטע געפעסען, די אַלטע קונסט, די אַלטע ליטעראטור האָט פשוט ניט כּח אַויסצודריקען דאָס, וואָס ס'בעוועגט און בעאונרוהיגט דעם היינטיגען מענשען.

פאראן אַ דייטשער מאדערניסט אַל ט ע נ ב ע ר ג. אַ טיפיש קינד פון דער מאדערנער גרויסער שטאָדט, אַ טיפישער אינ-

טעליגענט. וואָס ער שרייבט — דאָס פיהלט מעהר אָדער וועניגער יעדער אינטעליגענטער מענש, וואָס איז ענג צוזאמענגעוואקסען מיט דער גרויסער שטאָרט. יעדע צארטע בעוועגונג פון דעם מענש-שענ'ס נשמה געפינט אַ זאנפטען אויסדרוק אין זיינע ווערק. ער נעהמט ניט דעם מענשען אין זיין געזעלשאפטליכער ארבייט, ער נעהמט איהם, ווי ער איז אַלײן, פאר זיך, אין זיינע אינטימסטע בעציהונגען, אין זיינע פריוואטע סימפאטיעס און אנטײפאטיעס. ניט גרויס זיינען אלטענבערג'ס סקיצען: איין בלעמעל, העכסטענס צוויי-דריי. ניטאָ קיין ענטוויקלונג פון כאראקטערען, ניטאָ קיין לאַנגע, לאַנגווייליגע בעשרייבונגען. דינע, קוים בעמערקבארע לייניען, צוויי-דריי שטריכען — און פארטיג. און איהר לייענט און איהר פיהלט: דאָס איז אייערס, אייגענס, איהר פיהלט אייער קרוב'שאפט מיט דעם וואָס איהר לייענט, און איהר ווייסט: א ז ו י ש רייבען, אזוי אריינדרינגען אין אייער נשמה, א ז ו י נ ס בעמערקען און פערקערפערען אין אַ פאָעטישען פערעל האָט געקענט נאָר אלטענבערג — אלטענבערג דער אייביג גרויס-שטעדטישער בראַדיאַגע, אלטענבערג דער אינטעליגענטער פראַלעטאַריער, אַל-טענבערג דער מאדערניסט.

וואָס כאַראַקטעריזירט דען די מאדערנע ליטעראַטור? דאָס וואָס זי וויל רעדען און נמיטעל באַר צו אייער נשמה. דאָס וואָס זי וויל, אויף וויפיעל דאָס איז מעגליך, אראַבווארפען דאָס נשמיות פון דעם ליטעראַרישען ווערק און איבערלאָזען דעם תמצית, דעם תוך, דעם נפש — דאָס וויכטיגסטע און ווערט-פאָלסטע פון דעם, וואָס דעם דיכטער בעוועגט און בעגייסטערט. דער מאדערנער דיכטער וויל אייך אונמיטעלבאר געבען די נאָ-קעמע מענשליכע נשמה אזוי, אז איין נשמה זאָל רעדען צו דער צווייטער. דאָס איז נאָר אַ אירעאַל, דאָס וועט אפשר קיינמאַל ניט פערווירקליכט ווערען, און אפשר איז דאָס אפילו ניט ווינשענס-ווערט, אַז ער זאָל פערווירקליכט ווערען אין זיין שאַרפסטער פאָרם (דאָס וואָלט געהייסען, אז די פאָעזיע ווערט צוגעגלייכט צו דער מוזיק, און דאָס קען זי ניט זיין שוין לויט דעם מאטעריאַל, פון וועלכען זי בויט איהרע ווערק), אָבער די ריכטונג איז דאָך צוגעפאָסט צו דעם גאַנצען מאדערנעם קולטור-לעבען, צו די איי-

בערלעבונגען פון היינטיגען קולטור־מענש. אין דערין איז איהר גרויסע בעדייטונג.

דער מאדערנער דיכטער נוצט אויס אלצדינג, וואָס ער קען נאָך, כדי ארויסצורופען די ווירקונג, וועלכע ער ווינטשט. די מוזיק פון די ווערטער גופא — דאָס איז איינס פון די וויכטיגסטע מיטלען. וועלכע די אלטע קונסט־פאַרמען האָבען ניט גענוג הויך געשעצט. דער מאדערניזם האָט די דיכטערישע שפראַך אומעטום אויפגע־הויבען אויף אַזאַ הויכע מדרגה, ווייל אין דער שפראַך גופא, אין דער קאָמבינאציע פון די ווערטער זעהט ער איינע פון די ווירק־זאמסטע קינסטלערישע געצייגען. אָבער ניט נאָר אין די ווערטער. די מאדערנע ליטעראַטור האָט דעם אוצר פון סימבאָלען אונגענדליך בערייכערט. די שפראַך פון דעם מאדערניסט איז אַ סימבאָלישע שפראַך. די סימבאָלען דערגרייכען אַפט צו אַזאַ שטופע, אַז זיי ווערען שוין צו אַכסטראַקט. דאָס איז איינער פון די חסרונות, אָבער אין דער זעלבער צייט די גרעסטע מעלה פון דעם מאדער־ניזם. ווארים קיין שום ריכטונג איז ניט אַזוי מסוגל צו דער פּאָעטישער שילדערונג פון פּילאָזאָפּישע שטימונגען און פּילאָזאָזאָפּישע צווייפלען, ווי דער מאדערניזם. אויב דער מאדערנער מענש איז פון אלע זיימען ארומגערינגעלט מיט טויזענדער „פּער־שאַלטענע“ פראגען, אויב ער זוכט צו געפינען אַ ריכטיגען וועג צווישען דעם דאָזיגען פּערפּלאַנטערטען קנויל, איז די מאדערנע ליטעראַטור אַם מייסטען צוגעפאסט אויסצודריקען זיינע געדאַנקען און געפיהלען אַט אין דעם פּראָצעס. דאָס איז איינע פון די אורזאכען, פארוואָס פיעלע קריטיקער שרייען „איך פּערשטעה ניט“. דאָ זיינען מיר צוגענאנגען צו נאָך אַ פונקט, וועלכער גיט שטאַף צו זעהר פיעל פּאָלעמיק. די מאדערנע ליטעראַרישע פּאַרם איז אַם בעסטען מסוגל צו אַ פּילאָזאָפּישען ראַמאָן, איבערהויפט צו פּאָעטישע בעארבייטונג פון פּילאָזאָפּישע פּראָבלעמען. דער פּילאָזאָפּישער אינדיווידואליזם פון איין זייט, דער מיסטיציזם פון דער אנדערער זייט, נוצען אויס די מאדערניסטישע ליטעראַרישע פּאַרם, כדי דורכצופיהרען זייערע פּילאָזאָפּישע און רעליגיעזע אנשוואונגען. ניטשע'ס „אַלזא שפראַך זאראַטוסטראַ“ איז איינס פון די מעכטיגסטע מאדערניסטישע ווערק, וועלכע זיינען געשריבען גע־

וואַרען אין'ם ניינצעהנטען יאָהרהונדערט. אויף ניטשע'ס סטעזשקע בעוועגען זיך פיעלע אינדיווידוואַליסטיש-געשטימטע ראַמאַניסטען, וועלכע שילדערען דעם „אויבער-מענשען“ אַלס אירעאל. מיסטישע שטימונגען לאָזען זיך אויך אַם בעסטען אויסדריקען אין אַ מאַדער-ניסטישער פּאָרם. דאָס האָט געגעבען די געגנער פון מאַדערניזם אַ געלעגעהייט צו ערקלעהרען, אַז ער איז דורכאויס „אינדיווידוואַליסטיש“, „אַנאַרכיסטיש“, „ראַמאַנטיש“, „מיסטיש“ און ווער ווייס וויפיעל נאָך צונעמענישען מען האָט איהם געגעבען ווערליג די אַנשוואַונגען, וועלכע ווערען דורכגעפיהרט אין מאַדערניסטישע ווערק.

דאָס איז אָבער פאַלש. איך האָב נאָך אין צווייטען קאַפיטעל אָנגעוויזען, אַז אַזאַ צונויפמישען די פּאָרם מיט'ן אינהאַלט פיהרט צו אַן אונריכטיגען שלום. עס איז בפירוש ניט נויטיג צו זיין אַן אינדיווידוואַליסט, אַ מיסטישער אַנאַרכיסט, אָדער אַ רעליגיעזער ראַמאַנטיקער, כדי צו אַנערקענען דעם ווערטאָן די קולטורעלע בעדייטונג פון דעם מאַדערניזם אין ליטעראַטור און קונסט. מיט די אַלע אויבענדערמאַנטע ריכטונגען מעג מען ניט זיין איינפער-שטאַנען, אָבער קעמפּענדיג, קריטיקירענדיג, אַגיטירענדיג, דאַרף מען ניט פּערגעסען, אַז מען קעמפּט געגען אַ נ ש ו י א ו נ ג ע ז. אָבער ניט געגען דער פּאָרם, אין וועלכער דיעזע אַנשוואַונגען זיי-נען פּערקערפּערט.

איינער פון די שעדליכסטע פּאַראָרטעהיילען, וועלכע האָבען זיך איינגעוואַרצעלט ספּעציעל אין דער פּראָלעטאַרישער אינטעלי-גענץ, איז די מיינונג, אַז אַלצדינג, וואָס ס'איז דעקאַדענטיש, דריקט אויס די פּסיחאָלאָגיע און די שטימונגען פון דער בורזשואַזיע. אַז די מאַדערניסטישע ליטעראַטור איז בעשאַפּען געוואָרען צו דיע-נען דעם געשמאַק און די בעדערפענישען פון דער „צופּוילטער בורזשואַזער אינטעליגענץ“ און אַז דער אַרבייטער-קלאַס איז אין אַזוינע ליטעראַרישע ווערק פּעראַינטערעסירט נאָר גענאַטיוו — ד. ה., ער מוז קוקען אויף זיי ווי אויף עפעס שעדליכעס און זעהן קעמפּען געגען זיי.

דאָ זיינען אויך איבערגעמישט די פּרשיות. צוזאַמען מיט דער וואַנע שווענקען די ראַזיגע קריטיקער אַרויס דאָס קינד אויף.

צוזאמען מיט דעם, וואָס געפעלט זיי ניט אין דער נייער ליטעראַר-
טור, זיינען זיי מבטל די גאנצע ליטעראַטור. די דאָזיגע ערשוי-
נונג זעהען מיר אָפט ביי אונזערע אידישע פּראָלעטארישע שרייבער.
עס איז כדאי אויף די מיינונגען זיך אָפּצושטעלען געווייט.

V.

„פון פּראָלעטארישען שטאַנדפּונקט“...

פּאַראַן דעמאָקראַטיש-פּראָלעטארישע פּובליציסטען, וואָס זיי-
נען פשוט איבערצייגט, אַז די פּאַעזיע פּוֹנ'ס אַרבייטער קלאַס דאַרף
בעשטעהן אין לויטער קאַמפּס-ליעדער און קריעגס-מאַרשען, די
ליטעראַטור — אין פּאַפּולערע בעאַרבייטונג פון עקאַנאָמישע און
סאַציאַלע פּראַגען, די מוזיק פון דעם גאַנצען אַרבייטער לעבען —
אין פּויקען-קלאַפען און טריט-הילכען פון מאַרשידענרע אַרבייטער
באַטאַליאַנען.

אַ בעקאַנטער אידישער שרייבער האָט אַמאָל געשריבען אין
אַ סאַציאַל-דעמאָקראַטישען אידישען זשורנאַל:

„דער אינטעליגענט גריבעלט זיך אין די סודות פון זיין איי-
גענער נשמה און אין די סודות פון דעם עולם הנשמות און דערמיט
פערטויבט ער די גייסטיגע פוסטקייט, דערמיט פילט ער אויס דעם
גאַנצען חלל, וואָס ביי איהם איז געבליבען נאָך דער רוסישער רע-
וואָלוציע“ (עס רעדט זיך וועגען דער רוסישער און רוסיש-אידישער
אינטעליגענץ).

ביי דעם זעלבען שרייבער לייענען מיר: „עס ווילט זיך
אַביסעל ליגען אויפ'ן זויבען דיוואן און פאַנטאַזיען וועגען אַנ-
דערע וועלטען, ניט וועגען דער בלוטיגער ערד“.

אַן אנדער אידישער שרייבער, קריטיקירענדיג די „ליטעראַ-
רישע מאַנאַטשריפטען“, שרייבט וועגען דעם טיטעל-ביכר מיט אַ
„האַרבער“ איראַניע: „די יונגע פרוי איז אַ טימבאַל, אַ בילד
פון „כנסת ישראל“, וואָס בענקט נאָך עמוּאַס אווינס, וואָס מען
קען דאָס ניט אַנטאַפען. ניט אַנרופען, וואָס לאָזט זיך ניט אויס-

שפרעכען מיט א געוועהנליכער מענשליכער שפראך, קורץ, וואס בענקט נאך דעקאדענטיש-סימבאליסטישער קונסט... נאכדעם צעהלט דער שרייבער איבער וויפיעל מאָל דאָס וואָרט „בענקען“ בעגעגענט זיך אין דעם זשורנאל, און געפינט אין פּרץ הירשבייז'ס „וואַנדער-טרוימען“ ניט וועניגער ווי צעהן מאָל, אין שלום אש'ס „פאלעסטינא-טרויזע“ ווידער צעהן מאָל „בענקען“ און „בענקשאפט“, אין אנכ'ס סקיצע פינף מאָל, און א. וו. ער קומט צום שלום, אַז דאָס איז אלעס געשריבען ספעציעל פאר'ן „בורזשואזען אינטעלי-גענט“, וועלכער לייענט „אום צו קיצלען דעם עסטעטישען גומען, אָדער פערדייען דאָס עסען, אויסציהענדיג זיך נאָך אַ גוטען מיטאָג אויף דער קושעטקע“ (פּערנל. אויבען: „אַביסעל ליגען אויפ'ן וויכען דיוואן“...).

און די שרייבער זיינען טאקע אמת איבערצייגט, אז זיי שריי-בען פוֹ'ם שטאַנדפונקט פון פּראָלעטאַריאַט I און זיי מיינען טאקע, אז אַלצדינג, וואָס זיי קריטיקירען האָט גאָר קיין שייכות ניט צו דער מאַסע, קעהרט זיך ניט אַז מיט דעם קעמפּפּענדען אַרבייטער-קלאַס.

„גריבלען זיך אין די סודות פון דער אייגענער נשמה I“. דאָס איז, הייסט עס, ספעציעלע אַרבייט פון אַ אינטעליגענט. דער אַר-בייטער האָט שוין געלעזט אַלע פּראַנען, אויפגעדעקט אַלע סודות אַי פון זיין אייגענער נשמה, אַי פון דעם גאַנצען עולם הנשמות, דערגרונטעוועט אַלע פּערשאַלטענע פּראָבלעמען, איבער וועלכע עס מאַטערט זיך די מענשהייט פון טויזענדער יאָהרען. דער אַרביי-טער אינטערעסירט זיך ניט מיט דעם, וואָס עס טהוט זיך ביי איהם אין דער נשמה. דאָרט איז אַלצדינג פּערענטפּערט, אַלצדינג קלאָהר און דייטליך, ניטאָ קיין צווייפּעל, ניט קיין יאָוש, ניט קיין פּאלען און ווידעראויפשטעהן, ניט קיין מאַמענטען פון אַבהענדיגקייט, פון שוואַכקייט, ניט קיין מאַמענטען פון נייער בעגייסטערונג און ניי-עם פּרעהליכען שאַפען. דעם אַרבייטער'ס נשמה ווייס ניט פון ליגען דערשלאָגען, צושמעטערט, פון ראַנגלען זיך אין טויטליכען פּיזן, פון זוכען און רופּען און טרוימען. דאָס איז אַלץ אינטעלי-גענטע עובדות!

די שרייבער בעמערקען גאר ניט, אויף וואס פאר א מדרגה עס שטעהט ביי זיי דער ארבייטער, וואָס פאר אַ פנים ער בעקומט אונטער זייער פען. צוויי הענד צו האַלטען דאָס געוועהר, צוויי פיס צו טראָגען דעם קעמפפער צום שלאַכט־פעלד, אַ שטיקעל מח צו רעגולירען די ארבייט פון די הענד און די פיס, — דאָס איז ביי זיי דער ארבייטער, דערנינען בעשטעהט דער גאנצער אינהאַלט פון זיין לעבען. דאָס וואָס שמעקט מיט „עטוואָס אזוינס, וואָס מען קען ניט אַנטאַפען, ניט אַנרופען, וואָס לאָזט זיך ניט אויסשפרעכען מיט געוועהנליכער מענשליכער שפראַך“ — דאָס איז אלעס און אוננויטיגער לוקסוס, אַ קאַנפּעטקע נאָך אַ גוטען וואַרמעס!

מיר וואָלטען אַ בעלן געווען פרעגען די דאָזיגע שרייבער, וועלכע זיינען לכל הדעות פּראָלעטאַרישע, ניט קיין בורזשואַזע אינד טעליגענטען: און ביי אייך אַליין, חברים, איז אַלצדינג קלאַהר אין אייער נשמה? איהר אַליין האָט ניט איבערגעלעבט אזוינס, וואָס מען קען דאָס „ניט אַנטאַפען“ און וואָס איהר האָט ניט קיין ווערטער אַנצורופען דאָס אזוי, אַז יעדערער זאָל פּערשטעהן? איהר אַליין האָט קיינמאָל ניט געגריבעלט זיך אין אייער אייגענער נשמה און האָט ניט גערעכענט די דאָזיגע ארבייט פונקט אזוי וויכטיג און נויטיג און ווערטהפּאַל, ווי יעדע אַנדערע „אויסוועניגסטע“ אר־בייט? צו אפּשר, רעכענט איהר, אַז איהר זייט אַן אַנדער זאך. איהר זייט די אויסערוועהלטע פון דער מאסע, איהר דארפט און מוזט זיך פּערנעהמען מיט אזוינע זאכען, אָבער די מאסע — זי דארף זיך בענוגענען מיט פּויקען־קלאַנג און פּאַפּולערע בראַשורען? אויב איהר רעכענט אזוי, טאָ וואו האָט איהר דערצו גענומען דאָס רעכט?

דער ארבייטער־קלאַס איז דער טרעגער פון דער צוקונפט. דער ארבייטער־קלאַס איז די רעוואָלוציאַנערע קראַפט אין דער היינטיגער געזעלשאַפט. דערין זיינען אייניג אלע פּראָלעטאַרישע אינטעליגענטען, און געוויס אויף די ציטירטע שרייבער. דער אר־בייטער־קלאַס האָט אַקאַרשט איבערגעלעבט אין רוסלאַנד איינע פון די גרויזאמסטע טראַגעדיעס, וועלכע עס האָט נאָר געזעהן די אַל־וועלטליכע געשיכטע. אַ טיעפע, אונבעשרענקטע, פּערצוויי־פּעלטע קריטישע ארבייט טהוט זיך דאַרט אין די מאסען, — און דאָ

קומט מען און מען רעדט זיך איין, אז דער ארבייטער ווייס ניט פון „בענקען“, אז איהם קומט נאָר ניט אויס צו „פאנטאזירען וועגען אנדערע וועלטען“, אז דער גאנצער אינהאַלט פון זיין פּסי-
חיק קען אויסגעשעפט ווערען מיט דעם, וואָס עס שטעהט אין דער
ערשטער בעסטער פּראָקלאַמאציע!

צי דען מיינען טאַקע אונזערע קריטיקער באמת, אז דער
קאמפּף, דער בלוטיגער רעוואָלוציאַנערער קאמפּף, וועלכען מיר
האַבען אַקאַרשט איבערגעלעבט, האָט זיך געפיהרט פאר העכערען
די שכירות אויף אַ דרייער, פאר קירצער מאכען דעם ארבייטס-
טאַג אויף אַ פערטעל שעה — און ניט פאר העכסטע נייסטיגע
בערערפעניסען פון דעם מענשען? צי דען איז די טרייב-קראַפט
אין דעם גאנצען פּראָלעטארישען קאמפּף נאָר די שטרעבונג צו
עקאָנאָמישער זיכערהייט, נאָר די גשמיות'דיגע אינטערעסען, און
ניט דער וואונש צו לעבען ווי מענשען, דאָס הייסט צו געניסען
אַלצדינג, וואָס ס'איז פאַראַן שעהנעם און ערעלעס אין דער מענש-
ליכער קולטור? אויב אזוי, טאָ ווי קען מען זאָגען, אז טרוימען.
בענקען און פאנטאזירען און איבערהויפט יעדע אָנגעשטרענגטע
פּסיחישע ארבייט איז ניט שייך צו די קעמפּפערנדע מאסען? צי
אפשר טהוט זיך די רעוואָלוציע פון זיך, אַ ה ן דער מענשליכער
פּסיחיק?

„פליהען אין הימעל אריין“, איבערלעבען „אונבעקאנטע,
גרויזיגע שטימונגען“, פערשפרייטען די פליעגעל און זיך טראָגען
אין אנדערע וועלטען, — דאָס איז ביי פיעלע פון אונזערע פּראַלע-
טארישע קריטיקער ניט קיין פּראָלעטארישע ארבייט. דאָס איז
שייך צו די זאמע בורזשוען. ס'פּערשטעהט זיך, אז ביי אזוינע
מיינונגען מוז מען די מאדערנע ליטעראַטור אויך האַלטען פאר אַז
אונגעבעטענעם, אונגעווינשטען גאסט אין פּראַלעטארישען לאַגער,
זי איז טריף — „פון פּראַלעטארישען שטאַנדפונקט“.

איך קען מיר ניט איינהאַלטען ניט ציטירען דור איינהאַרן'ס
ליעד: „אין אַ לבנה נאַכט“. איך טהו דאָס מיט ווירקליכען פּער-
געניגען, ווארים זעלטען קומט אויס צו בעגעגענען אַזאַ שעהן
ליעד אין דער מאדערנער אידישער ליריק. די טעמע איז „בענ-“

קען" — דאָס וואָרט, וואָס איז אזוי פּסול, פון פּראָלעטאָרישען
שטאַנדפּונקט":

„עמיץ האָט זיך פּערבענקט...
„צו דעם בלויווייסען רוים,
„צו דער נעץ פון די צערמליכע, זילבערנע
שטראַהלען
האָט פּלוצלונג אַ שטילע מעלאָדיע דערגרייכט, —
ווי אַ טרוים,
און דערנאָך אין דער ווייטקייט פּערפאלען...
עמיץ האָט זיך פּערבענקט...
דאָרטען ווייט, דאָרטען ווייט, וואו עס
דרעמעלט דער וואַלד
איז אַ נעכעל פון מאַטאָווען זילבער, —
שטיל אין אַ שאַטען פּערהילט
פון אַ אור־אלטען בוים,
אויפ'ן פייכטען גראַז, מיט אַ האַרפע
אין האַנד,
מוז דאָרט זיצען אַן עלענדער זינגער
און אַ נגון פּערטראַכט וועבען שטיל, וועבען שטיל,
אויף די סטרונעס מיט צערמליכע פינגער,
עמיץ האָט זיך פּערבענקט...

איך וואָלט אַ בעלן געווען פּרענען אונזערע קריטיקער, צי די
שטימונגען, וואָס זיינען געשילדערט אין אַט דעם ליעד, זיינען בע-
קאַנט די אַרבייטער אויף, צי ניט. ס'וואָלט געווען אַ רחמנות אויף
די קעמפּפּענדע אַרבייטער, ווען דאָס אלעס וואָלט געווען פּרעמד
זייער נשמה. דעמאָלט וואָלטען זיי טאַקע באַמת געווען אַרעם...
די מעשה איז אַבער, וואָס דאָס לעבען איז גאָר ניט אזוי,
ווי עס שילדערען עס אייניגע שרייבער „פון פּראָלעטאָרישען
שטאַנדפּונקט“.

„דעם פאָלק פּעהלט ברויט און דאָ קומט מען און מען פּאבריי-
צירט איהם קאָנפּעקטען“. דאָס איז אויך איינע פון די טענות,
וואָס מען שטעלט ארויס געגען די מאדערנע אידישע ליטעראטור.
דעם פאָלק פּעהלען די נויטיגע קענטניסע אין עקאָנאָמישע און
סאָציאַלען לעבען, און דאָ שרייבט מען איהם גאָר וועגען „בעני-
קעניש“ און וועגען „א לאַנד פון געזאנג און האַרמאָניען“. ווער
קען דאָס האָבען די העזה?

לויט אַט דער פאַרשטעלונג וואָלט סוף כל סוף געמוזט אויפ-
הערען אין פאָלק יעדע ליטעראַרישע טהעטיגקייט, יעדעס פּאָעטישע
שאַפּען, ווארים קוים שטעהט מען אויף אזא „שטאַנדפּונקט“, אז
די קונסט איז א „קאָנפּעקט“, אז די שעהנע ליטעראטור איז א
לוקסוס־זאַך — מוז מען, ווען מען וויל זיין קאנסעקווענט, קומען
צום שלום, אז אלע פּאָעטען דארפּען זיך נעהמען שרייבען... פאַר-
פולערע בראַשורען. אזא שלום איז אָבער, ליידער, שוין אויך ניט
קיין נייעס. גאָך פריהער מיט א יאָהר פּופציג האָט געלעבט אין
רוסלאַנד אַ שרייבער פּי ס א ר ע ו ג, וועלכער האָט געהאַט אַ
גוואַלדיגען איינפלוס אויף דעם דעמאָלדיגען יונגען דור, און וועל-
כער האָט גע'עצה'ט די ראַמאניסטען און פּאָעטען, זיי זאָלען אַראַב-
קריכען פון זייער פּאַרנאַס און זיך בעסער נעהמען שרייבען נאָר
טור־וויסענשאַפּטליכע פּאָפּולערע ווערק פאַר דעם פאָלק, ווארים
דאָס איז דאָך אַ סך ניצליכער און וויכטיגער, איידער ליידער און
נאָוועלען.

אין גרונד פון אזוינע „אנשוואונגען“ ליגט די מיינונג, אז
די ליטעראטור איז ניט קיין קולטורעלע מאַכט פ א ר ז י ד,
אז זי איז ניט קיין גלייך ווערטהפּאַלע זאַך צווישען די אוצרות
פון מאדערנער קולטור, ווי אלע אנדערע עראַבערונגען פון'ס מענש-
ליכען גייסט. די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, ווי יעדע אנדערע ריין
דעמאָקראַטישע, ריין פאָלקס־טימליכע בעוועגונג, האָט, צום גליק,
שוין לאנג פּערלאָזען אזא שטאַנדפּונקט. דער היינטיגער פּראָלעטאַר-
ריער זאגט: Homo sum — איך בין אַ מענש, און אלעס מענשליכע
איז מיר ניט פּרעמד. דער פּראָלעטאַריער דאַרף קענען פאליטישע
עקאָנאָמיע און נאַטור־וויסענשאַפּט, און אַלצדינג, וואָס העלפט
איהם צו פּערשטעהן די וועלט און די געזעלשאַפּט, פּונקט אזוי

דארף ער אָבער האָבען די שעהנע ליטעראַטור, די קונסט, די מור-
זיק, — אַלצדינג וואו עס ענטפלעקט זיך די אינערע מענשליכע
וועלט, די אינטימסטע בעוועגונגען פון דער מענשליכער נשמה.
און פונקט אזוי דארף ער האָבען ניט נור א י ז סאַרט ליטע-
ראַטור, וועלכען ס'וועט בעוויליגען צו בעשטימען פאר איהם אַ
קריטיקער „פון פּראָלעטארישען שטאַנדפּונקט“, נור טאַקע די
ג א נ צ ע ליטעראַטור, אין איהרע נייעסטע ערשיינונגען, אין איהרע
אויסגעפיינטע, אויסגעדרעלטע פאַרמען.

ניש'קשה, ער וועט פערשטעהן, ווארים „ער“ איז אַ פיעל'קער-
פיקע בעשעפעניש. ער האָט צווישען זיך אַי טעמפע, דערשלאַ-
גענע, וואָס קענען אפילו אַ נאסען-ראַמאָן אויף ניט פערשטעהן, ער
האָט אָבער אויך אזוינע, וואָס פיהלען און דענקען ווי דער מאַדער-
נער קולטור-מענש, און וועלכע דארפען האָבען דאָס נייע, און
טאַקע — דאָס שעהנסטע און די בעסטע. פאר איהם איז דאָס
אויך „טעגליך ברויט“.

VI.

בילדונג און דיכטונג.

צי דארף אַ דיכטער זיין געבילדעט, צי ניט?
דאכט זיך, וועגען דעם קען גאָר קיין שאלה ניט זיין. דער
דיכטער איז אויסערוועהלט פון די איבעריגע מענשען; די פּאָעטישע
שעפּפונגען פּערקערפערען די וויכטיגסטע געדאַנקען און געפיהלען,
וועלכע בעוועגען די מענשען. מען קען נאָך אפּשר צווייפלען, צי
דארף דער שרייבער זיין אַ וועגרווייזער און אַ פיהרער, מען קען
האָבען אַזאַ מיינונג, אַז ניט דאָס איז די אויפגאַבע פון דער קונסט.
קייער וועט אָבער ניט לייקענען, אַז די קונסט דארף בעלויב
טען דאָס לעבען, אַז דער שרייבער דארף ענטפלעקען,
וואָס ס'הוט זיך אין מענשען און אין דער מענשליכער געזעלשאַפט,
אַז ער דארף ווייזען אין לעבעריגע געשטאַלטען דאָס, וואָס
ניט יעדערער האָט בכח צו זעהן. דערצו איז אָבער נויטיג, אַז דער

שרייבער א ל י י ן זאל זעהן מיט קלאַהרע אויגען אלצדינג, וואָס ס'טהוט זיך ארום און ארום; דערצו איז נויטיג, אַז דער שרייבער זאל האָבען ניט נאָר אַן אָפען האַרץ, נאָר אויך אַן אָפענעם מוח, ער ד א ר ר ם ו ו י ס ע ן א ו ן ק ע נ ע ן.

אַ טאַלאַנט אַהן קענטענישען איז אַ געצייג אַהן מאַטעריאַל. צוויי דיכטער קענען האָבען גלייכע טאַלאַנטען און פונדעסטוועגען זאל איינער האָבען אַ גרעסערען ווערטה, ווייל איינער ווייסט מעהר, ווי עס לעבען און שטרעבען די מענשען פון זיין צייט, ווייל ער הערט דייטליכער, ווי עס פולסירט דער לעבען ארום איהם, און זעהט שאַרפער ווי עס וועבען זיך נייע געדאַנקען און ס'ווערען נייע וועלטען געשאפן. ער וועט דעריבער קענען ברייטער פאנאנ־ דערשפרייטען זיינע פליענעל, פעסטער צושמיעדען אונזערע הער־ צער צו די שעפּפונגען פון זיין גייסט, לענגער בלייבען אין זכרון פון די קומענדיגע דורות.

דאכט זיך, דער געדאַנק איז אזוי קלאַהר. און פונדעסטוועג־ גען קומט ניט זעלטען אויס צו הערען, אַז בילדונג איז פאַר אַ שרייבער ניט גאָר פון די וויכטיגסטע זאַכען, אַז דער „העכערער גייסט“ זיינער קומט איהם צו הילף אומעטום, וואו עס פעהלט אויס פאזיטיווע קענטעניש, אַז דער דיכטער זינגט נאָר ארויס פון זיך, וואָס דער גאָט פון פּאָעזיע האָט איהם אריינגעלעגט אין זיין נשמת. ווידער און ווידער בעגעגענען מיר די אלטע פערנליי־ כונג צווישען אַ דיכטער און אַ זינג־פויגעלע, וואָס זינגט און ווייס אַליין ניט פון וואָס.

אַ בעקאַנטע יונגע אידישע בעלעטעריסטין שרייבט אין אַ קריטישען אַרטיקעל:

„דער אמת'ער קינסטלער איז אַ נביא, אין איהם איז פער־ באַרגען אַ שטיק גאָט, און בשעת זיין גאָט, זיין העכערער גייסט, הייסט און ער רעדט עס ארויס ניט בעוואוסט־ זיניג, קען מען נאָד האַכען צו זיין נבואה מעהר צוטרויען, ווי בשעת ער רעדט מיט שפּראַך און מיט געדאַנקען, וואָס זיינען דורכגעמישט מיט פרעמדע... בשעת שאול'ן האָט בעהערשט דער געמליכער גייסט, איז ער גלייך

פון הירטע-ביידעל אוועק, זיך אָנגעשלאָסען צו אַ קאָמפּאָניע נביאים און אָנגעהויבען גלייך מיט זיי נביאות זאָגען".
און ווייטער:

„דער קינסטלער, בשעת ער שאפט, האָט ער די מאסען נאָר ניט אין זינען; ער זינגט נאָר אַרויס זיינע אייגענע געפיהלען. און אויב די מאסען לויפען איהם נאָך, איז דאָס ניט זיין שולד. און ניט יעדער קינסטלער האָט אַ גלייכען רוף: אַנדערע זיינען וועקער, וואָס ציהען מיט אַ בלינדען כח די מאסען נאָך זיך, אַנ-דערע ווידער זיינען זינג-פויגעלאך, וואָס פער-זיסערען אָדער פערביטערען דעם לעבען מיט זייער געזאנג.“

עס וואָלט אפשר ניט כדאי געווען זיך אַבצושטעלען אויף אַזאַ נאַאיווע, סענטימענטאַלע „פילאָזאָפיע“, ווען דאָס וואָלט ניט אַרויס פון אונטער דער פּעדער פון אַ טאַלאַנטפּאָלער אידישער בעלע-טריסטין. דאָס שרייבט אַ מענש וואָס האָט אַליין אַ שייכות צו ליטעראַטור און שרייבען טהוט זי דאָס כדי צו פּערענטפּערען די יונגע אידישע שריפטשטעלער פאַר דער בעשולדיגונג, אַז זיי זיינען וועניג געבילדעט. דאָס קלינגט ווי אַ מיין פּראָגראַם — און בעקומט דעריבער אַ סימפּטאָמאַטישע בעדייטונג.

די יונגע אידישע שרייבער זיינען וועניג געבילדעט. דאָס איז אַ פאַקט. פאַראַן צווישען זיי מענשען, וואָס קענען ניט קיין שום אייראָפּעאישע שפּראַך, אַ חוץ אידיש. פאַראַן אַזוינע, וואָס האָר בען ניט דעם קלענסטען בעגריף וועגען די וויכטיגע ליטעראַרישע ווערק פון דער אַלל-וועלטליכער ליטעראַטור. פאַראַן פּאָעטען, וואָס שרייבען און דרוקען געדיכטע (און דוקא שעהנע געדיכטע) און קענען ניט די עלעמענטאַרסטע כללים פון מעטריק. כאַראַן אַזוינע, וואָס האָבען נאָר מיט איין אויער געהערט וועגען די גייסטיגע שטרעמונגען און דעם אידעען-קאמפּף פון זייער צייט — און דאָס וואָס זיי האָבען געהערט האָבען זיי אויף וועניג פּער-שטאַנען.

דאָס איז אַ פאַקט. די קריטיק מוז איהם אַנערקענען. עס ליגט דערין ניט קיין בעשולדיגונג געגען איינצעלנע שרייבער. מענ-שען לעבען אַזוי ווי עס לאָזט זיך. די בילדונגס-שטופּע פון די אי-דישע שרייבער איז נאָר אַן אַבגלאַנץ פון דער אלגעמיינ-אידישער

לאגע אין פאָליטישען און עקאָנאָמישען הינזיכט. דאָס פאָלק איז אַרױם. דאָס פאָלק איז אונטערדריקט פאָליטיש און עקאָנאָמיש. די מאַסען ווערען ניט צוגעלאָזען צו בילדונג. און אונזערע שרייבער זיינען קינדער פון דער מאַסע, איהר בלוט און איהר פלייש: וואו האָבען זיי געזאָלט ענטוויקלען זייערע גייסטיגע קרעפטען? דער פאקט ווערט אָבער פון דעם ניט פערענדערט. די אידישע שריי- בער זיינען צו וועניג אינטעליגענט — און דאָס לעגט ארויף אַ שטעמפעל אויף דער גאנצער אידישער ליטעראטור. ניט אומזיסט האָט דער אייראָפּעאיש־געבילדעטער אידישער אינטעליגענט ביז דער לעצטער צייט געקרימט די נאָז אויף דער גאנצער אידישער ליטעראטור, ווי איינער רעדט: וואָס קענען מיר געבען אזוינע שרייבער?

ניט וועניג איז דאָ שולדיג, וואָס די אידישע ליטעראטור האָט זיך לאנגע יאָהרען גערעכענט פאר אַ שטיף־קינד ביים געבילדע- טען אידישען עולם: די העברעאישען האָט געצויגען צו לשון־ קדש, די אסימילירטע — צו רוסיש און פּויליש. די אידישע לי- טעראטור האָט נאָר ניט געהאט פערנומען קיין ב'כבוד'יג אַרט צווישען אנדערע אייראָפּעאישע ליטעראטורען. דער געבילדעטער שרייבער האָט געזוכט צו ענטוויקלען זיינע שעפּפּערישע קרעפטען ניט אויף דעם פעלד פון זיין נאַציאָנאַלער ליטעראטור. בלייבען פלעגען ס'רוב נאָר אזעלכע, וואָס האָבען אנדערשוואו ניט געקענט פערנעהמען קיין פלאץ.

דאָס אלעס ענדערט זיך איצט, און מיר זיינען איבערצייגט, אַז צוזאמען מיט דער אויפֿלעבונג פון די מאַסען, צוזאמען מיט דער ווייטערער ענטוויקלונג פון דער אידישער ליטעראטור, וועט אַלץ מעהר וואַקסען די בילדונגס־שטופּע און די אינטעליגענץ פון די אידישע שרייבער. מיר זעהען שוין פאר אונזערע אויגען, ווי עס ווערט אַלע מאָל בכבוד'יגער דער נאָמען „אידישער דיכטער“; מיר זעהען פאקטען, אַז מען קען זיין אַ אידישער שרייבער און דאָך זיין בעקאנט און בעליעבט אין אייראָפּא. דאָס אלעס וועט מוזען צוציהען צו דער אידישער ליטעראטור נייע גייסטיגע קרעפטען, בעוואַפענטע מיט דעם גאנצען אידעע־געוועהר פון זייער צייט.

דאָס וועט זיין. אָבער דערווייל איז די שטופע פון גייסטיגער ענטוויקלונג ביי אונזערע שרייבער זעהר ניט הויך, דאָס קען מען ניט פערשווייגען. מיר זאָגען נאָך אַמאָל: מיר מאכען קיינעם ניט שולדיג, אַ חוץ די אלגעמיינע עקאָנאָמישע און פאָליטישע לאַגע. און מיר זיינען ווייט פון דעם געדאַנק צו זאָגען אונזערע איצטיגע אידישע שרייבער: „געהט, קינדער, אין חדר.“ אזא עצה איז לייכטער צו געבען, איידער זי צו ערפילען. „לעזט, שטור-דירט!“ האָט אַ בעקאַנטער אידישער פובליציסט מיט אַ שטיק צייט צוריק געזאָגט אין אַן ארטיקעל צו אונזערע יונגע בעלעטרי-סטען. מיר ווייסען אָבער, אַז לערנען און שאַפען איז אַפּט סותר איינס דעם צווייטען. מיר ווייסען, אַז אין אַ געוויסען עלטער איז כמעט אונמעגליך זיך אוועקזעצען „קוועטשען די באַנק“, בפרט פאַר אַזאַ מענשען, וואָס האָט שוין פערזוכט דעם טעם פון בעקאַנט זיין ביים עולם. מיר ווייסען, אַז אי פּסיחאָלאָגישע, איז בעזאָגערט עקאָנאָמישע בעדינגונגען פּערהינדערען אַפּט דעם מענשען צו געה-מען זיך פאַר דער אַרבייט פון זעלבסט-בילדונג — אַז אַרבייט, וועלכע דאַרף דויערען יאָהרען. מיר וועלען דעריבער זיך ניט רוקען מיט אַזעלכע וואָלוועלע עצות. מיר שעצען צו הויך די פּערזענ-ליכקייט פון יעדען איינציגען שרייבער, אַז מיר זאָלען זיי אלעמען וועלען פּערשרייבען איין גלייכען רעצעפט און האַפּען, אַז ער וועט אלעמען ברענגען אַ רפואה.

מען דאַרף אָבער, ווידער צוריק, ניט וועלען א י ד ע א ל י
ז י ר ע ז די ניעדריגע בילדונגס-שטופע, ווי דאָס טהוט די אויבער-צימירטע בעלעטריסטין. מען טאַר זיך ניט טרייסטען מיט אַזוינע חלומות, אַז „וואָס וועניגער דער דיכטער רעדט בעוואוסטזיניג, אַלץ מעהר צוטרויען קען מען צו איהם האָבען“. דער דיכטער איז ניט קיין נביא פון תנ"ך, ניט קיין מענש וואָס רעדט מיט גאָט און חזר"ט איבער דאָס, וואָס גאָט איהם געהייסען רעדען. דער דיכטער איז ניט קיין פּויגעל. דאָס זיינען אַלץ משלים, און — מען מוז זאָגען — שוין זעהר אַלטע, אַבגעבליאקעוועטע משלים; פּערשטעהען זיי פשוטם כמשמעם, וואָרט אין וואָרט, הייסט נארען זיך און דעם עולם. דער דיכטער איז ניט קיין אינסטרומענט אין אימיצענס הענר — ער איז אַליין אַ שעפּפּער און אַ בויער, און

שאפען טהוט ער ניט פאר זיך, נאך פאר יענעם (אז ניט וואָלט ער ניט געשיקט זיינע ווערק אין רעדאקציע און ניט געלאזט דרוקען זיינע ביכער). זאָגען, אז „דער דיכטער האָט די מאסען (ד. ה., די לעזער, דאָס פּובליקום) ניט אין זינען“, הייסט איבער-חזר'ען אַ שעהנע פראזע, וואָס האָט שוין לאַנג פּערלאָרען יעדען זין און בעדייטונג. איז דער פּאָעט אָבער אַ שעפּפּער פאר די מענשען. דארף ער שאפען פון אזא מאטעריאל, וואָס איז ניי און לעבעדיג און צאפעלדיג ביי די מענשען. איז ער אַ בויער, דארף ער בויען אזוינע טעמפלען און שלעסער, אז די מענשען זאלען קוקען אויף זיי מיט בענייטערונג און ענטציקונג, אז די מענשען זאלען זעהן אין זיי אַ פּערקערפּערונג פון זייערע לעבעדיגסטע, טיעפסטע און ווירקזאמסטע געדאנקען און געפיהלען, אז די מענשען זאלען געהן מאסענווייז אין אַט די טעמפלען, כּרי צו פּערנעהמען אין זיי די מוזיק פון זייער אייגענער נשמה — נאך אַ געלייטערטע, אַ געריי-ניגטע און פּערטיעפּטע. און ווי וועט דער דיכטער דאָס קענען. ייען אַ ליאדע אינטעליגענט וועט האָבען דאָס רעכט צו זאָגען: „ברודער, דו ביזט צו פרימיטיוו, דו חזר'סט איבער שוין לאַנג פּערגעסענע מאַטיווען, דו קענסט ניט געהן האַנד אין האַנד מיט די דענקער און קעמפּפּער פון היינטיגע יאָהרען“? וואָס וועט דאָ זעלפען די ראייה מיט דעם „זינג-פּויגעל“ און דעם פּאסטור?

נאָך אַמאָל: מיר גיבען קיינעם ניט קיין עצות, ווייל אזוינע עצות האָבען נאָך קיינעם ניט געהאַלפּען. אונז איז אָבער טהייער די אידישע ליטעראַטור, און דעריבער טאַרען מיר ניט פּערמאכען די אויגען אויף איהרע פּעהלערען. איינער פון די פּעהלערען איז דער מאַנגעל אין בילדונג ביי אונזערע שרייבער. וועגען דעם דארף מען רעווען. דעם פּאקט דארף מען קאַנסטאַנטירען, און ווער עס וויל אונז טרייסטען מיט אזוינע מליצות, ווי די אויבערדער-מאַנטע, דער טהוט דער ליטעראַטור אונזערער זעהר אַ קליינע טובה...

ס'איז אָבער דורכאויס פּאַלש, ווען מען געהמט אַט דעם ביל-דונגס-מאַנגעל פאר אַ שליסעל צו ערקלעהרען די מאַרערניסטישע ריכטונג פון די אידישע שרייבער — ווי דאָס טהוען אייניגע פּובלי-ציסטען. צוויי זאכען, זאָגט מען, געהמען זיך אין אונזער ליטע-

ראטור פון וועניג אינטעליגענץ ביי די ליטעראטען: ערשטענס, דאס וואס מען שרייבט דעקאדענטיש, צווייטענס — דאס וואס עס איז ניט געשאפען געווארען קיין קונסט־ווערק וועגען דער גרויסער רוסלענדער רעוואלוציע. אין ביידע זאכען, זאגט מען, איז שולד דיג דער „עם הארץ“.

אזא מיינונג דערווייזט נאר, אז ס'זיינען דא מענשען, וואס האבען פיינט א „דעקאדענט“ א סך מעהר, ווי אז אמאליגער חסיד פלעגט פיינט האבען א מתנגד, און זיינען גרייט ארויפוארפען אויף זיין קאפ כל הרעות שבעולם. דאס בעווייזט אפשר, ווי אונז זערע „דעקאדענטען־פרעסער“ זיינען קאנסעקווענט אין זייער שנאה. דאס האט אבער וועניג צו טהאן מיט דעם אמת.

(1908).

וועגען ליעדער
אין אלגעמיין

Small, faint text located in the bottom-left corner of the page, possibly a page number or footer.

וועגען ליעדער אין אלגעמיין.

I

סימבאל און ריטם.

מיר'ן אנהויבען פון א ביישפיעל. אט איז א ליעד פון א בעד
ריהמטען אידישען דיכטער. דאס ליעד הייסט „אן אלטע געד
שיכטע“:

איך בין קראנק, זאלען פיינד זיך פרעהען.
איך בין קראנק, זאלען שונאים לאכען.
יא, דאס זיינען אלטע זאכען,
נאָר די קלוגע דאָס פערשטעהען.

גרעסערע ווי איך א סך
האָבען דורכגעמאכט די זאך.
ערגער זיך ניט זעעלע, שווייג!
עס איז אלעס ווערטא א פייג“.

לייענט זיך איין אין דעם ליעד און ענטפערט זיך אליין:
געפעלט עס איך, אָדער ניט? אויב יא, טא פארוואָס? אויב ניט
— טאָ ווידער אַמאָל פארוואָס?

מיר וועלען דערווייל ניט זאָגען ניט יא, ניט ניין. מיר ווע-
לען דאָס ליעד אַנאַליזירען.

קודם כל — די שפראך. איין מעלה האָט זי: זי איז גרינג,
זי איז קלאָהר און פערשטענדליך. אָבער פרופט, מאַכט מיט איהר
אזא עקספערמענט: שרייבט איבער אלע ווערטער פון דעם ליעד.

אבער אין אזא ארדנונג, אז ס'זאל אויסקומען אהן גראמען, וועט זיך דאָס ליעד לייענען אונגעפעהר אזוי:

„איך בין קראנק, זאלען זיך פרעהען פיינד. איך בין קראנק,
„זאלען שונאים לאַכען. יא, דאָס זיינען אלטע זאכען, דאָס פער-
„שטעהען נאָר די קלוגע. א סך גרעסערע ווי איך האָבען די זאך
„דורכגעמאכט. שווייג, ערגער זיך ניט זעעלע! עס איז אלעס
„ווערטה אַ פייג!“

און איצט בעטראכט: איז געבליבען עפעס שעהנעס, בע-
זונדערעס אין דער שפראך? מאכט זי אויף אייך אן איינדרוק?
דער ענטפער וועט זיין: ניין. די שפראך איז אן און פאר
זיך וואַכענדיג, קאלט און גראַה. דאָס איז די שפראך, וואָס אויף
איהר שרייבט מען נייעס אין אַ צייטונג. דאָס איז די שפראך,
וואָס מען געברויכט אין אַ בריעה.
דארף דאָס אפשר אזוי זיין?
לאַמיר נאָהמען אַ ליעד פון אן אנדער בעריהמטען דיכטער.
עס הייסט „שבועות“:

אַ כּשור־מאכער איז די נאכט,
די שטילע, בלאַהע נאכט —
מיט צארטע אויגען האָט זי מיר
די אויגען צוגעמאכט:

די אויגען מיר פערשלעפערט שטיל,
דאָס האַרץ מיר אויפגעוועקט:
מיט ווייסע פליעגלען, ווייך ווי זייד,
מיך ליעבליך צוגעדעקט.

דער ליעבער גרינער יום־טוב געהט.
די לופט איז בלאַה און ריין:
אויף יעדען גרעזעלע שטראהלט אויף
אַ העלער איידעל־שטיין.

דאָס ליעד „שבועות“ דריקט אויס אן אנדער שטימונג, ווי
דאָס ליעד „אַן אלטע געשיכטע“, אבער אונז אינטערעסירען ניט
דערווייל די שטימונגען. אונז אינטערעסירט די שפראך.

לאמיר אויף מיט „שבועות“ דורכמאכען דעם פריהערדיגען
עקספערמענט. וואָס וועט זיך בעקומען?

„די נאכט, די שטילע בלאָהע נאכט, איז אַ כּשוף־מאכער.
„מיט צארטע פינגער האָט זי מיר צוגעמאַכט די אויגען: שטיל מיר
„פּערשלעפּערט די אויגען, מיר אויפגעוועקט דאָס האַרץ! מיט
„ווייסע פליעגלען, ווייך ווי זייד, מיך ליעבליך צוגעדעקט. דער
„ליעבער גרינער יום־טוב געהט. די לופט איז ריין און בלאָה.
אַ העלער איידעל־שטיין שטראַהלט אויף אויף יעדען גרעזעלע.“

קיין גראמען איז דאָ ניטאָ. קיין ריטם אויף ניט. אָבער אפילו
אזוי, איז „פּראַזא“־אַרדנונג, איז די שפּראַך פון „שבועות“ דאָך
געבליבען פול מיט חן. פאר וואָס איז דאָס אזוי?

דער פאר וואָס דאָס איז די שפּראַך פון
בילדער.

שוין אין אָנהויב בעגריסט אייך די פּראַזע: „אַ כּשוף־מאַך
כער איז די נאכט.“ די שטילע זומער־נאַכט פּערוואַנדעלט זיך אין
אַ לעבעדיגע בעשעפעניש. מיט צארטע פינגער מאכט זי אייך צו
די אויגען, דעקט אייך אויף דאָס האַרץ, מיט ווייסע זיידענע
פליעגלען האָט זי אייך ליעבליך צוגעדעקט. איהר הערט זיך איין.
איהר קוקט זיך איין, און אייך הויבט זיך אָן צו גלויבען: איז אזא
נאַכט קענען באמת וואונדער געשעהן.

דער דיכטער פיהרט אייך אריין אין אַ וואונדער־לאַנד. ער
וויל אייך זאָגען עפעס אזוינס, וואָס מיט אונזערע וואכעדיגע ווער־
טער קען מען דאָס גאַרניט אויסדריקען. פינסטער איז, דאכט זיך,
איז דער שמעקעדיגער זומער־נאַכט, און דאָך זעהט מען אזוי פיעל;
שאַטענס, דאכט זיך, ארום און ארום, און דאָך טהוט זיך עפעס
הייליגעס און טיעפעס. די נשמה איז וואד. דאָס האַרץ זאפט
איין די גרויסע שעהנקייט צוזאמען מיט די סודות.

ווי דערצעהלט אונז דאָס דער זינגער? עס פּערלען זיך
אַראָפּ פון זיין פּעדער צוויי שורות:

די אויגען מיר פּערשלעפּערט שטיל,
דאָס האַרץ מיר אויפגעוועקט.

אַט די צוויי שורות, אַט דאָס איינפאכע בילד, טראַגען אין זיך אַ גאַנצע וועלט פון שטימונגען, וועלכע מען קען גאר ניט אײַ בערגעבען מיט געוועהנליכע ווערטער.

וואָס לערנען מיר פון דעם פּערגלייך צווישען די צוויי ליעד-דער? דאָס ערשטע ליעד מאכט אויף אונז אין פּראָזא-פּאַרם גאַר קיין איינדרוק ניט. דאָס צווייטע איז שעהן אפילו אַהן גראַמען, ווייל דאָס ערשטע בילד האָט אַן אַרימע שפּראַך, גאַר אַהן שום בילדער, און דאָס צווייטע איז אויסגעוועבט פון אַ בילדער-שפּראַך. ב י ל ד ע ר, ס י מ ב אַ ל ע ז זיינען אַ וויכטיגער מאַטע-ריאַל ביים אויפבויען ליעדער.

פּראַקטיש קען מען זעלטען געפינען אַ גוט ליעד, וואו עס זאָלען ניט זיין קיין בילדער און סימבאָלען. אפילו געזעלשאַפטליכע ליעדער, אפילו טענדענציעזע ליעדער, אבי ס'איז נאָר דאָ אין זיי אַביסעל שעהנקייט, זיינען מעהר ווי געגראַמטע פּראָזא, זיינען פול מיט בילדער.

געדענקט איהר פּרײַז'ס „ביים חופּה קלייד“? די יונגע נייטחאַ-רין זאָגט:

„בלאָס איז דאָס זיידענצייג, פּונקט ווי מיין פּנים'ל,
 „דורכזיכטיגדין, ווי מיין הויט...
 „ריהרט מען עס, קרעכצט עס „אוי“,
 פּונקט מינע ביינדעלעך...“

דאָס „חופּה קלייד“ איז געוויס טענדענציעזע, אַבער עס איז אַ גוט ליעד, אַ פּאַעטיש ליעד. איז דאָרט דאָס זיידענצייג אַזוי בלייב, זוי דעם מיידעל'ס פּנים'ל, קנאַקט עס פּונקט ווי דעם מיידעל'ס ביינדעלעך. בעקומט זיך אַ מערקווירדיגע פּערבינדונג צווישן שען דער מיידעל און דעם זייד, בעקומט זיך אַ מערקווירדיג לעבען. פּערקעהרט, פּרופּט עס זאָגען מיט אַ געוועהנליכער שפּראַך: „איך זיך און ניה זיידענס, מיין פּנים איז בלאָס, מיין הויט דיז, מינע ביינער טהוען וועה. דאָס זיידענס איז בלאָס און דורכ-זיכטיג“ — וועט זיך כמעט קיין איינדרוק ניט בעקומען.

אזוי איז די ווירקונג פון בילדער.
 איך, אַז איך וויל אַנאַליזירען אַ ליעד, קוק איך פּריהער פון

אלץ ווי עס רעדט צו מיר : צי מיט א שפראך פון בילדער, צי מיט
א שפראך פון פראזא. איד מײן, אן אמת'ער דיכטער קען זיך איר
בערהויפט ניט בעגעהן אהן בילדער.

* *
*

הייסט עס, אז מיר האבען שוין א סימן, ווי צו דערקענען
גוטע ליעדער? אויב בילדער איז גוט, אויב אהן בילדער איז
שלעכט?

ניין. דאָס איז ניט קיין סימן. ניט אלע גוטע ליעדער האָ-
בען דוקא א גוטע שפראך. ניט אלע גוטע ליעדער האָבען איר
בערהויפט א רייכע שפראך.

מיר'ן ווייטער נעהמען א ביישפיעל.
אָט איז א ליעד פון א גרויסען אידישען דיכטער; עס הייסט
„ביים וואסער“:

אויפ'ן וואסער שווימען שיפען,

אויפ'ן וואסער שווימען שיפען,

די סיגנאלען רופען, רופען

אין דעם ווייטען וועג.

אויף א מאַסט־בוים וועהעט א פּאַהנע

פון א פרעמדען לאַנד,

דאָרטען וואוינען גוטע מענשען,

פאַר מיר — אומבעקאַנס...

דאָרטען איז דער הימעל לויטער

און די ערד איז גרוין,

און ווי פאלמען אלע מיידלאך,

צעדערען — די זיהן.

דאָרטען וואָלט איד יונג געוואָרען,

אַבגעפּרישט מײן בליק;

דאָרט געפונען וואָלט איד אפּשר

מײן פּערלאָרען גליק...

אויפ'ן וואסער שווימען שיפען,
און איך שטעה ביים ברעג;
די סיגנאלען רופען, רופען
אין דעם ווייטען וועג.

די שפראך פון דעם בילד איז כמעט אהן בילדער. אויב איהר וועט ניט רעכענען דאָס זעהר געוועהנליכע בילד „די סיגנאלען רופען“ און דעם פערנלייך פון „מיידלעך ווי פאלמען“ און „זיהו ווי צעדערען“, איז דאָרט איבערהויפט ניטאָ קיין בילדער. די ווער-טער זיינען זעהר געוועהנליך, זעהר איינפאך, אָהן שום פערפּוּצונג. אַבער דאָ האָט איהר אַן אנדער מערקווירדיגע זאך. פּרופּט אַרבעט אויסשטעלען די ווערטער פּוּז'ס ליער אין אַ פּראָזא-אַרד-נונג. פּרופּט פּערניכטען דעם ריטם. איהר וועט זעהן, אַז דאָס איז כמעט אונמעגליך.

„אויפ'ן וואסער שווימען שיפען“... אדרבה, ווי דרעהט מען דאָס איבער, אַז עס זאָל ניט קלינגען? „שיפען שווימען אויפ'ן וואסער“... „שווימען שיפען אויפ'ן וואסער“... עס בלייבט אַלץ מוזיקאליש. ניטאָ קיין ברירה. „די סיגנאלען רופען, רופען אין דעם ווייטען וועג“ — דאָ קען מען איבערהויפט ניט איבערשטעלען קיין וואָרט. „דאָרטען איז דער הימעל לויטער און די ערד איז גרין“ — ווידער קענט איהר ניט ענדערען די אַרדנונג פון די ווער-טער, איהר קענט ניט פּערניכטען דעם קלאַנג.

וואָס הייסט עס? די מאכט פּוּז'ס ליער איז ניט אין זיין שפּראַך, נאָר אין זיין ריטם. עס איז אַ שטיק מוזיק, עס זינגט זיך פון זיך אַליין. עס פיהלט זיך דערניצען די בעוועגונג פון די שיפען, דאָס הויבען פון די כוואליעס. עס פיהלט זיך נאָך מעהר: ווי דעם דיכטער'ס נשמה קלינגט אין איין טאן מיט די סיגנאלען און דעם רויש פון די כוואליעס.

אויפ'ן וואסער שווימען שיפען,
און איך שטעה ביים ברעג;
די סיגנאלען רופען, רופען
אין דעם ווייטען וועג...

אי, טהוט דאס אייך א ציה מיט זיך! אי, טהוט עפעס א ציטער אויף אין אייער נשמה!

און וואס איז דאס? מוזיק. אזוי וואלט אפשר געקענט ווירקען אויף אייך א ליעד גאר אהן ווערטער, א ניגון, וואס איהר וואלט ערגעץ דערהערט פון דערווייטענס.

און אט ווי איינער פון אונזערע יונגע טאלאנטפולע דיכטער דערצעהלט א מעשה מיט גזלנים אין א וואלד:

...ס'זיינען גזלנים בעפאלען א פריץ אין וואלד.
צוויי פון די קוסטען און איינער פון הינטער א בוים, —
יענע צום פריץ און איינער צום פערד פאר'ן צוים.
איז ביי דעם פריץ געוועזען א ברען, ניט קיין פערד:
אז ער פלעגט לויפען אנטלויפען פון איהם פלעגט די ערד.
איז ווי דער פערד האט פאר זיך די גזלנים דערזעהן.
האט ער דערפיהלט אז באלד וועט אן אומגליק געשעהן.
און אז ער גיט זיך עס ראפטאם אויף דובאם א שטעל!
אט און ער רייסט זיך ארויס פון זיין אייגענער פעל.
און אז ער גיט דאס דעם שליטען אין לופטען א דרעה!
אזש די גזלנים דערשראקענע — באץ אין דעם שנעע!
אזש די גזלנים דערשראקענע לויפען אוועק.
לאזען אין שנעע ערגעץ ליגען די בליץ-שארפע העק.
און פון דעם פערד איז לאנג שוין קיין סמן ניטא...

ווען איהר דערצעהלט דאס מיט די זעלביגע ווערטער, נאר אין אז אנדער אַרדנונג, וואלט געווען זעהר א געוועהנליכע מעשה. וואס גיט דא צו חז און לעבען און בעוועגונג? דער ריטם פון די שורות, זייער קלאנג, זייערע גראמען. מיט איין ווארט: די מוזיק פונעם ליעד.

היינט פערגלייכט דאס מיט דעם ערשטען ליעד: „אז אלטע געשיכטע“ — וועט איהר זעהן, אז דארט איז איבערהויפט קיין ריטם ניטא. און אהן ריטם מאכט אפילו פראזא א שלעכטען איינ-דרוק, בפרט נאך ליעדער.

אהו ריטם איז א ליעד קיין ליעד ניט. אויב בילדער זיינען
דער גוף פון א ליעד, איז דער ריטם — זיין אטעם.
אבער דאס איז נאך וועניג. א ליעד דארף האבען נאך א סך
מעהר, ווי א גוף און אז אטעם: עס דארף האבען א נשמה.

II.

שפראך און אינהאלט.

די שפראך איז דער גוף פון א ליעד. דער ריטם — זיין אטעם.
ביידע צוזאמען בילדען די פארם.

די שפראך קען זיין רייך אין בילדער און ארעם אין בילדער;
זי קען זיין א געזערעמעלטע און א פראסטע, א זאפטגיגע און א
טרוקענע, א הילכיגע און א שטילע, אן אלטמאדישע און א מאדערנע.
וואס איז בעסער? דאס קען מען ניט זאגען. ס'ווענדט זיך אז
דעם אינהאלט. איז אלגעמיין זיינען בילדער און סימבאלען א
גויטיג הילפס־מיטעל פאר'ן דיכטער, אבער ניט שטענדיג. איינס
מוזען מיר נאר געדענקען: א ז די פ א ר מ ז א ל פ א ס ע ז
צ ו מ א י נ ה א ל ט !

וואס הייסט דאס?

מיר'ן נעהמען א ביישפיעל. פאראן א ליעד פון אונזערען
א בעריהמטען דיכטער: „דאס ניט געזונגענע ליעד“. וויל ער
דארט דערצעהלען וועגען די מעכטיגע, אבער אונבעשטימע גע-
פיהלען, וואס דער זון־אונטערנאנג, די נאכט, דער שטורם דער-
וועקען אין זיין נשמה. דאס ליעד איז שטארק און שעהן. אבער
איז דער איינלייטונג געפינט איהר אזוינע סטראפען:

ווי לאקסטו מיד,

ווי פלאגסטו מיד !

ווי דריקסטו מיד,

ווי קוויקסטו מיד !

ווי פליקסטו און בענליקסטו מיד,
ווי שטיקסטו און ענטציקסטו מיד,
א, ניט געזונג'נעם ליעד!

ווי העל ענטפלעקסטו זיך,
ווי שנעל פערמעקסטו זיך!
קוים ווייזטו זיך, דערשרעקסטו זיך!
קוים וועקסטו זיך שוין עקסטו זיך,
א, ניט געזונג'נעם ליעד!

קוים לויכסטו אויף, פארגעהסטו שוין,
קוים הויכסטו, גלייך פערוועהסטו שוין,
קוים שפיר איד דיד,
פערליער איד דיד,
א, ניט געזונג'נעם ליעד!

געפעלט דאס אייך?

כדי איהר זאלט בעקומען דעם ריכטיגען אינדרוק, מאכט אזא פראבע: שמעלט אייך פאר, אז אימיצער א גרויסער דיכטער, וואס איהר קענט איהם ניט, האט אנגעשריבען א ליעד פון אונז געוועהנליכער שעהנקייט. אין דעם ליעד האט ער אריינגעלעגט שענע געפיהלען, ערהאבענעם ערנסט, טיעפע קלוגשאפט און ריינעם גלויבען. א שפראך האט ער געברויכט אן ערעלע, א מיושבדיגע און א לויטערע. איצט שמעלט אייך פאר, אז ס'איז געקומען אימיצער א לץ, א נאכמאכער, וואס וויל א י ב ע ר ק ר י מ ע ז דעם גרויסען דיכטער. ער מיינט, חלילה, קיין בייז ניט, ער וויל זיך נאר לוסטיג מאכען. ער שטעהט, לאמיר זאגען, אין א קאבארעט אויף דער ביהנע, ווינקט צו אייך ממזריש מיט אן אויגעל און דעקלאמירט מיט א כלומרשט'דיגען טאן, מאכענדיג טראניקאמישע זשעסטען:

ווי לאקסטו מיד,
ווי פלאנסטו מיד!
ווי דריקסטו מיד,
ווי קוויקסטו מיד!

ווי פליקסטו און בעגליקסטו מיד,
ווי שטיקסטו און ענטציקסטו מיד!
א, ניט געזונג'נעם ליעד!

לייענט נאכאנאנד ביז'ן סוף — און איהר וועט מוזען צוגעבען.
אז עס פאסט אויסגעצייכענט צום גייסט און צום טאז פון א
פאראדיע. אזוינע פאראדיעס — און זעהר געלונגענע — האט
טאקע געשריבען פרוג.

וואס הייסט דאס? דאס הייסט, אז דער דיכטער פונ'ם
„ניט געזונגענעם ליעד“ האט ניט בענוצט די פאסענדע שפראך,
די אדעקוואטע אויסדרוקס־פארם, פאר דעם וואס ער האט געוואלט
האבען. האט זיך בעקומען ווער ווייס וואס.

און אזא אומגליק האט שוין א פאלשע שפראך, אז שטענדיג
קען מען אין איהר ענטדעקען אומגעלומפערטע לאגישע גרייזען.
אין אונזער ביישפיעל, א שטייגער, קומט אויס אז דאס ליעד ניט
נאר עס „דריקט“ דעם דיכטער, נאר עס „פליקט“ איהם; דאס
ליעד, וואס ער קען ניט כאפען, „אנטפלעקט זיך“ פאר איהם
„העל“; דאס ליעד „עקט זיך“ („אוי, איד עק זיך“ זאגט מען אויף
אידיש אין דעם זעלבען זין, ווי „איד שטארב אוועק“, „איד קען
דאס ניט פערטראגען“). „עקען זיך“ קען נאר א מענש, ניט קיין
ליעד“ און אזוי וו.

הערט איהר זיך איין אין דעם ריטם פון די אויבען געבראכטע
סטראפען, פיהלט איהר אז ער איז א פאלשער. ער פאסט ניט
צום אינהאלט. דער אינהאלט איז: די מעכטיגע, אבער אונ-
קלאהרע געפיהל־כוואליעס, וואס הויבען זיך אין דער נשמה און
זוכען זייער אויסדרוק און קענען ניט געפינען. צו אזא אינהאלט
פאסט לחלוטין ניט דער שטיפערישער, לייכטייניגער, צופיעל
קלינגענדיגער ריטם פון די סטראפען.

נאך מעהר: גראד דער ריטם האט א תל געמאכט פון דעם
דיכטער'ס שפראך. ניט דערפאר האט ער געברויכט „דריקסטו
מיד“, ווייל ער האט אזוי געפיהלט, נאר ווייל ער האט געדארפט א
גראם צו „קוויקסטו מיד“. „פליקסטו מיד“ איז אוועק א טענצעל
מיט „בעגליקסטו מיד“, „עקסטו זיך“ מיט „וועקסטו זיך“.

„הויכסטו“ מיט „טויכסטו“ — און אלעס צוזאמען האט א פנים פון חוזק.

אט דאס הייסט: די פארם פאסט ניט צום אינהאלט.

* *
*

מיר נעהמען אז אנדער ביישפיעל פון דעמועלבען סארט: א בערימטער אידישער דיכטער האט אנגעשריבען א ליעבעס-ליעד מיט'ן נאמען „מאדאנא“. מאדאנא איז די מוטער גאמע'ס, דער סימבאל פון וויבליכקייט, מוטער-ליעבע און ריינקייט. קרוינען די געליעבטע מיט'ן נאמען „מאדאנא“ פלעגען די מיטעלאלטערליכע זינגער (טרובאדורען) אלס א סימן פון זייער טיעפער איבער-געבענהייט און פערעהרונג. ווי זשע רעדט אונזער אידישער טרוי באדור צו זיין מאדאנא?

מיר ציטירען דאס ליעד אינגאנצען פון אנהויב ביו'ן סוף:

מאדאנא, איד קניה פאר דיר,
מאדאנא, איד גליה פאר דיר,
מאדאנא, איד דארב פאר דיר,
מאדאנא, איד שטארב פאר דיר,
מאדאנא, איד לייד פאר דיר,
מאדאנא, איד שטרייט פאר דיר,
מאדאנא, איד קלאג פאר דיר,
מאדאנא, איד זאג פאר דיר
מיט א הארץ וואונד און טריעב:
„געבענשטע, איד האב דיר ליעב“.

„קניה“ — „גליה“; „דארב“ — „שטארב“; „קלאג“ — „זאג“... פאר וואס ניט: „גלאניץ“ — „טאניץ“, „יאג“ — „טראג“, „לויב“ — „רויב“? איהר קענט פון דעם ליעד אויסשניידען א פאר שורות, איהר קענט אנהויבען פון אינמיטען, איהר קענט ליענען די צווייטע פיער שורות פון אנפאנג, די ערשטע — נאכ-

דעם. עס וועט זיין דאס זעלבע. אויב איהר ווילט, קענט איהר
גאר צוגעבען אייערע אייגענע שורות: צ. ב.:

מאדאנא, איד לעב פאר דיר,
מאדאנא, איד שטרעב פאר דיר,
מאדאנא, איד שטעה פאר דיר,
מאדאנא, איד געה פאר דיר,
מאדאנא, איד זינג פאר דיר,
מאדאנא, איד קלינג פאר דיר.

א. אז. וו.

דאס ליעד איז א טיפישע פאראדיע, א חוזק, א פאציאזישע
קונץ־שטיק. און געמיינט האט דער דיכטער ערנסט. געשריבען
האט ער ניט קיין נאכקרימעניש, נאר א ל י ע ב ע ס - ג ע ז א נ ג,
און דערצו נאך צו זיין הייליגער מאדאנא.

אט דאס הייסט אן אונפאסערנדע פארם. אין דעם גאנצען
ליעד זיינען נאר די לעצטע צוויי שורות איינגערמאסען צוגעפאסט
צו דעם אינהאלט, וואס האט געשוועבט אינ'ם פערפאסער'ס גע-
דאנק.

כדי נאך דייטליכער צו מאכען וואס דאס הייסט א דיפערענץ
צווישען אינהאלט און פארם, לאמיר נעהמען טאקי א ריכטיגע
פאראדיע. דער שפאס פון א פאראדיע בעשטעהט געוועהנליך
אין דעם, וואס מען נעהמט די פארם פון א בעקאנטען ווערק און
מען לעגט אין איהר אריין א ניט־ענטשפרעכענדען אינהאלט, אדער
פערקערט: מען נעהמט א בעקאנטען אינהאלט און מען טהוט איהם
אז אין א ניט פאסערנדער פארם, רופט מען דאס: נאכמאכען.
מיר'ן ציטירען א טייל פון פרוג'ס א ליעד, וואו ער קרימט
איבער די מאדערנע אידישע דיכטער:

שטעה אויף, מיון ליעבע,
שטעה אויף מיון טרייע!
דערפריש מיון אטעם,
זיי מיד מחיה!

פון דינע לאקען,
פון דינע ברעמען
וועל צו די ליעדער
איד גראמען נעהמען
און מאכען פרעהליד,
מיט גרויס כונה
אויף דינע ליפען
שהחינו...
שמעה אויף, מיין געמיז,
שמעה אויף, מיין כלה! |
איד פיהל א ריח
פון פרישע חלה...
מלאכים פלעכטען
פון לולב קראנצען...
די זשאבעס קוואקען,
די זשאבעס טאנצען!...

ליענט זיך איין אין פרוג'ס פאר־דיע, און איהר וועט אויס־
געפינען, אז אין אט דער אכזיכמליכער שטיפעריי, אין אט דעם
שפאס, איז די דיפערענץ צווישען פאָרם און אינהאַלט פיעל־פיעל
קלענער, ווי אין די אויבען־ציטירטע ביישפיעלען, וואו די אויטארען
זיינען געווען טויט־ערנסט...

מען דארף איבערהויפט געדענקען, אז די דיפערענץ צווישען
פאָרם און אינהאַלט איז זעלטען אזוי שרייענדיג, ווי אין „דעם
ניט געזונגענעם ליעד“ אָדער „מאָדאַנאַ“. געווענהליך איז זי
פיינער, ערעלער, אבוואָהל זי בעגענענט זיך אפטער, ווי מען רע־
כענט.

* *

*

וועט דער לעזער פרעגען: וואָס זשע, הייסט עס, אז ס'איז
נויטהיג, דער דיכטער זאל שמענדיג געברויכען אזוינע ווערטער,
וואָס פאסען גוט צום אינהאַלט? הייסט עס: ער דארף שמענדיג

זאגען פונקט דאס, וואס ער פיהלט און דענקט?
איידער מיר'ן ענטפערען דערויף, לאמיר נעהמען א ביישפיעל.
א אידישער דיכטער רעדט צו זיין געליעבטער אין א ליעד „צו
שפעט“:

איך וואלט דיר געליעבט,
נאר איך קען ניט,
איך וואלט דיר געליעבט,
נאר איך ברען ניט.
מיין פייער — ער איז אבגעקיהלט.
גיליעבטע, איך בין אויסגעשפיעלט.
נאך דער צייט ביזטו גוט געווארען,
איך האב דעם חשק שוין פערלארען.
דו ווינסט אצינד:
„איך האב דיר האלד“.
צו שפעט מיין קינד,
צו שפעט מיין גאלד!

פאר וואס האסטו פריהער געשוויגען?
ווען איך האב געזוכט דיר צו קריגען?

א. אז. וו.

געפעהלט אייך דאס ליעד? קעגען אינהאלט קענט איהר נאר
ניט האבען. א מענש האט געליעבט, נאכדעם איז ער אבגעקיהלט
געווארען. א מענש האט געברענט, איצט איז ער אונפעהיג
צו ליעבען. דאס פאסירט. פארוואס ניט דערצעהלען? ניטא
אזא זאך, וואס מען זאל ניט טארען דערצעהלען אין ליעדער.
דער ריטם איז ניט שלעכט: גראד דאס, וואס ער ענדערט אפט
זיין טעמפא, כעשאפט דעם איינדרוק פון אונרוהיגקייט, און דאס
פאסט זעהר גוט צום אינהאלט.

פאר וואס זשע איז אייך פריקע? פארוואס האט איהר
דעם איינדרוק, אז עפעס איז דא ניט שעהן, כמעט ניט אנשטענדיג?
פארוואס פיהלט איהר אז מען טאר אזוי ווי ניט
רירען וועגען אזוינע זאכען?

דאס איז דערפאר, וואס דעם דיכטער'ס ווערטער זיינען שוין צו נאָה ע נ ט צום אינהאַלט. דער דיכטער רופט אָן יעדע זאך אָפּען ב י י ' ס נ א מ ע ז. ער האָט געוואָלט בעזיצען די פרוי, דערצעהלט ער. „איד האָב געזוכט דיד צו קריגען“. איצט וויל ער דאס ניט מעהר, זאָגט ער: „איד האָב דעם חשק שוין פּערלאָרען“. ער האָט קיין כח ניט, שרייבט ער: „איד בין אויס־געשפּיעלט“, און אזוי. וו. דער שלעכטער איינדרוק בעקומט זיך צוליעב דעם, וואָס דער דיכטער געברויכט א ש פ ר א ד פ ו ז ב ע ג ר י פ ע ז. ניט פון בילדער. ער איז צו נאָקעט. ער איז צו איינפאַד. איינפאַכקייט אין ליעדער איז אַ מעלה. אָבער בין אַ געוויסען גראַד. אָפּט איז די איינפאַכקייט פון אַזאַ סאַרט, אַז זי הרג'עט אַוועק דאָס גאַנצע ליעד.

אפּשר וועט אַן אנדער ביישפּיעל קלאַהרער מאַכען דעם ענין. איד נעהם צוויי ליעדער פון צוויי דיכטער. ביידע ליעדער דריקען אויס די זעלבע שטימונג. דאָס ערשטע ליעד לאָמיר אַנרופּען 1, דאָס צווייטע — 2.

ליעד 1 איז אזוי:

כ'ווייס ניט וואָס איד וויל;
 כ'ווייס ניט וואָס איד וויל ניט;
 כ'ווייס ניט וואָס איד ציעל;
 כ'ווייס ניט וואָס איד ציעל ניט.
 אַלץ איז רעכט און אַלץ איז שלעכט,
 און איד רוה ניט דורך די נעכט.

שעהן? געוויס. עס ריהרט אייד כמעט. איהר פיהלט: ס'איז דא א הארץ. לאמיר אבער ליענען ליעד 2, וועלכעס רערט פון דיזעלבע שטימונגען:

עס דאכט מיר, איד האב וואס פערלארען אין וועג,
 איד ווייס דאך ניט וואָס...
 זאל איד צוריקגעהן? עס איז אזוי ווייט —
 עס איז א פערדראס!

איד האב וואס פערלארען און ווייס דאך ניט וואָס...
צי האָט עס אַ ווערט?
לאָז איד עס איבער — דער טאָג איז שוין קורץ,
און גרויס נאָך די ערד...

עס פאלען שוין שאַמענס פון בויער און בערג,—
מיין שאַמען איז לאַנג...
דאָס האַרץ איז ניט רוהיג, עס שרייט: קעהר זיך אום,
דער שאַמען טהוט באַנג!

דאָ בלייב איד נאָר שטעהן אין מיטען דעם וועג,
איז חשך געהילט...
איד האָב וואָס פערלארען, איד ווייס דאָך ניט וואָס—
איד האָב וואָס פערשפיעלט...

וועלכעס ליעד איז בעסער? דאָס צווייטע. פאַרוואָס? ווייל
דאָ האָט די שטימונג אַנגענומען אַן ערעלערע פאַרם. דאָס וואָס
דער דיכטער פיהלט, ווערט ניט גערופען מיט זיין געוועהנליכען
וואַכעדיגען נאָמען. ליעד 1 זאָגט: כ'ווייס ניט וואָס איד וויל,
כ'ווייס ניט וואָס איד וויל ניט". ליעד 2 שטעלט פאַר אַ מענש אין
מיטען וועג: ער האָט עפעס פערלארען און ווייס ניט וואָס.
עס ציהט צוריק, נאר ער האָט מורא זיך אומקעהרען; עס ציהט
פאַרווערטס, נאָר דאָס האַרץ איז ניט רוהיג.

איד האָב וואָס פערלארען, איד ווייס דאָך ניט וואָס —
איד האָב וואָס פערשפיעלט...

עס קלינגט עפעס מיט אַ בעזונדערער האַרציגקייט, עס פיהרט
אייך אריין אין אַ קרייז פון אינטימער נאהענטקייט צום דיכטער.
אינטערעסאנט איז, אַז דער דיכטער פון ליעד 1 האָט אויף
דערזעלכער טעמא געשריבען צוריק מיט יאהרען, איז ביי איהם
אויסגעקומען אזוי:

איינזאָם זיך איד, ווי געפאנגען
פון אַ זעלטזאמען געפיהל:

עפעס האָב איך איין פערלאנגען,
דאָך איך ווייס ניט, וואָס איך וויל.
זיינען פריידען, זיינען ליידען
ערגעץ וואו פאר מיר בעשטעלט?
קראַנק איז איינער פון אונז ביידען! —
זאָגט: בין איך עס צו די וועלט?

שטונדען קומען און פעררינען, —
נייע, נייע קומען צו;
דאָך קיין איינע ברענגט מיין זינען
און מיין קראַנקען האַרצען רוה. —
וויינען מוז איך, קען ניט ריידען,
קען ניט וויסען, וואָס מיר פעהלט.
קראַנק איז איינער פון אונז ביידען! —
זאָגט: בין איך עס, צו די וועלט?

פערגלייכט דאָס לעצטע ליעד מיט ליעד 1 און איהר וועט
פערשמעהן, אַז ליעד 1 איז ערגער נאָר דערפאר, וואָס ס'איז צו
נאָקעט, צו סימפעל, צו ארעם.
איינפאַכקייט איז אַ מעלה, אָבער נאָר דאָרט, וואו זי פער-
וואַנדעלט זיך ניט אין נאָקעטקייט. נאָקעטקייט אין ליעדער איז
העסליך, ווייל זי פערניכטעט די פאָרם. פאָרם אָהן אינהאַלט איז
פוסט; אינהאַלט אָהן פאָרם איז טויט. אינהאַלט און פאָרם
דארפן ביכדען איין לעבעדיגעס, ארגאנישעס גאנצעס.

* *
*

מיר האָבען נאָך אַלץ צו טהאָן געהאַט מיט'ן גוף פון דער
ליעד. דער גוף אליין איז אָבער פארט ניט דער עקר. דער שעהנ-
סטער גוף איז ניט מעהר ווי אַ שטיק לייהם, ווען ס'איז ניטאָ אין
איהם קיין נשמה. אזוי איז אויך מיט ליעדער.

III.

3. די נשמה פון א ליעד.

מען נעהמט ווערטער; מען שמעלט זיי צונויף אין א זאץ; מען קאמבינירט זיי דערביי אזוי, אז זיי זאלען האבען א ריטם, א קלאנג. איהר לייענט איבער — און ס'דיהרט אייער הארץ, ס'זעקט אייער פאנטאזיע, ס'הויבט אין אייך אויף א גאנצען אקארד פון שטימונגען און געפיהלען.

ווי אזוי איז דאס געשעהן? דאס איז דער גרויסער, אייביגער סוד פון שאפען. איהר קענט קיינמאל ניט ערקלעהרען פארוואס דאס שעהנע איז שעהן, איהר קענט קיינמאל ניט ערקלעהרען, פאר-וואס איין קאמבינאציע פון ווערטער איז פאָעזיע, פארוואס אנט-אנדער קאמבינאציע פון ווערטער איז פוסטע דעקלאמאציע.

איהר פיהלט אָבער: איין ווערק איז לעבעדיג, דאס אַנדערע—טויט; איין ווערק איז אמת, דאס אַנדערע — פאלש.

געווען א רומישער דיכטער לערמאָנטאָוו. געשמאָרבען צוריק מיט א יאהר אַכציג. האָט דער דיכטער אַנגעשריבען א ליעד פון צוועלף שורות: „דער זעגעל“. צוועלף קליינע, קורצע שורות. אבער הונדערטער טויזענדער מענשען האָבען די שורות געלייענט, און ביי הונדערטער טויזענדער מענשען האָבען אָט די געצעהלטע ווערטער ערוועקט אונקלאהרע, אָבער שטארקע שטימונגען.

מ'האָט דאָס ליעד איבערזעצט אויף אידיש; עס האָט פער-לירען א טייל פון זיין אַראַמאַט, ווי שמעקעדיגער וויין, ווען מען גיסט איהם איבער פון איין גלאַז אין א צווייטער. אָבער פרופט לייענען דאָס ליעד אפילו אין אידיש (סעגאַלאַוויטש'עס איבער-זעצונג):

א ווייסער זעגעל טראָגט זיך איינזאַם
אין בלאַהען נעבעל-טהוי פון מעער;
וואָס זוכט ער אין דעם ווייטען געגענד?
וואָס קומט ער אין זיין לאַנד ניט מעהר?

עס פייפט דער ווינד, די וועלען שפיעלען,
דער מאסטבוים קרעכצט און רייסט די שטריק:
א ניט פון גליק איז ער אנמלאָפּען,
און ניט ער לויפט אצינד צום גליק...

א קלאָהרער שטראָם בעגלייט איהם אונטען,
און איבער איהם — די גאַלד'נע שיין...
נאר ער זוכט אומרוהיג דעם שטורעם,
ווי ס'וואַלט די רוה אין שטורם זיין...

וואָס איז דער מעהר מיט אַט די ווערטער? פאר וואָס וועקען
זיי אין אייך אַזאַ אַבקלאַנג? פארוואָס קלינגט אין זיי די אייביגע
איינזאַמקייט און די אייביגע אומרוהיגקייט פונ'ם גרויסען ים —
און פארוואָס דערפיהלט איהר פלוצלונג אַזאַ נאָהענטקייט, אַזאַ
מערקווירדיגע קרובה'שאפט צווישען אייער אייגענע נשמה און דעם
ווייסען זעגעל, וואָס טראַגט זיך איינזאַם „אין בלויען נעבעלטהוי פון
מער?"

פארוואָס?

פרענט די רויז, פארוואָס איז זי שעהן. פרעגט דעם שלאַנקען
טורעם, פארוואָס איהר קענט פון איהם ניט אברייסען דאָס אויג.
דער באַטאַניקער און כעמיקער וועלען אונטערזוכען די רויז, וועלען
איבערצעהלען און בעשרייבען יעדעם בלעטעלע, יעדען בעזונדערען
שטאַף, פון וואָס די בלעטעלעך כעשמעהען — און וועלען דאָך ניט
ענטדעקען דעם שטאַף פון שעהנקייט. דער מויערער וועט איבער-
צעהלען אלע איינצעלנע ציגעל פון דעם טורעם און אלע זיינען
ליניען און ווינקלען — און וועט דאָך ניט ענטדעקען דעם סוד,
פארוואָס דער טורעם איז פול מיט אַ בעזונדערען לעבען.

די רויז איז מ ע ה ר ווי אַ קאָמבינאַציע פון בלעטעלעך.
דער טורעם איז מ ע ה ר ווי אַ קאָמבינאַציע פון ציגעל. עס איז
צו זיי צוגעקומען ע ט ו אַ ס. אין דער רויז האָט דאָס „עטוואָס“
בעשאַפּען די נאַטור אליין. אין טורעם שטאַמט עס פון אַ מענשען'ס
פאנטאַזיע, פון אַ מענשען'ס נשמה.

א ליעד איז אויך מעהר ווי א קאמבינאציע פון ווערטער. א ליעד זאגט מעהר ווי דער דירעקטער זין פון די זאצען, וואס בילדען דאס ליעד. א ליעד האט א מאל גאר ניט קיין לאגישען זין, וואס מען זאל קענען איהם איבערדערצעהלען מיט געוועהנליכע ווערטער. און דאך איז דאס פול מיט אייגענארטיגען אינהאלט, וואס ווירקט אויף אונזער פסיחיק.

אט דאס „עטוואס“, וואס ס'איז ענטהאלטען אין ליעד, גיט דעם ערשט לעבען. אט דאס „עטוואס“ איז די נשמה פון א ליעד. די נשמה פון א ליעד קענט איהר פונקט אזוי וועניג בעשרייבען ווי די נשמה פון א מענשען. וואס איז נשמה? א מענש פיהלט, דענקט, ווינשט — פעראייניגען מיר דאס אלעס אונטער איין בע-גריעף: נשמה. א ליעד וועקט אבקלאנגען, רופט ארויס געפיהלס-אקארדען, ריהרט אונזער פאנטאזיע, ענטפלעקט סימפאטיען און אנטפאטיען, — זאגען מיר: דאס ליעד האט א נשמה. א אידישער דיכטער האט א מאל געשריבען:

ס'ווייל מיין הארץ דיר עפעס זאגען,
וואס איהם הייליג איז און טייער,
נאר עס קען א הארץ ניט ריידען —
ס'קען נאר פלאקערען אין פייער.

פלאמט עם העל ווי א מזרח,
און פערגעהט אין פלאמען פייער,
און אין פייער איז עם מקריב
וואס איהם הייליג איז און טייער.

האבען די ווערטער עפעס א זין, א לאגיק? פרופט דער-צעהלט זיי מיט פראסטע ווערטער. וואס וועט אויסקומען? אימע-צענס הארץ וויל איבערגעבען עפעס א וויכטיגע זאך; א הארץ קען אבער ניט ריידען, ברענט עם ווי א מזבח און פערברענט אין פייער דאס וואס ס'ווייל דערצעהלען.

וואס בעקומט זיך? אונזין. א מענש פון לאגיק וועט קניי-טשען מיט די פלייצעס: וואס דרעהט ער מיר א מח?

אין אמת'ן איז דאס ניט פאר'ן מה, נאָר פאר אונזער האַרץ און נשמה. איהר לייענט — און איהר פיהלט (אויב איהר האָט נאָר די פעהיגקייט צו פיהלען), אז אין די שורות ווערט אויפגע- דעקט אַ גאַנצע געשיכטע פון אַ מענשען'ס נשמה, אַ גאַנצער קנויל פון איבערלעבונגען, וואָס מען קען זיי נאָר ניט אַרויסגעבען אין לאַגישע ווערטער.

אַט דאָס „עטוואָס“, וואָס איז אַויס דער דער לאַגיק פון אַ ליעד, אַט דאָס „איראציאָנאַלע“, וואָס פערפאַלגט דעם דירעקטען אינהאַלט פון אַ ליעד, ווי אַ שאַטען פערפאַלגט אַ קער- פער — דאָס איז דער עצם, דער תוה, די נשמה פון אַ ליעד. דאָס מאַכט ערשט פון אַ ליעד אַ קונסט-ווערק.

ווי דערקענט מען, צו אַ ליעד האָט אַ נשמה, צו ניט? קיין כללים קען מען ניט געבען. מיט אויסוויינגסמע כללים ווערט מען וועניג געהאַלפּען. מיר האָבען געזאָגט: אַ שעהנע שפראַך, אַ בילדער-שפראַך, אַ פאסענדער ריטם, אַ פאַלשענדיגע האַרמאָניע צווישען פאַרם און אינהאַלט. אָבער דאָס זיינען אלץ אויסערליכע זאַכען. עס קען זיין אַ ליעד מיט אַ שעהנער שפראַך — און ס'זאָל זיין טויט. און פערקעהרט: איהר בעגעגענט אַ מאָל אַ ליעד מיט אַן אונפאַלקאָמענער פאַרם — און דאָך לעבט עס. פאַרם און אינהאַלט מוזען נאָטירליך שטימען — אַהן דעם איז אַ ליעד לאַ יוצלח. אָבער דאָס אליין איז נאָך ניט גענוג צו געבען איהם לעבען.

* *
*

מען קען ניט געבען קיין כללים, ווי צו דערקענען אַ גוט ליעד. אָבער ביי שפיעלען קען מען יאָ געבען. מען קען אוועק- שטעלען איינס אַנטקעגען צווייטען אַ שוואַך ליעד און אַ שטאַרק ליעד, אַ גוט ליעד און אַ שלעכט ליעד. זאָל דער לעזער אליין לייענען. אפשר וועט ער דערפיהלען דעם אונטערשיעד. אַ פאַר אזוינע פראַכען וועלען מיר איצט געבען. אַט זיינען צוויי ליעדער, וואָס מאַלען דעם הערסט מיט זיין אומעט. געשריבען זיינען זיי פון צוויי פערשיעדענע דיכטער. פערנליכט זיי:

א.

דער ווינד איז שרעק און גרויל,
אין פעלד איז קיין גרינס ניטא.
דער בוים איז דאר און הויל.
דער הימעל גרין און גראה.

דער שמעטערלינג איז טויט
צוזאמען מיט דער בלום.
אין וואלד איז ליעדער־נויט,
די נעסטען פוסט און שטום.

די זון פערנעהט אליין
אין ווייטען מערב־ראנד.
עס ציטערט ווי געוויין
און שרעקט דאס דונקלע לאַנד.

א יתום־וואַלקען קריכט
און זוכט אין סמוטנער הויד
און ענדערט זיין געזיכט
און לעזט זיך אויף ווי רויך.

א קראהע קרעכצט און שטומט,
א נאַסער אומעט פאלט.
די וועלט ליעגט ווי פערמומט
און אכגעלעכט און אַלט.

א פחד רוקט זיך צו
און גנב'עט זיך אין האַרץ.
אליין, אליין בלייבסטו
און אלץ ארום איז שוואַרץ.

איד האב מיט א כיון גענומען א געלונגען ליעד. אין די זעקס סטראפן זיינען אויסגערעכענט די וויכטיגסטע סמנים פון הערבסט: דער ווינד, די נאקעטע בויער, די לעדיגע נעסטען, די וואלקענס, די קראהען, דער אלגעמיינער אומעט. די פארם איז גוט. די שטימונג בעשאפט זיך. אבער נעהמט אן אנדער ליעד:

ב.

אויפ'ן פעלד
וועהט א קעלט,
יאגט א ווינד א בייזער,
און ער בויגט
און ער לייגט
צו דער ערד די גרעזער.

שטיל, מיט וועה
פאלען זיי
צו דער ערד אנידער ;
ווי גערעדט :
ס'איז שוין שפעט,
ס'העלפט ניט זיין דערוויעדער.

אויס, פארביי
איז דער מאי
און דער ליעבער זומער,
סומנע, קאלט,
און עס פאלט
אויפ'ן הארץ אנ'אומער.

אין ליעד ב איז דוקא ניט אויסגערעכענט קיין סך סמנים פון הערבסט, נאר דער ווינד און די גרעזער. פונדעסטוועגען הערט זיך גוט איין צו דעם ליעד און פרעגט זיך, וואו איז דא מעהר הערבסט?

שטימונג: דאָ, צי אין ליעד א? וואָס ריהרט מעהר אייער הארץ:
דאָס צווייטע צו דאָס ערשטע?

פאר מיר אין קיין ספק ניטאָ, אַז אין צווייטען איז דאָ מעהר
נשמה. אפשר איז דאָ שולדיג דער ריטם; אפשר די הכנעה-
דיגע, אזוינע צוגעבויגענע, דערשלאָגענע ווערטער; אפשר דאָס,
וואָס מיר זעהען נאר אַט די נאָקעמע גרעזער, ווי דער ווינד לעגט
זיי צו דער ערד, און דאָס איינע בילד איז שטארקער, איידער אַ
סעריע קירצערע בילדער. און אפשר ווירקט אלעס צוזאַמען, און
אפשר נאָך עפעס אזוינס, וואָס מען קען עס גאָר ניט אַנטאָפּען.
ווי די מעשה איז, אין ליעד ב איז דאָ מעהר נשמה, הנם אַ איז אויך
גאָר ניט שלעכט.

נעהמען מיר אַנדערע צוויי ליעדער אויף דער טעמע: רעוואַ-
לוציאָן, רויטע פּאַהן, ארבייטס־קאַמפּף.

I.

דאָס איז די שעהנסטע צייט פון יאָהר,
דאָס איז די שעהנסטע צייט,
דורך אלע וועלטען קלינגט דער כאָר
פון מחנות ארבייטס־לייט.

איין הייליג גרויסער וואַנדער־פּלאַם
צינדט יעדע זעעלע אַז,
און שטאַלץ אַנטקעגען רויטען ים
ערהויב זיך, פרייהייטס פּאַהן!

מאַרש, מאַרש, מאַרש,
מיט ארבייטס־פּלאַג אין האַנד,
מאַרש, מאַרש, מאַרש,
מיט מוטע דורך יעדען לאַנד!

ווערען זאָל דער דריקער בלאָם
פאַר אַחדות עד'לע פּאַהן,
ווען עס רוישט די אר'מע נאָם
איהר וואַרנונג צו מאַמאָן!

איך בין זיכער, אז ס'וועלען זיך געפינען לעזער, וואס וועלען
הנאה האבען פון אזא ליעד. ביי זיי וועט אויסקומען, אז עס איז
אי שטארק, אי קלינגענדיג, אי פאָעטיש. איך וועל ניט געהן מיט
זיי איינמענה'ען. ביטע לעזט אן אנדער ליעד אויף דער זעלבער
טעמא :

II.

ניט פון גאלד־שטאף, ניט פון זיידענס
איז די פאהו געמאכט ;
איז א שרעקליכען געוויטער,
אין א שטורעם נאכט,

האט גערוישט דאס אלטע שפּינד־ראד,
און די בלייכע נויט
איז א פייכטען קעלער־ווינקעל,
ביי א חלב־קנויט,

האט געוועבט די גראהע פאָדים
ריין און שטייף און נוט,
און געפארבט זיי מיט די לעצטע
טראָפען אייגען בלוט.

אלע וועהטאגען און ליידען,
אלץ, וואס יאָהרען לאנג
האָט פּערגיפּטעט איהר נשמה,
ווי א בייזע שלאַנג,

אלץ, מיט וואָס געדריקט איהר לעבען
האָט די טיראניי,
אין געמיט איהר גאל געגאָסען
און איז האַרצען בליי—

האט די פאלקס־נויט אין די רויטע
פעדעס איינגעוועבט...
זעהסט? די פאָהן — זי וועהט, זי פלאטערט
און צום הימעל שטרעבט.

און די שאַמענס ווערען בלייבער,
און עס קרעהט דער האָהן —
און עס שיינט דער מאַרגען־שטערען
אויף דער רויטער פאָהן!...

וואו איז דאָ מעהר נשמה, אדרבה?
די פראבע וואָלט מען געקענט פערמעהרען אָהן אַ סוף. אָבער
די ציטירטע ליעדער זיינען גענוג צו אילוסטרירען דאָס געזאָגטע.

VI.

ליעדער אָהן אַ נשמה.

איד זיך און לייען באַוושאַווער'ס ליעדער, און מיר ווערט אלץ
שווערער אויפ'ן האַרצען. מענשען זאָגען, אַז ער איז געווען אַן אינ־
טערעסאנטע פּערזאָן, אַ טרוימער, אַ פּאַנטאַסט, אַן אמת־פּאַעטישע
נאַטור. קען זיין. מענשען, וועלכע האָבען מיט איהם צוזאַמען גע־
לעבט און מיט איהם צוזאַמען געליטען, דערצעהלען וועגען איהם
פיעל שעהנעס.

פאַר מיר איז באַוושאַווער — ניט מעהר ווי אַ שטיק פּערנאַנ־
גענהייט, אַ קאַפיטעל אין דער געשיכטע פון אונזער ליטעראַטור.
איד לייען באַוושאַווער'ן, איד פרום אריינדרינגען אין זיינע ווערק,
ווייל איד וויל ארויסרופען אין מיין פאַרשטעלונג אַ דייטליך בילד
פון'ס דיכטער. און וואָס מעהר איד לייען, אלץ קלאַהרער ווערט
פאַר מיר, אַז ער איז נאָר ניט געווען קיין פּאַעט. און וואָס
קלאַהרער דאָס ווערט מיר, אלץ שווערער שטעלט זיך מיר פאַר די
אויפגאַבע דאָס צו דערווייזען.

אדרכא, ווי מאכט מען יענעם פיהלען — ניט פערשטעהן, נאך פיהלען — אז די שעהנסטע, פראגרעסיווסטע געדאנקען, אויסגעדריקט אין דער קלינגענדיגסטער פאסענדסטער שפראך און מיט א זעהר גלאטען פעהלערלאזען ריטם, זיינען נאך אלץ ניט קיין פאעזיע? אז א געשעהעניש, אז און פאר זיך ריהרענד, איבערדער צעהלט מיט זעהר פיינע ווערטער און מיט לעבעדיגע איינעצלעך טען, קען נאך אלץ פעררעכענט ווערען אין דער אבטהיילונג פון צייטונגס־רעפארטען גיכער ווי אין ליטעראטור?

פרופט, נעהמט צונויף א הונדערט ארבייטער, וואוילע, טהיי־ערע, פראגרעסיווע, קלאסען־בעוואוסטע, אויף אידישער ליטעראטור ערצויגענע, אין סאציאליסטישען חדר אויסגעהאדעוועטע אידישע ארבייטער — (בעסערע ארבייטער! די סמעטענע פון דער ארבייטער־מאסע!) — און ליענט פאר זיי, איך בעט אייך, א פאך ליעדער פון באוושאווער'ס זאמלונג. וואס וועט זיין? איהר וועט זעהן, אז פון הונדערט וועלען ניינציג זיין ענטציקט און בענייטערט און „ליהודימ'דיג“, און מ'וועט ערקלעהרען אהן טענות ומענות: א גרויסער דיכטער! א שטארקער דיכטער! אט א די ניינציג אארען מיד. און איך בין זיך מודה: איך שמעל מיר ניט פאר, ווי לאזט מען זיי פיהלען, אז דאס איז פארט ניט קיין פאעזיע.

אט איז באוושאווער'ס א טיפישע ליעד:

די הייזער ווערען העכער,
די לענדלאָרדס ווערען שמרענגער;
מיר שלאָפען אויף די דעכער,
אין שטוב ווערט אימער ענגער.

די ארבייטס־צייט ווערט גרעסער,
דער ארבייטס־לויז ווערט קלענער;
די באַסעס געהט עס בעסער,
זיי ווערען דיקער, שעהנער.

די ריכטער ווערען שלעכטער,
ווי וואהרע קאניבאלען;
און דער וואס איז גערעכטער,
דער מוז אלס אָפּפּער פּאלען.

די פּוּהר־לײט פּון גר־ערן,
רבנים ווי אויף פּרױעסמער —
זײ הייסען אונז ניט רײדען,
ווען די וועלט ווערט אונז פינסמער.

ניט מעהר אזוי פיעל יאָהרען
וועט אײד דאָס פּאַלק פּערשווייגען;
דער ראכע־גײסט, דער צאַרען,
ער האלט אין ווילדען שטייגען.

דריקט מעהרער, איהר האבונעם,
און טאַנצט אין די פּאַלאצען,
צײהט שטאַרקער אַז די סטרונעם —
און די גערולד וועט פּלאצען.

אמת? אודאי! ריכטיג ווי גאָרד! מיט אַנדערע ווערטער
שמעהט דאָס אפילו אין „קאפיטאל“ פון מארקס און אין דעם
„ערפורטער פראגראם“. אין עדיטאָריאלס פון סאַציאַליסטישע צײ-
טונגען — אודאי און אודאי.

די שפארף איז גוט? אודאי. ריינע קלאָהרע אידיש, אייני-
פּאך, ליעבליך, און ס'איז כמעט ניטאָ קיין איבעריג וואָרט. פינקט
ליך אַבגעמאַסטען און אַבגעוואויגען.

דער ריטם? אויסגעצײכענט! קלינגענדיג, מעלאָדיש, אַהן
אַ שטיקעלע פּנימה. די גראמען זײנען אַלע אזוינע געזונטע, פּול-
געוויכטיגע, אַז אויף אַלע אונזערע דיכטער געזאַנגט געוואָרען.

און דאָך — עס פּעהלט נאָר איין קלייניגקײט: אַ נ ש מ ה.
עס פּעהלט דער אינוועניגסטער ציטער פון לעבען. איהר פּיהלט

ניט, אז דאס איז דעם דיכטער'ס אינטימעם, אייגענעם
ניט, מיט הארץ-בלוט פערוועבטעם.

איז ער ניט אויפריכטיג? חלילה! געוויס מיינט ער, וואס
ער שרייבט. נאר וואס דען? ער דענקט דאס. ער טראכט
וועגען דעם אין אלגעמיינע בעגריפען און דריקט דאס אויס אין אל-
געמיינע ווערטער. זיינע געפיהלען, אויב ער האט זיי, זיינען
העכסטענס סימפאטיע-געפיהלען צו די אונטערדריקטע. אבער
דאס וואס ער דערצעהלט אונז איז ניט קיין ווייניג פון א נשמה.

און אויב איהר ווילט, איז אויך דאס מיר ניט וויכטיג. זאל
ער פיהלען, זאל ער ניט פיהלען, זאל ער האבען א נשמה, זאל ער
זיין נאר אהן א נשמה. נישט מיינ דאגה. אבי ביי מיר, ביי א
לעזער, זאל זיך בעקומען א געפיהל פון אן איינציגארטיגער
איבערלעבונג; אבי מיר זאל זיך דאכמען, אז דא איז א לעז-
מיינעם וועה דורכגעגאנגען דורך די טיעפענישען פון א בע-
זונדערען אינדיווידואם און בעקומען א כח צו ריהרען
אנדערע.

און דאס פעהלט. און דאס מאכט פאר מיר אלע באוואוסט-
ווער'ס ליעדער טויט.

זאל איד נאך נעהמען ביישפיעלען?

גוט. איך רעקאמענדיר דער אויפגעקלעהרטער אויפמערק-
זאמקייט פון אונזערע געהרטע לעזער אזא מין טייל פון א פרא-
קלאמאציע, וועלכע איז ערשיענען אין איינעם פון די שטורעם-
יאהרען.

די רעוואלוציע געהט!

די רעוואלוציע איז נאהענט. זי קומט, ווייל מיראנען
האבען זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן טראג פון די פעלקער. זי
קומט, ווייל דעם פריעדען פיטערט מען איצט מיט קאנאנען
און פולווער און בליי. זי קומט, ווייל די וועלט איז צו-
טיילט, און צוריסען איז דער בונד פון דער מענשהייט. זי
קומט, ווייל מ'האט דעם ערדלאזען וועלט-רוים פערשלאסען
פאר דעם נייסט פון דער צייט.

היט זיד, טיראנען! אייד, געהייליגטע געלד-זעק, געד-
זאלבטע, געקרוינטע באנדיטען, וועט זי פערניכטען צוזא-
מען מיט אייערע זימען און פאלשע געזעצען; זי וועט דער-
שטעכען אייערע הערצער, וואס שמאכטען נאך מענשען-
בלוט; זי וועט צוברעכען אייערע גאלדענע קרוינען און
סצעפטער, זי וועט צעפליקען אויף שטיקלעך, ווי שמאטעס.
אייער פורפור...

געפעלט אייד דער אויפרוף? מיר — ניט. עם איז א
שאבלאן. עם איז האלץ. פיעל מליצה און קיין לעבעדיגער טאן.
נאר מילא, אן אויפרוף ווי אן אויפרוף. אז מען דארף אגיי-
טירען — העלפט ניט. ניט שטענדיג קען מען זיך פערזארגען מיט
א גוטע פראקלאמאציע-שרייבער
וואס זשע וועט איהר אבער זאגען, ווען איהר וועט ליינען
פאלגענדע סטראפען?

איך קום, ווייל עם האבען טיראנען פערוואנדעלט די
פעלקער אין טראנען;
איך קום, ווייל מען פיטערט דעם פריערען מיט פולווער
און בליי פון קאנאנען;
איך קום, ווייל מען וויל פאר דעם צייט-גייסט דעם
ענדלאזען וועלט-דוים פערשליסען
און אייד, איהר געהייליגטע געלד-זעק, געזאלבטע,
געקרוינטע באנדיטען,
איך וועל אייד פערניכטען מיט אייערע פאלשע געזעצען
און זימען.
און אייערע הערצער, וואס שמאכטען נאך מענשען-בלוט,
וועל איך דערשטעכען,
און אייערע קרוינען און סצעפטער, די גאלדענע,
וועל איך צוברעכען!
איך וועל אייער פארביגען פורפור ווי שמאטעס אין
שטיקלעך צופליקען...

דאס איז פון באוויסאווער'ס א ליעד מיט'ן נאָמען „רעוואָד לוציאָן“. די אויבענגעבראכטע פראַקלאַמאציע ענטהאַלט די זעלביגע ווערטער, נאָר איז אַן אנדער אַרדנונג. קען דען די אַרדנונג אַליין פּערוואַנדלען שלעכטע פּראָזע אין גוטע פּאָעזיע?

וואָס איז דאָ דער מעהר? די רעוואָלוציאָן קען זיין אַ פּערזענליכע איבערלעבונג פון אַ מענשען; עס קען זיין אין איהר פּיהלען, ווי עס האַמערט אין שטורעם אַ האַרץ, ווי עס זיט און ווערט רויטער אַ מענשענ'ס בלוט. ווען דאָס איז דאָ, פּערשפּאַרט מען אַפּשר נאָר די קאָזיאַנע ווערטער פון אַ פּראַקלאַמאציע, מאַלט מען אַמאָל אַזאַ בילד, וואָס האָט נאָרניט צו טהאָן מיט באַריקארען און סצעפּטערס און קרוינען. און ס'קען זיך מאַכען, אַז נאָר אזוי זאָל זיך אונז איבערגעבען דער אַטהעם פון רעוואָלוציע אַם שטאַרקסטען.

ביי באוויסאווער'ן איז דאָס ניטאָ. איהר וואַנדערט איבער זיינע ווערק און זעהט: אַ מענש טראַכט, אַ מענש סימפּאָטיזירט, אַ מענש האָט אַ זעהר פּיינע סאַציאַליסטישע, רעוואָלוציאָנערע וועלט־אַנשוואַונג, און ער דערזעהט אַייד דאָס גלאַט און פּיין־נאָר קיין אַיינציג מאָל פּערטשעפּעט עס אַייד ניט פּערבייגעהענדיג, וואַרפט עס אין אַייד ניט אַריין קיין פּונק.

נאָך אַ ביישפּיעל? אַט איז אַ נאַטור־שטימונג:

ווען אַיך שמעה אַמאָל ביים ים ביינאַכט,
איז וועה פּערוזנקען, שטום, פּערטראַכט,
און הער דעם שטילען וועלען־ראַש,
דאן זיפּץ אַיך, וויין און קרעכצע אויס:
זי שלאָפט די פּרייהייט אויף דער וועלט,
דערשטיקט פון רויבער, קנעכט פון געלד,
זאָ זיפּצעט, קרעכצט זי, ווי דער ים,
פון טיעפען שמערץ, פון וועה, פון גראַם...

* *
*

איך גויים, איך בין איינזייטיג, נאר איך טהו דאס בכיון. איך ווייס: מען וואלט געדארפט באוושאווער'ן בעטראכטען הי-סטאריש; מען וואלט געדארפט זעהן, וואס האט ער אריינגע-טראגען אין אמעריקאנער לעבען, אין אמעריקאנער אידישער לי-טעראטור; מען וואלט געדארפט פערגלייכען, ווי האט איבערהויפט אונזער אידישע פאעזיע אויסגעזעהן צוריק מיט א יאהר צוואנציג — פינף און צוואנציג און וואס פאר א נייעס באוושאווער איז דעמאלס אין איהר געווען. מען דארף אבשאצען זיין וויר-קונג אויף דער ערציהונג פון די אידישע ארבייטער און ז. וו.

איך שמעל מיר דא אבער גאר ניט אזא אויפנאבע. איך האב בכלל ניט בדעה ארומצוריידען באוושאווער'ן פון אלע זייטען. דאס איז מיר פשוט ניט אינטערעסאנט. מעגליך, אז ס'איז דא ביי איהם אויך אייניגע בעסערע ליעדער. מעגליך, אז ער האט שעהנער געפיהלט, איידער ער האט געקענט דערצעהלען. איך לייקען ניט, נאר ניט דאס בין איך אויסען. מיין איינציגע אויפנאבע איז צו ווייזען, ווי א דיכטער קען ווערען בעריהמט, כאטש ס'איז ניטא דער לעבעדיגער פונק אין זיינע ליעדער.

(1915).

VII.

מענדעניץ און קונסט.

ס'איז געווען אויף א ליטערארישען אבענד. דער זאל איז גע-ווען פול מיט יונגע ארבייטער. אויף דער עסטראדע האט מען פריהער פארגעלעזען פריז'עס א חסיד'ישע מעשה'לע, נאכדעם אנכ'ים א ערצעהלונג, נאכדעם נאך עפעס א שטילע פאעטישע זאד. דער עולם האט געפאטשט „בראווא“, אבער מ'האט געזעהן, אז ס'איז

ניטא דער אמת'ער ברען. נאכדעם איז ארויף א נייער פארלעזער און גענומען „בראקען“ יעקב גארדיו'ס עפעס א אנימאציאנס-שטיק, וואו דער ארבייטער טענה'ט זיך אויס מיט די בעל-יבתיים. די זאך איז געווען א ביליגע, טרוקען ווי האלץ, מליצה'דיג ווי א „קאמפיון-ספיטש“. אבער די זאך האט אויסגענומען. די הערער האבען זיך דערווארעמט. אויגען האבען אנגעהויבען לייכטען. דער זאל האט געשטורעמט מיט בענייסטערטע אפלאדיסמענטען.

עס איז געווען קלאהר: מ'האט דא אויסגעביטען די קונסט אויף דער אידע; מ'האט זיך אבגערופען ניט אויף דעם ווערק אלס אזעלכען (דאס ווערק האט קיין שום ווערט נישט), נאר אויף די געדאנקען, וואס זיינען דארט ענטהאלטען. מ'האט געטהאן דאס זעלביגע, וואס דער המון איז טהעאטער, ווען ער אפלאדירט דעם ארטיסט ניט פאר זיין שפיעל, נאר דערפאר וואס ער שטעלט פאר א פיינעם מענשען.

פון קאנצערט ביז איד אוועקגעגאנגען צו א פריינד און גע-טראפען דארט צוויי יונגע דיכטער. זיי זיינען געווען פערטיעפט אין א שטארקען וכוח וועגען קונסט און קינסטלער. ביידע האבען זיך געקאכט, ביידע האבען געשאטען מיט בליצען, אבוואהל ביידע האבען, דאכט זיך, געהאט די זעלביגע געדאנקען.

צום טייוועל מיט אייער „געזעלשאפט“, מיט אייערע „סאצי-אלע פראבלעמען“! — האט איינער געשטורעמט. — קונסט איז אינדיווידועל. זעצט איהר זיך אויף דעם סאציאלען אָרער נאצי-אנאלען פערדעל, וועט איהר אים ירצה השם פערפאהרען אין די פלאכע פערדער, וואו עס פאשען זיך בהמות.

דער אנדערער האט אנגעשטעלט זיינע בלאָהע, קורצזיכטיגע אויגען ערגעץ אין א ווייטקייט און געזאגט:

— דער ערנסטער פיינד פון קונסט איז א אידעע. נעהמט איהר זיך נאר אריין א קלאָרע, קיילעכדיגע, אבגעוואויגענע אידעע אין אייער קאפ אריין, האט איהר געקוילעט א קינד אין זיין שעהנ-סטער יונגענד. קונסט איז גענוג פאר זיך אליין, ווי די זון, ווי מיינ-נשמה.

איך האב געהערט און זיך געטראכט, אז פון די צוויי ביז דעם פובליקום דארט אין זאל איז גאָר ניט קיין ווייטער מהלך. אי די, אי יענע שטעהען אייגענטליך אויף דעם זעלביגען באַדען. אי די, אי יענע זיינען געפאנגען פון א י נ ה א ל ט. נישט מעהר, איינע האלטען פון א י י ז אינהאַלט, די אנדערע פון א צ ו ו י ר ט ע ז. וואָס איינע איז ליַעב, איז די אנדערע — אַז עקעל.

ווער זשע איז גערעכט? אונז דאכט זיך, אַז איבערהויפט קען מען ניט איינטיילען קיין קינסטלער לויט די טעמען, וואָס זיי בעהאַנדלען. דיקטירען אַ שריפטשטעלער, אַז איינס מעג ער שרייבען, דאָס אנדערע ניט — הייסט ניעדעריג מאַכען אי די קונסט, אי די שרייבער.

עס איז ניטאָ קיין גוטע און קיין שלעכטע טעמען. יעדע טעמע איז גוט, אויב זי איז אזוי בעארבייט פון'ם קינסטלער, אַז זי בעד קומט לעבען. יעזום קריסטוס איז אונזעהליגע מאַל פאַרגעשטעלט געוואָרען דורך דורות פון מאַלער. אין די יעזוס־בילדער האָבען די קינסטלער געפרופט אַריינלעגען אַל דאָס הייליגע און ערהאַבענע און אייביג־מענשליכע, וואָס זיי האָבען נאָר געקענט דערגרייכען. זאָל אַבער קומען אַ קינסטלער און זאָל מאַהלען מיט דער זעלביגער ליַעבע דעם טייוועל, און זאָל דאָס ווערק פֿול זיין מיט אמת (די חימערען אויפ'ן „נאָטר דאם דע פארי“) זיינען אזא פראַבע אין שטיין) וועט דאָס זיין ניט וועניגער קונסט־ווערק. פרומע קריסטען וועלען קוקען אויפ'ן הייליגען בילד און זיך צלם'ען, און קוקען אויפ'ן טייוועל און שפּייען. מיר אַבער וועלען לאַכען פון זייער דומהייט. מיר וועלען זאָגען, אַז אַלס קונסט־ווערק זיינען אונז אַלץ איינס אי דער גאָט, אי דער טייוועל. אַ שטאַרקער גאָט איז בעסער פון אַ שוואַכען טייוועל. אַ שטאַרקער טייוועל איז בעסער פון אַ שוואַכען גאָט. אַלץ ווענדט זיך, ווי דאָס איז בעשאַפען, ווי דאָס רעדט צו אייער נייסט, אייער געפיהל, אייער פאַרשטעלונגס־קראַפט. לויבען דעם קינסטלער, וואָס מאַלט אַ גאָט, און טאָדלען דעם קינסטלער, וואָס מאַלט אַ טייוועל, איז פונקט אזא אונזין, ווי אַפֿלאַדירען אַז אַקטיאָר, וואָס שפּיעלט דעם עהרליכען מאַן, און אויספּיפען דעם אַקטיאָר, וואָס שפּיעלט דעם פּעררעטהער.

עס איז ניטא קיין פראגרעסיווע און רעאקציאנערע קינסטלער, א ל ס ק י נ ס ט ל ע ר. יעדער קינסטלער מוז ליעב האבען דאָס, וואָס ער שאַפט, מוז זיך אין דעם אריינלעבען, מוז דאָס מאכען א טייל פון זיין איד. ו ו א ס ער בעהאנדעלט — דאָס איז פון קונסט־שטאַנדפונקט ניט אזוי וויכטיג. טאַלסטאָי האָט מיט אן אונפערגלייכליכער ליעבע געמאַלען דעם רוסישען אדעל. גאַרקי האָט אין זיין „מוטער“ געמאַלען דעם רעוואָלוציאָנערען פראַלעטאַר ריער. פון סאַציאַלאָגישען שטאַנדפונקט איז דער אריסטאָקראַט ווראַנסקי אַ רעאקציאָנערער טיפ, דער העלד פון דער „מוטער“ אַ פראַגרעסיווער. דער סאַציאַלער פאַרשער קען נעהמען די דאָזיגע טיפען און זיי אונטערזוכען, און געפינען אַז דער באַסיאק גאַרקי האָט מעהר געפיהלט דעם נאנג פון דער מאַדערנער געזעלשאַפטליכער ענטוויקלונג, איידער דער גראַף טאַלסטאָי. דאָס אלעס וועט אפשר זיין ריכטיג און אינטערעסאַנט, אָבער דאָס וועט אכטאַלוט ניט האַבען צו טהאָן מיט דעם ווערטה פון טאַלסטאָי און גאַרקי א ל ס ק י נ ס ט ל ע ר. טאַלסטאָי וועט ניט ווערען רעאקציאָנער צוליעב דעם, וואָס ער האָט געמאַלען ווראַנסקי'ן. גאַרקי וועט ניט ווערען רעוואָלוציאָנער צוליעב דעם, וואָס ער האָט געשריבען „די מוטער“. עס קאן גראַד זיין, אַז א י נ ג ע ז ע ל ש א פ ט ל י כ ע ר א ר ב י י ט ז אַל איין קינסטלער זיין בורזשואַזיש, דער אַנדערער פראַלעטאַריש, דער דריטער רעאקציאָנער. אָבער דאָס וועלען זיי זיין צוליעב א נ ד ע ר ע האַנדלונגען, ניט צוליעב זייער קונסט־שאַפונג. אין דער קונסט איז נאָר אַ פראַגע, צו דאָס ווערק איז גוט אָדער שלעכט. גוט איז ניט דאָס, וואָס דריקט אויס אַ גוטע אידעע. שלעכט איז ניט דאָס, וואָס שטעלט פאַר אַ שלעכטע ערשיינונג. גוט הייסט דאָס ווערק, וואָס האָט מעהר לעבען, וואָס רעדט צו אונז מיט מעהר קראַפט, וואָס ריהרט אונז טיעפער. שלעכט איז דאָס, וואָס ס'איז טויט, וואָס ס'איז געקינסטעלט, וואָס ס'האָט ניט קיין אייגענע נשמה.

ביי אונז איז דער אידישער ליטעראַטור האָט פריץ בעזונגען די חסידים, באַווישאַווער — דעם קאַמפף פון די ארבייטער פאַר פרייהייט; שלום עליכם האָט געמאַלען טוביה דעם מילכיגען, עדעלי־שטאַרט — די געפיהלען פון אַ מאַדערנעם פראַלעטאַריער. פונ-

דעסטוועגען אַלס קינסטלער זיינען פּרץ און שלום-עליכם
העכער און בעסער, ווי באַווישן און ערעלשטאָדט. איין מעשה
פון טוביה דעם מילכיגען איז אַלס קונסטווערק מעהר ווערטה,
ווי אַ גאַנצער באַנד מענדענציעזע רעוואָלוציאַנערע ליעדער.
עס איז איבערהויפט ניטאָ קיין מענדענציעזע קינסטלער.
עס איז נאָר דאָ גוטע קינסטלער און שלעכטע קינסטלער. יעדער
קינסטלער איז מענדענציעזע — אויב מיר פערשטעהען אונטער
מענדענציעזע די כונה, די שטרעבונג צו בעאיינפלוסען דעם צושייער
אָדער דעם לעזער. אַפילו דער ריינער ליריקער „זינגט“ דאָך אויף
ניט איז דער וועלט אַרײַן, נאָר ער האָט אַ מענדענציעזע — אַ כונה צו
ווירקען אויף זיין לעזער אין אַ בעשטימטער ריכטונג. דער ראָד
מאַזשרייכער, דער נאַוועליסט, דער דראַמאַטורג האָבען שוין אורדאי
זייערע מענדענציעזע. כמעט אַלע מאָל האָט דער פּערפאַסער אַ גע-
וויסען געדאַנק, אַז אידעע, אַז אידעאַל, וואָס ער וויל ווײַזען אין
זיין ווערק. וואָס רייכער אַ ווערק איז, אַלץ מעהר איז דאָס דורכ-
גערונגען מיט אידעען. וואָס ברייטער עס איז די גייסטיגע וועלט
פון דעם פּערפאַסער, אַלץ מעהר געדאַנקען וועלען אין דעם ווערק
זיין פּערקערפערט. אבער דאָס וועט כּלל ניט שאַדען דעם כאַראַק-
טער פּוּל אַ ווערק אַלס קונסטווערק, אויב נאָר ס'איז טאַלאַנטפול.
„האַמלעט“ איז מענדענציעזע; „דאָקטאָר שטאַקמאַן“ איז אורדאי
מענדענציעזע; „שיללערס“, „רויבער“ — שוין גאָר ניט צו ריידען;
„קריעג און פּריעדען“ איז דורכגעוועבט מיט אַכסטראַקטע אידעען;
סטרינדבערג האָט אין פּיעלע ווערק געפּרעדיגט סאַציאַלע אידעען.
און דאָך זיינען דאָס אַלעס — אויסגעצייכענטע קונסטווערק. דער
ווערטה פון אַ קינסטלער בעשטעהט ניט אין דעם, צו ער איז אַריים,
צו ער איז רייך אין אידעען. ער קען זיין אַ געטהע און שרייבען
אַ „פּאַאוסט“ און איהם אַנפילען מיט די טיעפסטע פּילאָזאָפּישע
פּראַגען — און דאָך זיין אַ געוואַלדיגער קינסטלער. און ער קען
זיין אַ פּאַטאַגראַף, אַ פּשוט'ער זיטענמאַלער, געבונדען צום „ווירק-
ליכען לעבען“ ווי אַ קאַמאַרוזשניק צו זיין טאַטשקע — און זיינע
ווערק זאָלען פאַרט ניט ווערטה זיין גאָר ניט.

מען קען דעם קינסטלער ניט דיקטירען, וואָס ער מעג שרייבען
און וואָס ער טאָר ניט. ניטאָ קיין ערגערע זאך, ווי שטעלען אַ צאַם

דעם פרייען שוואנג פון דעם קינסטלער'ס שאפען. איינער וועט קומען און וועט זאגען, אז ליעבע איז אויס מאַדע, און אנדערער וועט דעקלארירען, אז דער גורל פון דער נאציאָן איז ניט קיין טעמע פאר אַ קינסטלער. אַ דריטער וועט אויסמעקען די סאַציאַלע פראַבלעמען פון דעם דיכטער'ס געזיכטס־קרייז. אַ פערטער וועט דוקא פערלאנגען, אז מען זאל איהם מאַלען געזעלשאַפטליכע אונ־גליכהייט און סאַציאַלע קאָנפליקטען. די אלע, וואָס קומען מיט אזוינע טענות און תביעות, פערזעהען דעם ריכטיגען ווערט פון קונסט, פערגעסען, אַז קונסט קען ניט ווערען אריינגעשפארט אין אַ פראַגראַם, קען ניט ווערען געצוואונגען צו דינען זייטיגע אינדטערעסען. אלע ארמען ליטעראַטור זיינען גוט, אַ חוץ דער לאַנג־ווייליגער, — האָט אַמאָל געזאָגט אַ דענקער. אלע ארמען ליטעראַטור זיינען גוט, אַ חוץ דער טאַלאַנטלאַזער — וועלען מיר צוגעבען. יעדער קינסטלער האָט דאָס רעכט צו בעהאַנדלען דאָס, וואָס איהם איז צום האַרצען. אויב איהם ציהען סאַציאַלע אָדער נאַציאָנאַלע טעמען, איז לעכערליך צו ערקלעהרען, אַז צוליעב די טעמען אַליין ווערט ער אויס קינסטלער. אויב איהם אינטערעסירט דאָס ריין־אינטימע, וואָלט געווען אַן אונרעכט, ווען אַן אַ נ ד ע ר „שולע“ וואָלט איהם ערקלעהרט מחוץ למחנה.

עס איז ניטאָ קיין ניי־מאָדישע און אַלט־מאָדישע קונסט. „מאָדע“ איז נאָר אַ פראַגע פון פ א ר ס, ניט פון קונסט־ווערט. שלום עליכם שרייבט אויפ'ן אַלט־מאָדישען שטייגער, פונדעסט־וועגען, הלואי אויף פיעלע נייע אַזא געבענשטע פּעדער. פון דער אַנדערער זייט קענט איהר זעהן כלומרשטע יונגע, וואָס טהוען אַן אַ שפּאַגעל־נייעם בנדר פון מאָדערנער פאַרם און בלייבען דאָך אַרם נאַקעט.

ס'איז דאָ נאָר איין קריטעריום פאר קונסט־ווערק, פאר פאָ־עטישע און ליטעראַרישע שאַפונגען: א ז ד אָ ס ז א ל ע ז ז י י ז ע כ ט ע ק ו נ ס ט י ו ע ר ק. אַלעס איבעריגע איז אַ בייזאָד, איז ניט וויכטיג.

* *
*

מ'האט געהערט וועגען באַוושאַווער'ן. זיינע פּערעהרער קענען זיך פּיהלען געקרענקט. היתכן? באַוושאַווער איז געווען אזא גוטער סאַציאַליסט, אזא פּריינד פון דער רעוואַלוציאַן, אזא איבער-געבענער זינגער פון דעם ארבייטער'ס נויט און עלענד, און פּלוצלונג ווערט ער אַרונטערגעריסען. און פון וועמען? פון אַ שרייבער, וואָס געהער צו דעם זעלביגען לאַגער.

די דאזיגע פּריינד ווילט זיך מיר טרייסטען. קיינער מיינט ניט, חלילה, לייקענען דעם ווערט פון באַוושאַווער'ן אַלס אַגניטאַטאַר. קיינער וויל איהם ניט „אַרונטערגערייסען“ אַלס אַ שריי-בער, וואָס האָט געוועקט און וועקט נאָך איצט אויך אין די אר-בייטער גוטע געפיהלען. נאָך מעהר: קיינער לייקענט ניט, אַז אַזוינע שרייבער זיינען נויטיג און וויכטיג. און קיין סאַציאַליסטישע רעדאַקציע וועט זיך ניט אַבזאָגען צו דרוקען אזא לעזע-שטאַף, ווי באַוושאַווער'ס ליעדער.

ניט מעהר: מען דאַרף געדענקען, אַז דאָס איז קיין פּאַעזיע

ניט.

ס'איז דאָ מיליטערישע מוזיק און ס'איז דאָ סימפּאָנישע קאַנד-צערטען. קיינער לייקענט ניט, אַז מיליטערישע מוזיק איז נויטיג. זי הויבט דעם גייסט פון די קעמפּפּער. זי מאַכט פּערגעסען די מיעדקייט. זי אַטהעמט מיט פּרישקייט, ענטשלאָסענהייט, גבורה. עס וואַלט געווען לעכערליך, ווען איינער קומט און ערקלעהרט, אַז מיליטערישע מוזיק איז אַז איבעריגע זאך. עס וואַלט אָבער פּונקט אַזוי געווען לעכערליך, ווען אימיצער וואַלט זיך בעליידגט, וואָס דאָס שפּיעלען פון אַ מאַרש-אַרקעסטער ווערט ניט פּערדע-כענט פאַר דעם העכסטען אויסדרוק פון מוזיק.

די „מאַרסעליעזע“ אַלס ליעד איז ניט קיין פּאַעזיע. די „מאַרסעליעזע“ אַלס מוזיק האָט ניט קיין הויכען ווערט. פונדעסמועגען האַבען אי די ווערטער, אי דער נגון פון דער „מאַר-סעליעזע“ געשפּיעלט אַ געוואַלדיגע געזעלשאַפּטליכע דאַלע. וואָס

זשע? זאלען מיר צוליעב דעם ניט טארען זאגען, אז פון קוונט
שטאנדפונקט זיינען דאס שוואכע זאכען?
באוואווער איז אן אויסגעצייכענטער געזעלשאפטליכער אני-
טאטאר. זיין חסרון איז ניט דאס, וואס ער איז טענדענציעז. זיין
חסרון איז דאס, וואס אין זיינע ליעדער איז ניטא דער פונק פון
אמת'ן לעבען. וואס זשע, זאלען מיר דאס ניט טארען אויסזאגען
צוליעב דעם, וואס ער איז אן אייגענער?

(1915—1916)

אידישע ליריקער

ש. פרוג.

I.

ווייל מען פערשטעהן א דיכטער, איז אמאל ניט איבעריג צו בעטראכטען, ווי האט ער אליין געקוקט אויף זיין ארבייט. גער וועהנליך איז דאס ניט שווער, ווייל דיכטער דערצעהלען גערן וועגען זייערע מוזעס. פרוג איז, פערשטעהט זיך, ניט קיין אויסנאהם. פרוג האט אפשר מעהר ווי אנדערע לייעב צו דערצעהלען וועגען זיין דיכטערישער טהעטיגקייט, פרוג האט לייעב זיך צו ק ל א ג ע ז. איז איהם איז זעהר שטארק ענטוויקעלט דאס, וואס די העברעאישע פאעמען פלעגען אמאל רופען „השתפכות המשורר“.

ווי זשע קוקט פרוג אויף זיין אויפגאבע אלס דיכטער?
איז א מינוט פון שטילער בענקשאפט נאך פערגאנגענער יר-
גענד און פערגאנגענער קראפט דערצעהלט ער אונז:

„איך האב געגלויבט: איך וועל מיין פאלק
פון שלאף ערוועקען און בעפרייען;
זיין אלטע ברוסט, זיין אלטע גייסט
מיט קראפט בעפרישען און בענייען.“

איך וועל איהם צייגען, וואו עס ליגט
דער רעכטער וועג, וואס וועט איהם פיהרען
צו קראפט און לעבען, ליכט און גליק,
זיין קאפ בעקרוינען און בעציערען.“

צו דער דאזיגער טהעמא קעהרט זיך פרוג אום ניט איין מאל
און ניט צוויי. ער האלט אין איין אויס'מענה'ן זיך מיט דעם אידיך-

שען פאלק. ער, דער דיכטער, וויל וועקען און רופען און לער-
נען — און דאס פאלק איז טויב און בלינד און וויל ניט פערשטעהן.
איז אַ ליער צו מיכל גארדאן קלאַנט ער זיך, אַז דער אידישער
מוזע איז דאָך נאָר בעשערט איינס :

„צו כשר'ען הערצער, צו שיערען קעפּ

און כאפען ניט זעלטען אי קללות, אי קלעפּ...“

דאָס פאלק וויל דעם דיכטער ניט הערען. עס קוקט אויף

איהם ווי אויף אַ בייז וואונדער.

אידען זיינען געוועהנט צו אַ מגיד, צו אַ ברחן, צו אַ פּאָיאַץ,

אדער צו סליחות און קינות, וואו מען קען געשמאַק אויקען און

זיפצען. אידען זיינען געוועהנט צו אַ מעשה-ביכעל, וואָס זיי

קויפען עס ביים פּאקען-טרעגער צו פערברענגען די צייט. אָבער

„וואָס ווייסט אַ איד, ווי קען אַ איד פערשטעהן, וואָס ס'טהוט זיך

איז דעם דיכטער'ס הארץ?“

אַט אַ די דילעמא בעשעפטיגט שטענדיג פּרוג'ען : אַ ד ע ר

— אַ ד ע ר. אַ ד ע ר „צייגען דעם ריכטיגען וועג“, אַ ד ע ר

זיין אַ ברחן ; אָדער „וועקען פון שלאָף“, — אָדער טרייבען לַצנות ;

אָדער „כשר'ען הערצער און שיערען קעפּ“, — אָדער אַמוזירען דעם

עולם.

ווייטער פון אַט דער דילעמא איז פּרוג ניט געגאנגען. אַז די

אויפגאבע פון אַ דיכטער קען זיין נ י ט דאָס, און נ י ט דאָס ;

אַז אַ דיכטער טאָר זיך איבערהויפט ניט שטעלען קיין אויפגאבע :

לערנען, אויסאיידלען, אויפקלעהרען, אַגיטירען ; אַז אַ פּאָעט

דארף און מוז זיין פּריי צו פיהלען ווי עס פיהלט זיך און צו זיך

גען וועגען אלצדינג, וואָס עס וועקט זיך אין דער נשמה, ניט טראַכט

טענדיג וועגען קיין אַנדערע ציעלען אַ חוץ דעם איינעם ציעל צו

וועקען איו'ם לעזער אַז אַבקלאַנג ; — דאָס אלעס איז פּרוג'ען

פּרעמד — לְכָל הפחות דעם א י ד י ש ע ן פּרוג'ען. דאָרט, ביי

די רוסען (גיכער : ביי די רוספיצירטע אידען), האָט ער געהאט

אַז אַנדער צורה. דאָרט האָט ער געקענט זיך פּריי אָבגעבען צו

יערער בעוועגונג פון זיין נשמה, דאָרט האָט ער גערעדט ווי אַ גלייך

כער צו גלייכע. אַהער, איז „תוכחה'ווקע, זלידניווקע, שחינ'עווקע,

צפרדע'ווקע“, איז ער געקומען מיט אַ בעשטימטער אויפגאבע.

דאס אליין האט שוין געשטעלט א געוויסען גרענעץ פאר זיין פאָר-
עמישען שאפען.

ביי פרוג'ען איז ניטאָ קיין פיצעל אכטונג צו דעם עולם פאר
וועלכען עס איז איהם בעשערט צו זינגען. אויף הונדערטערליי
אופנים לאכט ער אָב פון דעם אידישען לעזער. ניט מעהר אבשיי
האט ער אויף צו דעם געצייג, מיט וועלכען ער שאפט: צו
דער אידישער שפראך. „א זקנה, א דארע, א קווארע, פער'חשכ'ט,
פעריאָמערט, אַבגעריסען, אַבגעשליסען“, אַנגעטהאָן איז „אַז אַל-
טע, צוריסענע, צוביסענע, פערשמאַרעטע וואַמבּקע; איין אַרבעל
אַ געלער, דער אַנדערער אַ בלויער. איין פּאַלע אַ ווייסע, פער-
קאַפּעט מיט הברלה-וואַקס, מיט טשאַלענט-יויד און מיט נאָך עפּעס...
די אַנדערע פּאַלע אַ שוואַרצע, פון אויבען ביז אַראָפּ בעמאַלט מיט
פּיפּערנאַטערס, וויזעלטירען, קאַפּהעהנער, מונל-אויזלען, מגן-דוד'-
לעד, לכבוד'לעד, לפּקל'לעד...“ ווייסט איהר ווער דאָס איז —
די „קראַסאוויצע“? „דאָס איז זי אונזער ליבע, טייערע, אי-
דישע זשאַרגאָן-מוזע!“

אזוי האט פרוג געקוקט אויף זיינע אידישע לעזער און אויף
דער אידישער שפראך. דאָס האָט געמוזט אַרויפלעגען אַ שטעמ-
פּעל אויף זיין גאַנצער אידישער ליריק.

II.

אויף רוסיש האָט פרוג געזונגען ווי דאָס האַרץ האָט איהם
אונטערגעזאָגט. פריי ווי דער ווינד האָט ער זיך געשפּיעלט מיט די
סטרונגעס פון זיין לירע. דאָרט איז אַלצדינג געווען פאר איהם
אַ טעמאַ: אי דער טרויער פון זיין האַרצען, אי די ליבע יונג-
פּרוי, וועלכע באָרט איהר מיידעל-קערפּער אין זונען-שיין און דופּט;
אי די איינזאַמקייט פון זיין נשמה, אי דער אַלמער פּראַמעטעאָוס,
וועלכער האָט געזיעגט איבער די שטאַלצע געמער; אי די נויט
און אַרימקייט פון עלענדע, אי די רייצענדע מוזיק-אַקאָרדען, וואָס
קלינגען אין דער שטילקייט פון דער נאַכט ביים שטערען-שיין.
דאָרט איז ער ביי זיך אין דער היים, אין זיין אייגענער סביבה.
דאָרט גיט ער אַלצדינג, וויפּיעל ער פּערמאַגט. פאר מעהר קענט

איהר צו איהם קיין טענות ניט האבען. מעהר האָט גאָט אַליין איהם
ניט געגעבען.

ד א, אין דער אידישער גאס, פערענדערט זיך זיין פאָעטישע
געשטאַלט. אהער איז ער געקומען לכתחילה מיט אַ פאַראורטייל,
מיט אַ געוויסער פארטיגער מיינונג. די מיינונג האָט ער אפילו
איניגע מאָל ארויסגעזאָגט אין זיינע פובליציסטישע אַרטיקלען,
אַבער נאָך מעהר קלינגט זי ארויס פון אַלע זיינע פאָעטישע שאַ
פונגען אין אידיש. די מיינונג בעשטעהט אין דעם, אַז דער אינ
טעליגענטערער, געבילדעטערער, מאדערנער לעזער דארף ניט אַנ
קומען צו אידיש: פאַר איהם איז אַפּען אַ וועלט מיט פאָעזיע
אין אנדערע שפראַכען. זשאַרגאָן מוז, נעבעד, ליענען דער, וואָס
פערשטעהט ניט ניט העברעאיש, ניט רוסיש.

אַ מיינונג ניט קיין נייע. אַ שטימונג, וואָס איהר וועט געפיר
נען ביי פיעלע אידישע שריפטשטעלער און פובליציסטען.

צוליעב אַט דעם פאַראורטייל האָט פרוג פערזעהן אין דער איה
דישער גאס זעהר פיעל: ער האָט ניט בעמערקט דעם געמרייסטען
לעזער פון אידישער ליטעראטור — דעם אידישען אויפגעקלעהרטען
אַרבייטער, מיט זיין אויסגעאיידעלטער נשמה און פיינערען גע
שמאַק; ער האָט ניט געזעהן דעם מאדערנעם אידישען אינטעלי
גענט, וועלכער האָט גענוג רייכע גייסטיגע בעדערפענישען און
קלייבט זיך דאָך ניט אַוועקצוגעהן פון דער אידישער וועלט; ער
האָט איבערהויפט פערגעסען, אַז אפילו דער מיטעלמעסיגער איה
דישער לעזער האָט זיך שוין אויף אויפגעהויבען העכער פון די
פרימיטיווע פאַרשטעלונגען און דעם גראַביאנסקען געשמאַק פון אַ
פאַרצייטיגען שטעדטעליגען אידען.

וואָס זשע דען האָט ער געזעהן? פאַר זיינע אויגען שטעהט
נאַכאַנאַנד איין טיפ: דאָס וואָס מען רופט אויף רוסיש „אַביוואַ
טעל“, אויף אידיש (ניט גענוג ריכטיג) — „דער איד פון אַ גאַנץ
יאָהר“. דאָס איז דער מיטעלמעסיגער, געוועהנליכער פראַסטער
אידישער „בעל־הבית“ — דער סוחר, דער קרעמער, דער בעל־
מלאכה, די אידענע, — הכלל, די מאסע, וואָס האָט אַמאָל עפּעס
אַביסעל געלערענט אין חדר, נאָר זי האָט זיך קיין העברעאיש ניט
אויסגעלערענט...

די דאָזיגע מאסע האט אבער אויף איהרע גייסטיגע בעדער-
פענישען. אויף צו איהר דארף מען רעדען מיט א פאָעטישער
שפראך. אויף איהר נשמה קען מען ריהרען מיט שעהנע בילדער
און געשטאלטען. מען דארף נאָר קענען צו איהר רעדען. מען
דארף זיך אין גאנצען אריינלעגען אין איהר אידעע-וועלט.

די דאָזיגע אידעע-וועלט איז גענוג בעקאנט. דער איד פון א
גאַנץ יאהר אין קודם-כל א זיפצער, א קלאַגער: ער זיפצט אויף
צרות-ישראל, ער בעוויינט די אידישע שוואכקייט און דערשלאַ-
גענקייט. דערצו איז ער א פעסימיסט: ער גלויבט ניט, אַז ס'זאָ-
לען אַמאָל קומען ישועות אויף אידען, ער האָט זיך שוין גענוג אָנג-
געהערט הבטחות און גענוג מאָל געהאַפט: אַט-אַט וועט ווערען
בסעסער, אבער בעסער איז ניט געוואָרען. דעריבער האָט ער זיך
אויסגעלערענט צו קוקען אויף אלע פארטייען און פראַגראמען און
געזעלשאַפטליכע ארבייט מיט בטול: עט, וואָס טומלען זיי זיך
דאַרטען, סיי-ווי וועט דערפון גאָר ניט ווערען.

עס בענקט זיך אבער נאָר א בעסער לעבען. עס טרוימט זיך
ניט ווילענדיג וועגען אַזאַ ארבייט, וואָס זאָל פאַרט ארויספיהרען
מאפלה לאורה. דייטליך שמעלט מען זיך די ארבייט ניט פאַר.
אבער טאַקע צוליעב איהר אונקלאַרקייט איז זי אזוי שעהן, זי איז
ארומגעוויקעלט מיט א שליוער פון פאַעזיע.

דערפאַר האָט דער איד אַן אַנדער בענקשאַפט, מיט א מעהר
דייטליכען אביעקט: ציון; די אלטע היים, די אלטע מוטער, די
בערג פון דעם הייליגען לאַנד, דאָס רוהיגע לעבען אויף דער אייגע-
נער ערד. דאָס איז אייגענטליך ניט קיין ציוניזם: אונזער איד
פון א גאַנץ יאהר איז צו פראקטיש אַז ער זאָל באמת גלויבען
אין דער בעפרייאונגס-קראפט פון'ם ציוניזם. דאָס איז מעהר
א ראַמאנטישע טרוימעריי צו דעם לעבען „אונטער זיין וויינשטאַק
און זיין פייגענבוים“, צו א רוהיגער עקזיסטענץ פון א פויער, וועל-
כער דארף ניט אַנקומען צו קיינעם.

דער איד פון א גאַנץ יאהר האָט אבער ניט נאָר זיין בענקשאַפט
נאכ'ן עבר, נאָר אויף זיין שטאַלץ איז דער היינטיגער צייט — דאָס
איז די הייליגע תורה. דער אידישער גאָט, די אידישע רעליגיאָן,
דער „שמע ישראל“ זיינען אין זיינע אויגען דאָס שעהנסטע, וואָס

די מענשהייט פערמאגט. ער איז זיכער, אז אין דעם פרט איז דאס אידישע פאלק העכער פאר אלע אנדערע פעלקער.
 געווען א צייט פון „שטורם און דראנג“ אויך אין דעם לעבען פון אַט דעם סאַרט אידען: דאָס איז געווען אין די „רויטע טעג“. ווען ער האָט געהאַפּט, אַז ניט היינט מאָרגען וועלען „זיי“, די „שקצים“, די שוואַרצע העמדעלאַד, זיך דערשלאָגען „פראַוועס“ פאַר אידען: דעמאָלט איז ער גרייט געווען צו פּלעסקען „בראַ-וואָ“, ווען די „שקצים“ האָבען געקעהרט וועלמען. דער סוף איז געווען, אַז זיי האָבען זיך קיין זאך ניט דערשלאָגען, און אויך אויף זיי קוקט ער אַיצט מיט דעם זעלבען בטול, ווי אויף אלע אַנדערע אידישע „טהוּער“.

גיבען מיר נאָך צו, אַז אין יעדער זאך זוכט אַזא איד אַ „תּכּלית“, אַז גוט איז אין זיינע אויגען נאָר אַזא ספּר, וואָס לער רענט און מוסר'ט, און אַז אידיש איז ביי איהם אַ שפּראַך פון יאַטקע און קיד, — וועלען מיר האָבען די הויפּט־פּונקטען פון דעם אידען'ס געדאַנקען־וועלט.

אַט פאַר דעם אידען האָט דאָס פּרוּג געשריבען, אין זיינע פיער איילען האָט ער געלעבט און פון דעם דאָזיגען שמאַלען וויינ־געל האָט ער אַרויסגעקוקט אויף דער וועלט און די מענשען.

III.

די פּאַעזיע האָט מיט פּרוּגען אייגענטליך געשפּיעלט אַ שלעכט שפּיעל. עס איז איהם ניט שטענדיג געלונגען אַריינצו־שפּאַרען זיין שעפּפּערישע אַרבייט אין אַט די שמאַלע ראַהמען. ער האָט מלחמה געהאַלטען — ניט מיט דעם „זשאַרגאָן“, ווי ער מיינט — נאָר מיט זיך אליין, כדי אַריינצופאַסען זיך אין דער איד־דישער וועלט, ווי ער האָט זי זיך פאַרגעשטעלט. וואָס זשע איז אַרויסגעקומען? האָט דער דיכטער געזיענט, האָבען מיר ערהאַל־טען ריינע, ערעלע פּאַעטישע ווערק, וואָס לייכטען מיט אַן אייביגער שעהנקייט; האָט דאָס פּראַגראַם געזיענט, האָבען מיר בעקומען

מיטעלמעסיגע, אפטמאל דעקלאמאטארישע, אפטמאל סענטימענ-
טאלע גלאטע ליעדער, וואס הונדערט פון זיי זיינען ניט ווערט
איין גוטע לירישע שורה.

בעזונדערס אפט האט דער דיכטער געזיענט, ווען ער איז גע-
קומען צו דער נאטור. דער חוש צו דער נאטור, די פעהיגקייט
צוזאמענצושמעלצען זיך מיט גאט'ס וועלט איז אין איהם אזוי
שטארק, אז דא ווערט ער אן אנדער מענש, אדער, ריכטיגער, ער
קעהרט זיך אום צו זיך אליין. דא בעקומט זיין ליעד גאר אנדערע,
ווייכערע, צארטערע טענער, דא קלינגט אזא אינטימע אויפריכטיגע
מוזיק. דא פייערט די נשמה איהר אייגענעם ה'עוודיגען יום-טוב.
איהר געדענקט דאס ליעד „שבועות“:

„א כשוף-מאכער איז די נאכט,
די שטילע, בלאהע נאכט —
מיט צארטע פינגער האט זי מיר
די אויגען צוגעמאכט;

די אויגען מיר פערשלעפערט שטיל,
דאס הארץ מיר אויפגעוועקט:
מיט ווייסע פלינגלען, ווייך ווי זייד,
מיד ליעבליך צוגעדעקט.

דער ליעבער, גרינער יום-טוב געהט,
די לופט איז בלאה און ריין:
אויף יעדען גרעזעלע שטראהלעט אויף
א העלער איידעל-שמיין“.

דאס איז באמת א קלאסיש ליעד דער פאעטישער מאקט,
די צניעות, די קלארקייט, דאס גליקליכע פעהעלמעניש צווישען
אינהאלט און פארם, די בעזונדערע אכטונג צו יעדען ווארט מאכען
דאס פאר א מייסטער-ווערק, פאר א מוסטער-ווערק אין דער אי-
דישער ליטעראטור.

אז דאס פאסירט אפט מיט דעם פאעט, ווען ער שמעהט פנים

אל פנים מיט דער נאטור. אבער אויך דא ווערט ער ניט אינגאנצען
 בעפרייט פון זיין פראגראם. „תוכחה'ווקע, זלידניווקע“ געהען נאך
 איהם נאך אי אין שטילען טהאל, אי אין ברייטען פעלד, אי אונטער
 די גאלדענע שטערען.
 א זלידניווקער איר פערשטעהט ניט, צו וואס דארף מען נאך
 טור-בילדער, נאטור-ליריק.

א זומער-נאכט... א בוים... א בלום...
 א זיסער שלאף אין רוה, אין פריעדען...
 דו נאר, דו נאר, דו אלטער נאר!
 וואס קעהר יך אן דאס מיט א אידען?!

נו, און אז דעם זלידניווקער אידען איז דאס פרעמד, קען זיך
 פרוג אויך ניט אבגעבען דער נאטור מיט לייב און לעבען. וואס-
 זשע לאזט זיך אויס? שטעלט ער צו צו יעדען נאטור-בילד א
 צוטשעפעניש, א מין דרוש, א מוסר השכל; קומט שוין אויס,
 אז די נאטור-בעשרייבונג איז נאך אן אויסרייך, נאך אן
 אנהאלט פאר דעם מוסר השכל; דאס ערשטע, הייסט עס,
 איז דער משל, דאס צווייטע — דער נמשל. אזוי איז דאס פער-
 שטענדליך. אזוי קען ער דאס פערדייען.

מיר רעדען דא ניט וועגען לירישע ליעדער, וואו די נאטור
 דערוועקט אין'ם פאעט אלערליי געפיהלען — פון איינזאמקייט,
 פון שרעק, פון טרויער. אזוינע ליעדער געפינט איהר אויך אין
 פרוג'ס רוסישער ליריק — און געגען זיי קען מען נאך ניט האבען.
 מיר מיינען דא ליעדער, וואו צו דער נאטור-שילדערונג איז צוגע-
 שטוקעוועט געדיימטע פובליציסטיק, אגיטאציע, פשוט'ער מוסר.
 די דאזיגע צוטשעפעניש איז אזוי איבעריג, אז איהר ווילט זי אפט
 אבשניידען, ארויסווארפען, איבערלאזען נאך דאס עכטע און שעהנע.
 עס העלפט אבער ניט: פרוג און זלידניווקע פיהרען א
 מלחמה, און זלידניווקע האלט פרוגען פעסט, זי וועט איהם
 שוין ניט ארויסלאזען פון איהרע הענד.

אט איז די „סוכה“. פון אנהויב א שטילע, אויף ווייכע וועלען
 שווימענדע נאכט-שטימונג אין הערבסט, „מיט שטערענדלאך,

צושאמענע ווי פיין־געשלייפטע דימענטען אויף בלאָהען הימל־פראכט". די נאכט איז אזוי מילך, איהר ליעד אזוי מוטערליך־זיס: „שלאף רוהיג, שלאף, מיין קינד". איהר ווארט שוין: אט־אָט וועט פערקלינגען דער לעצטער אַקארד אין דער בלאָהער ווייטקייט. אבער ניין, זלידניווקע פאָדערט איהרס. דער פאָעט דערמאָנט זיך אָן דעם מאטעריאַל, פון וועלכען די סוכה איז אויסגעבויט, און שוין פויקט ער אייך מיט ווערטער הארטע, ווי אַבגעריבענע צעה־נערס:

„דאס זאלץ־ברעטעל, די לאַקשען־ברעט,
די לאַפּעטע, די קאמטשע־לַקע,
די מולטער און, הכלל,
דער גאנצער סאַמע אידישער,
מאַסיווער, בעלי־בתישער
און פיינער מאַטעריאַל,
פון וועלכען עס איז אויסגעבויט
איז אלטען גלות־סטיף
דיין גרין בערעקט געצעלט".

און אזוי ווייטער, און אזוי ווייטער.

אַ מאסע יום־טוב ליעדער האָט פרוג אָנגעשריבען. יעדעס פון זיי קען מען איינטיילען אין צוויי טיילען: בעשרייבונג און מוסר השכל, פאָעזיע און פראָזע. פון אָנהויב געהט דאָס שעהנע, ליעב־ליבע שטימונגס־בילד, נאָכדעם איז צוגעטשעפעט אַ „מאמר" ווע־גען אידען און זייער לאַגע, וועגען אומגליקען, צרות, שלעק, אָדער דער דיכטער הויבט אָן אויסלאַכען עפעס אַ שלעכטע מדה ביי אידען. פון אַלע נאַטור און יום־טוב ליעדער אין אַלע דריי בענד האב איד געפונען נאָר א י י י נ צ י נ ס („פריה־לינגס־ליעד" באַנד 2, 89), וואו עס איז ניט צוגעטשעפעט קיין זייטיגע זאך צו דעם שעהנעם שטימונגס־בילד.

און ניט נאָר דאָס. די וועלט, די נאַטור, די ימים־טובים, די עראינערונג וועגען גרויסע היסטאָרישע פאסירונגען גיבען דעם אידישען פרוג אַ געלעגעהייט צו דערמאָנען הויפטזעכליך דעם

אידישען שמערץ, דעם אידישען טרויער, די אידישע יתום'שאפט. געגען דעם וואלט מען, דאכט זיך, ניט געקענט האָבען גאָר ניט. איז דען דער פּאָעט שולדיג, וואָס ער האָט אזאָ שטימונג און ניט קיין אַנדערע?

עפענט איהר אַבער זיינע רוסישע ליעדער, געפינט איהר דאָרט ניט נאָר שמערץ און וועהטאָג. אַט שמעהט דער זינגער אויף אַ באַרג אין מיטען סטעפּ. ער איז אַרויפגעפּאָהרען אַהין אויף אַ היציגען, שנעלען פּערד. דאָס פּערד איז אומרוהיג, שלאָגט מיט'ן פּוס, קאַכט מיט פּרייהייט און דרייסטען מוטה, וויל זיך לאָזען פּאַרווערטס ווי דער ווינד, ווי דער שטורעם, אַהן און אַבהאַלט, אַהן אַ ברעג. דער זינגער בעט זיך: וואַרט, כ'וויל זיך זאָט אָנקוקען, „כ'וויל קוקען אַהן אויפהער אויפ'ן גרינעם סטעפּ, אויף דער ברייט קייט אַהן אַ ברעג, כ'וויל דערצעהלען די מענשען, ווי ליעב, ווי טהייער, ווי זיס זי איז — די דאָזיגע הייליגע פּרייהייט, וואו ניטאָ דעם אויג קיין גרעניץ, ניטאָ דעם האַרצען קיין פּערבאַט, ווי דעם שנעלען פּליגעל פון אַן אַדלער אין די בערג“ (*).

איז דער אידישער ליריק איז ביי פּרוג'ען ניטאָ אַזוינע מאָט טיווען. פאַר וואָס? אפּשר דערפאַר וואָס זיי זיינען ניטאָ אין דעם דיכטער'ס נשמה? ניין, דערפאַר וואָס אין זלידניווקע זיי נען זיי ניט שכיח.

IV.

פּרוג האָט ניט פּערשטאַנען, אַז אויף אידיש קען מען זינגען אַלצדינג, וואָס עס ווילט זיך, אַז אויף דאָ וועלען זיך געפינען דאַנקבאַרע הערער. פּרוג האָט געוואָלט זיין נאָר אַ פּאָעט ביי זלידניווקער אידען. האָט ער ניט נאָר געמאַכט זיך אַליין פאַר אַ קבצן. ער האָט זיך נאָר געמוזט אַנטהאַן אַ מאַסקע — און די מאַסקע איז אזוי צוגעוואַקסען צו איהם, אַז ער קען זי שוין ניט אויסטהאַן.

(* ווערטליכע איבערזעצונג, רוסישע ליעדער, באַנד 2, 135-136.

פרוג האט זיך אליין פערואנדעלט אין א זלידניווקער אידען. פרוג איז א היינטוועלטטיגער מענש, אן אינטעליגענט און א פריידענקער. יעדענפאלס האט ער ניט אין זיך דעם נאאיווען גלויבען פון אונזערע זיידעס און עלטער-זיידעס. תשובה, תפלה און צדקה זיינען ביי איהם געוויס ניט די גרונד-זיילען פון דעם מענשליכען לעבען. ער רעדט אבער מיט זלידניווקע. דארט קען מען נאך געפינען מענשען, וואס א דעקלאמאציע וועגען גאט און זיין תורה וועט זיי פערשאפען א נחת-רוח. וואס-זשע טהוט פרוג? פ ע ר ש ט ע ל ט ז י ד, אן ער אליין האט אויך פון די אלע זאכען א נחת-רוח, הערט ער ניט אויף נאכאנאנד צו באמקען וועגען תורה, וועגען „אלהי צבאות“, וועגען „אמונה“, וועגען „שמע ישראל“.

„די אידישע טראַיקע—איהר קענט זי, איהר ווייסט?
מיר האבען אויף איהר א חזקה...
די אלטיטשקע אידישע טראַיקע — זי הייסט:
תשובה ותפלה וצדקה“.

קומט שבועות, פערגלייסט אונזער פאָעט די אויגען צום הי-
מעל און רופט מיט א צוקער-זיסער שטימע: „דער ליעבער גאָט
איז אן אייז-איינציגער, זיין תורה'לע איז איינע!“ זיצט ער
ביים סדר, הויבט ער פייערליך א כוס „לכבוד אונזער אלטער תורה
— די ליעבע איינציגע מנורה“.

און אזוי ווייטער.

זאָל מען אונז נאָר ניט פאלש פערשמעהן. דאָ רעדען מיר
ניט וועגען דעם א י נ ה א ל ט פון דער ליריק. עס איז זיך
לויבט פאָרצושמעלען אן עכטרעליגיעזען פאָעט, וואָס בעזינגט
די תורה און די אמונה אזוי ווי א יונגער טרוימער בעזינגט זיין גע-
ליעבטע. אזא ליריק קען זיין שעהן און ערהאבען און ווען אפילו
א ניט רעליגיעזער מענש וועט זי ליענען, וועט ער ניט קענען
פערלייקענען איהר פאָעטישע ווערטה, און זי וועט ערגרייפען
זיין נשמה, כאַטש ער גלויבט ניט אין דעם, וואָס דער פאָעט
גלויבט.

מיט פרוג'ען איז דאך אבער עפעס אנדערש. פרוג גלויבט אלײן ניט אין דעם, וואָס ער שרייבט. פרוג רעדט זיך נאר איין, אז „תורה — די איינציגע מנורה“ קען דערוועקען ביי מענשען גוטע געפיהלען. מיר ווילען ניט זאָגען, אז פרוג טהוט דאָס מיט אַ כיוון. אפשר איז דאָס נאָר אַזאָ צופאַסען זיך צום לעזער, ווי אַ שטייגער אַ גוטער רעדנער פאַסט זיך צו זיין אויך טאָריום, אלײן ניט טראַכטענדיג וועגען דעם. דאָס איז מעגליך, הגם דאָס איז וועניג וואַהרשיינליך. יעדענפאַלס קענען אין אזוינע לייערער ניט ציטערען קיין ריינע, אויפריכטיגע געפיהלען. אין'ם בעסטען פאַל איז דאָס אַן אַבסולאַט פון פרעמדע געפיהלען, וואָס דער דיכטער שטעלט זיך זיי פאַר.

דערפון איז שוין קלאָהר, אז פרוג קען ניט זיין אַ י נ ד י דערפון איז שוין קלאָהר, אז פרוג קען ניט זיין אַ י נ ד י אויבערהאנד (און דאָס איז כמעט די גאַנצע ליריק זיינע, אַ חוץ ווינציגע אויסנאָהמען, וואָס מען קען זיי איבערזעהלען אויף די פינגער). איד בעט איד, ווי זאָל ער זיין אינדיווידועל, אַז דאָס איז נאָר ניט זיינע מאַטיווען, אַז דורך איהם רעדט נאָר אַ פרעמדע סביבה און אַ פרעמדע קולטור־שטופע. אין'ם בעסטען פאַל זיי נען זיינע לייערער ט י פ י ש : דאָס הייסט, זיי דריקען אויס אין אַ מיטעלמעסיגער פאַרם די מיטעלמעסיגע עמפּינדונגען, וואָס אַ מיטעלמעסיגער שטעדטעליגער איד וואָלט געקענט האַבען.

דאָס אייגענע אין זיינע ציון־לייערער. די בענקשאַפט צו דעם אַלעמען היסטאָרישען לאַנד ק ע ן זיין אַ גוטער שטאַף פאַר ליריק. מען דאַרף אָבער דאָס זאָל זיין אַ י י ג ע נ ע בענקשאַפט, אַ י נ ד י ו ו י ד ו ע ל ע איבערלעבונגען, אַניט איז דאָס ניט קיין ליריק. אין פרוג'ס ציון־לייערער, ווי אין פיעלע אנדערע, איז פרוג ניטאָ, איז איבערהויפט קיין פערזאָן ניטאָ. עס רעדט עפעס אַן אונבעשטימטער דורכשניט־מענש, דורכשניט־איד.

עס איז אינטערעסאַנט צו פּערגלייכען פרוג'ס נאַטור־שטיי־מונגען מיט פרוג'ס ציון־לייערער. דאָרט — יעדעס וואָרט בע־זעעלט, יעדע שורה דורכגעפיהלט, יעדעס בילד אַ לעבעדיגע אייני־הייט. דאָ — קאָזיאַנע פּראָזען מיט קאָזיאַנע פּערגלייכען, פאַר־נאָרערגעלאָזען אין גאַנצע עמערים ווערטער. דעם דיכטער פּעהלען

פשוט בילדער, און אז ער כאפט זיך שוין אז און עפעס א משל, וועט ער איהם אזוי ניד ניט אפלאזען.

אזוי איז געווען מיט דער אלעגאריע „ציון-מאמע“ און „ציון-אלמנה“. אין באנד 2, אויף זייטע 7, לייענט איהר: „וואס הערט זיך, ברודער, אין דער היים, וואס מאכט די אלטע מאמע?“. אויף זייטע 9, „דער מאמע“ס קלאג: „אויב דיר איז שווער, טא קום זשע אהיים, קום, קינד מינינס, אהיים, צו דיין מאמע“.

און אזוי ווייטער.

די דאזיגע ארימקייט אין פאעטישע פערנלייכען איז ניט קיין צופאל: דאָרט וואו ס'איז ניטאָ קיין עכט געפיהל, דאָרט מוז אויך דער אויסדרוק הינקען.

די אלע ליעדער וועגען ציון, דאָס רופען צוריק אהיים, דאָס אגיטירען: „שטעה אויף, שטעה אויף, הויב אויף דיין גרויסע אלטע פאָהן, די פאָהן, די פאָהן פון ציון“ — דאָס אלעס בעקומט אַ בעזונדערע בעלייכטונג, ווען מען דערמאָנט זיך, אַז פּרוג איז אייגענליך קיין ציוניסט אויך ניט: אין אַ רייהע ליעדער האָט ער אַבגע'לצט און אַבגע'חוזקט פון דער ציוניסטישער ארבייט, ווי פון יעדער אנדערער געזעלשאפטליכער ארבייט. וואָס זשע הייסט דאָס „קום, קינד מינינס, אהיים“? וואָס בעדייט דאָס „שטעה אויף צו ארבייטען פאר ציון“?

דאָס איז ניט מעהר ווי מ'יצה. דעם זלידניווקער אידען לעבט זיך שווער. דער זלידניווקער איד קלאָגט זיך:

„אויסגעדארט, אויסגעקווארט, וואָהנען אין שכנות,
אין פרעמדע געדונגענע דירות,
דאָרט וואו געטאָגט — ניט גענעכטיגט, ביי לייטען
און צאָהלען זיי איבעריגע שכירות“.

דער זלידניקער איד פאָסמאקעוועט: „ווי גוט, ווי זיס, ווי שעהן עס זיינען אַן אייגען הויז, אַן אייגען לאַנד“. דער זלידניווקער איד פערטראַכט זיך אַמאָל: ווי גוט עס איז אונז געווען אין ציון, אויף אייגענע ערד, אַ בעלי-חבית פאר זיך, אַרץ זבת חלב ודבש...

נו, און אז אונזער איד פערטראכט זיך, קומט פרוג און לענט
איבער אויף גלאטע גראמען דאָס, וואָס יענער וואָלט געדארפט
פיהלען. ניסען זיך שורות און סטראָפּען, קלינגענדיג, הילכיג —
און לעדיג.

V.

פרוג האָט כסדר אַ וכוז מיט דעם פּאָלק ישראל — מיט
זיין פּאָלק ישראל. די אידען, זאָגט ער, פּערלאנגען פון אַ דיכ-
טער נאָר ער זאָל לאַכען.

אי, לאַכען, אי, אַ חיות! שרייבט, הערר פרוג!
גענוג אייד זיפּצען, כ'לעבען, עט, גענוג!
אַ חכמה'לע, אַ פּשט'עלע, אַ וויצעל,
קאָטאוועסלעך מיט גראַמען אַהן אַ שיעור,
אַזוי, אַז יעדער אות זאָל טהאָן אַ קיצעל".

פרוג ענטפּערט דערויף, אַז ער וויל דאָס ניט און קען דאָס
ניט: די האַרפע איז איהם געגעבען געוואָרען, „ער זאָל אויף איהר
שפּיעלען דאָס הייליגע ליעד פון האַפּנונג און ליעבע, ער זאָל מיט
זיין שפּיעלען ערוועקען די גוטע און ריינע געפּיהלען פון טריי-
הייט און עהרליכקייט, פּריינדשאַפּט און פּרייד". אַז אַנדער מאָל
רופּט ער אויס מיט כּעס:

„איד קען עס ניט, איד קען ניט, — וועה צו מיר!
איד קען קיין ווילדע, קרומע חנ'לעך מאַכען,
איד קען ניט לאַכען, גוואַלד—איד קען ניט לאַכען!"

פרוג איז אומגערעכט אַנטקעגען דעם פּאָלק ישראל: ער-
שמענס האָט קיינער ניט ליעב אַזוי צו וויינען און זיפּצען און
קרעכצען, ווי גראַד דער איד פון אַ גאַנץ יאַהר, (און דאָס האָט פרוג
דערמאָנט אין אַ פּאַר ערטער). צווייטענס האָט פרוג אליין אויך
ניט פּיינט „אַ חכמה'לע, אַ פּשט'לע, אַ וויצעל", און אין זיינע

ליעדער האָט ער דוקא געמאכט „ווילדע קרומע הנ'דלעך" — און נאָך ווי געמאכט!

פרונג'ס ליריק איז אין איהר גרעסטען טהייל פֿו ב ל י צ י - ס ט י ש ע ליריק. פון איין זייט ווערט געשיידערט די שוואכ־קייט, די נעבעכדיגקייט פון דעם אידישען געזעלשאפטליכען לע־בעז, פון דער אנדערער זייט ווערען די אידען גע'מוסר'ט פאר זייערע שלעכטע פיהרערעכצען. אלעס צוזאמען ווערט געשריבען אין א טאָן פון ברחנות, פון גראמען־מאכעריי, מיט קאטאָוועסלעך און מיט העויה'לעך און מיט גרימאסעלעך, אַזוי ווי דאָס האָט ליַעב דער זלידניווקער איד.

ווער זיינען די אידען? „א פּאַלק פון אָבגעשלאָגענע הושענות". וואָס פאר אַ פנים האָט דאָס אידישע לעבען? „עס האָט אַ פנים פון דריי שוואַרץ־יאָהר". וואו וואוינט דער איד? אין בלאַטע, אין שמויז, אין חושד, צווישען דער יאטקע און דער קלויז און דער מקוה, וואו עס „טאַנצען אויף די טרעפּ אַ כשר־טאַנץ אַ מנין זשאַבעס". מיט וואָס פערנעהמט זיך אַ איד? ער האַנדעלט: ביי איהם „בעקומט איהר מעהל און באַב, אַ לולב מיט אַ טשאַלענט־טאַפּ, אַ פּאַהן אויף שמחת תורה... דער האַנדעל ברענט — מיט פּעד, מיט בלעך, מיט האַליז, מיט פּויגעל־מילך, מיט יקנה'ז, מיט צוועקעס, מיט קמיעות". ווער זיינען אידישע טהוער? „פרומע גאט'ס סטראַפּטשעס", „שפיציגע יאַרמולקעס", „פּופּקעס גראַבע, פּעטע, געפּעסטעטע, געגלעטע", „קהל'שע פּאַלאַניקעס (קאכ־לעפעל), שתדלנים און זאַקאַניקעס". וואו לערענט זיך אַ איד אויס אלע שבע חכמות? נו, נאַטירליך, אין חדר, פּוּז'ם חומש:

„פון „קטורת" ווער איד אַ דראַגיסט,
אַ דאַקטאָר פון „מצורע",
פון „פאה" ווער איד זעמלעמער,
אַ גאַלד־שמיד פון „ויקהל",
פון „שקלים" אַ סטאַטיסטיקער
צו מאַכען דעם סך־הכל,
פון פרשה „אמור" — סאַניטאַר,
„משפּטים" — אַ זאַקאַניק..."

ווער זיינען אידישע געבילדעטע? אַט איז די „מאדאם“ די אריר-
סטאקראַטקע, וואָס קרימט זיך הערענדיג פון קוגעל, טשאַלענט,
לאַטקע. אַט איז די „מאַמועל“, וואָס אַז איהר רעדט אידיש,
קוקט זי אויף אייך ווי אויף אַ ווילדען חידוש. אַט איז אַ „אינד
טעליגענט“, וואָס ווייסט ניט קיין צלם פאר קיין אַלף און קריכט
דאך ווערען אַ ראַכינער.

נו, און ווייטער? ווייטער גאר ניט. קיין אַנדערע טהוער,
קיין אַנדערע אידישע אינטעליגענטען, קיין אַנדערע ערשיינונגען
אינ'ם אידישען לעבען האָט פרוג ניט געזעהן. פארוואָס? ווייל
דער זלידניווקער איד האָט פון זיי ניט קיין השגה. ווייל דאָס געד-
פינט זיך אַויף יענער זייט פון זלידניווקער וועלטעל.
ווער זשע איז שולדיג אין דער גרויסער אידישער נעבעכ-
דיגקייט? קודם כל, פערשמעהט זיך, דער גוי, דער גוי סתם.

„עס שטעכט אין מוח, האַרצען...
עס שטעכט... אַי, מאמע, אַי!
זעהסט, מיט אַ גרויסער טאַרבע
קומט אַן דער גרויסער גוי...“

און שטיינער פליהען, פליהען
אין וועהטאַג-כעט צו מיר.“

קיין אונטערשיעד צווישען אַ גוטען גוי און אַ שלעכטען,
צווישען אַ ראדיקאַלען גוי און אַ רעאַקציאָנערען ווייסט ניט פרוג'ס
פובליציסטיק. אַלע זיינען פון איין מין און אַלע זיינען שונאי-
ישראל. „די קרוין פון דער יונג'ישער נאַטור“ בלייבט שטענדיג דער
„דבר אחר“. און דער דאזיגער אַלמעכטיגער דבר-אחר טרעט מיט
די פיס פראַנק און פריי די אייניקלעך פון מתתיהו און שטויסט
זיי מיט דער טריפה'נער מאַרדע אין די אויגען, און פריי ווי ווא-
סער טרינקט ער זייער בלוט.

שולדיג זיינען די גוים, אָבער אויך אויף די אידען פאלט אַ
טײל פון דער שולד, ווייל זיי אליין זיינען אויך ניט פיג און ניט
לייטיש.

אין פיעלע צעהנדליגער ליעדער רעכענט פרוג אויס די אי-
דישע חסרונות און מוסר'ט דעם עולם ער זאל זיין א מענש. די
אידען האבען צו שטארק ליעב דאס גאלדענע קאלב :

„א טריט ניט צו טהאן אהן דעם גאלדענעם יחסן ;
ער איז אייער האר, אייער פאלקס-בעל-הבית...
מען גלעט איהם דעם רוקען, מען קוקט אין די אויגען,
מען שטופט איהם דעם הדם גלייך אונטער'ן נאז,
מען גיט איהם אב כבוד פון אלע פיער זייטען“.

די אידען האבען אויפגעהערט זיך גרויסען מיט יחוס ; עם האט
שוין ביי אונז קיין ווערטה ניט „דער וואַרצעל, דער שטאַם, די
משפחה“. די אידען (סתם אידען, א ל ע אידען!) האלטען
אין איין זינגען „מה יפית“. די אידען (א ל ע אידען) „קניחען.
פויזען פאר די פיס און קושען, לעקען יענע הענד, וואָס שלאָגען
זיי, און קוקען מיט א זיס חניפה-חנ'רעל אין יענעם מויל, וואָס
שפייט אין פנים זיי“. די אידען האבען ליעב צו שרייבען „דאָ-
נאָסען“ (מסירות) איינער אויפ'ן אנדערען. די אידען זיינען דאָס
גאנצע לעבען זייערס נאָכטאנצער נאָך יענעם. און דער עיקר, דער
תוף כל התוחות : דער איד פערשטעהט גאר ניט, ער איז בלינד,
ער איז עפעס א שטיק ליימענער גולם. און ווידער ניט נאָך
איינצעלנע מענשען, נאר דאָס פאלק, דאָס גאנצע פאלק !

„מיין פאלק ! שווער זיינען דייע זינד :
האָסט אַבגעלעבט אזוי פיעל יאהרען,
פערעלטערט, שוואַך און גראַה געוואָרען—
און ביזט נאָך אַלץ א חדר-קינד !..“

וואָס מען ד א ר פ טהאָן, ווי מען דארף אנדערש לעבען —
דאָס זאָגט אונז ניט דער פובליציסטישער דיכטער. דאָס ק ע ז
ער ניט זאָגען, ווייל דערצו וואָלט מען געדארפט האָבען וועניגער
בטלנות און מעהר ווירקליכען געזעלשאַפטליך-פּאַליטישען און
סאָציאַלען חוש. און דאָס איז דאָך גראַד דאָס, וואָס ס'פּעהלט
אונזער „אידען פון א גאנץ יאהר“. קומט דעריבער פּרוגען אויס

צו בענוגענען זיך מיט א ל נ ע מ י י נ ע שמועסען, מיט אונ-
בעשטימטע פערשוואומענע פראזען. זינגט ער נאכאנאנד „שטעה
אויף, שטעה אויף, מיין פאלק“, רעדט ער וועגען דעם, אז אונז
פעהלען „העלדען“, דעקלאמירט ער וועגען „פאראויס, פאראויס“,
וועגען אנהויבען „א מענשען-לעבען פון דאס ניי“. אבער ווייל
הינטער אט די ווערטער איז ניטא קיין בעשטימטער אינהאלט,
ווייל אינ'ם דיכטערס פאנטאזיע אליין מאַלט זיך ניט קיין דייט-
ליכער ציעל, זיינען די אלע שמועסען ניט מעהר ווי מליצה —
גלאַטע, קלינגענדיגע און פוסטע.

מען וואָלט געקענט מיינען, אז דער ציוניזם איז פאר פרוג'ען
א שטיקעל אנהאלט. רעדט ער דאָך אזוי פיעל מאָל וועגען דער
„מאמע ציון“, רופט ער דאָך זיך אומקעהרען צוריק „אין דער אל-
-ווען מען קוקט זיך אָבער צו נעהענטער, זעהט מען,
אז אויך ציון איז אַ נעבעלהאפטע מליצה אָהן אַ קאָנקרעטען אינ-
האַלט. וואָרום דער ציוניזם אַלס געזעלשאַפטיכע אַרבייט
דערע געזעלשאַפטיכע און סאָציאַלע ארבייט ביי אידען. גענוג
צו דערמאָנען כאַטשבי די „צוויי אסיפות“, וואו די ציוניסטען
פאָהרען רייטענדיג אויף אַ שקל קיין ארץ־ישׂראל.

די גאַנצע פובליציסטיק איז פרוג'ס ווערק (און זי פערנעהמט
אפשר ניי־זעהנטעל פון זיינע שריפטען) איז ניט בעל־זכטען דורך
די שטראהלען פון אַ בעשטימטען אַידעאָל, איז ניט דיק-
טירט דורך אַ געוויסע געזעלשאַפטיכע ריכטונג. דאָס איז
איבערהויפט ניט קיין געזעלשאַפטיכע קריטיק, ניט קיין געזעל-
שאַפטיכע סאַטירע. דאָ ציטערט ניט דאָס אויפגערגענטע, עמ-
פערטע סאָציאַלע געפיהל, דאָ ברענט ניט קיין מענשען'ס נשמה.
דאָ קלינגט ניט דער אויפריכטיגער צאָרן, דער גאַליגער געלעכטער.
די הייסע פּעראַכטונג און די ניט וועניגער הייסע ליַעבע.

דאָס איז ניט קיין סאַטירע — דאָס איז חוזה. דאָס איז ניט
קיין קריטיק — דאָס איז לצנות. דאָ רעדט ניט קיין געזעלשאַפטי-
מענש — דאָ רעדט אַ ברחו. און אַ ברחו וועהלט שטענדיג אויס
דעם שטאַף, וואָס זאָל זיין בעקאנט און נאָהענט זיין עולם. פרוג'ס

עולם האט לייעב צו לאכען פון זיך אליין און צו בענעגענען מיט א
בטל'ישען „עמ“ אלצדינג וואס מען פרופט אויפצומהאן אויף דעם
פאליטישען און סאציאלען געביט ביי אידען. פרוג בעפריעדיגט
אט דעם געשמאק פון זיין עולם.

עס איז ניט אמת. אז „זיין“ פאלק ישראל פערשטעהט איהם
ניט. גראד אט דער וכוח מיט'ן „קורא נכבד“ און דאס קלאגען
זיך אויף דעם לעזער — דאס אליין איז א מאדע ביי די זלידניווקער
אידען. עס איז א מין גוטער טאן. זיי לייענען וועגען דעם שריי-
בער אז

„ער שרייבט דאך, דאכט זיך, מיט א פען,
ער רעדט מיט אידען פשוט אידיש,
און אידען קוקען פארט אויף איהם
נאך אלץ ווי אויף א ווילדען חידוש“.

זיי לייענען דאס און פאסמאקעווען און קוועלען. ער שרייבט
גוט, דער שייגען! ער טרעפט גלייך אין פינטעל.
נאך נעהענטער ווערט ער זיי, ווען ער הויבט זיך אן קלאגען,
אז ער האט ניט קיין פרנסה. דאס איז דאך אזא וואוילע אידישע
טעמע: דאגת פרנסה. קיין זאך מאכט ניט אזוי נאהענט איין
אידען צום אנדערען, ווי די שמועסען וועגען שלעכטע צייטען.
נו, טארום דער דיכטער אויס זיין כהן-מאנטעל, נעהמט אראב דעם
לארבער-קראנץ פון זיין קאפ, לעגט אוועק די לירע אן א זייט —
און עס זיצט שוין פאר אייך א זלידניווקער איד מיט א צעקנייטשט
בערדעל און דערצעהלט א קאמפאניע זלידניווקער בעלה-בית'לעך:

„מען לעקט פון מיר די פינגער,
עס קלינגט מיט מיר א וועלט;
האטש וואס איז, דאכט זיך, גרינגער—
מאך לייעלעך און נעהם געלד.
יא, איד מאגן זיין צופריעדען,
ניט ערגער ביז'ן טויט.
איינס פעהלט נאך, לייעב אידען,
נאך איינס—דאס שטיקעל ברויט“.

ווער עס טהוט זיך אזוי אויס פאר'ן עולם ביז'ן העמד, דער
טאר זיך יעדענפאלס ניט קלאגען, אז ער קען קיין הנדלעך ניט
מאכען און אז דער עולם קען איהם ניט פערשטעהן.

VI.

געווען אמאל א ראמאן ביי אונזער אירען, א ראמאן מיט
טרוימען און האפנונג און הארץ-קלאפען, ווי געוועהנליך ביי פער-
ליעבטע. די דאמע פון זיין הארצען איז געווען די רויטע פאהן.
עס האט זיך איהם געדאכט: אט קומען זיי, די פרייהייטס-קעמפ-
פער, און וועלען איהם אויסלעזען פון זיין ביטערער קנעכטשאפט
און ס'וועט איהם ווערען גרינגער צו לעבען.

האט ער מיט שטארקען מיטגעפיהל זיך צוגעהערט און צו-
געקוקט צו אליי, וואס ס'קומט פאר אין די רעוואלוציאנערע רייר-
הען. אליין איז ער, נאטירליך, געשטאנען פון דער וויימען. פער-
זענליך זיינען די קעמפער איהם געווען פרעמד און אונפער-
שטענדליך, אפט אפילו אונסימפאטיש, אפט האט ער געפיהלט צו
זיי א מורא, נאך אפטער — א האס. אבער אויף דעם רעזול-
טאט פון זייער ארבייט האט ער ארויסגעקוקט מיט אומגעדולד,
און די רעזולוציע אלס אזעלכע האט געהאט חז און
לייטזעליגקייט אין זיינע אויגען.

עס פערשטעהט זיך, אז אויך פרוג האט זיך אבגערופען אויף
אט דעם ראמאן פון זיין זלידניווקער צווילינג.

עס איז אזוי מערקווירדיג צו לייענען די פרייהייטס-ליעדער
אינמיטען פרוג'ס אנדערע זאכען. עס איז אזא דיסאנאנס, עס
קלעפט זיך אזוי ניט צו זיין אלגעמיינעם נאגענדיג-קלאגעדיגען טאן.
נאר איז דען ניט געווען א דיסאנאנס אין דער נשמה פון אונזערע
קרעמעד און הענדלעך זייער נאנצער מיטגעפיהל צו דער רעוואלוצ-
ציאנערער בעוועגונג? האט דאס דען געפאסט צו זייערע איבעריגע
סימפאטיעס און צום גאנצען טאן פון זייער לעבען?

איהר ליענט אזעלכע היכניגרוישיגע סטראפען, ווי

„עס קלאפט דער פויק, די שופרות שאלען,
ער געהט נאָך ערשט, ער הויבט זיך אָן“, —
דער קאמפף דער שרעקליכער, דער גרויסער,
ער געהט נאָך ערשט, ער הויבט זיך אָן.“ —

איהר ליענט און וואונדערט זיך: פון וואנען?
אבער טאקי אין דעם זעלביגען ליעד געפינט איהר דעם תירוץ:

„קרבנות הייליגע און ריינע,
פאר אונזער פרייהייט, גליק און פרייד“.

דער איד ווייסט: עס איז ניט זיין קאמפף, עס איז זייער
קאמפף. זיי פאלען קרבנות — און ער וועט געניסען גליק און
פרייד. טאָ פאר וואָס זשע זאל ער זיי ניט שענקען האַטש אַ
האַרציג לויבליעד?

און אינטערעסאנט איז צו בעמערקען, אז אין די עטליכע
פרונ'ס פרייהייטס-ליעדער איז דאָ מעהר אויפריכטיגקייט, מעהר
ווארימקייט, מעהר געפיהל, ווי אין אַ סך אַנדערע. אפשר דערפאר,
ווייל דאָ האַט פאַרט דאָס לעבעדיגע לעבען אריינגעאַטהעמט היים
און שטאַרק אינ'ם דיכטער'ס נשמה. דאָ איז שוין ניט געווען קיין
מליצה, דאָ איז געשטאַנען פאר די אויגען אַ לעבעדיגער, קאַנ-
קרעטער, הייס-געוויינטער און געהאַפטער ציעל.

דאָ בעקומט אויך דעם דיכטער'ס שטימע מעהר קלאנג און
זאפט.

איינס פון די שעהנסטע פרייהייטס-ליעדער ביי אידען (און
אפשר אויך ביי אַנדערע פעלקער) איז פרונ'ס „פּאַהז“.

„ניט פון גאלד-שטאַף, ניט פון זיידענס

איז די פּאַהז געמאַכט;

איז אַ שרעקליכען געוויטער

איז אַ שטורעם-נאַכט

האַט גערוישט דאָס אַלטע שפינארד,
און די בלייכע נויט,
איז אַ פייכטען קעלער־ווינקעל,
ביי אַ חל־ב־קנויט,

האַט געוועבט די גראַהע פּאָדים
ריין און שטייף און גוט
און געפארבט זיי מיט די לעצטע
טראַפען אייגען בלוט“.

פרוג דערהויבט זיך דאָ אָפט צו אַ שטארקען פּאַטאָס, צו אַ
גליהענרען צאָרן. איהר קענט ניט פּערגעסען די סטראַפען, וואו
ער רופט צו אַ הייליגער, גרויסער נקמה, וואו ער רופט אַראַב־
צורייסען די קייטען אפילו מיט דער אייגענער הויט, מיט דעם
אייגענעם בלוט...

יא, געווען אַ ראַמאַן... אָבער גיך האַט ער זיך אויסגעוועפּט.
די רעוואָלוציע האַט ניט געזיעגט. דער איד איז געוואָרען ענטוישט.
איהם האַט זיך אָנגעהויבען דאַכטען, אַז די רעוואָלוציאָנערען האָר
בען ניט גוט געהאַנדעלט, אַז זיי אליין זיינען שולדיג אין דער
מפּלה. די רעוואָלוציע האַט אָנגעהויבען אַרויסרופּען ביי איהם אַ
ביטערען, סאַרקאַסטישען שמייכעל.

און אויף פּרוג האַט זיך געענדערט. איצט קלאַנגט ער זיך
שוין, אַז דער איד האַט געמאַכט די רעוואָלוציע פּאַר יענעם.
„מיט'ן לעט פּערוקען טשאַלענג אין זייַן אויווען; אַתרוג
בענשען מיט'ן פּאַליאַק אין זייַן סוכה; דאָ מיט דעם
און דאַרט מיט יענעם כלים כּשר'ען אויף פּסח; מיט די הוילע
הענד פון פייער קוילען שאַרען; זידען — קאַכען — מיט'ן שכן,
מיט'ן שכן; און אַליין?“ פאַר זיך אליין ניט האַבען נאָר
ניט. פּרוג פּערגעסט דערביי, אַז ערשט נעכטען זיינען דאָס געווען
קעמפּפּער „פאַר און נזער פּרייהייט, גליק און פּרייד“. ער
טיילט דאָ די שטימונג פון אַלע זלידניווקער אידען.

עס קומט אַ צייט, ווען די „דגל מחנה השטרייקער“ בעשטעהט
ביי איהם שוין נאָר פון די בערשאדער מליתיס־וועבער און די
סלאַנימער סופּרים

„אנידערנעשטמעלט זיך און סטאָפּ די מאשינע |
 אַ ריהר ניט צו טהאָן זיך, ווי מתים ;
 און זאָל אקארשט פּרופּען אַ גאַנצע מדינה
 בענעהן זיך אַהן נייע טליתים“.

דער חזק־מאַכער שטופּט ארויס דעם פּרייהייטס־דיכטער,
 און לַצנות פּערנעהמט ווידער דעם אויבען־אָן. נאָר נאָך צוגעקוי
 מען נייער שטאָפּ פּאַר נייע ברחנות.

VII.

עס וואָלט ניט כּראַי געווען צו ריידען אזוי פּיעל וועגען
 פּרוג'ען, ווען הינטער דעם איד פּון אַ גאַנץ יאָהר וואָלט ניט גע-
 שטעקט דער גאַט־געבענשטער דיכטער, ווען אינמיטען גאַנצע בערג
 פּון ברח'נישען מיסט וואָלט ניט פּון צייט צו צייט אַ שיינ געטהאָן
 אַ שטיק ריינע גאַלד.

מיר האָבען געזעהן, אַז אין איין פּרט האָלט „שחינעווקע,
 יורה'דעה'ווקע“ מלחמה מיט'ן דיכטער. דאָס איז דאָרט, וואו די
 נאַטור הויבט אָן וועבען איהרע זאַנפטע מעלאָדיען אין זיין האַר-
 צען. דאָרטען געהט דער דיכטער אויף אַ פּשרה: דעם ערשטען
 טייל פּאַר זיך, דעם צווייטען — פּאַר זלידניווקע; דער נישל —
 פּאַעזיע, דער נישל — אַ האַרטער און טרוקענער אַרטיקעל פּון אַ
 צייטונג. ביידע צדדים זיינען צופּריעדען מיט דעם אויסגלייך;
 ניט צופּריעדען איז נאָר דער אינטעליגענטער מאַדערנער לעזער,
 וועלכער האָט אַן אויער פּאַר יעדען מינדסטען דיסאַנאַנס און וועל-
 כּער מוז דורכגעהן אין פּרוג'ס ליעדער אַ גאַנצען כּה־קלע: פּון
 צאָרטער פּערבענקטער מוזיק ביז צו דער בויך־רעדנעריי פּון אַ
 קונצען־מאַכער אין באַלאַגאָו, פּון דעם שטילסטען און עהרליכסטען
 ודוי פּון אַ מענשליכער נשמה ביז צום ביליגען ווייץ פּון אַ פּלאַסקע־
 דרייגע. דער מאַדערנער לעזער מוז שמאַרק צונויפּדריקען די
 ציחה, ווען ער געהמט זיך וואַנדערען איבער פּרוג'ס ליריק.

פאראן אזוינע מאַטיווען, וואָס זלידניווקע האָט זיי פון אַנ-
הויב אָן ניט געלאָזט אויפקומען אין זיין אידישער פּאָעזיע. ווען
איהר ווילט קענען דעם ריכטיגען פּרוג'ען, מוזט איהר זיך דאן ווענ-
דען צו זיינע רוסישע ליעדער. אויב איהר האָט לכתחילה נאָר גע-
קענט פּרוג דעם אידען, וועט איהר ווערען ערשטוינט: איז דאָס
דער אייגענער דיכטער?

„דו פּערצויבער מיך, דו פּער'כשוף מיך
ברויז מיט שטורעם-קראַפט אין דער זעעל ביי מיר!
כ'וויל אַ ריעזיגען קאמפּף, כ'וויל אַ פייער-פלאַם,
לעבען... לעבען לאָז!... מיט דעם גאנץ האַרץ
זיך פּערוינקען טיעף אין דעם זיסען שמערץ...
.....

מאָד זשע שטאַרקער מיך און בעוואַפען מיך
און מיט לעבען גים מיר דאָס האַרץ אָן פּול...*)

האַט איהר ווען געהערט אזוינע טענער אין פּרוג'ס א יי-
ד י ש ע ר ליריק?

פּרוג דער איד זאָגט זיך אָב פון אַ גאַנצער רייהע פּאָעטישע
איינפאַלין, פון אַ גאַנצער וועלט מיט שעפּפּערישע מאַטיווען. פּרוג
דער רוס איז אָפט פּערליעכט אין ז אַ כ ע ן; ביי איהם אין
דער רוסישער אויסנאָבע איז דאָ אַ גאַנצע אָבטיילונג: „סטאַטוען
און בילדער“: ער האָט ליעב צו דערצעהלען וועגען די געפיהלען,
וואָס ס'רופט ביי איהם ארויס אַ גוטער בוך, אַ אינטערעסאַנטע
בעגענעניש; ער שפּיעלט זיך אַמאָל, צו זיין אייגענעם פּערגעני-
גען, מיט פּאַרבען און טענער. פּרוג דער איד ווייסט נאָר איינס:
ריידען וועגען אידען, און ניט וועגען דעם פּרט, נאָר וועגען כלל,
און ניט גלאַט ריידען, נאָר אַריינלעגען אַ געוויסען „נוצליכען“ אינ-
האַלט. אזוי פּערלאַנגט דאָס דער געשמאַק און די השגה פון זליד-
ניווקע. עס איז דאָך אינטערעסאַנט צו בעמערקען, אַז אין אלע
פּרוג'ס אידישע ליעדער איז ניטאָ קיין איין איינציגער ליעבעס-
מאַטיוו!

(* רוסישע ליעדער באַנד 2, ז. 179.)

פאראן אבער אויך געביטען, וואו עס איז גאר ניטאָ קיין גע-
גענזאָץ צווישען פּרוג'ען און זיין שטרענגען „באָס“. דאָס איז
דאָרט, וואו זייערע אויגען ווענדען זיך צום אידישען עבר, וואָו
עס ווערט אויפגעלעבט אין אַ ראַמאנטישען שייַן די פארצייטיגע
אידישע וועלט. דאָ ווערט דאָך דער געוועהנליכער איד אַליין אויך
יוס-טוב'דיג; דאָ קומט אין איהם אַריין די נשמה יתרה; דאָ איז
זיין קודש קדשים, וואָס די פאנטאזיע בעפעלקערט זי מיט די
רייכטע און פּרעכטיגסטע געשאַפּלטען.

דאָ האַבען מיר ווידער פאר זיך פּרוג'ען דעם דיכטער, ווי ער
אַליין פיהלט און טרוימט. דאָ לייכטען פּערעל, דאָ ווערען גע-
פּלאַכטען קרענץ פון גאַלדענע שטערען, דאָ ווערט דעם זינגער'ס
שטימע אָפּט אַנגעזאפּט מיט מעטאַל און בריהט אייער נשמה.
אפּשר די שעהנסטע באַלאַדע אין דער אידישער ליטעראַטור
איז „חתן-תורה“. ווי מיט פייערדיגע צייכענס קריצט זיך איין
אין אייער גייסט דאָס בילד פון דעם אַלמען שמש, וועלכער שטעהט
אויף פּוֹל'ס קבר, נעהמט ארויס די שטיקער צוריסענע פארמעט,
צעוויקעלט זיי

„און ער לייענט... ווי רובינען
צווישען שנורען שווארצע פּערעל
גלאַנצען טראַפענס בלוט און גליהען,
ברענען דורך די שווארצע שורות...“

איינע פון די שעהנסטע לעגענדען איז דעם „שמש'ס טאַכטער“.
אבער נאָך ווארימער, נאָך ליעבליכער איז געשילדערט אַ פאר-
צייטיגער איד אין „חמשה-עשר“ — דער הארציגער, טייערער
אַלטער, וואָס רופט ארויס אַ טיעפען זיפּץ פּוֹל'ס דיכטער'ס ברוסט:

„מיר האַבען אַלע אייך געקענט
און ניט פּערשטאנען אייך ניט איינער...“

און וואָס זעקט אַ בענקשאַפּט נאָך דער לאַנג פּערשוואונדענער
שעהנקייט:

„וואו נעהמט מען — ניט די קראַפּט, אַך, ניין —
די טיעפע פּריויד פון אייער גלויבען“.

דא איז דער דיכטער ניט צושפאלטען, ניט פערשטעלט הינטער א מאסקע. דא איז ער — ער אליין ביז'ן טיעפסטען קנייטש פון זיין נשמה.

און זייענדיג מיט זיך אליין, הויבט ער אָפּט אָן ריידען מיט אַ שטאַרקער שפּראַך, מיט אַן אומגעריכטען ערנסט, ווי אַ זעהן פון נביאים. אין שטאהלענע פערזען איז איינגעשמיערט די לער נענדע פון נבוזראדן, וועלכער האט געוואלט מיט בלוט פערלעשען דאָס זידענדיגע בלוט פון נביאים. מיט אַ טיעפען האס איז דורכגעגליהט די „שריפה“, וואו איהר הערט די איינפאכע און שטארקע ווערטער:

„איך בין אַהן ברויט געוואָרען זאט,
איך בין אַהן וויין געוואָרען שכור...“

איהר לייענט דאָס — און איך טהוט באנג, וואָס אַזא דיכטער קוואַל איז פערצאמט דורך אַ מויער פון פאלשע פאַרשטעלונגען און בעגריפען. און איהר קענט ניט פערשטעהן, ווי אזוי די אייגענע פּעדער, וועלכע איז אקאַרשט געווען איינגעמונקט אין גאַלד און גיפט און פייער, וועט תיכף טאַקי נעהמען שרייבען די מכוזה־דינסטע גראמען.

VIII.

פרוג'ס שפראך איז גלאט. זי פליסט אַהן שטערונגען. דער פערז איז לייכט, שורות קייקלען זיך איינע נאך דער אנדערער. עס פערטשעפעט זיך ניט אין ערגעץ.

אַבער אַז איהר לייענט אַ שטיק צייט, הויבט איהר אייך אָן פיהלען אונבעקוועם — און איהר הויבט אָן נאך עפעס בענקען. וואָס איז דאָס? איהר דערמאָנט זיך דעם אונטערשייער צווישען מאַשינאַווע מוזיק און דער מוזיק, וואָס איהר הערט פון אַ לעבעדיגען ישפיעלער. אין די אויטאמאטישע רעסטאראַנען קענט איהר אַמאָל זעהן אַ פאַרטעפּיאַז, וואָס זיינע קלאַווישען ווערען בעוועגט דורך עלעקטרישע קראַפּט. דאכט זיך: גאָר ניט שלעכט, דער מאַטיוו

איז ריכטיג, ריטמיש, גלאט, עם געהט ווי א פוטער. וואס פעהלט אבער? א קלייניגקייט: לעבען. אין צוויי מינוט ארום וועט איהר זיך שוין פערשטעלען די אויערען און וועט בעטען: כאטש ערגערע מוזיק, נאָר לעבעדיגע, אייגענע.

ניין־צעהנטעל פון פרוג'ס ליעדער זיינען אזא מין אויטאמאט־טישע מוזיק. עם קאסט איהם ניט קיין מיה, עם געהט ווי פון זיך. ווערטער שטעלען זיך צו ווערטער, שורות קיטלען זיך אָן שורות. גראמען ענטפערען צו גראמען — און א ליעד איז פארטיג. דער מאסען־געשמאק איז בעפריעדיגט. דער מאסען־מענש וועט אפילו זיין ענטציקט.

וואס פעהלט אבער? די נשמה פון דער שפראך. ווארום ניט נאָר א ווערק א גאנצעם דארף זיין בעזעעלט, אויך די שפראך האָט זיך איהר אייגען לעבען, איהר מיסטישע עקזיסטענץ ווי אזוי צו מאַכען. אַז די שפראך זאל לעבען — דאָס קען קיינער ניט זאָגען. דאָס איז דער בעזונדערער סוד פון דער דיכטערישער שעפפונג. אָבער פיהלען קען מען שטענדיג, וואו ס'איז דאָ אין דער שפראך נשמה, און וואו זי איז נאָר אויטאמאטיש.

איינס קען מען נאָר בעמערקען (אי דאָס נעגאטיוו): אַהן לעבע איז ניט מעגליך קיין לעבעדיגע שפראך. די שפראך איז פונקט אזוי דעם דיכטער'ס מאטעריאל, ווי די טענער — דער מאַטעריאל פון דעם מאַלער. אַ שלעכטער מוזיקער איז דער, וואָס איז ניט פערליעבט אין טענער, אַ שלעכטער מאַלער — דער וואָס איז גלייכ־גילטיג צו פארבען.

נו, און פרוג? ער האסט דאך די אידישע שפראך; פאר איהם שמעקט זי דאך מיט „ווילנער מארק און דינאבורגער יאטקעס“. פאר איהם איז דאך „זשארגאן“ א זידעל־וואָרט. ביי איהם אַליין קומט דאך אויס, אַז ער האָט ניט געשריבען, נאָר „געביסען און געריסען דעם זשארגאן“. און ביי דער מיינונג איז ער געבליבען ביז'ן היינטיגען טאָג.

איך בעט אייך: ווי זשע זאל זיין שפראך ויין אינטימ? ווי זאל אין איהר ציטערען דער אייגענארטיגער נשמה־טאָן? ווי

זאל זיך אין איהר וועבען דאס אייגענסטע, דאס חררי-חרדים'דיגסטע פון דעם דיכטער'ס „איד“?

איד שטעל מיר פאר א מוזיקער, וואס זיצט אמאל און נעהמט איין איינציגען טאן אויף זיין פיעדעל און הערט זיך אין איהם איין מיט א בעזונדערער צערמליכקייט: ז י י ז טאן. און איד שטעל מיר פאר א דיכטער, וואס איז גליקליך, ווען ער האט געפונען א בעזונדערען אקארד פון ווערטער, א בעזונדערס געלונדענעם אויסדרוק.

פרוג ווייסט ניט פון אזוינע זאכען. ווערטער איז ווערטער, סטראפען איז סטראפען. געהט ניט איין ווארט — שטעלט מען אריין א צווייטעס, וואולגארזירט דאס אמאל דאס נאנצע ליעד — א ווינציגע דאנה. אבי גלאט. אבגעקנאקט און פארטיג. אט איז די בעשרייבונג פון ג'עדן — טיפיש פאר פרוג'ען (און גראד ניט פון די ערגסטע):

„ווארים, פריש, עם פליהען פויגלען;
פליהען, שוועבען, זינגען שירה;
וואונדער־שעהנע בוימער וואקסען.
וואונדער־שעהנע בלומען בליהען;
פון קריסטאל, פון גאלד און זילבער
שטעהען פאלאצען און שלעסער —
אבגעשפיעגעלט אין די ריינע,
זילבער־קלארע קוואלען, שטראמען.“

גלאט? א, געוויס. פאסיגע ווערטער? אוראי. וואונדער־שעהנע בוימער, וואונדער־שעהנע בלומען; פאלאצען פון קריסטאל; זילבער־קלארע קוואלען. אלצדינג ווי עם דארף צו זיין. ווען מען בעשרייבט א ג'עדן. אבער ווי לעדיג די ווערטער זיינען! ווי קאלט די שפראך! און ניט ווילענדיג טראכט איהר זיך: זאל זי שוין. בעסער הינקען, אבער לאז זיך אין איהר שלאגען א לעד בעדיגער אדער.

פרוג האט אזוי לאנג „געריסען און געביסען“ דעם זשארדנאן, ביז ער האט זיך אויסגעארבייט אויף א שפראך־ווירטואזן,

א שפראד־קינסטלער. אויף יעדער זאך, אויף יעדע צרה שלא תבוא וועט ער אייך אויסשיטען א גאנצען שטראם גלאטע, קיילעכדיגע גראמען. ווילט איהר, וועט ער אייך אַבמעסטען צעהן סטראפען, ווילט איהר — צוואנציג אָדער נאָך מעהר. איהם איז גרינג. דאָס וואָס דער רוסישער דיכטער האָט אַמאָל געזאָגט: „ניטאָ קיין פיין קיין שווערערע ווי די פיין פון וואָרט“, דער שמערץ פון שאַפען אָן אַדעקוואַטען אויסדרוק פאַר דער עמפּפּינדונג, — דאָס איז איהם אינגאַנצען פרעמד.

דעריבער קען ער זיין אַזאַ גוטער נאַכמאַכער, אימיטאַטאָר. ער וועט זיך אייך אוועקזעצען און אַב'חזוק'ען פון אידישע גראַמען: „טאַטע, שמאַטע; ציגען, פּליגען; איצע, פּיצע, פּיצער ריצע; קעפעל, קנעפעל, טעפעל, יויד; אַפּיקומן, קוימען, רויך.“ ער וועט אייך איבערקרימען די אידישע מאַדערניסטען, שרייבענדיג אַ לעבעס־אידיליע מיט אַן אַקאַמפּאַנימענט: „די זשאַבעס טאַג צען, די זשאַבעס קוואַקען“ — און איבערקרימען נאָר ניט שלעכט. ער וועט זיך אייך אַראַבלאָזען ביז דער נידעריגסטער וואַלנאַר־טעט, ביז „פרעס, זוּיף און הוליע, חזיר“ — און טאַקע באַלד וועלען געהן סטראַפען פון נאָר אַ הויכען סטיל. איהם איז אלץ איינס. איהם איז לייכט. קיין שפראַד־צניעות, קיין שפראַד־אָדעל זוכט ניט ביי איהם. צניעות פערלאַנגט מען פון אַ געליעכטער כּלה, ניט פון אַ קעבס־זווייב.

און דאָך... צווישען אַ ים פון גלאַטע פּערזען, אין אַ שטראָם פון לעדיגע „טראַט־טאַ, טראַט־טאַ, טראַט־טאַ“ — דערהערט איהר פּלוצים און אייגענעם טאָן, טהוט אַ בליץ־אויף און אינטימע מעלאָדיע. דערפרעהט דאָס דעם אויער.

אַט איז אַ בעשרייבונג פון דעם מדבר:

„דאַרטען, וואו די בלומען,

ווי פון שטאַהל און קופער

אויסגעגאסען, דרעמלען

איז דער מדבר־היץ.“

פיער שורות — און עס אַטהעמט אויף אייך שוין מיט דער צו־גליחהטער מדבר־לופט.

אָט איז דער ווינטער שליט־וועג :

„אי, פערדעלעך־חיות! נו, זען זיך און אָהר! —
מיט צאצקעס געטאקט איז דער שליטעג,
צוויי פערד פון די זייטען—ווי הירשען א פאַר,
א לעמפערט, א לייב איז דער מיטען!“

אבער אויך דא איז ניטא די לעצטע אויפריכטיגקייט,
די טיעסטע אינטימקייט, וואָס מיר בעגעגענען ביי אנדערע
דיכטער.

פרוג'ען האלט מען פאר „פאלקסטימליך“. דאָס איז ניט
ריכטיג. פרוג'ען פעהלט גראד די תמימות, די נאָאיוויטעט, די
חנ'עוודיגקייט פון דעם פאלקס־שאפּען. פרוג האָט אפילו ניט גע-
פרובט שרייבען ליעדער אין'ם פאלקס־טאָן. דאָס איז ניט פאר
איהם. אזא ליעד ווי ביאליק'ס „אונטער די גרינינקע בוימעלעך“,
אזא עכט־אירישען הארציגען אויסגעשריי, ווי „מיר זאָל זיין, אי-
דישע קינדערלעך, פאר אייערע כשר'ע אויגעלעך“ — וועט איהר
ביי איהם ניט געפינען. זיין פאלקסטימליכקייט בעשטעהט אין
אן אנדער זאך. ער איז א פאלקס־דיכטער, ווייל איהם פערשטעהט
די ברייטע מאַסע, ווייל ער לייענט זיך גלאט און גרינג און ווייל
מען דארף ניט פיעל נאכדענקען, כדי צו פערשטעהן די בעוועגונגען
פון זיין נשמה.

ס'וואָלט שוין אמאָל צייט געווען, מען זאָל אָנהויבען צו פער-
שטעהן, אן אזא „פאלקסטימליכקייט“ איז ניט די בעסטע רעקאָ-
מענדאציע פאר א דיכטער.

(1915).

מאָררים ראָזענפעלד.

I.

איהר ליענט מאָרים ראָזענפעלד'ס ליעדער, איהר וואַנדערט פון בוך צו בוך, פון מאַטיוו צו מאַטיוו — און עפעס אַן אונאַנגענעהמע עמפּינדונג פּערשטאַרקט זיך אַלץ מעהר אין אייער נשמה. וואָס איז דאָס? עס שוועבען פאַר אייך בילדער, עס ווערען אויפגעפיהרט געשטאַלטען, עס ווערען אוועקגעשטעלט פּראָבילעמען, עס ווערט דערצעהלט אַ געשיכטע פון פּרייד און פיין און טרוים און האַס און גליק — און אייך ווערט אַלץ אונטהיימדליכער דאָס צו הערען. וואָס פּעהלט? אַדער וואָס איז איבעריג? סוף כל סוף ווערען אייך די ליעדער אונערטרעגליך. איהר מוזט אַכטאָפּען דעם אַטהעם, איהר מוזט זיך בעפרייען פון עפעס אַ דריקענדער משא.

וואָס איז געשעהן?

עס איז דאָ אַלצדינג, וואָס צו אַ דיכטער געהער: פּערשיידענאַרטיגע בילדער; אינטערעסאַנטע שטימונגען; אַ געהאַרטיקטע זאַמע שפּראַך; אַ קאַנטאַקט מיט דעם געזעלשאַפּטליכען לעבען. אַלצדינג. און פונדעסטוועגען...

עס איז אייך שווער צו אַנאַליזירען דאָס אונאַנגענעהמע געפיהל. עס איז פונקט אזוי ווי איהר האַט געזעהן אַ מענשען אַ שעהנעם, אַ קלוגען, אַ מעורב עס הבריות, און דאָך איז געבליבען ביי אייך אין זכרון אַ שלעכטער בייגעשמאַק, אַן אונאַנגענעהמע נאַכקלאַנג. איהר ווייסט ניט פאַרוואָס, אָבער דער מענש געפּעלט אייך ניט.

איהר פרובט פאנאנדערצוקלייבען זיך אין אייער נשמה. וואס מאַטערט אייד? איז דער דיכטער אפשר ניט אויפריכטיג? שווייבט ער דאס, וואָס ער פיהלט ניט? זיינען זיינע ווערטער נאָר אַ לעדיגע מליצה? ניין, דאָס קענט איהר גראַד ניט זאָגען. העכט סטענס, וועט איהר בעמערקען, אַז ער פיהלט ניט טיעף, ער פיהלט ניט שטאַרק, ער ווערט ניט ערשימערט; זיינע איבערלעבונגען זיינען נאָר קליינע, פוילע וועלען אויף דער אויבערפלאַך פון אַ ריר היגען וואסער. אָבער ניט דאָס אַרט אייד. מען קען זיין אַ בער גאַבטער דיכטער — און זיך נעהרען נאָר מיט שאַמענס פון געד פיהלען. מען קען זיין אַז אויסגעצייכענטער וואַרט-קינסטלער — און ניט פרופען אריינקוקען אין די טיעפע אַבגורנדען פון דעם מענשע'ס אינוועניגסטען „זיין“. אויף אַזאָ דיכטער וועט איהר זאָגען: ער איז אויבערפלעכליך, ער איז אַ זומער-פויגעלע, וואָס וועט ניט דערלעבען דעם מאַרגענדיגען טאָג. אָבער דאָס פריקער, דריקענרע געפיהל וועט ער אין אייד ניט דערוועקען.

פון וואָס זשע נעהמט זיך דאָס פאַרט?

איהר קענט ניט זאָגען, אַז ראַזענפעלד האָט ניט קיין פאַני טאַזיע. פערקעהרט. ער בעשאַפט אפט אינטערעסאנטע בילדער, פאקענדע סיטואציעס. ער פרופט אריינטראָגען לעבען און בעוועגונג אין אַלצדינג, צו וואָס ער דיהרט זיך צו. זיינע ביכער זיינען בעפעלקערט מיט אַ גאַנצע מחנה פערשיידענאַרטיגע בעשע-פענישען, קינדער פון זיין גייסט.

דערצו איז ראַזענפעלד אַ געזעלשאַפטס-מענש. ער לעבט מיט אונז אויף דער זינדיגער ערד און רופט זיך אָב אויף אַלצדינג, וואָס ס'ערשימערט דאָס געזעלשאַפטליכע עמפּינדען. ער וואַלט אונז דעריבער געדארפט זיין בעזונדערס נאָהענט.

אויב ער רופט פאַרט אַרויס אונזער אונבעוואוסטען פראַג-טעסט, איז דאָס ניט דערפאַר, וואָס ס'פעהלען איהם די אַדער יענע עלעמענטען פון פאַעמישער שאַפונג. דאָס ליגט טיעפער.

**

יעדער דיכטער זוכט מיטגעפיהל. ער וויל דערוועקען אין אייד די זעלביגע עמפּינדונגען, וואָס וועקען זיך אין זיין נשמה.

ער וויל אייד איבערגעבען א טהייל פון זיין „איד“. פאראן דיכטער, וואס איהר זייט זיי דאנקבאר. איהר עפענט פאר זיי אייער הארץ, און זייערע ווערטער פאלען ווי טהוי אויף א פלאנצונג. פאראן דיכטער, וואס איהר פעהראלט זיך צו זיי גלייכגילטיג. אבער מיט ראזענפעלד'ען קעמפט איהר, ראזענפעלד'ען ווילט איהר ניט אריינלאזען צו זיך. און איהר זייט גערעכט. ווארים ראזענפעלד'ס ליעדער ניט נאר זיי מאכען ניט רייכער אייער נשמה, נאר זיי בערויבען זי פון דעם, וואס ס'האט אין איהר אורשפרינגליך געלעבט. איד קען זיי נאר פעהרגלייכען מיט א דאמפף פון געוויסע כעמישע שטאפען, וואס מאכען פאנאנדערפאלען קאמפליצירטע קערפער.

די עמפפינדונג פון דעם מאדערנעם מענשען איז אן אויסער־ארדענטליך קאמפליצירטע ערשיינונג. ווי אין מוזיק איז ניטא קיין איינפאכער, סימפלער טאן, נאר יעדער טאן איז בעגלייט פון א מאסע אויבער־מענער, וועלכע קלינגען מיט און גיבען דעם גרונד־טאן א בעזונדערע מוזיקאלישע בעפארבונג, אזוי איז ניטא אין דער היינטיגער אינטעליגענטער פסיחיק קיין איינפאכע. אבגעזונדערטע, סימפלע עמפפינדונגען. מיר קענען נאך געהן ווייטער און זאגען, אז די אויבער־מענער, די בעגלייט־אקארדען פון דער עמפפינדונג זיינען פאר איינע פיעל וויכטיגער, איידער איהר גרונד־טאן. א נאקעטע, בלויזע עמפפינדונג איז די ארימקייט אליין. אן אבגע־שונדענע עמפפינדונג איז אזוי עלעמענטאר, אז זי איז א בעלייד־ריגונג פאר דעם מענשען. זי שטויסט אונז אָב. וואס העכער עס איז ענטוויקעלט די פסיחיק, אלץ מעהר איז די עמפפינדונג איינגעהילט אין די מאנטלען פון מיט־עמפפינדונגען, אלץ מעהר סטרונגעס צייטערען איז דער נשמה ביי יעדען ריהר. די עמפפינדונג ווערט דערפון ניט שוואכער. זי ווערט נאר ריינער, עדלער, מענשליכער, שעהנער. דעריבער דאנקען מיר דאך אזוי א גוטען דיכטער, ווייל ער דערוועקט אין אונז געפיהלס־אקארדען, וואס האבען פריהער אין אונז געדרעמעלט. דאס מאכט אונז רייכער. אין ראזענפעלד'ס ליעדער זעהען מיר מעהרסטענס סימפלע, עלעמענטארע געפיהלען. זיי האבען ניט קיין אויבער־מענער, זיי האבען ניט קיין שאטירונגען זיי זיינען מוראדיג נאקעט, און

איז זייער נאָקעטקייט זיינען זיי וואָלגאר. מיט אַט דער נאָקעט-
קייט זייערער קענען מיר ניט איינשטימען. געגען זיי פראָטע-
סטירט אונזער „איד“*).

הונגער אלס אַן עלעמענטאַרע עמפּינדונג קען אפשר זיין
אינטערעסאַנט פאר אַ פּסיכיאָטר, אבער ניט פאר אַ קינסטלער.
הונגער ווען ער איז די קראַפט, וואָס רודערט אויף אַלע פעדימער
פון דער נשמה און מאַכט וויכירען יעדען נערוו — קען ער געבען
שטאַף פאר דער שעהנסט וואונדערבאַרסטער פּאַעמע (זעה דעם
ביישפּיעל פון האַמסון). דער סימפּלער געשלעכטס-טריב, אָננע-
שונדען פון יעדען פּאַעטישען מיט-עמפּינדען, דערוועקט ניט אונ-
זער סימפּאַטיע, איז אונז ניט אינטערעסאַנט. דער זעלביגער טריעב
איינגעהילט איז דעם מאַנטעל פון לעבעס-בענקשאַפט און לע-
בעס-טרוימען, גיט אונז אַ גאַנצע סימפּאַטיע, גיט אונז אַ שיר
השירים.

דאָס אייגענע מיט פיזישער ארבייט. דאָס וואָס אַ מענשען
איז שווער צו זיצען ביי דער מאַשין און ס'ברעכט איהם יעדער
אבר, איז אַ סימפּלע עמפּינדונג און איז אַן און פאר זיך פונקט
אזוי אינטערעסאַנט און פּאַעטיש-זוויכטיג, ווי אַ שטייגער צאָהר-
וועהטאַג. איהר בעדייטונג און איהר ווערטה בעקומט אַט די פיר-
זישע מיעדיגקייט ערשט דורך די וועלטען פון געפיהלען, וואָס
פלאַטערען און קלינגען און בליצען-אויף ארום איהר. ווארום
ערשט דאָ דערזעהען מיר פאר זיך דעם מענשען, גאַט'ס קינד, די
קרוין פון דער שעפּפונג.

(* ניט צוזאַמענמישען אַט די נאָקעטקייט, אַט דעם סימפּליציוזם
מיט דער בעוואוסטזיניגער שטרעבונג פון אייניגע מאָדערנע קינסטלער
צו זיין פרימיטיוו. יענער סימפּליציוזם איז אַ ראַפּינירשער, אַ פראַ-
דוקס פון צו פּערעדעלטער, פּערצערטעלטער גייסטיגער קולטור, אַ
רעאַקציע געגען אַזאַ קולטור. יענער פרימיטיוויזם איז אַ געמיינ-
טער און אַ געוואָלטער, און ער קען קיינמאַל ניט זיין וואָלגאר, ווייל היינט
טער איהם פיהלט זיך שטענדיג אַ מאָדערנע פיעל-טעניגע און פיעל-
פארביגע נשמה. ראָוענפעלד, פּערקעהרש, וויל זיין פּערפיינערט און
עדעל, און ער קען ניט. זיין סימפּליציוזם איז ניט קיין סימן פון
צו גרויסען גייסטיגען רייכטהום, נאָר פּערקעהרש — די אַרימקייט
זעלבסט.

ראזענפעלד איז בעקאנט מעהר פון אלצדינג מיט זיינע אר-
בייטס-ליעדער. קוקט איהר זיד צו צו זיי נעהענטער, געפינט
איהר איז זיי נאך דעם אויסדרוק פון סימפלע געפיהלען.

דער בלייכער אפערייטאָר, וועלכער זיצט ביי דער מאשין,
איז ניט מעהר ווי אַ מיעדער מענש. דער לויז-שקלאָף, וועלכער
קלאַנגט זיד, אַז ער האָט ניט קיין רוה, ער זעהט ניט קיין בוימער,
ער ווייסט ניט פון באַדען זיד, ער האָט ניט קיין ווייסע העמד, ער
קען זיד ניט אַבקייהלען אין שאַטען פון אַ וואַלד („פערצווייפלונג“).
איז נאָך אויך ניט אַרויסגעגאנגען פון גדר פון עלעמענטאַרע גע-
פיהלען. און אז דער זעלביגער אַפּערייטאָר נעהמט טראַכטען,
וואָס וועלען טהאָן ווייב און קינד ווען ער וועט שטאַרבען („איז
שאַפּ און איז דער היים“), און ווען ער געהט שפּאַציערען מיט'ן
אינגעלע און ליידיט, ווייל ער קען איהם ניט קויפען קיין פרוכט
און קיין שפּיילבלעך („מיט מיין קינד“), און ווען ער ווערט קראַנק
שפעטער מיט יאָהרען און זיין טעכטערעל ברענגט די ערשטע אַלייז-
פערדיענטע ווייזשעס, — זיינען דאָס נאָך אַלץ די זעלביגע סימפלע
געפיהלען, וואו עס האָט נאָך ניט אַ שיינ געטהאָן די לעבעדיגע,
מענשליכע נשמה אין איהר גאַנצער פערשיעדענהייט, אין איהר
גאַנצען רייכטהום.

מאָלט מען דאָס עלעמענטאַרע, איז שוין זעלבסטפערשטענדליך,
אַז ס'קען ניט זיין קיין גרויסע אויסוואהל אין שטאַף און אז די
זעלביגע זאך קומט אויס איבערצו'הזר'ען עטליכע מאָל. געפינט
איהר טאַקע, אַז דעם ארבייטער'ס נויט, מיעדקייט, אונגעגליכקייט
צו געניסען דאָס לעבען ווערט ביי ראַזענפעלד'ען בעהאַנדעלט אין
צעהנדליגע ליעדער — און דערביי קומען כמעט ניט צו קיין נייע
שטריכען. עס ווערט נאָר איבערגעקויט דאָס זעלביגע מיט אַנ-
דערע — אַפּטמאָל מיט עהנליכע — ווערטער.

און אזוי איז אויך מיט די קאמפּפּסי-מאָטיווען. עס איז אזוי
פשוט, אזוי אדס-נאַקעט די עמפּינדונג פון האָס צום רייכען,
וועלכער לעבט פון מיין פּראַצע. און עס איז אזוי עלעמענטאַר
דער ענטשלוס צו פּעראַייניגען זיד מיט די איבעריגע ארבייטער,
כדי אַנצולענען דעם „באַס“. פאַר יעדען ארבייטער בעזונדער
איז אפּשר נעווען שווער צו דערטרעַנען זיד צו אַט דעם איינ-

פאכען געדאנק. היסטאריש איז דאָס אפשר געווען איינע פון די זויכטיגסטע ערווערבונגען אין'ם מענשען'ס פסיחיק. אָבער מיר, די היינטיגע אינטעליגענטע לעזער, ווייסען דאָך שוין דאָס אַלעס! און אפילו דער מיטעלמעסיגער ארבייטער וועט דאָ געפירן נען וועניגער, ווי ער אליין האָט איבערגעלעבט.

די גאנצע רייכע פיעלפארביגע וועלט פון אינוועניגסטע און אויסוועניגסטע קאנפליקטען, די גרויסע שטורעמס, וואָס טראָגען זיך דורך אין דעם מענשען'ס נשמה, די שטילע געזאנגען, די שעה-מעוודיגע האַפנונג, די פינסטערע פערצווייפלונג — דאָס אַלעס, וואָס ש'שפיעלט זיך אָב אין'ם ארבייטער מיט טויענדער שאַטי-רונגען בשעת ער קעמפט פאר אַ בעסער לעבען — דאָס אַלעס פעהלט אין ראָזענפעלד'ס ליעדער. דעריבער פעהלט אויך דער אינדיווידואל, דער בעזונדערער מענש, דעריבער זיינען אַלע זיינע שניידער און שוסטער עהנליך איינער צום צווייטען, און דעריבער בעהערשט אונז אַזאָ אונאנגענעהמער געפיהל. ווען ער קומט צו אונז מיט זיינע געשטאַלטען. מיר דארפן דאָס ניט. עס איז אונז שוין לאַנג בעקאנט. מיר ווייסען מעהר. דערמיט, וואָס ער צווינגט אונז אויף אַ רגע אויסצוהערען, וואָס ער זאָגט, ציהט ער אונז אַראָב ניעדריגער, איידער די מדרגה, וואו מיר זיינען געשטאַנען, ווערען מיר אויף אַ וויילע ארימער, איידער מיר זיי נען פריהער געווען.

און דאָס אייגענע אויף אויף אַלע אנדערע געביעטען.

ראָזענפעלד איז ניט נאָר אַ דיכטער פון ארבייט, נאָר אויך פון נאציאָנאַלע געפיהלען. דאָס איז ווידער אַ נייע וועלט, אַ טיעפער אוצר פון עמפּינדונגען. גאָט אין הימעל! וואָס האָט דען ניט איבערגעלעבט דער מאדערנער איד, אין וועלכע גיהנום'ס האָט ער ניט אַריינגעקוקט, צו וועלכע הימלען האָט ער זיך ניט דעהויבען. וואָס קען אונז דאָ ניט דערצהלען אַ מאָדערנער דיכטער מיט אַ נשמה, וואָס רופט זיך אָב אויף אַלצדינג!

און וואָס זעהען מיר ביי ראָזענפעלד'ען? דער זעלביגער סימפּליציוזם, די זעלביגע מגושם'דיגע ניט-אינדיווידואַליזירטע עלער-מענטאַרע געפיהלען, וואָס אַלע ווייסען דאָס שוין און קיינעם קען עס ניט ריהרען.

צוריק מיט א יאהר עלף (אין דער זאמלונג פון 1904) האט ער
„געזוכטען“ וועגען אידישען גלות :

„און יעדער וואָד
פערמעהרט מיין בראָך
אין בלוטיגע מדינות,
און יעדער טאָג
פערמעהרט מיין קלאָג
און ברענגט מיר נייע קינות“.

צוריק מיט א יאהר צוויי (אין דער זאמלונג פון 1912) האט ער
געשריבען :

„אָד ! וואָס בלייבט אין טיעפען גלות איבער
פאר א לעבען פון אלצדינג בערויבט ?
בלאָנדרזשען דורך דעם שיקזאַל'ס טיעפע גריבער,
פון דעם שונא'ס שפאַט־געשריי פערטויבט !

אַנגעפילט האָט זיך מיין גייסט מיט זאַרגען.
מיין נשמה איז געוואָרען מיעד.
הייסע גלות־טרעהרען האָבען מיר געוואָרען.
און איד האָב געיאַמערט אויפ'ן איד“.

און ווי דעמאָלט, אזוי איצט, בלייבט איהם די איינציגע
טרייסט „ציון“, די פשוט'ע ארץ זבת חלב ודבש :

„ווידער וועט דיין אתרוג שמעקען,
גלאַנצען וועט דיין אַפעלציון ;
ווידער וועט זיך גאָט ערוועקען
און וועט ברענגען דיך אהין...“

און א מערקווירדיגע זאך : איהר מענט אייך זיין א געגנער
פון'ם ציוניזם, איהר מענט זיין ווי פיינדליך צו אזוינע שטי-
מונגען, — ווען ראזענפעלד זאגט דאָס, אַארט דאָס אייך ניט.
עס צופט אייך ניט ביי דער נשמה, איהר האָט ניט קיין חשק מיט

איהם צו פאלעמזירען. עס איז אייך פשוט ניט אינטערעסאנט,
עס דערגעהט ניט צו אייך, עס איז צו סימפעל.

די טיעפסטע מדרגה פון סימפליציזם דערגרייכט אבער ראָד
זענפעלד אין זיינע ליעבעס־ליעדער. דאָ, וואו דיכטער וויקלען
געוועהנליך פאנאנדער זייער גאנצע פארבען־פראכט, ערשיינט ער
פאר אונז אין אזא נאקעמקייט, אז ס'כאפט אונז אָן אַ שוידער.
יעדעס פון די פערשיעדענארטיגע ליעבעס־געפיהלען האָט ער פער־
שטאנען אזוי אַכצושיילען, בעראבעווען, ארויסשטעלען אין זיין
אורשפרינגליכער גראַבקייט, אַז איהר שפירט אייניגע פון זיינע
ליעדער וווּ אַ פערזענליכע בעלידיגונג.

נו, ווי קען מען ליענען אזא מין געדיכט :

„מיר טהוען, וואָס גאָט און לייט הייסען.
מיר טהוען, וואָס גאָט און לייט ווייסען.
מיר טהוען דאָס, וואָס אלע לייט טהוען.
עס צווינגט אונז, מיר קענען ניט רוהען...
דאָס טהוט אויך דער רב און דער גלח,
ס'איז קיינער פון אונז ניט קיין מלאך.
ווי וואויל און ווי גוט איז אונז ביידען“...

אָדער ווי געפעלט אייך אזא מין סטראָפּע :

„דו נאר ! מיר פעהלט ניט קיין נשמה,
איך קען פערטראַגן אָבער מעהרער לייב,
אזוי ווי דו ביזט איצטער מיינע,
געפין איך דאָס ביי דיר, טהייער ווייב !“

און אזוי געהט דער דיכטער אויף אלע וועגען און שטענען
פון ליעבע, און פערסימפעלט, און שינדט אָב און פערשוועכט אלע־
דינג, וואָס אַנדערע האָבען געמאכט הייליג.

און דאָס טראַגישע דערביי איז, וואָס ער מיינט דאָך אלעס
ערנסט און וואָס ער פֿי ה ל ט טאקע אזוי. יא, ער פיהלט.
דאָס שפירט איהר פון צווישען די הינקענדיגע, אומגעלומפערטע

שורות. אבער אזא סארט פיהלען איז דאָס, אז עס שאַקירט אייך
אז איהר ווילט אַנטלויפֿען, אז מיט יעדען נייעם ליבעס־לייז
וואַקסט דער פּראַטעסט אין אייך.

דער דיכטער איז ניט שולדיג: אזא נשמה האָט ער. מיר
זיינען אבער אויך ניט שולדיג: מיר פּערלאַנגען דעם מענשען
אין זיין אייגענארט און דעם מענשען אין זיין גרויסען שעה־
הייטס־דייכטהום.

אפשר זיינען נאָך דאָ מענשען, וואָס ראַזענפֿעלד'ס פּאַעזיע
קען פאר זיי עפענען אַ וועלט. עס זיינען אויך דאָ מענשען, וואָס
זיינען גליקליך, ווען זיי ווערען געוואָהר, אז אַלע טייכען פליסען אין
ים. יעדען זיינס. מיר ריידען אַבער וועגען דעם, וואָס אַ דיכטער
קען געבען אַ ו נ ז — די מאַדערנע לעזער מיט אַ שטיקעל ליטע־
ראַרישען חוש.

* * *

און דאָך זיינען די סימפּלע לעדער נאָך די בעסטע אין ראַך־
זענפֿעלד'ס שאַפֿען. דאָ איז ער נאָך אין זיין ספּערע, אין הסכּם
מיט זיך אליין. אייך קען ער זיין אונאַנגענעהם, ווי עס איז אייך,
אַ שטייגער, אונאַנגענעהם, ווען איהר זעהט אַ וואוינונג אויסגע־
פּוצט מיט ביליגע גראַשעדיגע בילדער. איהר קענט אַבער ניס
לייקענען, אז דער וואָס האָט אויפֿגעהאַנגען די בילדער האָט זיי
געוויס געהאַלטען פאר אינטערעסאַנט. ווען ראַזענפֿעלד דערצעהלט
אייך, אַ שטייגער, ווי ער האָט זיך פּערקויפט צום זשורנאַליזם,
און דערביי בעקלאַנט ער זיך:

פּעק מיט שורות מוז איך שמירען
און פּערשוואַרצען מיינע יאָהרען,
און איך קען ניט מעהר שטאַלצירען
מיט מיין קונסט, — איך בין פּערלאַרען.

מעג דאָס אייך זיין פּריקער. איהר מעגט זיך פּרענען, צו וואָס
דאַרפט איהר וויסען די פּערזענליכע קליינע זאַרגען פון אַ ברוך

אדער א זרה, — אָבער יעדענפאלס וועט איהר מוזען מודה זיין, אז ווער עס פיהלט אזוי, האָט אזוי געמוזט שרייבען. אז אַנדער זאך איז, ווען ראָזענפעלד פרופט זיך אויפהויבען א ביסעל העכער, פרופט זיך א לאַז טהאָן אין א וועלט פון קאַמפליצירטע געפיהלען. דאָ בעקומט זיך אז אונערטרעגליכער די סאַנאַנס, א שרעקליכער ריס צווישען אינהאַלט און פאַרם. איהר ליענט און עס מאַכט אויף אייך דעם זעלביגען איינדרוק, ווי איר מיצער וואָלט דערצעהלט א פרעהליכע זאך מיט אַן אומעטיגען נגון אָדער ווי א ברחן וואָלט מיט אַלע ברחנ'שע קונצען געמאַכט אַ הספּר איבער אַ טוימען.

וואָס דארפט איהר מעהר: ראָזענפעלד שרייבט אַ ליעד „קדיש“ — „ א געדענקליעד אויף זיין זעליגען בן־יחיד“, ווי ער דריקט זיך אויס. ער דערצעהלט אונז, אז פון זיין זעהן איז איהם געבליבען אַ גאַלדענער לאַק, אַ בילד און אַ בוך. איהר האָט קיין גרונד ניט צו צווייפלען, אז דער פּאַטער טרויערט ווירקליך נאָך זיין זעהן. אָבער זעהט, ווי ער דערצעהלט דאָס:

„דער לאַק דערמאַנט מיך אַן דעם שעהנעם קאַפּ,
דאָס בילד—אַן דער געבענשטער, זיסער צורה,
דער בוך—אַן גייסט פול יונגער, היץ און גבורה,
דאָך ער איז, וועה, פון לעבענס־שוים אראַב“—

טויטע שורות, פ א ל ש ע שורות, אַהן דעם מינדעסטען ציטער פון געפיהל, אַהן אַ שפור פון האַרץ־וועה. און אזוי איז דאָס אומעטום. קומט דער גרויסער סטרייק פון קלאַוקמייקערס. דער דיכטער, אַליין א געוועזענער שניידער. איז געוויס בענייסטערט. ער זעצט זיך שרייבען אַן אַדע, אַ זיענעס־געזאַנג צו די מאַנטעל־מאַכער. איהר ליענט איבער די ערשטע צוויי סטראָפּען:

די באַטאַליאַנען מאַנטעל־מאַכער
בעמאַנטלען זיך מיט מוטה און שטרייט,
זיי האַבען גאָר אַ לאַנגע צייט
בעמאַנטעלט זייערע פּערלאַכער,

בעמאנטעלט און געמאכט זיי שעהנער.
איצט מאנטלען זיי זיך זעלבסט אין שטאלץ;
— איהר וועט ניט האקען אונז ווי האלץ
און ניט צעווארפען אונז ווי שפענער,

איהר לייענט איבער און עס כאפט אייך אן א שרעק פאר די
איבעריגע 10 סטראפּען, וואָס זיינען נאָך געבליבען, און איהר
פערמאכט וואָס גיכער דאָס בוך און נאָך אַ לאַנגער צייט שפירט
איהר זיך אַזוי, אַקוראט ווי איהר האָט אַ טרונק געגעבען ים-
וואסער.

וואָס איז דאָס? פּעהלט עמפּינדונג? ניין. עס איז די
ניט-צוגעפּאסטקייט צווישען אינהאַלט און פּאַרם, צווישען וואָרט
און איבערלעבונג.

פערבענקט זיך אַמאָל דעם דיכטער נאָך אַ גרויסען מאָן, אַ
פיהרער, אַ נביא. שרייבט ער אַ ליעד: „וואו איז משה“. מיר
נען מיינט ער עס ביטער-ערנסט, אָבער לייענען לייענט זיך עס ווי
אַ חזק, ווי אַ קאָמעדיאַנטען-טריק:

„גיט מיר משה'ן, יענעם משה'ן,
וועלכער האָט אַמאָל בעפּרייט
שקלאַפּען פון דעם שוואַרצען גושן
און ערצויגען זיי פאר לייט!“

יענעם משה'ן גיט מיר ווידער,
יענעם נביא, יענעם העלד.
אָד, מיר האָבען „משה'ס“, ברודער,
דאָך דער רעכטער משה פּעהלט.
וואָו איז משה?“

דאכט זיך ניט דעם לעזער, אַז דאָס איז אַ פּאַראָדיע? ניין.
ראַזענפעלד מיינט עס טאקע אויפ'ן רעכטען אמת. ער איז ניט שול-
דיג, וואָס ביי איהם האָט די פּאַרם בעקומען אַ פנים פון חזק.

אט זעצט ער זיך אוועק קלאַגען אויף דעם טרויענגעל־פּייער.
ער איז ערשיטערט, ער וויל זיין שטאַרק און גליהענר און פּער־
כאַפּען אייער נשמה. און וואָס קומט אַרויס? ווי איבערגעקרימט:

„שוועסטער מיינע! יונגע שוועסטער!
מיינע יונגע ברידער!...
טרויערט, מיינע ליעדער!
יאַמערט און טרויערט!...
זעהט, ווי עס לויערט
פון טונקעלע נעסטער
דעם ארכיטער'ס טויט;
ווי ער האַלט זיין ברויט...
ווי ער גלאַצט ביי זיין טהיר,
ביי זיין אַרעם געצעלט —
וועה, וועה איז מיר!“

דער איינדרוק בעקומט זיך אַזאַ, אַז מיט די ווערטער ווערט
פּערשורעכט דאָס אנדענקען פון די אומגליקליכע קרבנות.
ראַזענפעלד'ס ליעדער זעהען אַמאָל אויס ווי אַ טייוועלשער שפּאַס
איבער דעם, וואָס ער האַט געוואַלט מיט זיי אויסדריקען.
עס פּערשמעהט זיך, אַז וואו די פּאַרם איז אַזוי אונאַבהענ־
גיג פּונ'ם אינהאַלט, קימערט מען זיך שוין וועניג וועגען אויסגע־
האַלטענקייט, וועגען שפּראַך־האַרמאָניע. ראַזענפעלד'ס ליעדער
זיינען אויף ניך צונויפגעקוועטשט, צונויפגעקלאַפט פון ווערטער,
וואָס פּאַסט אַפט ניט איינס צום צווייטען. פּעהלט אַמאָל אויס
אַ זילבע צום „משקל“ — מאַכט מען ניט קיין שהיות: אריינגע־
האַקט אַז „אוי“, אַז „אַ“ אַדער אַ „יאַ“ — און ס'געהט. (פּערגלייך:
„דאָס האַט געריסען מיר, יאַ, און געריסען“ אויף זייטע 172 פון
דעם „בוך פון ליעבע“, אַדער: „און איד, יאַ, איד געה אויס נאָך
דיר“, אַדער: „אַ בוך, יאַ, אַ פּערזיגעלטער“ דאַרטען זייטע 182
און 183). פּעהלט אַ גראַם — שרייבט מען צוויי אַדער דריי
איבעריגע שורות, וואָס קלעפען זיך ניט מיט'ן איבעריגען אינ־
האַלט — און פּאַרטיג. זעלטען וועט איהר געפינען ביי ראַזענ־

פעלד'ען א ליעד, וואס איהר זאלט פיהלען, אז ער האָט עס גע-
שריבען מיט ליעבע, בעזונדערס אין די לעצטע יאהרען.

* * *

געווען א צייט ווען מאַרים ראָזענפעלד האָט נאָך עפעס פער-
שפראַכען, ווען ענטהוויאסטען האָבען אויף איהם געלעגט גרויסע
האַפנונגען. דאָס איז געווען אין די ערשטע יאהרען פון זיין
דיכטערישער ארבייט. אויך דעמאָלט האָט ער שוין געטראָגען אין
זיך די אלע אייגענשאַפטען, וואָס צייכענען אויס זיין פאַעזיע.
אויך דעמאָלט האָבען אַרויסגעסטאַרטשעט פון זיינע ליעדער די
נאַקעטע, סימפּלע געפיהלען, אויך דעמאָלט האָבען זיינע ווערטער
ניט שטענדיג געפאַסט צו דעם, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגען,
און וואולגאַר און גראַב האָט ער אויך דעמאָלט געקענט זיין ביז
ניט צום איבערטראָגען (פּערגלייך „מקוה כשרה“ אין דער ער-
שטער זאַמלונג, פון 1904). אָבער געמערקט האָט זיך, אז ער
א ר ב י ט, אז ער גיט זיך מיה צו זיין לייטער-גלייך, אז ער
ווארימט אויס זיינע ליעדער אין דער נשמה. אָפט פלעגט זיך דאָן
ביי איהם אַרויסכאַפּען אַ גוט ליעד — ניט ווער ווייסט וואָס, גיט
קיין געניאלע זאך, אָבער דאָך אַ ליעד, וואָס מ'האַט עס געקענט
לייענען מיט פּערגעניגען. אַמאָל — זעהר זעלמען — פלעגט איהם
דאָן געלינגען צו דערהויבען זיך צו אמת'ען ליריזם (ניט אַהן
היינע'ס ווירקונג), ווי, למשל, אין דעם פראַכטפולען ליעד „איד
ליעב דעם ווינד, איד ליעב דעם ים“ און איבערהויפט אין דער
גאַנצער סעריע „הערבסט־בלעטלעך“. אַמאָל פלעגט ער דאָן האָבען
אַ שטאַרקען פאַטאַם, ווי אין דעם גוטען סאַנעט: „מיין פאַלק,
וואָס נאָך קענסטו פון מיר פּערלאַנגען“. דעמאָלט האָט זיך גע-
פיהלט אין די ליעדער — אין אַ קליינער צאָהל פון זיי — אַ געוויסע
אַכטונג צו דער אייגענער פּען און אַ שטרעבונג צו ריהרען די נשמה
פון'ם לעזער. אין דער ערשטער זאַמלונג פון ראָזענפעלד'ס ליעד-
דער קען מען געפינען אַפּשר אַ צעהנדליג, וואָס האָבען אַ בע-
דייטענרען פאַעטישען ווערט, הגם אויך דאָרטען בעגעגענט איהר
איינצעלנע שורות און ווערטער, וואָס שטערען דעם גוטען איינ-
דרוק.

יענע צייטען זיינען שוין אבער לאנג אוועק. וואס ווייטער בענגענט איהר ביי איהם אלץ וועניגער ליעבע צו דער דיכטונג און אלץ מעהר שטאלץ מיט זיך אלס דיכטער. אט דאס שטעלען זיך אליין אויף א פיעדעסטאל ווירקט פשוט אונערטרעגליך. (פער-גלייך די בעהוויפטונג, אז ער האט פון אלע זיינע ליעדער, „א נאמען אכגעשפארט“, אדער די ערצהלונג, ווי אזוי הערענדיג אדאלף זאנענטהאלען פארלייענען זיינע ליעדער, האט ער „ערשט פער-שטאנען וואס ער האט געשאפט“).

וואס ווייטער, אלץ וועניגער נשמה, אלץ וועניגער אויפריכ-טיגקייט, אלץ מעהר פיוט. איהר קענט איצט איבערלייענען א נאנצען באנד פון זיינע ליעדער — און ס'זאל קיין איינציגען מאל ניט אנדרייען אייער נשמה, ניט א הויך טהאן אויף אייך מיט אן אמת'ען געפיהל. ווער רעדט שוין פון נ י י ע וועגען, פון א ר י ג י נ ע ל ע מעלאדיען.

איין מעלה האט אבער איצט אויך מארים ראָזענפעלד: ער נעהמט שטענדיג א געוויסע קאנקרעטע טעמע צו בעהאנדלען. ער האט נישקשה'דיגע א י נ פ א ל ע נ, ער האט שטענדיג א קלאָרען פ ל א ז. און די טעמע, דער פלאן, דער אינהאלט פון דעם וואס ער וויל זאגען, איז פערשטענדיך פאר דעם מאסען-מענשען, דערין ליגט דער סוד פון זיין ערפאלג.

דער מאסען-מענש קוקט שטענדיג נאָר אויף דעם אינהאלט. איהם איז ניט וויכטיג, ו ו י דער אקטיאָר שפיעלט, ער הערט נאָר, ו ו אָס ער זאָגט, ו ו אָס ער שטעלט פאָר: צו אן עהר-ליכען מענשען, צו אן אויסוואורף. דעם עהרליכען מענשען וועט ער אפלאָדירען, אויף דעם אויסוואורף וועט ער אויסניסען זיין צאָרן. דעם מאסען-מענשען איז ניט וויכטיג, ו ו י דער דיכטער זינגט. די מאסע האט געוועהנליך א קנאפען חוש צו דער פאָרם. איז אבער דא אן אינהאלט, וואס מען קען איהם אנטאפען מיט די הענד, דערצו נאָד א מאראלישער אינהאלט (א סאציאלער אדער נאציאנאלער). וועט זי אזא ליעד לייענען און הערען מיט מעהר פערנעניגען, איידער אן עכט-פאעטישע שעפונג. די מאסע האט, צום בעדויערען, ניט געהאט די מעגליכקייט צו ענטוויקלען איהר חוש צו אמת'ע, פאעטישע גערטהען.

(1915)

פּרץ דער ליריקער.

אין דער גאנצער פּרץ'עס ליריק אין ניטאָ קיין איינציגער חסיד'ישער מאַטיוו און קיין איינציגע לעגענדע (אויב ניט רעכע-
נען די תּלמוד'ישע „רבי חנינא בן דוסא“). זעהר וועניג פּלאץ
פּערנעהמט דאָרט אויף די באלאָדע: א חוץ „אין קבר“ אין דאָ
נאָך איין „מאָניש“ — מעהר אַ סאטירישע שטיפּערין, ווי אַ באַ-
לאָדע. פון דעם גאנצען געוועב פון פּאַלק'ס שאַפּען, וואָס ציהט
זיך דורך די איבעריגע פּרץ'עס ווערק, געפינען מיר אין זיין ליריק
אזוי גוט ווי גאָר ניט.

דערפון איז שוין קלאָר, אז אין דער ליריק אין ניטאָ דער
גאנצער פּרץ. וואָלט אימיצער געוואָלט אויסטהיילען די לירישע
זאכען און פון זיי אליין זיך בילדען אַ פּאַרשטעלונג וועגען דיכ-
טער, וואָלט דאָס בילד אַרויסגעקומען פּערשוואַמען און מטושטש.
פּרץ'עס אייגענאַרטיגקייט ליעגט אויף אַן אנדער פּעלד. גיכער
שוין וואָלט מען געקענט אַנטאָפּען דעם דופּק פון זיין שאַפּען אין
אַ „גאַלדענער קייט“ אָדער אין די איבעריגע מיסטישע דראַמען
און דראַמאטישע פּראַגמענטען, איידער אין דער ליריק.

און פונדעסטוועגען איז פּאַרט נויטיג אויסצוטיילען די ליי-
ריק און זי בעטראַכטען בעזונדער. דאָס איז דערפאַר, ווייל זי
בילדעט געוויסערמאָסען אַ וועלט פאַר זיך. אין איהר זיינען
אייניגע מאַטיווען אויסגעדריקט ענערגישער, פולער, פּאַלקאָמע-
נער, איידער אין די פּראָזאָאישע ווערק. און ווידער געפינען מיר
אין איהר אזוינע מאַטיווען, וואָס אין די איבעריגע ווערק זיינען
זיי ניטאָ, און וואָס פּרץ ערשיינט אין זיי אין אַ אומגעריכטער
בעלייכטונג.

* * *

עם וואָלט געווען אַ דאַנקבאַרע אויפגאַבע אויסצופאַרשען, אין וועלכע פאלען און אויס וועלכען אינוועניגסטען דראַנג פלעגט פּרץ פון צייט צו צייט איבערגעהן צו ליריק. דאָס וואָלט אפשר געגעבען אַ שליסעל צו פיעלע פּראָבלעמען פון זיין מערקווירדיגער קינסטלער־נאַטור. ליידער האָבען מיר נאָך צו וועניג מאַטעריאַלען וועגען זיין פּערזאָן און זיין אינוועניגסטען לעבען, אַז אַזאַ אַרבייט זאָל זיין מעגליך. איינס קען מען אָבער אָנמערקען שוין איצט: צו דער ליריק האָט פּרץ'ען געצויגען, בעזונדערס אין די לעצטע יאָהרען, דער וואונש צו זיין מיט זיך אַ ל י י ו, מיט זיך אין גאַנצען.

מיר ווילען דערמיט ניט זאָגען, אַז אין די איבעריגע צווייגע פון זיין שאַפּען איז פּרץ ניט געווען אויפריכטיג. דאָרטען איז איהם אָבער אויסגעקומען מעהרסטענסטטהיילס צו ס ט י ל י ז י ר ע ו, צו שרייבען אַינ'ם גייסט און אין דער געדאַנקען־אַרט פון די פאַרצייטיגע אידען. אמת, אויף דאָרט בלייבט ער ניט אינגאַנצען בעהאַלטען הינטער זיינע „העלדען“. ינאָהן דער מלמד, לְמַשָּׁל, איז ביי איהם צו אַ גרויסער פּקח. ער פּערשטעהט צו פיעל, ער איז צו אַ ה י י נ ט - ר ו ע ל ט י ג ע ר חקרו, און איהר זאָלט הינטער איהם ניט פיהלען פּרץ דעם דענקער. אפילו דורך רב שלמה'ן אין דער „גאַלדענער קייט“, מיט זיין פּילאָזאָפיע פון „שבת'דיגע, יום־טוב'דיגע, נשמה יתרה'דיגע אידען“, קוקט ארויס פּרץ דער מאַדערניסט, וועלכער טרוימט וועגען אַ גאַנצען מענשען און אַ גאַנצער מענשהייט. דאָס איז דאָך אייגענטליך געווען דער צוועק, צוליב וואָס פּרץ האָט געשאַפּען די אלע זאַכען. אָבער דאָך איז איהם אויסגעקומען אין זיינע חסיד'ישע מעשה'לאַך און אין זיינע פּאַלקסטעהימליכע געשיכטען צו קוקען דורך די אויגען פון אַ פּערגאַנגענער צייט, צו ריידען מיט דער שפּראַך פון אַ פּער־שוואַנדענער עפּאָכע. ער האָט דערביי, פּערשטעהט זיך, ניט גע־וואָלט זיין „נאַטור־געטריי“ און האָט בשום אופן ניט אין זיינע געהאט צו פּערקערפּערען די „היסטאָרישע ווירקליכקייט“ ווי זי איז געווען. אָבער סטילזאָציע בלייבט דאָך פאַרט אַזאַ אַרט

שרייבען, וואו דער דיכטער מוז איינשרענקען זיך אליין, מוז זיך האלטען אין געוויסע ראמען.

איז אבער פריז געווען צו רייך מיט בילדער, געדאנקען, שטיי-מונגען, זוכענישען, זיין גייסט האט צו שטארק געפלאקערט אלע צייטען, אז ער זאל קענען בלייבען אין ראמען. פלעגט ער זיך אוועקלאזען זוכען אנדערע אויסדרוקס-פארמען. האט ער געשאפען אזוינע זאכען, וואס די ליטערארישע קלאסיפיקאציע וועט זיך לאנג ברעכען דעם קאפ, וואוהין זי זאל זיי צורעכענען: „קלאזי-געשיכטען“, „די רויז“, „וואס הייסט נשמה“ — האלב פעליעטאנען, האלב געדיכט אין פראזא, אלעס צוזאמען א שנירעל קאלירדאסקא-פישע בילדער, א שפיעל פון בעטראכטונגען און וואונקען און גע-דאנקען.

האט אבער, קענטיג, אויך אט דאס שפיעל ניט אינגאנצען בעפריעדיגט פריז'ען. פלעגט ער מאכען לירישע פראבען.

פון אנפאנג, אין די ערשטע צעהן-פופצעהן יאהר פון זיין שרייבען אידיש, האט פריז, ווייזט אויס, זיך איבערהויפט געהאלטען פאר א פראפעסיאנעלען ליריקער, פאר איינעם, וואס זיין אר-בייט ווערט נאטירליך אויסגעדרוקט אין ליעדער (איז דאך דאס ערשטע אידישע ווערק זיינס געווען „מאניש“, א באלאדע אין גראמען). שפעטער האט דאס אויבערגעוויכט ביי איהם געוואר-נען די פראזא, און צו דער ליריק פלעגט ער זיך אומקעהרען נאך זעלטען. פאר די לעצטע יאהרען קען מען אנרעכענען נאך אייני-צעלנע פריז'עס לירישע זאכען. און גראד אין זיי דערגרייכט ער צו אזא טיעפען פאטהאס און צו אזא ערגרייפענדער אויסדרוקס-פארם, וואס כאכט זיי פאר די פאלקאמענסטע פון זיינע ווערק.

און דאך מוז בעמערקט ווערען, אז פריז איז ניט קיין ליעדער-שרייבער אינ'ם אייגענטליכען זין פון'ם ווארט. ער איז ניט מסוגל צו זיין געבונדען צו דער פארם. ער האט אפשר גאר קיין צייט ניט געהאט צו טראכטען וועגען א וואויל-קלינגענדיגען אויס-דרוק. ער איז איבערהויפט ניט פעהיג געווען צו געהן אין שפאן פון א געוויסען ריטם. דעריבער איז אין זיינע ליעדער אזא שטענ-דיגער קאמפף צווישען ריטם און אריטמיע; דעריבער איז זיין שפראך אזוי אונגלייך, אזוי שפרינגענדיג, אקוראט ווי אויפ'ן

וועג ביי איהם ליגען כסדר בערגלעך און גריבער. ריכטיגער וואָלט געווען צו זאָגען, אז זיין שפראך ברעכט זיך, ווערט אים בערגעריסען דורך אונבעשטיממע פּוּזעס, כדי ווידער צו ער-שיינען פאר אונז אין איהר אומרוהיגען פּוּלסירען. איהר וועט כמעט ניט געפינען ביי פּר'ען אַ ליעד, וואו דער טאָן און דער כאַראַקטער זאָל זיין אויסגעהאלטען פּוּנ'ם ערשטען ביז'ן לעצטען וואַרט. און געפינט איהר דאָס שוין יא, מוזט איהר זיך זאָגען, אז דאָס האָט ניט געהערט צו די בעסערע אין פּר'עס ליריק.

אזוי זיינען זיינע אייניגע ליעדער אין פּראָזא: „עס זיינען קיין וואַנדער געשעהן“, „ליעבע“, „געה ניט מיט מיר“. די דאָזיגע ליעדער זיינען דוקא סטיליסטיש פּערענדיגט, געשלאָסען אין זיך. זיי זיינען אָבער ניט פּר'ען זיי דערמאָנען הירשביינ'ען, זיי דער-מאָנען די רוסישע מאַדערניסטען. זיי זיינען מעלאָדיש, זייער ריטם פליסט גלאַט, אָבער אין זיי איז דאָ אַ סך מעלאָדעקלאַמאַציע, און צו פּר'עס איבעריגע ווערק פּאָסען זיי זעהר וועניג. מען פּיהלט, פּר'ע האָט זיך דאָ צוגעפּאָסט צו דעם סטיל, ניט דעם סטיל צו זיך.

דאָרט, וואו פּר'ע האָט געוואָלט ניט אַראַבלאָזען זיך און ניט סטיליזירען, איז איהם געווען שווער בייצוקומען די שפּראַך. ער האָט מיט איהר געהאלטען אין איין קעמפּפּען. ער האָט ניט גע-קענט אריינלעגען אין איהר אלעס, וואָס ער האָט געהאט צו זאָגען. עס איז איהם געווען וועניג ווערטער, וועניג רייכטהום פון פּאַרמען. ער האָט אַלע מאל צוריסען דעם מאַנטעל פון דער שפּראַך.

אפּשר קען מען איהם אין דעם פּרט פּערנלייכען מיט בעט-האווענען, ווי עס האָט איהם געמאַלט אַ רוסישער שריפטשטעלער. בעטהאווענען האָבען ניט צופּריעדענגעשטעלט די מוזיקאלישע אינ-סטרומענטען, וואָס האָבען עקזיסטירט אין זיין צייט. ער האָט אין זיי ניט געפונען גענוג מעגליכקייט אויסצודריקען דעם גאַנצען ברייטען מוזיקאלישען שוואַנג פון זיין פּאַנטאָזיע. ער איז גע-ווען פּערביטערט אויף דעם „קנעכט“, דעם אינסטרומענטען-מיי-סטער, וואָס ס'איז איהם ניט איינפּאַלען צוצומאַכען נאָך אַן איבעריגע סטרונע. ער האָט געפּיהרט אַ שטרייט געגען דער אונ-

געניגנעדער מוזיקאלישער „מאטעריע“ איז'ם נאָמען פון'ם מוזיקאָד-לישען „גייסט“.

דער דאזיגער קאָמפּאָ ערקלעהרט אונז אפּשר, פאַר וואָס פּרין האָט דאָך ניט געקענט בלייבען אַ לאַנגע צייט אויפ'ן פעלד פון לייערער. איהם איז אויך דאָ געווען ענג. איהם האָט געדריקט די דאָהם פון ווערטער.

און אזוי האָט ער געהאַלטען אין איין זוכען און פּערוואַרפען און ווידער אויפגעהמען און ווידער פּערלאָזען. און עס וואונדערט אונז גאָר ניט וואָס אַלע מאָל, ווען פּרין קומט צוריק צו די לי-ריק, זעהען מיר איהם אין אַ נייער פּאַרם, מיט נייע מאָטיווען. „דער גרויסער פּראָבּען-מיסטער“ האָט איהם אָנגערופען אַ אידישער קריטיקער.

* * *

די גרעסטע איינהייטליכקייט מערקט זיך נאָך אין זיינע סאָ-טירישע לייערער, וואָס שטאַמען הויפטזעכליך פון דער ערשטער צייט פון זיין ליטעראַרישער טהעטיגקייט. דאָ האָבען מיר פאַר אונז פּרין דעם שטראַפּער, פּרין דעם פּראָטעסטאַנט געגען אונזוי-סענהייט, אונטערטהעניגקייט, שוואַכקייט, דעם קעמפּפּער געגען אונטערעכטיגקייט אין סאַציאַלען לעבען. ער לאַכט פון די „נאַכט-וועכטער“, די פרומע פּאַלקס-פיהרער, וואָס ווילען האַלטען דאָס פּאַלק אין דער פינסטער; ער שפּעט פון דער אמונה, וואָס האַלט אין איהרע הענד געבונדען די חכמה און וואָס איז גרייט צו פּער-ברענען אויפ'ן שייטערהויפען דעם אמת, אויב ער וועט פרופען אויפדעקען אַ פאַלשקייט; ער שיט ביטערע סאַרקאָזמען אויף די געבעכדיגע קרבנות, וואָס פּאַלגען דעם בעפעהל פון די שטאַרקע... אַלמע מאָטיווען. זיי קען מען געפינען אין אַלע ווערק פון די משכילים. וועגען זיי האָבען „געזונגען“ אויך אנדערע, נייערע, דיכטער. אָבער אין פּרין'עם לייערער בעקומען זיי אן אונטערוואַר-טעמע פּרישקייט, אן אייגענאַרטיג לעבען. דער דיכטער אָפּע-כירט מיט אבסטראַקציעס. ער האָט אָבער די אבסטראַקציעס בע-פייכטעט מיט דעם זאפט פון זיינע נערווען — איז אין זיי אריינ-געקומען אַ ניי לעבען.

בעטראכט נאָר „דעם לייב'ס לויח“. דער לייב איז קראַנק.
דער גרויסער טרענגער פון דער וואַלד־אידעע האַלט ביי דער גסיסה.
דער וואַלד איז פּערציטערט, די חיות זיינען אלע טרויעריג: זייער
הערשער, זייער שטרענגער מושל געהט פון זיי אוועק.

„ביי די חיות שטאַרבט דאָס בלוט,
און דער זאָפּט — ביי בויער,
אין בערלאַגע ניסט דער בער
טרעהרען גאַנצע איימער“...

דורך עטליכע ווערטער ווערט בעשאַפּען אַ גאַנץ בילד. דער
קאַמיוז פון דער לאַגע טרעט ארויס דייטליך. און אַט נעהמט דער
לייב זאָגען ודוי :

„גראַבע, פרומע טרעהרען פאלען
אויף די אלטע בעק,
אויפ'ן מעבר־יבוק ווערט
פון איטליכען אַ פּלעק“.

די בויער שאַקלען מיט די קעפּ און פרעגען זיך: ווער
וועט האַכען דעם זכות, פון זיך אַן אַרונ'דעל פאר'ן צדיק צו גע-
בען? די פעלזען קרעכצען: ווער פון זיי וועט צושטעלען די
מצבה? טעפּ פליהען אין דער לופטען, ברעכען זיך אויף שטיקלעך:
וויילען דעם צדיק לעגען שערבלעך אויף די אויגען. דער פּלאַקס
אין די פעלדער האַט אַ טענה: פאר וואָס איהם נישט נעהמען
אויף תּכריכים?

„בראַזעס זיפצען, דעמכעם קרעכצען,
אַז עס פּלאַצט די קאַרע,
אין די ווינטען, דאַכט זיך, וואַיען
הינט אַ גאַנצע סוואַרע...“

דאָס בילד איז פּאַלקאַמען. עס איז אַ בורלעסק, אַ שאַרזש.
עס איז אַבער דורכגעפיהרט מיט אַ גרויסער מייסטערשאַפט. דאָס
בילד שניידט זיך איין אין זכרון.

אין זיינע סאטירישע ליעדער דערנרויכט פריץ אפט צו אן
אויסערגעווענהנליכער קראפט פון עקספרעסיע. די ליניען צייר
כענען זיך ביי איהם שארף, די קאנטורען אויסגעפילט בולט.

מאי—נאָר ער איז אין טאלעדאָ געוועזען,
און דאָרט איז ניט היימליך די נאָכט...
עס ציטערט דער הימעל... לבנה און שטערען
שווימען דערשלאָקען, פערשמאָכט...

מאי—נאָר ער איז אין טאלעדאָ געוועזען,
וואו פרעכע מאַרמאָרנע ריזען
שמעכען מיט הוצפּה דעם הימעל דעם בלאָהען
מיט גאַלדענע, קרייצניגע שפיזען.

מאי—נאָר עס סוד'ען זיך דאָ ניט קיין בלומען
די גלאָקען—זיי מאַכען זיי טויב!...
עס טראָגט דער זעפּיר נאָר אַש פון נשרפים,
פון אויטאָדאָפּעען דעם שטויב!

די ווערטער גיבען דאָ מעהר, ווי עס איז ענטהאַלטען אין
זייער דירעקטען זין. די ווערטער גיבען דעם ר י ט ם פון דער
פריהלינגס-נאָכט אין דער אינקוויזיציע-שטאַדט טאלעדאָ. עפעס
דורך אַ וואונדערבארען שאַפונגס-סוד ווערט אריינגעטראָגען אין
די געווענהנליכע ווערטער אַ הויך פון אַט דעם אַלטען היסטאָרישען
פלאַץ, וואו צלם'ער שמעכען דעם הימעל ווי שפיזען.
די זעלביגע אונגעווענהנליכע אויסדרוקס-קראַפט בעגעגענען
מיר אויך אין פּרז'עס עטליכע אַרבייטער-ליעדער. מ'האַט פּיעל
געשריבען וועגען אַ נייטאָרין ביים וואַרשטאט. אָבער ס'אַראַ
פּרישקייט און אויפּריכטיגקייט און אייגענאַרטיגקייט אין דעם
געזאַנג פון דער מיידעל:

„בלאָס איז דאָס זיידענצייג, פּונקט ווי מיין פּנימ'על,
דורכזיכטיגדין, ווי מיין הויט...
דיהרט מען עס, קרעכצט עס „אוי“, פּונקט מייע
ביינרעלעד“...

אָדער וויפּיעל בילדליכקייט עס איז דאָ אין די ווערטער וועגען „ליפען, וואָס שייַלען זיך, ברענען פון אייביגע זאָרגען“. אין דעם ליעד וועגען די צוויי ברידער, פון וועלכע איינער האָט ועצאפט ביים צווייטען בלוט, האָט פּרץ ניט מורא געהאט צו דער-צעהלען, ווי דאָס ווערט געטהאָן :

„א שטאָף מיט אַ נאָדעל—דו האָסט שוין אַ קרעל“.

די גאנצע סעריע ליעדער „ביי אַ פּרעמדען חופּה-קלייד“ — די גראציעזע, קאפּריזנע, דופטיגע מישונג פון ריטמען, קלאנגען, מעלאָדיען, מאָטיווען געהערט צו די שעהנסטע פון ארבייטער-ליריק. פּרץ'ען איז דאָ אויפ'ן בעסטען אופן געלונגען צו פּעראייר-ניגען דאָס אבסטראקטע מיט דעם קאָנקרעטען, דאָס אלגעמיינע מיט דעם אינדיווידועלען.

דאָס איז דאָך אייגענטליך געווען די גאנצע אויפגאבע פון פּרץ'עם שאפּען.

* * *

שוואכער זיינען זיינע ליעבעס-מאָטיווען און נאָך שוואכער זיינע איבערזעצונגען פון די נביאים און פון נאדסאָן. שוין אַט די קאָמבינאציע : איבערזעצונגען פון ישעיה און יחזקאל און איבער-זעצונגען פון דעם סענטימענטאַל-ווייכען, באַנאַל-פּער'הלום'טען רוסישען דיכטער נאדסאָן — זיינען אזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר פּרץ'עס אייביגע טאפּען, זוכען און פּראַכירען. פּרץ איז אָבער ניט געווען קיין איבערזעצער, צו אַן איבערזעצונג דאַרף מען קורם כל האַבען אַ פּאַלקאָמאַנע הערשאַפט איבער דער שפּראַך. די פּאַרם דאַרף זיך געבען פון זיך אליין. דאָס איז ביי פּרץ'ען ניט געווען. דערצו האָט פּרץ איבערהויפּט ניט געקענט אַרײַנלעבען זיך אין יענעם'ס גייסטיגער אַטמאָספּערע. אפּשר דערפאַר זיינען איהם אויך ניט געלונגען זיינע ליעבעס-ליעדער, וועלכע ער האָט גע-וויסערמאַסען נאָכעדריכטעט נאָך היינע'ן. פאַראַן דיכטער, וואָס קענען זיך אזוי אַנשטמעקען מיט יענעם'ס אַ שטימונג, אַז זי זאָל ווע-רען זייער אייגענע און געפינען נאָך דעם אַן אויסגעצייכענטען אויסדרוק. פּרץ האָט ניט געהערט צו זייער סאַרט. פּרץ האָט זיך געפּיהלט גוט אין דער גייסטיגער אַטמאָספּערע פּוּ אַ גאַנ-ט

צען פאלק, ווייל דא איז פאר איהם געווען א רחבות. אבער ארוינלעבען זיך אין'ם גייסט פון א יחיד, מעג דער יחיד זיין אפילו א ישעיה אדער א יחזקאל, דאס האט ער ניט געקענט. זיינען טאקע זיינע איבערזעצונגען פון די נביאים אין אלע געמיינע ניט אויסגעהאלטען. עס פעהלט זיי די וואונדערבארע איינפאכקייט און קארנקייט אין ווערטער. יחזקאל'ס „הוי, רועי ישראל“ קומט ביי איהם אויס:

„איי די מערדער, איי די הירטען,
עס וועט זיין צו זיי א קלאג.
איי די מערדער, איי די הירטען,
עס וועט קומען אייער שטראף!
ווייל זיי האבען זיך געפאשעט
זיך געפאשעט, ניט די שאף!“

דערפאר ווען ער האט גערופט ניט נאכדיכטען, ניט איבער-זעצען, נאר פריי שאפען אויף א טהעמע פון תנ"ך, האבען זיך בער קומען ווערק, וואס קענען אפשר קאנקורירען מיט די נביאים אין זייער שטארקייט. אהער געהערט קודם כל דאס ליעד „פון יחזקאל“:

„עס שלייכט צו א שטאדט ביינאכט
די שווערד!
נאר אויפ'ן טהורעם דער וועכטער וואכט —
ער הערט!
און בלאזט טראמפייט
און שמעטערט מיט מאכט,
עס ציטערט די נאכט,
דאס פאלק ערוואכט — — —
דער שונא געהט, דער שונא געהט!
און ס'פלאקערט אויף די שלאכט...“

שוואכער, אבער פול מיט אן איינגעפרעסטען אינוועניגסטען פייער, איז דאס ליעד אויף דער טהעמע: „מי זה בא מבצרה, חמוץ בנדים מאדום“ (ישעיה ס"ג). דא איז פאראן א גרויסער,

בעשיידענער, ניט שרייענדיגער, נאָר טיעף אין די ביינער איינ-
געגעסענער פּאַטאַם.

צו די שוואכערע זאכען וועט מען אויך מוזען צורעכענען
די לעגענדע „רבי חנינא בן דוסא“ און דעם לאנגען, צוצויעגענעם
מאַנאַלאָג „דער בעל עגלה“. אין די ביידע זאכען האָט פּרץ
געוואַלט זיין פּאַלקסטהימליך. פּאַלקסטהימליכקייט אין גיריק
איז אָבער פאַר איהם געווען פונקט אזוי אונעררייכבאַר, ווי אַ גוטע
פּאַעטישע איבערזעצונג. אפילו אין די „פּאַלקסטהימליכע געשיכ-
טען“ האָט דאָך פּרץ ניט געקענט אינגאנצען פּערשטעלען זיין
„איד“. אַן גיריק, אין לעדער איז דאָס איהם אודאי ניט געווען
מעגליך. דער רוהיגער, קינדישנאַאיווער, פליסענדער טאָן פון
דער פּאַלקסדיכטונג, וועלכע שטעלט זיך אָב אויף קלייניגקייטען
און חזר'ט איבער דאָס זעלבע עטליכע מאל, — ווי האָט דאָס גע-
פּאַסט צו פּרץ'ס האסטיגער, אייביג איילענדיגער, נערוועזער נאָ-
טור?

„מאַניש“ — דאָס איז אַן אנדער זאך. דאָ האָט פּרץ אפילו
ניט געוואַלט זיין פּאַלקסטהימליך. דאָ דערזעהלט אַ מאַדערנער
אינטעליגענט אַ געשיכטע פון אַ „ער“ און אַ „זי“ אין אַ בעשטימ-
טער סאַציאלער סביבה. דאָ איז דאָס לעגענדאַרע מעהר אַ שפּאַס,
ווי אַן ערנסט. דער דיכטער וויל צוגעבען זיין ערזעהלונג אַ „לאַ-
קאלע בעפאַרבונג“, קומט ביי איהם אויס אַ לילית מיט אַ באַרג
אָרט, מיט אַ עסקאָדראַן שדים מיט די אלע זיעכען זאכען. דער
ביי לאַכט ער אליין גוטמוטהיג און די הערער זיינען מיט זיין שפּאַס
צופריעדען. סוף כל סוף איז דאָך אין „מאַניש“ בעארכייט די
אייביגע טעמע פון אדם מיט חוה'ן, די זעלביגע, וואָס איז מיט
אזוי פיעל קונסט בעהאנדעלט געוואָרען אין אַן אנדערער פּרץ'עס
פּאַעמע „ער און זי“. און די טעמע כעגעגענט זיך אין דער איי-
דישער לעגענדע זעהר זעלטען.

* * *

ווייל מען בעטראַכטען פּרץ'ען דעם גיריקער אין אלגעמיין,
מוז מען זיך זאגען, אַז ער האָט אין די ערשטע יאָהרען אלץ געזוכט
זיין אייגען גיריש פעלד און ניט געקענט געפינען. אַט איז דאָס

סאציאלע עמפערונג, אָט איז דאָס שטילע רחמנות. אָט ווידער אַ הומאָריסטישע טרוימער־אויף היינע'ס מאַניר, דאָן ווידער אַ מאַטיוו פון בענקשאַפּט, פון פּערצווייפּלונג, ווייטער אַן אלע-גאַריע וועגען דעם מענש און דער וועלט („אַ טהעאָטער איז די וועלט, גאָט איז רעזשיסער — ס'שטיק איז פּיין, — לידער איז דער טייוועל דער סופּלער, די בודע איז דאָס שוואַכע האַרץ") — און שפּעטער אַ פּערזוף אינ'ם גייסט פון פּאָלקס-דיכטונג. אויף יעדען פון די געביטען בעשאַפּט פּרץ אייניגע בעדייטענדע ליע-דער, אַ צוויי-דריי אמת געניאלע, דאָ און דאָרט גיט אַ שפּריץ מיט פּייער, אַ לייכט ווי אַ בליץ אין דער פינסטער, אַ שמעק מיט וואונדערבארער פּאָעטישער אימפרעסיאָן. אָבער ניט אלעס גע-לינגט איהם. אַפּט בעקומען זיך גאָר שוואַכע זאָכען. איהר זעהט: דער דיכטער איז ניט צופריעדען. ער וועט דאָ ניט בלייבען. ער וועט דאָס פּעלד ניט קולטיווירען. און דער לעזער אליין איז אויך ניט צופריעדען: ער פּיהלט, און דאָס איז ניט די אייגענטליכע פּרץ'עס ארבייט.

און אזוי דערווייטערט זיך פּרץ אלץ מעהר פון דער ליריק. מיר בעגעגענען ביי איהם אייניגע לירישע פּראָבען אין זיינע דראַ-מען, בעזונדערס אין „ביינאכט אויפ'ן אלטען מאַרק“, אָבער דאָרט האָבען זיי ניט קיין זעלבסטשטענדיגע בעדייטונג. פּרץ ווערט אַלץ מעהר ערצעהלער, סטיליאַטאָר, ענטדעקער פון הויכע מאַראַ-לישע ווערטען אין דעם אוצר פון דעם פּאָלק'ס גלויבען און פּאָלק'ס פּאָעזיע.

אָבער גראַד איז דער צייט, ווען עס דאכט זיך: ער איז גאָר ווייט אַוועק, רייסען זיך ביי איהם ארויס איינצעלנע לירישע ווערק, וואָס טראָגען שוין גאָר אַ נייעם כאַראַקטער. דאָס איז אַ ודוי פון אַ נשמה, וואָס האָט געלעבט און געזוכט און האָט דערפּיהלט דעם נאַהענטען סוף און האָט מוֹר אַ פאַר דעם סוף און פּרעגט זיך: צו וואָס איז געווען דאָס גאַנצע?

דאָ האָבען מיר פאַר אונז שוין ניט דעם שפּיעלענדען, נאָר דעם ליריקערן פּרץ; ניט דעם יונגען מאַן, נאָר דעם רייפּען מענשען; ניט די פּראָבע, נאָר דעם אויסגוס פון אַ ערשיטערטער נשמה, —

„ווען דער טויט פערשפרייט
זיינע ווייסע פליגעל איבער בארג און טהאל...
די אויסגעבלייכטע נשמה, אהן קלאנג און פארב,
פריהרט ביז'ן טיעפסטען און ציטערט...
אהן האפנונג און פרייד,
און פערשנייטע הערצער קלאפען שטיל, שטיל,
שטערבליך מיער און ווי פער'ס'ט'ט...“

און דאס בלוט אין ד'אדערן קיהלט ;
און שווער ווי בליי פאלען די ברעמען
איבער מיעדע, ווייס-אנגעזאפטע אויגען,
און בלאסע, ווייסע ליפען ציטערן, פרעגען :
האבען ווירקליך ב ל ו מ ע ן א מאַל געבליהט ?
האבען ווירקליך ר ו י ז ע ן א מאַל געשמעקט ?“

פון דעם דיכטער'ס מיעדע אויגען קוקט ארויס דער וועלט'ס
שמערץ. עס דאכט זיך : ער א נ ט ל ו י פ ט פון זיינע איד-
בעריגע שאפונגס-געכייטען אהער, כדי דא אונגעשמערט צו דער-
צעהלען די געשיכטע פון זיין זעלען-פיון, פון דעם וועלט-פיון.
דא איז ער מיט זיך, פאר זיך. ער קוקט זיך ארום : מאין יכוא
עורי ? ער האפט נאך אויף אימיצען : איז דאס ליבעע ? איז
דאס פריינדשאפט ?

„... קום צו מיר,
זאל דיין אטהעם אן רויזען דערמאנען...
און איד וועל פיהלען און גלויבען
און געה ארויס צו דער וועלט מיט א בשורה:
פארהאן ! פארהאן !“

אבער אן אבזאג, א שטילער יאוש קלינגט ארויס פון צוויי
שען די שורות.
און ווידער טהוט עס א ברויז-אויף אין'ם דיכטער'ס הארץ :
לעבען ! געניסען ! שלינגען די וועלט !

צימער, זיסער פלאנצען-שוים!
פלאם און פלאמער, ווילדע רוין!
נאר אייל דיד, אייל!
עס שטעקט זיך שוין א האנד ארוים
דיד אבצופליקען!

און באלד טאקי ווערט ווידער פערשפרייט דער טונקעלער
וואַלקען. „נאכט. א הוילער בוים אין פעלד. איינזאם, שטום
און בלינד.“ און שטום און בלינד ליגט דעם דיכטער'ס הארץ, ביז
עס ווערט ניט בעלויכטען מיט א בלאם-מיעדען טאן פון עראי-
נערונג, — א פאלש ליכט, וואס קען נאר גלאנצען, אבער ניט ווא-
רימען. כאפט דער דיכטער זיך אן און דעם שמראהל — רופט צו-
דיק ארוים פון דער פערנאנגענהייט די אלטע צייט, די אלטע היים:

„אומשולדיג-שטיל-היימישע נאכט,
כ'וויל מיד וואשען רוין
אין דינע שטיל-צימטעריגע וועלען;
אין דיין שטיל-צימטעריגער זילבער-נעץ
היל מיד איין...
כ'וויל צוריק זיין דיין אמאליג קינד,
דיין אמאליג רוין גלויביג קינד —
דערצהל עפעס, דערצהל...“

אבער קען די אלטע צייט אבווישען די קנייטשען פון'ם פנים,
אריינגיסען יונג בלוט אין די אדערן? קען זי פערענטפערען די
גרויסע פראגע: צו וואס?
אין נידעריגע, שטיל-וויכירענדע, אבער זעהר ברייטע אקאר-
דען קלינט פרין'עם ליעד פון די לעצטע יאהרען. עס קלינגט זעל-
טען, ווי יעדע הייליגקייט, וואס ענטפלעקט ניט איהר מיסטעריע
יעדען טאג. עס קלינגט ווי אן ארגעל-שפיעל אין א לעדיגער אלטער
קירכע. די זון שיינט אריין דורך פארביגע שויבען, א מאטע דע-
מערונג אין אויסגעשפרייט צווישען די זיילען, קלוגע אלטע ביל-
דער מיט בערוהיגטע אויגען קוקען פון די טונקעלע ווענד, און א
פייערליכע שטילקייט שפרייט זיך אין דעם הויכען רוים.

„זייט געזונט!
טרוימען רופט מען נישט צוריק...
און פעהילכט א טאז,
קען ער נישט איבערקלינגען...
צוויי מאל פליהט דערזעלבער שאטען נישט אדורך!...“

האט שוין דעמאלט פריץ געפיהלט די פליגעל פון'ם טויט?
און מיר האבען איהם אלע געהאלטען פאר אזוי יונג...

.(1915)

א. ליעסין.

I.

מיר, אידען, זיינען אן ערנסטע אומה. מיר האָבען ניט גע-
וואוסט פון העלענישען לייכטזין, פון וואקבישער לוסט, פון געט-
ליכער שטיפעריי, פון מיטעלאַטערליכע ליעבעס-זינגער. עפעס
ווערט דערצעהלט אין הייליגע ספרים, אז אמאל אין ארץ-ישראל
פלעגען אידישע טעכטער טאַנצען יום-טובֿור אין די וויין-נערט-
נער און זיך בעגעגענען מיט יונגע לייט און רופען: „בחור, שא
נא עיניך“, אבער דאָס איז דאָך געווען צוריק מיט טויזענדער יאָהר
רען, און דאָס איז אזוי ווייט, אז עס גלויבט זיך קוים.

מיר, אידען, האָבען ליעב דעם תּוֹד, דעם רעיון. דער חומר,
די פּאַרם, די שאַלעכץ איז אונז ניט וויכטיג. מיר זיינען ניט קיין
געצענדיענער. מיר האָבען זיך ניט געמאכט קיין בילדער. מיר
האָבען זיך נאָך, דאכט זיך, עד היום ניט אויסגעלערענט קוסען
אויף אַ זאָך און בעוואונדערען זי נאָך דערפאר, וואָס זי איז דאָ.
דער „מאי קאָ משמע לן“ האָט זיך אונז איינגעגעסען אין בלוט
און איז די ביינער. ניט אומזיסט האָבען אידישע דיכטער אין אַ
משך פון אַ טויזענד יאָהר געדיכטעט אלץ אזוינע טיעף-ערנסטע
זאכען, וואָס מען קען זיי אריינשמעלען — און מען האָט זיי
טאקע אריינגעשמעלט — אין די תּפּלוֹת.

און מיר אידען זיינען אַ מרה-שחורה'דיגע אומה. אין אונ-
זערע נגונים איז דאָ אזוי פיעל אומעט. אפילו אין אונזער פרייד

איז בעהאלטען אזא לאנגיאַהריגער וועהטאג. אפילו אין דער
נבואה פון דער צוקונפט הערט זיך אַ אידישער קרעכץ.

דאָס אַלץ איז ניט ניי. אָבער דאָס דערפיהלט איהר מיט אַ
נייער קראפט, ווען איהר לייענט ליעסין'ס ליעדער. ליעסין איז
אין זיין פּאָעזיע אַ מערקווירדיג־טיפישער איד, אַ זוהן פון דורות
למדנים. איהר הערט זיך איין אין זיינע דיכטונגען, און עפעס
דורך אַ מערקווירדיגע אַסאַציאציע שווימען ארויף פאר אייערע
אויגען אידען מיט ווייסע בערד, מיט שטרענגע אויגען, מיט אַראָפֿ־
געהאנגענע ברעמען, אידען אין מליתים מיט שווערע עטרות, אַנ־
געבוירענע איבער גרויסע ספרים, ברומענדיג אן אלטען נגון.

דאָס וויל ניט זאָגען, אַז ליעסין ניט אונז ביִדער פון פאר־
צייטיגע אידען, אָדער אז ער פּראַווט שרייבען אין'ס גייסט פון
דעם אמאָליגען לַמדן, ווי אַ שטייגער, פּרץ. דאָס גראַד ניט. פּער־
קעהרט, ליעסין איז אַ ה י נ ט י ג ע ר, זיינע ליעדער זיינען
ליעדער פון א ו נ ז ע ר צייט. די עהנליכקייט ליגט נאָר אין
דעם, ווי ליעסין ב ע צ י ה ט זיך צו זיין פּאָעזיע, וואָס פאר
א ו י פ ג א ב ע ז ער שטעלט זיך אליין, וואָס ער דערצעהלט און
וואָס ער פּערשווייגט אין זיינע ליעדער.

ביי ליעסין'ען איז די פּאָעזיע — אַ ג ע ז ע ל ש א פ ט ל י כ ע
א ר ב י ט, אַ געזעלשאַפּטליכע דיענסט פון אַ מענשען, וואָס
האַט דערפיהלט, אז ער האָט אַ כח צו וועקען אַבּקלאַנגען אין
מענשליכע הערצער. דער פּאָעט איז ביי איהם ניט קיין זינג־
פויגעל, וואָס ווערט פּער'שכור'ט דורך דעם כּשוף פון זיינע אייגענע
טרעלען; ניט קיין זומער־פּויגעלע, וואָס באַדט זיך אין ליכט און
וואַרימקייט און פלאַטערט פון בלימעל צו בלימעל. דער פּאָעט
איז אַן אויסדערוועהלטער, אַ מענש מיט אַ פּאַהן אין האַנד, אַ
מאַן וואָס האָט עפעס ערנסטעס און וויכטיגעס און נויטיגעס צו
דערצעהלען זיין פּאַלק. ניט מיט אַ האַרפּע קומט דער דיכטער
(דאָס וואָרט „האַרפּע“ ווערט, אַנב, קיין איינציג מאָל ניט דער־
מאַנט אין ליעסין'ס ליריק, — אַ זאָד, וואָס איהר וועט ניט גע־
פינען ביי אידישע דיכטער); ער קומט מיט לוחות. אפּשר ניט
פון שטיין זיינען די לוחות געמאַכט, אָבער פון פּאַרמעט — שוין
געוויס. ער דאַרף רופּען אהין.

„וואו גרויס און הייליג איז דאס פיהלען,
און גליקליך איז דער שמערץ,
און ס'ווייסט פון גרענצען ניט דער ווילען,
און ס'ווייסט פון אומעט ניט דאס הערץ“.

אויב ניט רופען, איז כאטש דערצעהלען אזוינס, וואס זאל דער-
וועקען אינ'ם מענשען א בענקשאפט נאך א בעסערער וועלט; אויב
ניט דאס, איז כאטש איבערגעבען א טיעף און בעדייטענדיג געפיהל,
וואס ס'איז כדאי, אז אנדערע זאלען עס מיטפיהלען.

אט אין דעם בעזונדערען באראקטער פון ליעסין'ס פאעזיע
ווייזט זיך אזוי דייטליך ארויס זיין „אידישקייט“. ליעסין ווייסט
ניט פון „שיחת חולין“, פון „דברים בטלים“; ער ווייסט ניט פון
שפיעלען זיך מיט ווערטער, פון צערטלען זיך מיט קלאנגען. ער
איז א היפוך פון קינדיש. ער איז א איד, א אידישער פאעט.
דערמיט ווערט ערקלעהרט א גאנצע רייע פון זיינע אייגענ-
שאפטען.

ליעסין ניט זיך ניט אפ יעדער פארבייאילענדער שטימונג.
יעדען מאמענטאלפערשווינדענדען לייכטען איינדרוק. אימפרע-
סיאניזם איז איהם פרעמד. דאס הייסט ניט, אז עס שוועבען ניט
דורך אין זיין נשמה טויזענדער שטימונגען-שאטענס. א רמז אויף
דעם קענט איהר זאגאר געפינען אין אייניגע פון זיינע ליעדער.
ער ניט זיך אבער ניט אב דערמיט. ער איז דאך א פאעט ניט פאר
זיך, נאר פאר אלע. וואס ער דערצעהלט, איז קלאהר, דייטליך,
אויסגעקריסטאליזירט, האט בעשטימטע קאנטורען, איז אנגעטהאן
אין אז אדעקוואטע לויטערע שפראך. ליעסין מאטערט זיך ניט
צו כאפען און פערקערפערען דאס איראציאנאלע. אלצדינג וואס
ער שרייבט איז פאלקאם בעוואוסט און פאלקאם קלאהר. אין דעם
פרט דערנעהנטערט ער זיך צו די אידישע קלאסיקער פון דעם
שפאנישען פעריאד: רבי יהודה הלוי, רבי שלמה אבן גבירול, וועל-
כע האבען געוויס אויף איהם געהאט א שטארקע ווירקונג.

ליעסין איז ניט סוביעקטיוו. ער מאכט ניט זיין אייגענע
פסיחיק פאר א געזעץ. ער שטעלט ניט ארויס אויפ'ן פאדער-
גרונד זיין „איד“, ער האלט ניט, אז וואס ער לעבט איבער, מוז

זיין וויכטיג פאר אלעמען. ער דערצעהלט אזוינס, וואס האט אן אלגעמיינדגילטיגען ווערט. ער גיט איבער אזוינע שטימונגען, וואס קענען איבערגעזעצט ווערען אין דער שפראך פון מאַראָל. אויב ער זאָגט „איד“, מיינט ער ניט: „איד, דער איינציגער, וועלכער חזר'ט זיך ניט איבער“, נאָר „איד — דער זוהן פון מיין פאָלק, דאָס גליעד פון דער קעמפּפּענדער מענשהייט, די נשמה. וואס איז צונויפגעבונדען מיט אלע גרויסע און שעהנע אידעאלען פון מיין צייט; איד — דער ענטפּלעקער, וואס קומט אויפקלעהרען די מיט־מענשען וועגען דעם, וואס ביי זיי אַליין איז האַרצען וועבט זיך“.

„און זאָלען זיך טראַגען די ליַעדער
אין מעכטיגע, שטורמישע טענער,
און אויפהויבען הויך די נשמה
אַלץ פּרייער, אַלץ העכער, אַלץ שעהנער.

און זאָלען זיך פּערלען די טרעהרען
אין הייסע, אין גליהענדע ריימען,
און דורכלויכטען זאָל דאָ די יוגענד
מיט גרויסע, מיט שטראַהלענדע טרוימען“.

„איד“ איז דאָ איינער פון פיעלע, ריכטיגער — איינער פון אלע. אמת, אַ בעגאבטערער, אַ רייכערער, אָבער דאָך זייער גלייך־כען, זייער בלוט און פלייש. אזוי ווי „איד“, דארפען פיהלען און קענען פיהלען אלע בעסערע, יעדער פון מיין פאָלק, פון מיין צייט; איד בין ניט „מיינער“, איד בין ז י י ע ר ל .
און אַז אַ מענש איז ניט „פאָר זיך“, האַט ער אַ גרעסער פּעראַנטוואַרטונג־געפיהל, האַט ער מעהר טאַקט, וועט ער מורא האָבען אַנצוריהרען אזוינס, וואָס ס'איז ביי יעדען איינעם דאָס אינטימסטע, דאָס חדר־חדרים־דיגסטע, מיט וואָס ער וועט זיך אַפּט ניט טהיילען אפילו מיט אַ פּריינד. בעשאַפּט זיך אַ זעלמענע צניעות. אין ליעסינ'ס ליריק, בעזונדערס אין די ליעבעס־מאַט־ווען, איז דאָ אזא צוריקגעהאלטענקייט, אַזא, וואָלט איד זאָגען, שעהמעוורדיגקייט, ווי מיר געפינען זי נאָר אין אַלמען אידישען

פאמיליען־לעבען. אויב איהר ווילט, איז קיין אייגענטליכע ליע-
בעס־ליריק ביי ליעסין'ען נאָר ניטאָ. ס'איז דאָ נאָר אַ שטילע
בענקשאַפט נאָר דעם „פריינד“, דעם „ווייטען פריינד“. מעהר,
משמעות, וועט אַ איד ניט דערצעהלען עפענטליך פון זיין ליעבע
צו אַ פרוי.

און די זעלביגע צנווע'דיגקייט ווייזט זיך ארויס נאָך אין אַן
אַנדער פרט. ל י ע ס י ן א י ז נ י ט פ א ט ע מ י ש. ביי
דעם שטאַרקסטען געפיהל־אויסברוד בלייבט ער איינגעהאַלטען,
געברויכט ער ניט קיין הילכגע ווערטער. עס מעג ביי איהם גליי-
הען אינוועניג דער שטאַרקסטער פייער, אויסערליך וועט ער זיך
ניט פאנאנדערשרייען, וועט ער ניט מאַכען שטאַרק מיט די הענד
און זיך ניט קלאַפען אין דער ברוסט. ער ה י ט ז י ד מיט אַ
וואַרט. ער קנאַקט ניט. דעריבער ווארפט ער זיך ניט אין די אוי-
גען. מען דאַרף זיך גוט איינהערען אין ליעסין'ס ליעדער. מען
דאַרף געהן צו א י ה ם. ער צו אייך וועט געוויס ניט קריבען.
און רעדט ער שוין צו אייך, האָט ער אייך צו זאָגען עפעס
וויכטיגעס. מיט קלייניגקייטען, מיט שטיפערייען, מיט „ליעבע
נוצלאַזיגקייטען“ וויל ער ניט פערנעהמען אייער צייט און אייער
אויפמערקזאַמקייט. די וועלט איז אזוי גרויס און דאָס לעבען
האַט אזוי פיעל מעכטיגע פראַבלעמען! דער מענש איז ענקומען
אויף דער ערד מיט אַ הייליגער מיסיע, און נאָר דאָס איז ווערט
אונזער אינטערעס, וואָס ס'האַט אַ שייכות צו דער דאָזיגער מיסיע.
ביי ליעסין'ען איז דאָס ניט קיין פראַגראַם. ער קען ניט אַנ-
דערשן. ער וואַלט אפשר אליין געוואַלט זיין פונקעלדיג, און שוין
מענדיג, און שטיפעריש־לייכטזיניג. עס געהט אָבער נישט. ניט
אומזיסט איז ער פון וואַלאַזשינער ישיבה גלייך אריבערגעגאַנגען
צום סאַציאַליזם און פון'ם חושן־משפט צום „קאַפיטאַל“ פון מאַרקס.
און ניט אומזיסט איז ער דער איינציגער פון אונזערע ליריקער,
וואָס האָט אַלע יאָהרען געמאַהן געזעלשאַפטליכע ארבייט, — גע-
טאַן מיט'ן דארף־בלוט און מיט אמת אידישער עקשנות.

II.

א גרויסען פלאץ פערנעהמט ביי ליעסיון'ען די נאטור. מען וואלט זיך געקענט וואונדערען, ווי קומט צו א א י ד י ש ע ן דיכטער א ליעבע צו דער נאטור. מען וואלט זיך אבער מיט דעם זעלביגען רעכט געקענט וואונדערען, ווי קומען, א שטייגער, צו יהודה הלוי די מערקווירדיגע ים-ליעדער, וועלכע שיינען מיט אונ-שטערבליכער שעהנקייט. מען וואלט געקענט געהן ווייטער און פרעגען, ווי קומט צו דוד המלך א „ברכי נפשי“ אדער א קאפיטעל כ"ט אין תהלים. דער תירוץ איז, אז אי ביים זינגער פון תהלים, אי ביי יהודה הלוי איז די נאטור געווען א קוואל פון ערהאבענע שטימונגען, א פערקערפערונג און א בעוועגונגס-קראפט פון הויכע הייליגע געפיהלען. אין די ים-ליעדער ציטערט די בענקשאפט נאך דעם הייליגען לאנד, אין ברכי נפשי — די עהרפורכט פאר דער וועלט-הארמאניע, אין תהלים קאפיטעל כ"ט ערשיינט פאר אונז דער גאט פון שטורעם אין זיין וואונדערבארער שעהנקייט און מאכט. די נאטור איז דא צונויפגעוועכט מיט דעם מענשען'ס גייסט, מיט זיינע אידעאלען.

דאס איז דער א י ד י ש ע ר שטריק: זוכען אין דער נאטור א סטימולוס פאר הויכע געפיהלען, און גראד דעם דאזיגען שטריק געפינען מיר אויסגעדריקט בעזונדערס דייטליך ביים איד ליעסיון.

די נאטור איז ביי איהם ניט גלאט א טויטע וועלט, וועלכע איז בעזועעלט מיט איהר אייגענער נשמה. ניין, זי איז א טהייל פון'ם דיכטער'ס איד; זי האט גאר ניט קיין אביעקטיווען לע-בען, זי לעבט אין איהם, מיט איהם, דורך איהם. ווען ער זאגט אייד, אז אין א לבנה-נאכט

„די שטראהלען — זיי פאלען
 אויף בערג און אויף טהאלען,
 אויף פעלדער און וועלדער
 און הילען זיי איין

אין צארטע פערקלערטקייט,
אין טהויליכטען טרויער,
אין וויכען, אין בלייכען,
אין בלאַהליכען שוין" —

איז דאָס ניט די נאַטור פאר זיך, נאר דער אקארד פון געפיהלען, וואָס קלינגען מיט איהר מיט אויף אַ געהיימיספולען אופן. עס גיסט זיך אַ חלום פון די לופטיגע וועלען, פון טיעפען לאזוריים אין די פעבצאָנטע נשמות: „ער גיסט אין זיי זיסקייט פון זעל־טענע וועלטען, פון הימלישער מילדקייט און פריעדען און פרייד“.

די נאַטור איז דאָ. זי איז רעאל, אָבער דאָס איז אַ מער־קווירדיגע רעאליטעט: זי איז נאר אַ פערברייטערטע און בע־רייכערטע מענשליכע נשמה. זי איז אינגאנצען איינגעשלאָסען אין דיכטער'ס הארץ, און ציטערט אין איהר עפעס אויף, זיינען דאָס נאר די פערשיידענסטע סטרונגעס פון אַט דעם הארצען.

אַט איז דאָס שעהנע ליעד „ערוואכונג“, מיט דעם וואונדער־בארען מאַטאָ: „ברן יחד כוכבי בוקר“. ס'איז אַ נאכט, אַ שטילע נאכט, אַ כשוף־נאכט. „טויזענדער שטערען, בעגליקטע, ענטציקטע“, זינגען הימלישע ליעדער. „שלאַנק און האַרמאָניש, אויף טויזענדער שטראהלען, טראַגט זיך דער הימלישער כאָר“. ווען מען די שירה ערגרייפט, ריהרט ער זיך און וואכט אויף. „צוויי־שען די בוימער כאפט־אויף זיך דאָס ווינטעל, ליעבליך, פערל־חלום'ט און ווייך; איבער די צווייגען געהט רוישענד אַ תפלה ציטריג ארויף אין דער הויך“. עס כאפט זיך אויף דער פויגעל און שיט זיינע טרעלען; עס כאפט זיך אויף דאָס גרעזעל און גיסט זיין אראַמאָט; עס כאפט זיך ענדליך אויף דער דיכטער און וואנדעלט אינמיטען דער נאכט.

„זיכערנע שטראהלען בעפאלען די שאַטענס,

ציהען זיי איבער מיט שוין;

זיכערנע ריימען בעפאלען דעם דיכטער,

קלינגען און שלינגען איהם איין“.

און אלעס ניסט זיך צוזאמען : ריימען און דופטען און שטראהלען
און טרעלען :

לכנה און שטערען, די ערד און די הימלען,
אלץ ביו דעם מינדעסטען שטויב
ניסט זיך צוזאמען אין הארצען ביים דיכטער
געטליך אין שירה און לויב".

נשמה און גאטהייט אומארמען זיך, פעראייניגען זיך, און דאס
הארץ טריפט מיט ליעבע אהן א סוף :

„ליעבע צו אלץ, וואס דורכ'ן שטח פון וועלט־אלץ
אין דער נאטור איז צושפרייט ;
ליעבע צו אלץ, וואס האט אטהעם און לעבען,
ליעבע צו אלץ, וואס איז טויט"...

עס פערשטעהט זיך, אז ביי אזא נאטור־אויפפאסונג איז
שוין דעם דיכטער ניט מעגליך צו מאַלען איינצעלהייטען, צו זיין
פערליעבט אין א בעזונדערע פארב, א בעזונדערע ליניע, ליעסין'ס
נאטור איז געוויסערמאסען אן אכסטראקטע, א גענעראליזירטע :
ניט איין בויס, נאָר דער גאנצער וואלד ; ניט אַ ט ד י בלום,
נאָר „בלומען" איבערהויפט ; אַפטמאָל אפילו ניט בוימער און
בלומען און ווינטען און פארבען, נאָר די „נאטור" איז אלגעמיין.
בשעת ליעסין רעדט וועגען נאטור, איז זיין אויג געווענדעט ניט
אין דרויסען ארויס, נאָר אינוועניג, אין זאך אריין, די פארבען
נעהמט ער פון די ש ט י מ ו נ ג ע ז, וואס ער לעבט איבער,
ניט פון דער אַביעקטיווער וועלט.
אַט איז אַן אונרוהיגע פריהלינגס־נאכט :

„די בייזע, די ברומענדע נאכט,
די לאַנגע, די שלאַפלאַזע נאכט,
די נאכט פון אַ דונקלען פריהלינג אַ קאלטען,
זי קלאפט מיר אין פענסטער מיט קרעכצען און גוואלטען.

מיט שטורמישען רעגען און גרויסען געפילדער,
אלץ ווילדער און ווילדער,
אזוי ווי א העלישע מאכט
וואלט טיעף אין איהר חשך געלעגען בעהאלטען.
די בייזע, די שלאפלאזע נאכט —
זי האט מיך משוגע געמאכט!

דא זיינען דא עפיטעטען: „בייזע“, „ברומענרע“, „לאנגע“, „שלאפלאזע“, „דונקעל“, „קאלט“, „פינסטער“, דא זיינען דא „קרעכצען“, „געפילדער“, „א העלישע מאכט“, — אלץ סוביעקטיווע סמנים. און נאר איין מאל ווערט דערמאנט דער „שטורמישער רעגען“. קיין אנדערע סמנים, ווי א שטייגער, די לאדען, ווי זיי קלאפען, אדער א צווייג פון א בוימ, ווי זי קוקט אריין אין פענ-סטער, אדער די שויב, ווי זי ציטערט, אדער אפשר נאך דער בליץ, דער דונער און אנדערע אזוינע „מאטעריעלע“ זאכען, ווערען ניט געגעבען. ליעסו'ס נאטור קען ווערען געזעהן און געפיהלט מיט באלבגעשלאסענע אויגען. אדער אפשר איז דאס דערפאר, וואס ער איז א קינד פון א גרויסער שטארט?

און ווייל זי איז א טהייל פון דעם דיכטער'ס „איד“, און ווייל אט דער „איד“ איז שטענדיג אומרוהיג, שטענדיג זוכענדיג, שטענדיג בעגייסטערט פון אידעען און ערשיטערט פון איבערלע-בונגען, איז אויך די נאטור פול מיט בעוועגונג, מיט קאמפף, מיט טראגישע קאנפליקטען. „אור וחושך“ האלטען צווישען זיך מלחמה „און ס'צאפעלא די זון זיך אין לאפע פון וואלקען“. דער אַווענד אויפ'ן ים שפרייט זיך ניט, ווי געווענהליך, נאך ער „פונקעלט און דונקעלט און ש פ י ע ל ט“; וואסער און זון האבען צווישען זיך א שטארקען וכות, און דאס וואסער, ווען דאס שיף פאהרט דורך, הויבט זיך עס און פאלט אראב, „א ו ז ק ר ע כ צ ט א ו ז ק ל א ג ט דורך פונקען און דורך רויך“. און אז עס קומט דער הערבסט, איז דא אזוי פיעל שמערץ און אומ-
דוה ארום און ארום:

„און דער אבענד איז ווילד און פעראומערט,
און דאס הארץ איז מיט אַנגסט איבערפילט,

און די וואַלקענס — זיי יאָגען דערשראָקען,
אין געהיימנים און חשך פּערהילט;
און דער הימעל איז פול מיט בעוועגונג,
פול בחלה און פינסטערע מאכט"...

און אנדערש קען דאָס ניט זיין: אַט די הערבסט־נאַטור,
פול מיט בחלה און סוד, טראַגט דאָך אין זיך אַ וויכטיגען געדאַנק.
אַ קוק אויף די פּערענדערונגען אין דער מענשליכער געשיכטע:

„אזוי פליהען די טעג און די יאָהרען
דורך די טהאַלען פון יאָמער און פּיין;
אזוי טראַגען זיך דורות נאָך דורות
אין דעם אייביגען גאַרנישט אַרײַן“.

די נאַטור איז אַ גרויסע מיסטעריע, וואו יעדע סצענע איז
פול מיט בעדייטונג. און דער דיכטער איז אַ כהן־גדול, וואָס
ווייזט דעם זין און די כונה פון דער גרויסער מיסטעריע אין אלע
אַהרע טהיילען.

III.

פון דער נאַטור ביז צו די מענשען איז ביי ליעסיוֹען איין
שפּאַן, אפילו קיין שפּאַן אויך ניט. ס'איז דאָך איינס און דאָס
זעלביגע. דאָרט דער מענש א י ן דער נאַטור. דאָ — דער אייִ
גענער מענש, נאָר פ א ר זיך.

מענשען! — דאָס הייסט אָבער אזוינע, וואָס ס'איז כּדאי
וועגען זיי צו ריידען. פּאַראן גאַנצע מיליאָנען, וואָס זיינען ניט
אינטערעסאַנט. איבערהויפּט די גאַנצע מאַטעריעלע סביבה זייערע
איז ניט אזוי וויכטיג. דאָס הייסט, וויכטיג איז זי יא, מען מוז
זאָגן קעמפּפּען פאַר אַ בעסערען מאַטעריעלען לעבען, אָבער דער
דיכטער האָט דאָ ניט אויף וואָס אָבצושטעלען זיך. נו, געהאַרע־

וועט, נו, אַרים, הונגערִיג, עס טהוען וועה די ביינער — ווער
ווייסט דאָס ניט?

זעהט איהר, אַן אנדער זאך איז שוין נשמה. אָבער אויף אַ
נשמה צו אַ נשמה איז ניט גלייך. פאַראַן טוצען־נשמות, גלאַטע,
אַבגעהובעלמע; וועגען זיי איז ניטאָ וואָס צו ריידען. פאַראַן
אַבער דימענטען, זעלטענע שטיינער; מעג זיין אונגעשליפענע,
מעג זיין פערדונקעלמע, אָבער דאָך אַן אַב־טוב!

אַט זיצט זיך אַ איד אַ קרעמער, אַן עני, אַ דלפון, איז אַ וויסט
אידיש געסעל, און ווארט אויף אַ קונה. איז דרויסען איז פינסטער
און נאם. דעם קרעמער איז קאַלט און אומעטיג. אָבער טהוט
אַ קוק, וואָס פאַר אַ חלומות ער חלום'ט! וועגען אַ אידישען קער
ניגרייך, „אַ מלכה פון גאונים, אַ מלכה פון מלכים אלײן“; ווער
גען גרויסע, ריעזיגע מעשים, וועגען אַ געוואלדיגען שמרייט פון
אַ אידישען חיל געגען שונא, אַ שמרייט פון לייבען, פון העלרען,
פון גבורים. אָהא! אַט דער קרעמער איז גאר ניט אזא קבצן, ווי
אייד דאכט זיך!

און אז איז „שמחת בית השואבה“ לאָזען זיך אידען אוועק
טאַנצען — אַט די „כשל ברד'ס“, „גאַט'ס קאַזאַקען“, מיט די צו־
טרייסעלמע פאות, מיט די לאנגע טלית קטו'ס, מיט די פאטשיילעס
אין די הינטערשטע קעשענעס, און זיי שמעלען פאַלקעס

... און מען קנאקט

מיט די פינגער, מיט די צינגער,

און מען האַפקעט אויס צום טאַקט:

„יחביאנו בצל ידו

תחת כנפי השכינה“, —

איז דאָס ניט פשוט טאַנץ: אידען זיינען דאָך שכור ניט

פון וויין!

„יאַהרען טויוזענט בענקען, גארען

הילכען אַב דאָ איז דעם שאַלען;

נשמות רייסען זיך און שפאַרען,

קייטען ברעכען, תפיסות פאַלען.

וויסטע אידישע נשמות,
אנגעזעטיגט דורך מיט צרות,
אנגעלימען אין מלחמות
מיט די אלע יצר הרע'ס,

רייסען זיך ארויס מיט שטורעם,
פריי פון ערד און פון יסורים,
פריי פון חומר און פון מורא
באמבארדירען הייס דעם בורא :

„יחביאנו בצל ידו
”תחת כנפי השכינה“.

דעם דיכטער ציהט צום העלדישען, צו די אמת-גרויסע קעמפ-
פער, וואס האבען אין זייערע מעשים פערוויירקליכט דאס ציעל פון'ם
לעבען, די כונה פון דער שעפפונג. עס איז אלץ איינס, פאר וואס
מען קעמפט, אזוי דאס זאל זיין א גרויסע אידעע. רב עקיבא,
וואס שטארבט פאר זיין „אחד“, איז ניט וועניגער שעהן און ער-
האבען, ווי דער שמיעד, וואס טראגט זיין לעבען אוועק אין דער
רוסישער רעוואלוציע. אין ביידע האט די מענשהייט דערגרייכט
איהרע העכסטע שפיצען.

דאס לעבען מוז ווערען דורכגעלעבט, אויסגעלעבט ביז'ן לעצ-
טען טראפען. ניט דערויף איז דאס געגעבען געווארען, כדי ס'זאל
זיין רוהיג און גליקליך און רייך. דער דיכטער ליעבט „דעם לע-
בען דעם שלעכטען, ווי ביטער עס דריקט איהם זיין לאסט, אזוי
ווי מען ליעבט א געליעבטע אויף דאן, ווען זי פייניגט און האסט“.
דאס ציעל פון'ם לעבען איז, משמעות, אין עפעס העכערעס, ווי
מאטעריעלע גליק. דאס ציעל פון'ם לעבען איז קאמפף.

אין דער אידישער פערנאנגענהייט, אין דער טויזענד-יאָהר-
ריגער אידישער געשיכטע האט דער דיכטער געזעהן אזא מין
קאמפף, אזא מין העלדישקייט. ווידער און ווידער קעהרט ער
זיך אום צום אידישען עבר. מיט ווערטער, שטארקע און אייני-
פאכע, וואס דרינגען טיעף אריין אין דער נשמה, דערצעהלט ער
אונז וועגען זיין צובונד צום פאלק.

„און טראכט איד, מיין פאלק, פון דיין פינסטערען עבר,
דאן פאנגט אזוי מעכטיג דאס הערץ
די פראכט פון דיין דארען-קראנץ צווישען די פעלקער,
דיין טויזענד-יאהריגער שמערץ

און טראכט איד, מיין פאלק, פון דער ליכטיגער צוקונפט,
דאן ווערט אזוי שווער, אזוי באנג —
צו וועסטו פערשווינדען אין גליק? טאָ צו וואָס זשע
די ליידען יאהרטויזענטע לאנג?

אין דער אידישער געשיכטע געפינט ער דעם גרויסען פאטאס,
דעם ריעזיגען אַפטימיזם, וואָס איז אין זיינע אויגען די גרעסטע
מאַראַלישע גבורה. אין ערגעץ איז ער ניט אזוי קראַפּט־פּוֹל, אזוי
איבערצייגענד, אזוי ער אליין, ווי אין די לייערער, וואו ער דער-
צעהלט וועגען מענשען, וואָס געהען צום טויט, „מיט אַ מילד־ענט-
ציקטער, הימליש־העלער מינע, געלייטערט אין דעם טויט־שמערץ,
לויכטענד ווי די שכינה“. קיין לייער ווירקט ניט אזוי אנשמע-
קענד מיט זיין איינפאַכקייט און טיעפען גלויבען, ווי די ליכטיגע
נבואה פון „צום נייעם יאהר“, — אַ מיין מאַדערנער, סאַציאַליסטי-
שער „והיה באתרית הימים“, ווען

„דער מענשליכער זוהן וועט ארויסגעהן בעפרייט
פון ערבייטערטען מאַנגעל און פינסטערען שטרייט,
און דערפיהלען אין וויסער, פערפייניגטער ברוסט
גאַנצע אוצרות מיט לעבען און לייעבע און לוסט...
און דערוואַרעמט, ערמונטערט, ענטציקט און בעהאַרצט
וועט ער צופאַלען הייס צו דער מוטער—דער ערד...“

מ'האַט אַ סך מאל גערעדט און געשריבען די ווערטער,
אַבער אין ערגעץ אַטהעמען זיי ניט מיט אַזאַ פּרישקייט און יו-
גענד און איבערצייגונג, ווי אין דעם לייער, וואָס איז געשריבען
געוואָרען צוריק מיט 19 יאהר.

און די זעלביגע אונענדליכע, צערטליכע, שעחעוודיגע און
ענטציקטע לייעבע קלינגט אין דעם פראַגענט „מיין ריטער“ —

דעם אנהויב פון א פאעמע וועגען א שמיעד, וואס שטעהט אין דער קוזשנע און שמיעדט קינזשאלען פאר די רעוואלוציאנערען און קומט דערנאך אליין אום אין שטרייט. וויפיעל מונטערקייט און יוגענדליכע האפנונג און שטראהלענדער יובעל-געזאנג קלינגט אין אזוינע שורות, וואו איהר הערט, דאכט זיך, דאס קלאפען פון האמערס איבער א קאוואדלע :

„עס האבען די אייזענס געגליהט
געגליהט און געגליהט ;
ער האט די קינזשאלען געשמיעדט,
געשמיעדט און געשמיעדט.

עס האט אין די אייזענס געגליהט די נקמה,
די הייליגע, רויט ;
געקלאפט האט דער האמער צום טאקט דער נשמה :
פערדארבען און טויט !
פערדארבען און טויט די גזלנים !
פערדארבען און טויט די תלנים !

אין דער אידישער ליטעראטור זיינען דא וועניג אזוינע לע-
בענס-פולע ליעדער. מען קען זיי איבערזעהלען אויף די פינגער.

IV.

ליעסין האט אנגעהויבען דרוקען זיך צוריק מיט א יאהר 22
און די גרעסטע צאהל ליעדער — אפשר ניין-צעהנטעל פון זיי —
געהערען צו די ערשטע פינף יאהר פון זיין שאפען. אין די לעצטע
10—8 יאהר האט ער אנגעשריבען אפשר 4—5 ליעדער. ער האט אב-
געגעבען אלע זיינע קרעפטען דער פובליציסטיק. צו דאס האט גע-
דארפט זיין אזוי, פרעגען מיר ניט, יעדענפאלס האט ער כמעט
אלע ליעדער אנגעשריבען בין 1897—1898. דאס פיהלט זיך אין
זייער שפראך.

ער איז גאר קיין שום ספק ניט, אז ער האט א שפראך-גע-
 פיהל און א גוט-ענטוויקעלטען אויער. זיין שפראך איז צייטענ-
 וויין צארט, מילך, ווייד, צייטענוויין שטארק און קרעפטיג. עס
 איז דא די ריכטיגע בעציהונג צווישען ריטם און אינהאלט. עס
 בעגעגענען זיך אפט שורות, וואס גיבען איבער די קלאנגען פון
 דער אויסערוועלט (פערגלייך דאס קלאפען פון'ס האמער אין דער
 לעצטער ציטאטע).

אבער דאך קען מען ניט זאגען, אז די שפראך איז אומע-
 טום גוט. ליעסין קימערט זיך וועניג וועגען ווארט, וועגען אויס-
 דרוק. געפינט ער אויפ'ן שמעל א געלונגענעם ווארט, איז גוט.
 ניט — בענוגענט ער זיך מיט א וועניגער פאסערען. וועגען בע-
 ארבייטען די ליעדער איז גאר קיין רייד ניט.

מיר מיינען דא ניט ראטהען אימיצען, מען זאל שוויצען
 איבער ליעדער. מיר ווייסען: ביי א גוטען פאעט גיסט דאס ליעד
 זיך אויס פון זיך. אבער ווען ע'ן ס'האט זיך שוין אויסגעגאסען,
 דארף מען עס ערשט בעארבייטען, ארומפילען, ארומרייניגען,
 אז ס'זאל האבען א פנים. דאס האבען געטהאן די גרעסטע דיכטער.
 ליעסין טהוט דאס ניט.

און דער עיקר: ער האט ניט דורכגעמאכט מיט דעם יונגען
 דור שרייבער די ענטוויקלונג פון אידיש אין די לעצטע יאָהרען.
 עס איז דאך צוגעקומען אזא וועלט מיט פארמען, אויסדריקע, רייד-
 מען, ריטמען. ליעסין האט אבער די לעצטע צייט אזוי וועניג
 געשריבען... זיין ליעדער-שפראך איז כמעט געבליבען די פון
 צוריק מיט 15 יאָהר. און דאס איז א שאד.

מיר רעכענען, אז ס'איז איצט אויך ניט שפעט. ווען איהר
 ליענט איינגע פון זיינע זאכען אדער זיינע איבערזעצונגען (פון
 וואלט ווהיטמאן, פון נעקראסאוו, פון טיוטשעוו) האט איהר די
 עמפפירונג, אז ער וואלט געקענט זיין א שפראך-קינסטלער.
 ער דארף נאך וועלען...

(1915).

חיים נחמן ביאליק.

I.

ביאליק האט וועניג געשריבען אידישע ליעדער. זיין הויפט-פעלד איז העברעאיש, וואו ער איז געקרוינט אלס דער מעכטיג-סטער דיכטער און גרעסטער שפראך-מייסטער פון די לעצטע עט-ליכע יאהר-הונדערטע. אין דער אידישער ליטעראטור קומט ער זעלטען, און נאר ווי א גאסט, אויף א וויילע. סך הכל א פאר צעהנרליג ליעדער האט ער אנגעשריבען לכתחילה אויף אידיש אדער אליין איבערגעארבייט פון העברעאיש. דאס זיינען אבער ווערק פון אזא ריעזיגער פאעטישער בעדייטונג און זיי האבען אזא שטארק קען רוק געטהאן אונזער אידישע ליריק אויפ'ן וועג פון איהר ענט-וויקלונג, אז וועגען זיי איז נויטיג א בעזונדערע אונטערזוכונג.

א פארשטעלונג וועגען דעם ג א נ צ ע ן ביאליק'ען קענען די געצעהלטע אידישע ליעדער ניט געבען. אונטערזוכען א ל ע ביאליק'ס ווערק, כדי צו בעקומען א גענויע כאראקטעריסטיק פון זיין גאנצער שעפפערישער פערזענליכקייט, קען ניט זיין די אויפ-גאבע פון דער איצטיגער אבהאנדלונג. איינס מוז מען אבער גע-דענקען: דאס איז דעם דיכטער'ס פעהיגקייט צו בייטען אלע מאָל זיינע שטימונגען און אַבצוגעבען זיך יעדער שטימונג אין גאנצען, ביז'ן סוף, ביז'ן גרונד, אזוי אז פון אלע איבעריגע שטי-מונגען זאל קיין אַבקלאַנג ניט בלייבען.

קוקט איהר אויף ביאליק'ען אין אלגעמיין, קענט איהר זיך ניט בעפרייען פון'ם געדאנק, אז איהר האט צו טהאן מיט אן א ו י ב ע ר - מ ע נ ש. ניט קיין „בלאָנדע בעסטיע“, אויך ניט קיין אינטעלעקטועלער ריעז, נאר א מענש, וואָס איז רייכער אין

געפיהלען איידער יעדער אנדערער. אן א ו י ב ע ר - מ ע נ ש פ ו ו ג ע פ י ה ל ע ו, אן אונגעוועהנליך צארטער און אונגע- וועהנליך שטארקער געפיהלס-אפאראט. דארט וואו מיר, פשוט'ע מענשען, זיינען צופריעדען, איז ביאליק גליקליך; דארט וואו מיר זיינען גליקליך — איז ער אין עקסטאז פון פרייד; דארט וואו מיר זיינען בעטריעבט — איז ער אין א תהום פון פערצווייפלונג, און דאס וואס ביי אונז ערוועקט עקעל — רופט ביי איהם ארויס א שרעקליכע שטורעמדיגע קללה צו אלעם, וואס ס'איז איהם לייעב און טהייער.

עס דארף ניט זיין גרינג צו לעבען, ווען מען רעאגירט א ז ו י אויף די ערשיינונגען פון דער וועלט. דער דיכטער דארף פיהלען וועט איהר איהם הערען זינגענדיג אזא פערצווייפלע לייער, אן זיין דיכטער-מתנה ווי א שווערען יאד. פון דער אנדערער זייט דארף דאס געבען אזא גליק, וואס נאר אויסדערוועהלטע זיינען דערמיט געבענשט.

ביאליק בלייבט ניט שטעהן לאנג אויף איין שטימונג. אט כאפט ער זיך אויף אן אינדערפריה און איז ענטציקט פון ליכט, פער'שכור'ט פון זונען-שיין, איבערפילט, פערפלייצט פון לעבענס-פרייד. ער איז ווי א קינד. ער איז ווי א פויגעל אין דער לופט. ער האט אפילו פערגעסען, אז ס'איז דא ערגעץ טרויער, אומעט, וועהטאג. ער געהט ניט צום ליכט, כדי צו ב ע פ ר י י ע ז ז י ד פון'ם חושך, ווי דאס טהוען אנדערע. ניין, ער איז אליין אינ-גאנצען ליכט, אינגאנצען שטראהלען-מוזיק. אין א ווילע ארום ס'וועט אייד אנטאפען ביים הארצען:

אבי — גלות מרה, אמי — דלות שחורה, —
לא! לא מקלי אפחד, לא התרמיל נורא!
כי מהם אכזרים, מרים שבעתים
חיים בלי תוחלת ובלי אור עינים.*

* מוין פאָטער — דער בומערער גלות, מוין מוטער — דער פּינסטערער דלות; — ניין! ניט פאר'ן וואנדערשטעקען האָב איך מורא, ניט די טאַרבע איז שרעקליך! שרעקליכער פון זיי, ביטערער זיעבען מאל איז לעבען אָהן האָפנונג, אָהן ליכט.

אט זינגט ער אייך ליעדער פון ווינטער. פול מיט קראפט.
 פול מיט שטורעמדיגער גבורה איז דער זינגער. גאָט האָט אַ גאַנצע
 נאַכט געשמיעדט דעם הימעל מיט זיינע גרויסע האַמערס; קומט
 אינדערפריה — איז ער בלאַנק, פעסט קלינגענדיג. און דער
 פראַסט!

אוי, צושפיעל זיך, פראַסט, מיט וואוט.
 סמאליע, שטעף און ברען אין גלוח!
 גים דיין שטאַהל אין האַרץ ביי מיר,
 אויף מיין וואַנס דעם הויך פערפריהר!

און בעשמיעד מיין ברוסט מיט אייזען.
 טאַמער וועט זי זיך צורייסען
 פון פיעל גבורה און פיעל וואוטה.
 הוליע, פראַסט, און ברען אין גלוח! *

שפעטער אַביסעל דערמאָנט ער זיך וועגען דעם זיידען'ס
 שטוב, שטעלט ער זיך פאַר דעם דלות, די וויסטקייט, דעם חשך,
 דעם אייביגען עלענר. איז ער אינגאנצען אין דער איינזאמער
 שטוב; איז ער אַ חבר צו די צובראַכענע מעבעל, צו די איינגע-
 בויגענע ווענר, צום מיסט. שרייט ער פלוצלונג אויס:

לאַ שניתם מקדמתכם,
 ישן נושן, איז חרשה;
 קחני, אחי, אל חברתכם!
 יחדו נרקב ער נבאשה! **

ס'וועט ניט לאַנג דויערען, וועט ער ארומלויפן מיט אַ יונג
 מיידעל אין גאַרטען, אין דעם פלאַנטער פון צווייגען, וועט בייסען
 מיט איהר פון איין עפעל און ווערען פער'שבור'ט פון איהר ריח.
 און איהר וועט ליענען און וועט גלויבען, אַז קיין שום וואַלקענדעל

* פון העברעאישען איבערזעצט דורך שניאור און שוואַרץ.
 ** איהר'ס זיך ניט געענדערט פון אמאָליגע יאָהרען, אלעס אַלט,
 ניטאָ קיין נייעס; נעחמט מיך, ברידער, פאַר אַ חבר! וועלען מיר צו-
 זאמען פוילען, ביז מיר'ן ווערען פערדאַרבען.

האט קיינמאל ניש בעטריכט דעם שמערען פון אַט דעם לוסטיגען זון פון די גריכישע געמער.

און אזוי איז ער אויך מיט דער בעציהונג צום אידישען פּאָלק. אַלס אַ איד און אלס מאָדערנער אינטעליגענט, איז ער אויפ'ן ענגסטען אופן פערבונדען מיט'ן גורל פון זיין פּאָלק. ער פיהלט מיט איהם, ער ליידיט מיט איהם. אָבער ער פיהלט ש ט א ר ק ע ר יו אנדערע, ליידיט מ ע ה ר ווי אנדערע. קומט אַ צייט: איהם דאכט זיך, דאָס פּאָלק האָט געדארפט ש ט א ר ק ע ר קעמפּען, מ ע כ ט י ג ע ר ארויסווייזען זיין ווילען, ווערט ער פול מיט יאוש. רופט ער אויס אין זיין ביטערען צער:

אכן חציר העם, יבש היה כעץ,
אכן חלל העם, חלל כבוד אין קץ,
הוא לא ייקץ אם לא יעירנו השומט,
הוא לא יקום אם לא יקימנו חשוד...

עלה נובל מעץ, אזוב עולה בגל,
גפן בוקק, ציץ מק—היחינו הטל?
גם בתקוע השופר ובהנשא הנם—
היתעורר המת? היזרעזע המת? *

נאָך איז דעם זעלביגען טאָג אפשר, וועט ער אייך זינגען אַ ליעד פול מיט מוט און גלויבען און האַפנונג. און ער וועט רופען צו זיינע ברודער:

„תלן שמש על ראשכם, תלן שמש“

(„הענגט די זון איבער אייערע קעפ, הענגט די זון!“)

* ווירקליך, גראַז איז דאָס פּאָלק, טרוקען איז דאָס ווי האַלין; ווירקליך, טויש איז דאָס פּאָלק, אַ מת אַ שווערער אַהן אָן עק... ער וועט ניש ערוואַכען, אויב ס'וועט איהם ניש וועקען די רוט, ער וועט ניש אויפשטעהן, אויב ס'וועט איהם ניש אויפשטעלען די רויב... אַ פּערוועלקטער בלאַט פון אַ בוים, אַ גרעזעל אויף אַ בערגעל מיסט, אַן אויסגעלעדיגטער וויינשמאַק, אַ צעדריקטע שפּראַצונג — צו וועט די טוי איהם לעבעדיג מאַכען? ווען מ'וועט אפילו בלאַזען טרומויט און ס'וועט אויפגעהויבען ווערען די פּאָהן — צו וועט ערוואַכען דער מת? צו וועט אַ צימער טהאַן דער מת?

נאך שפעטער וועט ער בעטען ביי די הימלען, זיי זאלען מתפלל זיין פאר איהם ביי גאט (אויב ס'איז דא א גאט אויפ'ן הימעל), וואָרים ער אליין — זיין הארץ איז שוין טויט, און ניטאָ שוין קיין תפלה אויף די ליפען, און אראַבגעלאָזט האַבען זיך די הענד און ניטאָ מעהר קיין האַפנונג — און ביז וואנען נאָך, ביז וואנען וועט דויערען די לייך פון דער אומה! („על השחיטה“). אזוי איז דער דאָזיגער איינציגארטיגער אידישער דיכטער — דער טיעפסטער און פערשיידענארטיגסטער געפיהלס־מענש צוויי־שען אלע איבעריגע אידישע ליריקער. און די דאָזיגע פערשייד־דענארטיגקייט, — הגם איז א קלענערער מאַס, — צייכענט אויס אויך זיינע אידישע ליעדער.

II.

דאס גרעסטע און בעדייטענדסטע צווישען זיי איז אַהן א צווייפּעל „אין שחיטה־שטאָרט“ (איבערגעארבייט דורך ביאליק פון'ם העברעאישען אַריגינאַל „בעיר ההריגה“). די מענשהייט האָט איבערהויפט בעשאַפען וועניג ווערק פון דעם סאַרט ווי די „שחיטה־שטאָרט“. די אידישע ליטעראַטור האָט ניט נאָך איינעם, וואָס זאָל קענען זאָגען אַזא וואָרט.

וואָס איז אזוינס „אין שחיטה־שטאָרט“? עס איז אַ בעד־שרייבונג פון קישינעוו נאָך דעם פּאָגראַם פון 1908. עס איז אַ בעשרייבונג פון די געפיהלען, וואָס די פּאָגראַם־בילדער רופען ארויס ביי אַ אידען. איהר קענט, דאכט זיך, די בילדער; איהר האָט אפשר אליין זיי געזעהן. איהר האָט איבערגעלעבט צוזאמען מיט אייער פאַלק דעם צער און צאַרן פון יענע און אנדערע שרעקליכע טעג. אַבער אלע מאַל, ווען איהר עפענט אויף די בלעטער פון „אין שחיטה־שטאָרט“, — ווערט אייער זעעל ארומגעכאַפט אויף דאָס ניי ווי מיט אַ פייערדיגען רייה, און עס עפענט זיך פאר אַיך אַ גיהנם.

עס וואָלט כמעט אונמעגליך געווען צו ליענען דאָס ווערק — אזוי נאקעט איז דאָרט די העסליכקייט פון דער הריגה, אזוי דייטליך

איז דארט אנגערופען געוואָרען ביים נאַמען יעדע ווילדע, אונ-
מענשליכע טהאַט. איהר פיהלט, אַקוראַט ווי עפעס אַ שטאַרקע
האַנד וואָלט אייך אַנגענומען ביים קאַרק און וואָלט אַריינגעשטעקט
אייער פנים אין יעדען ווינקעלע, וואו איהר ווילט ניט קוקען.
אייער נשמה רייסט זיך און קאַרטשעט זיך אין עקעל. איהר מוזט
אַבער קוקען. די אומדערבארעמדיגע האַנד האַלט אייך ביים קאַרק
און צווינגט אייך צו זעהן איין טייוועלש בילד נאָך דעם צווייטען.
עס וואָלט אונמעגליך געווען צו לייענען „אין שחיטה-שטאַדט“,
ווען ניט דאָס שטאַרקע, איבער-מענשליכע געפיהל פון צאַרן, וואס
האַט אַרומגעכאַפט דעם דיכטער און וואָס גיט זיך איבער צום
לעזער אויף אַ געהיימניספולען אופן. דאָס דאַזיגע געפיהל איז
שטאַרקער פון אייער עקעל, שטאַרקער פון אייער ווידערווילען,
שטאַרקער אפילו פון אייער שמערץ.

„פון שטאַהל און אייזען, קאַלט און האַרט און שטום,
שמיד אויס אַ האַרץ פאַר זיך, דו מענש, — און קום,

אזוי זאָגט צו אייך דער דיכטער, און ער געהמט אייך אַז ביי
דער האַנד און ער פיהרט אייך אַרויס א ו י ף י ע נ ע ר ז י י ט
פון יעדער עסטעטיק, אויף יענער זייט אפילו פון וועהטאַג, פון
רחמנות. עס בלייבט דער גרויסער צאַרען, די אונגעוועהנליכע
עמפערונג, וועלכע איז אזוי גרויס, אַז זי פּעראַכט שוין ניט דעם
הענקער, נאָר דעם מאַרטירער, צוזאַמען מיט דעם גאָט זיינעם,
צוזאַמען מיט אַלעס, וואָס ס'איז איהם הייליג.
די פּאַעמע פון צאַרן דערגרייכט איהר העכסטע שטופע, ווען
גאָט אַלײן, דער אידישער גאָט, ערקלעהרט זיך פאַר באַנקראַט.

אַ יורד בין איה, גלייך מיט אייך פּעראַרימט...
און וועה, און ווינד און וועה אין אַלע וועלטען!

ער קען שוין ניט העלפּען, דער אַלטער גאָט, ער קען ניט מאַ-
כען גאַרניט מיט טויטע ביינער. ער קען נאָר טרויערען.
אין וואַלקען איינגעהילט איהר קאַפּ — וועט אייביג
מיין אַלטע שכינה וויינען שטיל פאַר בושה,
און נאַכט אויף נאַכט וועל איך אַראַב פון הימעל,
בעווייזען זיך אויף אייער קבר.

אבער דאס פערענטפערט דאך ניט די מענשען. זייער גאט איז שוואך, ווייל זיי אליין זיינען לעבעדיגע מתיים. זייער גאט וואלט געווען אן „אלהי צבאות“, ווען אין זיי וואלט א קראפט געשטורעמט און איבערגעקעהרט וועלמען.

א פויסט וואו איז? וואו איז א גרויסער דונער, וואס זאל זיך אברעכענען פאר אלע דורות, און איינלעגען די וועלט, צורייסען הימלען, מיין שטוהל, מיין כסא-כבוד, איבערקעהרען!...

זינט די טעג פון די נביאים, זינט יחזקאל האט גערעדט ווערטער פון צארן און עמפערונג, זינט ירמיה איז געשטאנען אויף די חורבות פון ירושלים און געזונגען דאס ליעד פון אונ-טערנאנג, זיינען ניט געזאגט געווארען אזוינע ווערטער, ווי די, מיט וועלכע עס ענדיגט זיך „אין שחיטה-שטאדט“. דער האס, די פייו, דער עקעל, די פערצווייפלונג און — ערגעץ טיעף בעהאל-טען — דער אויבער-מענשליכער רחמנות דעהויבען זיך צו אזא אקארד, וועלכער מאכט ציטערען די ערד און וועט קלינגען פון דור צו דורות:

און איצט נענוג, אנטלויף, דו מענש, אנטלויף אויף אייביג!
איז וויסמען מדבר לויף — און ווער משוגע!
צוריים אויף טויזענד שטיקער דיין נשמה
און ווארף ארויס דיין הארץ פאר ווילדע הינט;
און זאל דיין טרעהר אראבפאלען אויף הייסע שטיינער,
און דיין געשריי זאל איינשלינגען דער שטורעם...

„אין שחיטה-שטאדט“ איז דאס העכסטע און אייביגסטע, מיט וואס ס'האט אונז בעשענקט די צייט פון בלוטיגען קאמפף און ליידען אין רוסלאנד... „אין שחיטה-שטאדט“ איז א קינד פון דער רעוואלוציאָן, אַבוואַהל ביאליק איז קיינמאל קיין רעוואַל-לוציאָנער ניט געווען.

שוואכער ווי „אין שחיטה-שטאדט“, אבער אויך א קאלאָר-סאלער דענקמאל פון לירישען שאפען, איז „דאס לעצטע וואָרט“.

דאס איז א טהעמע, וואס האט שמענדיג צוגעצויגען דעם אינ-
טערעס פון דיכטער: דער נביא איז געשיקט געווארען פון גאט,
ער וויל געהן היילען וואונדערן, בלומען אין איינעם מיט די ליי-
דענדע; ער האט א הארץ פול ליבע, ער טראגט א בשורה פון
נחמה; ער וויל טרייסטען, בעמען, וויינען, וועקען. ער קומט
צום פאלק — און וואס געפינט ער?

און אבגעשטויסען איז גאט'ס האנד,
מיד האט בעגעגענט שפאט און שאנד,
איהר האט פאר מיר די טהיר פערמאכט —
און גאטעס ווארט איז אויסגעלאכט.

און דאס ליעד פון'ס נביא פערוואנדעלט זיך אין א גליהענדען
האט, און דאס ווארט פון טרייסט איז א ביטערע, פערניכטענדע
קללה.

די טעמע איז ניט ניי, אבער ביי אונז האט ביאליק דער ער-
שמער זי אריינגעטראגען אין דער ליריק, און דער ערשמער האט
ער געפונען פאר איהר א פאסענדע פארם. עס איז דאך מער-
קווירדיג, וואס מיר, אידען, אזוי אנגעזאפט מיט די נביאים, ער-
צויגען פון קינדווייז אויף ישעיה און ירמיה און יחזקאל און עמוס,
האבען אזוי וועניג געפרופט שרייבען אין זייער טאן און זייער
גייסט. זאל דאס זיין דערפאר, וואס מיר זיינען געווען צו נאך-
הענט און צו שטארק געפיהלט די שעהנקייט און די גרויס-
קייט פון די אלטע?

איז אזוינע ווערק, ווי „אין שחיטה-שטאדט“ און „דאס לעצ-
טע ווארט“ שמעהט ביאליק אינגאנצען אבגעזונדערט פון די אר-
בעריגע אידישע דיכטער. ער רעדט גאר מיט אן אנדער שפראך,
ווי זיי. האט אנדערע זעהונגען, פיהלט אנדערע געפיהלען. אין די
איבעריגע ליעדער איז ער שוין געהענטער צו דעם, וואס מיר פער-
שמעהען געווענהליך אונטער'ן ווארט „דיכטער“. ער ווערט גע-
ריהרט פון די זעלביגע עמפפינדונגען, אינטערעסירט זיך מיט
די זעלביגע זאכען פון דער אויסער-וועלט. אבער אויך דא פיהלט
איהר, ווי פערשיידען ער איז פון זיי אלע.

פאראן ביי איהם א „פרעהליכס“, א טאנץ פון פערצוויי-
פעלטע, א טאנץ צו פערנעסען די אייביגע צרות. עפעס ווי א
מין ווירבעל-זוינד נעהמט ארום דעם עולם. עפעס פערוואנדעלט
זיך זייער וועהטאג אין א ווילדע וואסראואליע.

וואו א טראפען גאל פערבארגען,
וואו א וועה און וואו א וואונד—
אויסגעטאנצט מוז דאס היינט ווערען
ביז צום סוף און ביז צום גרונד !

שנעלער, ראשער דרעהט זיך דאס רעדעל. האסטיגער, אומ-
רוהיגער די בעוועגונגען. און עפעס ווי א ביטערער חוזק קלינגט
שוין צווישען די טענצער, א חוזק איבער זיך, איבער דער וועלט,
איבער דעם אייגענעם טאנץ. און ווידער קעהרט זיך אום די אלטע
פערצווייפלונג. אבער ניין ! מען טאר זי ניט דערלאזען. מען
דארף זיין שטארק.

נישט איין טראפען צום ערקוויקען,
אויסגעטריקענט ווי א קוואל —
וואס זשע שמאכט איהר ? נעהמט דעם בעכער,
גיסט איהם אן מיט גרינער גאל.

אויסגעזופט—און נישט פערקרימט זיך,
נישט קיין ציטער אין די הענט !
זאל א קרענק דער שונא וויסען,
וואס אין הארצען בראט און ברענט.

און עס איז א בעזונדערע פרייד אריבערצוגעהן פון אזא ליעד
צו „אונטער די גרינינקע בוימעלעך“, מיט'ן ליעבען, הארציגען אויס-
גשריי : „אוי, מיר זאל זיין, אידישע קינדערלעך, פאר אייערע
כשר'ע אויגעלעך.“ איהר רוהט זיך אב. איהר דערפיהלט, אז
דער דיכטער איז אזא מענש ווי איהר. ער קען זיין גליקליך פון
די זעלביגע איינפאכע זאכען, וואס איהר. און ערשט ווען איהר
פערגלייכט אט די יונגע, מונטערע ליעדער מיט דעם גיהנם, וואס
איהר זייט דורכגעגאנגען „אין דער שחיטה-שטארט“ אדער אין

„לעצטען ווארט“, האט איהר א פארשטעלונג וועגען דעם שוואונג פון דעם דיכטער'ס נשמה.

איהר קעהרט איבער א בלעטעל און געפינט „מין גארטען“— און איהר זעהט פאר זיך א מענש, וואס טראכט שוין קיין זאך ניט, פיהלט קיין זאך ניט, וויל פון גאר ניט וויסען, א חוץ די פרוכט פון זיין גארטען: וויינשעל, בארען, עפעל, פלוימען. היינט פער- שקעס!

איינמאל פערשקעס!

פוכלע, העריג, פריש און איידעל,
פונקט ווי קיילעכדיגע בעקלעך
פון א פופעהרדיעהריג מיידעל...

ער האט ליעב צו ליגען אין גארטען, אונטער'ן בריימען בא- רענבוים, הערען דאס געזאנג פון די פויגלען, זיך אבגעבען דער רייזע פון זיך פון ליבט און ווארימקייט און גע- דאנקענלאזיגקייט.

טהוט זיך נאך דער בוים א טרייסעל —
באלד צולויפט זיך אויף דעם שאַטען,
גיך ווי מיילעך, פלעקען גאלד —
און איד ווער מיט זיי בעשאַטען...

און זיי פלאַנטען זיך אין באַרד,
און זיי קריכען אין די אויגען,
קיצלען, ראנגלען זיך — פרעגט וואָס?
נישט געשטויגען, נישט געפלויען.

אט די פעהיגקייט צו פערוואנדלען זיך יעדעס מאל אין אן אנדער מענשען און צו אויסלעבען אינגאנצען, ביז'ן לעצטען טראפען, יעדע עמפפירונג — צייכענט אויס ביאליק'ען צווישען אלע אידישע דיכטער.

III.

ביאליק'ס אידישע ליעדער זיינען אי שוואכער, אי שטארקער פון זיינע העברעאישע. שוואכער זיינען זיי צוליעב דעם, וואָס אין אידיש פעהלט ביאליק'ען דער בעזונדערער גלאַנץ, די אויסגעאיידעלטקייט, די בע'ח'טקייט פון דער שפראך, וואָס ער האָט אין זיין העברעאיש. די העברעאישע שפראך איז אפשר איבערהויפט מעהר צוגעפאסט פאר פּאַעזיע, איידער אידיש. זי פערמאָגט אַ פּאַעטישע קולטור פון טויזענדער יאָהרען. דעריבער אז עס קומט אַ גרויסער דיכטער און ריהרט זיך צו צו איהר מיט זיין מייסטער-האַנד, קען זי זינגען פיעל שעהנער, איידער איהר אינגערע שוועסטער. ווידער האָט ביאליק איבערהויפט זיך פער-נומען מיט העברעאישער דיכטונג מעהר ווי מיט אידישער. אויף אידיש וועט איהר ביי איהם ניט בעגעגענען אזוינע שמעקעדיגע פּאַעטישע שורות, ווי אַ שטייגער זיין „פעמי אביב“:

עוד לאַ פרצו הנגינות, אין עוד צלצלי תרועה,
מאליה תתפשט שירה זכה וצנועה,
אורות רבים כמו בוקעים ועולים...

פֿון דער אנדערער זייט אָבער איז אין העברעאיש גרעסער די געפאהר פון מליצה, פון נוצען ווערטער ניט צוליעב זייער אינהאַלט, נאָר צוליעב זייער שעהנעם קלאַנג. זעהען מיר טאקע, אז אפילו ביאליק, מיט זיין גרויסען חוש צו דער שפראך, האָט זיך אויך ניט פעהיט פאר מליצה, פאר בראַקען „פסוקים וחצאי פסוקים“, פאר „כפל הדבר במלים שונות“, ווי דאָס איז נאָר מעגליך אין העברעאיש (פערנגלייך: „הוי, גמולי מחשך עתיקי מאמש“ אין דעם ליעד „עם שמש“, אָדער די אויבענגעבראכטע נידערהאַלונג פון איין בעגריף אויף פיער פערשיעדענע אופנים: „עלה נובל מעץ, אזוב עולה בגל, גפן בוקק, ציץ מק“ אין דעם פראכטפאלען ליעד „אכן הציר העם“).

אין אידיש בעגעגענט זיך דאָס ביי ביאליק'ען זעלטענער, איר בערהויפט זיינען זיינע אידישע ליעדער לויט זייער גאנצען טאָן

נאטיירליכער, ווי זיינע העברעאישע. דערין איז זייער שטארקייט. ווי שעהן עס זאל ניט זיין די העברעאישע פאעזיע, פיהלט איהר דאך, אז ס'איז געקוינטעלט, ניט נאטירליך, ווייל דאס פאלק רעדט דאך ניט אויף דער שפראך. דאס אארט וועניג, ווען איהר האט פאר זיך לייערע אויף די מאטיווען פון נביאות, ווייל העברעאיש איז דאך די אורשפרינגליכע שפראך פון די נביאים. דאס שטערט אבער דעם איינדרוק, ווען ביאליק וויל, א שטייגער, שרייבען פאלקס-לייערע אויף העברעאיש. קומט ביי איד אויס, אז דענקען דענקט ער טאקע אויף אירש, נאר ער איבערזעצט דאס אויף העברעאיש. דענקט איהר זיך: צוליב וואס?

איז איריש זיינען אזוינע אוננאטירליכקייטען ניט מעגליך. אמת, דא טרעפט שוין אמאל דער היפף: איהר מערקט אז איר בערזעצונג פון העברעאיש. אזוי איז צ. ב. די סטראפע צום שלום פון „לעצטען ווארט“:

איצט געה ארויס

צום טעפער'ס הויז און קויה א טאפ

און טהו א ווארף...

פאר דעם, וואס קען ירמיהו קאפיטעל י"ט, איז דאס א שטארק קע בילד, פאר דעם וואס קען ניט — איז דאס בילד און די האנדלונג אונפערשטענדליך.

אבער אזוינע פעהלערען בעגעגענען זיך ביי ביאליק'ען זעלי טען. זיין אירישע שפראך איז קלאר, שטארק, נאטירליך, און דערביי פאלקסטייף דורך און דורך.

דאס איז איינע פון די מערקווירדיגסטע ערשיינונגען אין ביאליק'ס שאפען. דאכט זיך, ער האט געטהאן מיט דער אירישער שפראך אזוינס, וואס קיין אנדער דיכטער האט נישט גע-טהאן. ער האט זי איינגעשמיערט אין שטאהל און אייזען; ער האט זי געלאזט קלינגען מיט א מעכטיגער קראפט, מיט א ליי-דענשאפטליכען פאטאס; ער האט אין איהר געפונען אזוינע וויר-דיגע, ערהאכענע אויסדריקען, וואס מ'האט זיך נאר ניט געגלויבט, אז איריש זאל דאס בעזיצען. ער האט געלאזט הערען אין איריש

א שטימע פון נביאים. און אין דער זעלביגער צייט פערלירט
ניט זיין שפראך איהר נאהענטקייט צום פאלק, איהר פ א ל ק ט
ט א ז.

אין מיטען דער העכסטער פערצווייפלונג, אין דער טראגיש-
סטער סצענע פון דער „שחיטה-שטאָרט“, שרייט גאט אויס „און
וועה; און ווינד און וועה אין אלע וועלטען“ — און טאקע ווייל
די ווערטער זיינען ארויסגענומען פון'ם פאלק'ס מויל, און ווייל
זיי זיינען אזוי איינפאך און אזוי נאטירליך, ערשימערען זיי מיט
א בעזונדערער קראפט. און דאס אייגענע מיט די צוויי פשוט'ע
שורות אין „לעצטען וואָרט“:

„און איהר וועט חלש'ען דעם טויט

און בענקען וועט איהר נאכ'ן לעבען“.

וועלכע מאַכען א טיעפערען איינדרוק, איידער אלע איבעריגע
קללות (איבערהויפט אין „דאס לעצטע וואָרט“ צו לאנג, צופיעל מאַל
ווערט דער אייגענער געדאנק איבערגע'חזר'ט אויף פערשיעדע-
נערליי אופנים; ווען דאס ווערק וואַלט געווען קירצער, וואַלט עס
געווען פאלקאמענער).

ביאליק בעזיצט די פעהיגקייט צו ריידען פאלקסטימליך —
אַהן א שפור פון ברחנות; צו ריידען ערנסט — און דערביי אויף
א ריינעם פאלקס-אידיש, מיט דער נאנצער לעבעדיגקייט און זאפ-
טיגקייט פון דער שפראך.

אַט אין א סטראַפּע פון זיינעם א ליעד: „גלוסט זיך מיר
וויינען“ — זאגט ער דאָרט צו די אידען:

דורכשלאָגען זאלען זיך אייערע טרעהרען,

גרינגער זאל ווערען און פרייער זאל ווערען —

אפשר, ווער ווייסט, וועט נאָך גאָט אַמאַל געבען!

איבערגעהן וועלען די פינסטערע צייטען,

אויך אונז וועט אפשר געראטען, ווי לייטען,

בעסערס און שעהנערס דערלעבען.

ביאליק האָט זיך ניט געשמעלט קיין ציעל: בעארבייטען.
קולטיווירען אידיש. ער האָט איבערהויפט ניט גערן געשריבען
אויף אידיש. די שפראך אין ביי איהם געווען ניט מעהר ווי א

מיטעל צו זאגען, וואס ער האט געוואלט זאגען. אבער וויל די שפראך האט זיך געמוזט צופאסען אונטער זיינע הענד צו זיין גייסט און זיין שוואונג, דעריבער האט ער ניט ווילענדיג זי אויפגעהויבען אויף א העכערער מדרגה, איהר געהאלפען אויפ'ן וועג פון איהר ענטוויקלונג. ווארים ווי זאגט בעל-מחשבות: „ביי דעם פאעט איז די שפראך, ווי לייחם ביי דעם סקולפּטאָר: דיהרט ער זיך נאָר צו איהר צו, מוז זי שוין ווערען עפעס אַנֶר דערש, מוז זי שוין בעקומען א פאַרם. ביאליק האט אויך דער אידישער שפראך געגעבען ז י י ז פאַרם, האט אויך אין איהר אריינגעלעגט א שטיק פון זיין גבורה“...

(1915).

י ה ו א ש

I.

דארף א דיכטער פיהלען?

עס קען זיך אויסדראכטען, אז די פראגע איז איבעריג. א דיכטער — דאס איז דאך, לויט דער אלגעמיינער פארשטעלונג, א מענש פון געפיהלען. א דיכטער, רעכענט מען, האט אז ערע-לערע, צארטערע, עמפפינדליכערע נשמה, איידער א דורכשניטס-מענש. דערצו איז ער בענאכט מיט דער פעהיגקייט אויסצודרוקען די בעוועגונגען פון זיין נשמה אין הארמאנישע ווערטער, וואס זאלען געפינען אן אַבִקלאַנג ביי אנדערע מענשען. הכלל — א דיכטער: דאס איז א פערקערפערטעם געפיהל, א פערסאָניפֿי-צירטע עמפפינדונג.

צו איז דאס טאקע אזוי?

געוויס איז דאס ריכטיג בנוגע צו ל י ר י ש ע דיכטער. א ליריקער הויבט דאך געוועהנליך אן זיין ליעד מיט „איד“ און „מיון“ און „מיר“. ווען א ליריקער בעשרייבט אפילו אן אביעקטיווע ערשוינונג, זעהט ער זי אויך נאך דורך דער פריזמע פון זיין גע-פיהל. ווען ער דערצעהלט אן אויסוועניגסטע געשעהעניש, איז איהם ניט אזוי וויכטיג דער פאקט אליון, ווי דער געפיהלס-נאכ-קלאַנג, וואס ער רופט ארויס. „נשמות דאָזלין ערטילאַין“ — הוילע, ציטערדיגע, קלאַנגען-רייכע און קלאַנגען דורשטיגע מענשען-זעע-לען וואַלט מען געדארפט אַנרופען די לירישע דיכטער.

אבער אויך דאך דארף מען געדענקען, אז ס'איז דא אן אונ-טערשיעד צווישען דעם ג ע ד י כ ט ע ט ע ז געפיהל און דעם

געפייהלעטען געפיהל. ווען א דיכטער דערצהלעט, ווי ער שמעהט ביים בעט פון זיין שטארבענדען קינד, איז דא ניטא דאס אורשפרינגליכע געפיהל ווי עס איז (ווארים דער דיכטער וועט זיך דאך ניט אוועקזעצן דערצהלען זיינע געפיהלען פונקט איז דעם מאמענט, ווען זיין קינד ליגט ווירקליך אויפ'ן טויטען בעט), נאר מיר האבען דא א פארגעשטעלטעם (אימאר גינרטעס) געפיהל, העכסטענס די עראינגען פון א געפיהל. ווען לערמאנטאו דערצהלעט אין „מצירי“ די עמפפינד דונגען פון א פרייהייטס־דורשטיגען מאנאך, וועלכער האט זיך ארויסגעריסען פון זיין קאמער אויף דער פרייער ווילדער וועלט, — איז דאך קלאר, אז ער, לערמאנטאו, שטעלט זיך נאר פאר די געפיהלען און שטימונגען פון אזא מענשען, און ווען אברהם רייזען — אום צו געהען א געהענטערען ביישפיעל — שרייבט דאס ליעד פון דעם ישיבה־בחור: „מאי קא משמע לן דער רעגען“, פערשמעהען מיר, אז ער פאנטאזירט זיך נאר דעם ישיבה־בחור מיט זיין צוואוועהטאגטער הארץ, אז ער פרוואוט זיך נאר אריינלעבען אין יענעם געפיהלען.

מען קען זאגן געהן נאך ווייטער און זאגען, אז אין דעם גרעסטען טהייל לירישע ליעדער האבען מיר נאכגעפייהלעט געפיהלען, נאכעמפונדענע זעלען־בעוועגונגען. א געפיהל, איז דעם מאמענט, ווען עס בעהערשט א מענשען מיט פון לער קראפט, איז דאך שטום. ווען דער דיכטער געהט זיך שוין צו דער טעכניק פון ווערטער און ריימען און ריטמען און סטראפען, האט ער שוין נאר א פארגעשטעלטען אדער אן עראינגען פון דעם געפיהל. אפילו ביאליק, ווען ער האט געשריבען זיין „בעיר ההרגה“ („אין דער שחיטה־שטאדט“), האט ער יאזיין ניט געהאט דעם אורשפרינגליכען אַער און צאָרן, וואָס ס'האָבען אין איהם דערוועקט קישענעווער גאסען. ס'איז געווען מעהר נאכעמפונדען.

אָבער די דאָזיגע אונטערשיידונג צווישען געדיכטעמען און געפיהלעמען געפיהל איז פאר אונז דאך ניט פון גרויסער בעדייטונג. צוליעב איינפאכקייט קענען מיר אָננעהמען, אז דער ליריקער שער דיכטער פערקערפערט אין ווערטער זיינע אייגענע

געפיהלען. אין אמת'ען האט דאך לערמאנטאוו געמוזט האבען א גרויסע קרוב'ה'שאפט מיט דעם אנטלאפענעם מאנאך, און רייזען מיט דעם פערטראכטען ישיבה-בחור, כדי זיי זאלען קענען אנשרייבען אזוינע ליעדער. אין אמת'ען האט ביי ביאליק'ען איבערהויפט געמוזט ברויזען און זידען א קוואל פון צארן און וועה, כדי ער זאל קענען אנשרייבען „בעיר ההרגה“. אויב אזוי קענען מיר דורכלאזען די ווייטערדיגע פאנאנדערטהיילונגען און זאגען איינפאך, אז א ליריקער אביעקטיוויזם זיין אייגענע נשמה.

אבער צו דארף יעדער דיכטער זיין א ליריקער?

אויב מיר וועלען דערויף ענטפערען „יא“, דאן מענען מיר פערמאכען יהואש'ס ביכער, דאן האבען מיר מיט איהם ניט וואס צו טהאן. מיר וועלען איהם פשוט ניט קענען אריינרעכענען אין צעמל פון די דיכטער. ווארים ניט קוקענדיג אויף די פיעלע בענד און די פיעלע הונדערטער פערשיידענארטיגסטע ליעדער, וואס יהואש האט אנגעשריבען, בלייבט דאך זיין אייגענע נשמה פאר אונז א פער'חתמ'עטער בוך. יהואש די אינדיווידואליטעט דריקט זיך כמעט קיינמאל ניט אויס אין זיינע ליעדער. זאל מען מיר ניט פאלש פערשטעהן. יהואש דערצעהלט דוקא ניט זעלטען וועגען געפיהלען. ס'איז דא אין יהואש'ס ווערק א גאנצע גאמע פון רייכע אינטערעסאנטע איבערלעבונגען, — פון לייכטער בעפליגעלטער פרייד, ווען דער דיכטער זיצט מיט דער געליעבטער אין שליטען און די פערד טראגען זיך „אין לאנד פון די טרוימען“, ביז טיעפען שמערץ, וואס האט זיך איינגעגעסען אין זיין הארץ „און איינגעפלאנצט דארט קרייטער ביטערע“; פון ענטציקטער ליעבע צום קראנקען שלאפענדען קינד, ווען דער פאטער האט צום ערשטען מאל אין יאהרען פיעל געמורמעלט א געבעט, ביז געזעלשאפטליכער עמפערונג איבער די לידען פון א גאנצען פאלק און ביז די אלגעמיינע פראגען פון „וועלט“ און „לעבען“ און „גאט“. יהואש דערצעהלט פיעל וועגען מענשליכע איבערלעבונגען, און צייטענווייז געברויכט ער אויך דאס ווארט „איך“. אבער אלע מאל האט איהר די עמפינדונג, אז דאס איז ניט דער ריכטיגער, דער ענדגילטיגער יהואש. עס פעהלט אייך דער לעצטער

צוטריט צום דיכטער'ס נשמה. עם פעהלט דאָס, וואָס איז ביי איהם נ י ט ג ע מ י נ ז א ם מיט אנדערע מענשען. עם פעהלט דעם דיכטער'ס איינציגעם און אייגענארטיגעם, וואָס קען זיך ניט וויי- דערהאלטן און וואָס גיט דער ליריק אַ בעזונדערען אַראַמאַט און אַ בעזונדערען קלאַנג.

אין וואָס בעשטעהט אָט דאָס „איינציגע“? עם איז דע- רויף פונקט אזוי שווער צו ענטפערען, ווי אויף דער פראגע: אין וואָס בעשטעהט די אייגענארט פון אייער פריינד'ס שטים. פאר אייך איז די דאָזיגע שטים אַן אונפעהלכארע רעאליטעט, אן איינ- ציגנארטיגע ערשיינונג, וואָס איהר וועט אונטערשיידען צווישען טויזענדער, הגם איהר קענט זי ניט דעפינירען מיט ווערטער. פאר אייך איז דעם ליריקער'ס א י י נ צ י ג ע ר קלאנג פונקט אזא מין זיכערע רעאליטעט, כאַטש צוגליעדערען און אנאליזירען זי איז פאר אייך ניט מעגליך. איהר פיהלט דאָס פשוט, איהר ווייסט דאָס, איהר דערקענט דאָס — אַ ט ד אָ ס איז לערמאנטאָוו, אָט דאָס איז ביאָליק, אָט דאָס איז ווהיטמאן, אָט דאָס איז טאַגאַר. אָט דאָס איז זייער בעזונדערער אַטהעם און זייער בעזונדערער טאָן.

און דאָס פעהלט ביי יהואש'ען.

דאָס וויל ניט זאָגען, אַז איהר וועט איהם ניט אונטערשיידען פון אנדערע. יהואש'ס שפראך און יהואש'ס מאניר זיינען זיינע אייגענע. אַפּטמאָל זיינען אויך די טהעמען אזוינע, וואָס בעגד- גענען זיך ניט ביי אנדערע דיכטער. יהואש'ען וועט איהר דוקא דערקענען, ווי איהר דערקענט אַ פּובליציסט לויט זיין אייגענעם סטיל און ריטם און שפראך. אָבער דאָס וועט אייך נאָך אַלץ ניט זיין קיין בעווייז, אַז יהואש ערשיינט אין זיינע ליעדער מיט זיין אייגענער, איינציגנארטיגער נשמה.

אונז דאכט זיך, אַז ס'איז דאָ צוויי יהואש'ס: איינער אַן אייגענער, ז י י נ ע ר, דער אנדערער אַן אַפיציעלער. דער ער- שטער איז טיעף בעהאַלטען און איינזאַם. ער היט זיך צו דער- צעהלען דאָס אינטימע, וואָס איהם מאטערט יעדע מינוט. ער איז אַ שווייגער. דער צווייטער ווייסט זעהר פיעל פון מענשען און לעבענס און איבערלעבונגען און דערצעהלט וועגען דעם דוקא

זעהר גערן, דערצעהלט מיט זיין אייגענער שפראך און אויף זיין אייגענעם שטייגער. דער ערשטער ליגט דערביי טיעף הינטען און הערט און שווייגט. ער אליין קלינגט זעלטען דורך דורך דעם צווייטענ'ס טענער.

II.

וואס זשע: איז יהואש, הייסט עס, ניט קיין דיכטער? ניון. אזא אויספיהר וואלט געווען לחלוטין פאלש. יהואש איז נאָר ניט קיין ליריקער אין'ם אויבען־דערמאָנטען זין. יהואש ענטפלעקט ניט זיך אליין. יהואש'ס דיכטונגען זיינען ניט אַ פּראָזאַ צעם פון זעלבסט־ענטוויקלונג פון זיין אייגענער פּערזאָן. אָבער דאָס איז אויך ניט נויטיג, כדי מיר זאָלען האָבען אַ ריכטיגען דיכטער. שטעלט אייך פאַר אַ מענשען מיט אַ גוט־ענטוויקעלטען אינטעלעקט, מיט אַ לעבעדיגער בעאַבאַכטונגס־קראַפט, מיט אַ פּעהיגקייט צו פּערשטעהן די בעוועגונגען פון מענש־ליכע נשמות. שטעלט אייך פאַר, אַז דער מענש בעזיצט אַ שעהנע בעגאַבונג צו דערצעהלען, וואָס ער האָט אויסגעפונען אין דער וועלט, און אַז ער קלייבט אויס דאָס וויכטיגע, דאָס אינטערעסאַנטע, דאָס ווערטהפולע פון'ם לעבען און דריקט אויס אין קלאַנגפולע ליערער.

וואס זשע? וועט דער מענש ניט זיין קיין דיכטער? וועט ער ניט ווירקען אויף אייער פאנטאזיע, אויף אייער איינבילדונגס־קראפט, אויף אייערע געפיהלען? וועט איהר ניט לייענען מיט אינטערעס און אָפט מיט דאַנקבאַרקייט אַלצדינג וואָס ער דער־צעהלט אייך?

אזוינער איז יהואש. איהם פעהלט נאָר די צויבער־קראפט צו ריידען פון ה א ר ז צ ו ה א ר ז. איהם פעהלט דער שליסעל, וואָס עפענט ווי דורך אַ געהיימען כח די מענשליכע נשמות. ער מוז פריהער אריינגעהן אין א י י ע ר מ ה, אין אייער פאנטאזיע, אין אייער פאַרשטעלונג — און ערשט פון דאָרט על אין אייער הארצען.

אבער דאס פערקלענערט ניט זיין ווערטה און בעדימונג אלס דיכטער.

יהואש זאט ניט „א י ד פיהל“, נאר „מ ע ז פיהלט“. יהואש מעג אפילו שרייבען: „א י ד האב איבערגעלעבט“, פערשמעהן וועט איהר עם שטענדיג אזוי, אז „ע ס ט ר ע פ ע ז ביי מענשען אזוינע איבערלעבונגען“. יהואש וויל אפילו ניט איר בערצייגען אייד, אז דאס זיינען זיינע אייגענע לעבענס-מאמענטען. ביי ע ר צ ע ה ל ע ר, ביי נאָוועלען-שרייבער זיינען מיר געוואוינט צו אזא ארט שאפען. מיר רופען דאן די שרייבער א ב י ע ק ט י ו ו ע ערצעהלער. מיר אונטערשיידען זיי פון ל י ר י ש ע ערצעהלער. ביי דיכטער-קלאסיקער געפינען מיר אויך אפט אזא אביעקטיוויטעט. דאנמע אין זיין „געטליכער קאד מעדיע“ איז א דיכטער-ערצעהלער. ער האָט בעשאפען א פאנט טאסטישע וועלט לויט דעם גלויבען און די פארשטעלונגען פון זיין צייט — און ער וויקעלט זי פאנאנדער פאר אונזערע אויגען. ער בלייבט דערביי ריינער מייסטער, ריינער אביעקטיווער שעפפער. דאס אייגענע ביז א געוויסען גראד — אין געהע'ס ליריק.

מיר, מאָדערנע מענשען מיט צוריעלמע נשמות, זוכען אַב קלאַנגען, נאָכקלאַנגען, אַקאָרדען. אונז איז וויכטיג די סטרוקע, וואָס ציטערט איין סעקונדע אויף איהר בעזונדערען אופן און פער-קלינגט. מיר ווילען כאפען די נשמה פון יעדער פערבייאַילענד דינער ערשיינונג; מיר געהען צו צו א דיכטער און ווילען אויס-זייגען איהם אַליין, דאָס בלוט פון זיינע אינטימסטע געפעסען. יהואש לאָזט אונז ניט צו. יהואש איז אַביעקטיוו. יהואש איז קלאַסיש-אויסגעהאלטען און קלאַסיש-קלאַר. יהואש וויינט אונז א וועלט און צווינגט אונז אויפצונעהמען א וועלט. אָבער די וועלט איז אן אַביעקטיווע, אונזערע פונקט אזוי ווי זיינע.

י ה ו א ש א י ז ד ע ר א י נ ט ע ל י ג ע נ ט ע ר א י נ ט ע ר פ ר ע ט א ט א ר פ ו ז ד ע ס מ א ד ע ר נ ע ס ג ע פ י ה ל פ ו ל ע ז מ ע נ ש ע ז .

ער האָט אין זיך אַלצדינג, וואָס אן אויפגעקעהרטער אינטע-ליגענט פון היינטיגער צייט פערמאָגט. ער האָט א פראַגרעסיווע וועלט און לעבענס-אויפפאסונג און א בעזונדערען אינטערעס צו

די פראבלעמען פון'ם מענשליכען דענקען; ער האט א חוש צו געזעלשאפטליכע פראגען און א מיטגעפיהל צו די קעמפפען און שטרעבונגען פון די פארטגעשריטענע סאציאלע קרעפטען. ער אינטערעסירט זיך מיט דראמאטישע קאנפליקטען און איבערלעך-בונגען אין דער נשמה פון'ם יחיד און ווייסט צו שעצען די טיעפע פסיכאלאגישע פראבלעמען. ער האט ליעב צו בעאבאכטען די נאטור און געפינט אין איהר א קוואל פון פערגעניגען. ער ווענדט זיך אפט צו דער געשיכטע און זוכט דארט אויס אינטערעסאנטע, אפטמאל פאקענדע מאטיווען. און וואס ער זעהט און הערט און פערשטעהט, פערקערפערט ער אין ליעדער. די ליעדער זיינען לויט זייער אינהאלט רייכער און פערשיעדנארטיגער און בעלעה-רענדער, איידער די ווערק פון אנדערע אידישע דיכטער. די פאָרם אין אן אויסגעהאלטענע, די ריטמען — פערשיעדענארטיג.

די ליעדער זיינען נאָר ניט קיין נר-תמיד צום אנדענקען פון א י י ג ע נ ע ל י י ד ע ז און זוכענישען און וועהען.

מיר האָבען אויבען געברויכט דאָס וואָרט „פּובליציסט“. דאָס איז ניט געווען צופעליג. שטעלט אייך פאַר אַ צייטונגס-שרייבער, וואָס איז פערפליכטעט צו שרייבען יעדען טאָג אַ לייט-ארטיקעל פאַר זיין צייטונג. זאָל דער מענש זיין אַן אַמ ת' ע ר פּובליציסט, דאָס הייסט אַ מענש מיט אַ ו ו י ר ק ל י כ ע ז אינטערעס צו געזעלשאפטליכע פראגען און מיט אַ פעהיגקייט צו ווערען בעריהרט פון יעדער געזעלשאפטליכער פאסירונג, איז וואָס ער וועט שרייבען, וועט עס זיין אויפריכטיג, וועט זיין זיין טיעפע איבערצייגונג. אָבער דאָך וועט איהר זאָגען, אַז ער איז אַ פ ר אַ פ ע ס י אַ נ ע ל ע ר ש ר י י ב ע ר. ער איז מ ח ו י ב ז יך אַב-צורופען אויף אַלצדינג, צו ער וויל, צו ער וויל ניט.

יהואש איז אַזאַ פראָפעסיאָנעלער דיכטער. ער פערצייכענט אַלצדינג, וואָס עס בעגעגענט זיך איהם אין לעבען. זיינע טהעמען זיינען אזוי רייך, ווי זיין לעבענס-ערפאָהרונג. אלעס צוזאמען בילדעט די טיפישע אינוועניגסטע וועלט פון אַ היינטיגען אינ-טעליגענט.

III.

ס'איז דאָ ביי יהוואש'ען אַ ליעד „שטערען-שימער“. דאָרט דערצעהלט ער, ווי יעדע נאָכט, איידער ער לעגט זיך, טרינקט ער זיך און מיט דער שטיִלקייט פון די שטערען, ווי מיט אַ זיסען שלאָף-געטרענק. ער זאָגט נאָכדעם:

ס'אויג מיינס שעפט געדאנקען נייע
פון דעם נאָלד־בעשפּריצטען תּהום,
און די זעעל זיך קלעהרט און רייניגט,
טובֿל'ט זיך אין בלאָהען שטראָם...

פריהער „נייע געדאנקען“ דורך דעם אויג'ס קוקען; נ אַ כ־
ד ע ם ערשט די נשמה. דאָס איז העכסט כאַראַקטעריסטיש פאַר
יהוואש'ען. דאָס איז יהוואש.
די גאַנצע וועלט — מאַטעריאַל פאַר בעטראַכטונג, פאַר רע־
פּלעקסיע.

ווען יהוואש רעדט וועגען אַ דיכטער, וואָס האָט ניט קיין
טאַלאַנט (וואו גלויבען העלפט ניט), זאָגט ער, אַז ס'פּעהלט איהם
„אַ זאַמד טאַלאַנט — אַ ט ר י ף פּ ו ז מ ה - ז א פ ט“ (ניט
אַ טריף פון אַ ר צ ע נ ס - בלוט, נאָר אַ טריף פון „מח־זאַפט“).
ווען דער דיכטער דערפיהלט איינמאָל די נשמה פון'ם אַלטען בוים
און שפּירט אַ מערקווירדיגע נאָהענטקייט צו דעם דאָזיגען נייעם
פריינד, דערצעהלט ער:

און דאן האָב איך צום ערשטען מאָל
דערהערט, ווי ס'רעדט דער בוים...
דערהערט, ווי ס'פּרעגט דער בוים
ביי מיר די סודות פון דער מענשען־וועלט...
דערהערט, ווי ס'זוכט דער בוים
אַ פריינדליך וואָרט צו זאָגען מיר...

בעמערקט: פריהער פאר אלץ וויל דער בוים וויסען „די סודות פון דער מענשען-וועלט“. נאך דעם ערשט זאגט ער דעם דיכטער א פריינדליך וואָרט. עס איז דעריבער פערשמענדליך, וואָס די גרעסטע קללה אין יהואש'ס אויגען איז — זעהן די וועלט קאפויר, ניט קענען זי אויפֿ-נעהמען ריכטיג.

ער האט אמאל, דערצעהלט ער, שמערץ געזוכט, נאך א טראַך פען קומער-טהוי געבענקט. זיין בעגעהר איז ערפילט געוואָרען. געקומען דער שמערץ, אָבער ניט סאמעט-ווייך, נאך „אָבגעצעהרט און ביינערדיג און בלייד“.

געקומען איז דער שמערץ אכזריות'דיג
און האט מיך ווי זיין קרבן אָנגעבליקט,
זיין אַטהעם איז געוועזען מתיס-הויד,
און באלד מיר האט זיין האנד די ברוסט צופליקט...

און איינגעפלאנצט דארט קרייטער ביטערע,
וואָס האָבען מיך פערניפטעט און אלץ ארום
און אָנגעשטעלט דארט שפיגלען טייוועלשע,
וואו ערר און הימלען שפיגלען זיך אָב קרום.
(„דעם לעבען'ס בשמים“).

פאר יהואש'ען איז באמת ניטאָ קיין גרעסערע שטראַף, ווי אנהויבען זעהן די וועלט דורך אַ קרומען שפיגל. ער איז דאָך ניט אזוי ווי אנדערע דיכטער. אנדערע קוקען דורכ'ן געפיהל. ער פיהלט דורכ'ן קוק. אנדערע געהען ארום מיט אָפענע הערצער. ער געהט ארום מיט אָפענע אויגען.

און עס איז זעלבסטפערשמענדליך, אַז ביי אַזאַ געמיטהס-צושטאַנד דארף זיך יהואש ספעציעל אינטערעסירען מיט די פראַך-בלעמען פון דענקען, פון אויפפאסונג, מיט דער בעציהונג צווישען דענקען און „זיין“, מיט דעם געגענזאץ צווישען סוביעקט און אָב-יעקט. זעהען מיר טאקע, ווי ער קעהרט זיך אום אלץ פון דאָס ניי צו די דאָזיגע פראגען. דאָ ווערט זיין ערנסטע שפראַך נאך ערנ-

סטער, זיינע אויסדריקען שטארק און פול מיט בעזונדערער ווירדע.
אט ערקלעהרט ער:

מענסט טויזענט לאנגע טעג און נעכט
זיך גראָבען און זיך גריבלען אין דיין זינען,
די האַנד וואָס טרייבט דיך, ווי אַ בלינדען קנעכט—
זי וועסטו מיט דיין פאַרשען ניט געפינען.

אט לאַכט ער פון די, וואָס ווילען „דורכברעכען די שאַלעכץ“,
זעהן דעם אמת „ניט ווי ער שיינט און שלאָגט זיך אָב אין קרומען
מענשען-זינען“, נאָר אַרײַנדרינגען אין זיין קדשי-קדשים, דער-
קענען די וועלט אז זיך. ער פּערגלייכט אַזאַ פאַרשער צו יענעם
האַהן.

וואָס שטעהענדיג אַנטקעגען גלאַטען שפּײַגעל
דערזעהט זיין אייגען בילד מיט קאָם און פּליגעל
און בײַגט זיך הינטער'ן שפּײַגעל-גלאַז דעם קאַלטען,
צו זעהן דעם האָהן דעם אמת'ען בעהאַלטען.
(„דער גבול“).

אַט פּערטראַכט ער זיך, צו קען מען אויפבויען אַ פּאַלקאַמע
וועלט-אַנשוואַונג אַהן אַ גאַט, און קומט צום אויספיהר, אז דאָס
איז אונמעגליך. („שכל במקום גאָט“). אַט אונטערזוכט ער דעם
כאַראַקטער פון דעם רעליגיעזען גלויבען און געפינט, אז דער
ט ר י ע ב צו דערקענען גאַט — דאָס איז גאַט אַליין.

דיין האַנד, וואָס טאַפּט אין פינסטערניש,
דאָס איז ז י י ז האַנד;
דער פּאַקעל, וואָס דו זוכסט מיט איהם,
דאָס איז ז י י ז בראַנד...
און מיט ז י י ז שטים
בלויז רופסטו איהם...

(„גאַט-זוכעניש“).

אַט בעטראַכט ער דעם ענדערונגס־קרייז פון דער מאטעריע
אין דע וועלט־אלל און געפינט, אז עס איז דאָד דאָ אַ ש ט ע נ־
ד י ג ע ס אין דער אונענדליכער בעוועגונג:

דאָס גאנצע איז פון תמיד גאנץ,
און גלייך איז אייביג דער בילאנץ
אין רוהלאָזען חלקים־טאנץ,
וואָס פלעכט און בינדט זיך טויזענד־ארטיג.
און ס'בליהט און ס'שטאַרבט, ווערט ניי און אלט—
וואָס תמיד איז פאַלקאָם און פארטיג,
(„ביים טויער פון לעבען“).

אַט ווארפט ער נאָר אַ בליק אויף דעם לעבען אין אלגעמיין
און געפינט, אז דאָס איז

אַ וואונק

פון דער אייביגקייט'ס אויגען...

אַ פּנּק

צו דעם פייער געצויגען...

אַ שפּריץ,

וועלכער לעכצט צו דעם ברונען...

אַ בליץ

פון פּערנעהענדע זונען...

וואָס תמיד וועט זיין ווי געווען.

(„ליבען“...)

און אזוי געהט ער ארום און טראכט און איבערלעגט און
צווייפעלט און פערענטפערט און פרעגט ווידער, און די אלע זר
כענישען זיינע בעקליידט ער אין קלינגענדע פּערזען, און טראגט
דערמיט אריין אַ נייעם טאָן אין אונזער פּאַעזיע, אַ טאָן פון ער-
קענטניס־דעפּלעקסיע און מעדיטאַציאָן, וועלכע איהר געפינט אזוי
אַפט אין דער פּאַעזיע פון אַ נ ד ע ר ע פּעלְקער און וועלכע מיר
האַבען ביז יְהוֹאֲשִׁיעַ נִיט בעגעגענט ביי אידישע דיכטער.

נאך א מאָל: יהואש איז א מאָדערנער מענש און שרייבט פאר דעם מאָדערנעם אינטעליגענט, און ווייסט, וואָס דעם דאָזיגען אינטעליגענט טהוט וועה, און רעדט מיט דער שפראך פון דעם דאָזיגען אינטעליגענט.

עס פערשטעהט זיך, אז וואו רעפֿלעקסיע פערנעהמט דעם אויבען־אָן, וואו בעטראכטונג הערשט, וואו די ווירקונג איז אויסגערעכענט אין ערשטער ליניע אויף דעם אינטעלעקט, דארט דארף אלעגאריע פערנעהמען א בכבוד'יגען פלאץ, אלס א מיטעל צו ערקלעהרען און איבערצייגען.

יהואש איז דעריבער טאקע איינער פון אונזערע בעסטע אלע־נאָריסטען. אויבען האָבען מיר געזעהן די געלונגענע אלעגאָריע מיט'ן האָהן פאר'ן שפיגל. אין זעהר פינעל אנדערע ליעדער ווענדט ער זיך צו דעם זעלביגען מיטעל. ער וויל דערזעהלען, ווי א מענש האָט אין לעבען ביסלעכווייז אנגעוואָרען זיין גלויבען, זיין שטאַלץ, זיין „איד“, דערזעהלט ער ווי א שיפעלע איז ארויס אויף דעם ים (א לעבענס־שיפעל איז ארויס אין ים־אוקיגוס פון דער וועלט“). פול מיט האָפנונג און מוט, און ווי דער ים האָט אָנגעהויבען וואַרפען דאָס שיפעלע, פליקען זיינע זעגלען און פערלאַנגען אלץ מעהר און מעהר פון זיינע אוצרות; דאָס שיפעלע האָט געגעבען.

און ווען עס האָט ניט מעהר געהאָט —

אַהן מאַסט, אַהן זעגעל, אַרעם, לעער,

צושמעטערט האָט דער שטורעם עס,

און איינגעשלונגען האָט דאָס מער.

(„א לעבענס־שיפעל“)

אַפט זיינען די אלעגאָריעס אויסגעצייכענט. א פראַכטפולען איינדרוק מאַכט אזא ליעד, ווי „שפעטע בלומען“: געפּוילט האָבען אין האַרצען די בלומען פון דער יוגענד, די שפראַצונגען פון גליק; געפּוילט און פערשפּרייט אַ גיפּט־גערוך,

דאָך בלומען־קערנער זיינען

געוועזען טיעף בעגראָבען,

און נייע שמענגעלעך איצטער

גענומען שפראַצען האָבען...

ווי גיב איך זיי א נאָמען —
די שפעטע ווינטער-זאנגען?
זיי רייצען ס'אויג, דאך וועקען
אין ברוסט ניט קיין פערלאנגען...

אפט זיינען אָבער די אלעגאָריעס שוין צו טרוקען, צו פראַ-
זאָאיש, ווי א שטייגער, דער פּערנלייך צווישען א צובראָכענעם
זייגער און א מענשען, „וועלכער האָט זיין אמונה אָדער זיין ליע-
בע בעגראָבען“ (פּראָלאָג צום צווייטען באַנד „נייע שריפטען“),
אָדער ווי די אלעגאָריע „לויטער הכנות“ מיט איהר ערקלעהרונג,
אַז

„דער מענשליכער גייסט צו אַ פיעדעל אין גלייך,
דאָס לעבען אין גלייך צו אַ נגון,
ניט אלעמען אָבער געלינגט אין דער צייט
די ריכטיגע טענער צו קריגען“.

דאָס איז שוין נאָר ניט קיין בילד, נאָר אַ פשוט'ער משל מיט
אַ נמשל.

IV.

יהואש איז אָבער ניט נאָר אַ בעאַבאַכטער און מעדיטאַטאָר.
יהואש רופט זיך אַב אויף אלצהיינג. יהואש נעהמט זיינע טהעמען
פון די פּערשיידענסטע געביטען. נאָר איין זאך וועט איהר ניט
געפינען: בענקשאַפט. אמת, אין זיין לעצטער זאַמלונג „אין זון
און נעבעל“ זיינען דאָ צוויי ליעדער, וועלכע טראָגען זאָנאר דעם
נאָמען „בענקעניש“. אָבער גראַד זיי זיינען אַ בעווייז, אַז ס'איז
ניטאָ ביי איהם דער אונבעשטימטער ציטער, דער זיסער נאָגענ-
דער שמערץ, דער צארטער זינגענדיגער האַרץ-וועה, וועלכער קען
זיך ניט אויסדריקען אין ווערטער און וועלכער זוכט זיין פּער-

קערפערונג אין מוזיק און אין מוזיק־הנליכע לירישע ליעדער. ביי יהואש'ען איז אלצדינג בעשטימט, קלאר בעוואוסט, און אלעס קען ער אויסדריקען אין לאגישע זאצען. אויב ער בענקט — איז דאס נאך דער געליעבטער, וועלכע איז פאר־איאהרען געווען און איז היינט ניטאָ. ער געהט ארום איבער'ן פעלד :

„דאָס זעלביגע פעלד און דער זעלביגער שטעג,
מיר גלוסט זיך אַ קארן־בלום נעהמען...
זי פאסט אזוי שעהן צו אַ ווייסען געוואנד...
איך פליק זי אראָב, און איך האלט זי אין האַנד,
און... געבען זי האָב איך ניט וועמען...“

די בענקשאפט איז אַן אלגעמיינע, אַן אלגעמיינ־מענשליכע, ניט עקסטרע יהואש'ס. עס איז ניט לערמאָנטאָו'ס : „אַ ווייסער זענעל טראַגט זיך איינזאָם אין בלאַהען נעבעל־טהוי פון מעער“ ; עס איז ניט פּרז'ס „צוריק אין דער אלטער היים“, וואו פון יעדער שורה דערט און קלאַגט זיך און שלוכצט דער „איינציגער“ פּרז, איינער אַן א ו נ ג ל י י כ ע ר צו מיליאַרדען געוועזענע און פּערהאַנענע און צוקונפטיגע מענשען ; דאָס איז ניט איינהאַרן'ס „בעריאַזקעלע“ — מיט איהר אייגענער, בעזונדערער תּפּלה. דאָס איז אלגעמיינע, ניט־פּערזענליכע ליריק. דאָס איז, קען מען זאָגן, אַ ב י ע ק ט י ו ו ע ליריק. „אַט אזוי פיהלען מענשען“... און מיט דער זעלביגער אַביעקטיוויטעט געהט יהואש צו צו דער נאַטור — איינער פון זיינע בעליעבטעסטע טעהמען. ער מיט דער נאַטור האָט נאָר דאָס פּערהעלטניש פון אַ בעאַכאַכטער צו אַן אַביעקט. זי עקזיסטירט פאַר זיך, דער דיכטער — פאַר זיך. זי עפּענט איהרע וואונדער — ער בעטראַכט זי און דערצעהלט, וואָס ער האָט געזעהן.

עס פּערשטעהט זיך, אַז ער בלייבט ניט גלויבניגליטיג צו דער שעהנקייט פון דער נאַטור. דער ים דערוועקט אין איהם געפיהלען פון קראַפט און מוטה ; דער הערבסט רופט אין איהם ארויס אַ טרויער, אַ יתום־געפיהל ; דער זומער־טהוי בענשט איהם מיט לעי־בען און געזונטקייט. אַבער ער גיסט זיך מיט דער נאַטור ניט

צונויה. ער ווערט ניט אויפגעלעזט אין איהר און לעזט זי ניט אויף אין זיך. איהר זעהט איהם קיינמאל ניט ליגענדיג צוגעפאלען מיט דער ברוסט צו דער מוטער-ערד אין עקסטאטישער הינגעבונג. יהואש אינמיטען דער נאטור פיהלט זיך ווי א צושויער אין טהעאטער. ער בעמערקט יעדע קלייניגקייט. ער האָט הנאה פון דעם פארבען-שפיעל, פון דעם פאַרמען-רייכטהום, פון יעדער נייער ענדערונג אין די דעקאראציעס. ער דערצעהלט, וואָס ער בעמערקט, און זיינע בילדער זיינען פריש, לעבעדיג, פול מיט ניוואנסען. ער האָט אַ בעזונדער אויג פאר די מיסטעריען, וואָס שפיעלען זיך אָב צווישען הימעל און ערד (זעה זיין וואונדערבארע אידיליע „ליף שמוּרים“, אָדער דאָס שעהנע ערשטע ליעד פון דער סעריע „וואסער-שפיגעל“). אָבער אלע מאל האָט איהר די עמפּינדונג, אַז ער איז געקומען אָהער ק ו ק ע . עס איז פאר איהם אַ פ ע ר ג ע נ י ג ע ז . ע ס ק ו מ ט איהם. ער זוכט ניט. ער האָט אלעס. ער איז דער בעהערשער, דער בעזיצער.

זיינע נאטור-בילדער, אַלס מאהלערייען, אַלס בעשרייבונגען, זיינען אַפט רייצענד. אזוינע שעהנע ליעדער ווי „די ביהן“ (אין זיין ערשטער זאמלונג) אָדער ווי „דאָס טייכעל“, אָדער ווי „באָרג און אַקעאַז“ זיינען אמת'ע מייסטערווערק.

א בעזונדערע ליעבע האָט יהואש צו טיטאַנישע בילדער, צו סצענעס פול מיט שטורעם און בעוועגונג: בערגגעוויטער, וואולקאַן, ים, דאָס יאָגען פון כמארעס איבער'ן הימעל, די שנעע-זאווערוכע — דאָס אלעס געפינט ביי איהם אַ שטאַרקען, קראַפּט פולען אויסדרוק, ווי איהר וועט דאָס ניט טרעפּען ביי אנדערע דיכטער.

אַזאָ ליעד, ווי דער „טהורעם-מאַן“, בלייבט איינגעקריצט אין זכרון. דאָרט האָט איהר אַזאָ בעשרייבונג פון'ם ים ארום טהורעם:

ארום איהם רוישט אַ קריענס-געזאַנג
 דער ים מיט שוואַרער וואַטע;
 ארום איהם בייטשט דער וועלט-געדראַנג
 דעם נאַכט-שד'ס שטורעם-רוט.

אדער אין דעם „ניט געזונגענעם ליעד“ די שילדערונג פון'ם שטור-
רעם.

„ווען ס'דייסט די שווארצע קודלעס פון דער נאכט
דעם שטורעם-וועכטער'ס לויזגעלאזטע מאכט;
ווען ס'ברעכט זיך אָב פון קייט דער אוראגאן
און כייטשט מיט לאַנגע בליצען זיין געשפאן.

און ווארפט זיך אויף די הויכע פעלזען-ווענד
און וויעגט די בערג אויף זייער פונדאמענט,
און ווירבעלט צווישען ערד און הימעל,
בעגלייט פון דונער'ס קראדגעטימעל...“

און אזוינע בילדער בעגעגענען זיך ביי יהוואש'ען ניט זעלמען.
אָבער דער בעאַבאַכטער און מעדיטאַטאָר פּערלאָזט איהם אויך
דאָ קיינמאָל ניט. אלס אזעלכער בענוצט ער אויך דאָ ניט זעלמען
אלעגאָריעס אַנשטאַט סימבאָלען. קענט איהר ביי איהם בעגעגע-
נען אַן אויסדרוק: „אויף דעם הימעל'ס באַסען
ברענט דער ערשטער פרישער מאָרגען-קום“ (פּראָלאַג צו דער סע-
ריע „פון באַרג און טהאַל“); קען ער זיך אויסרעדען וועגען די
רענע-וואַלקענס, אז זיי זיינען אַנגעלאָדען פּוֹלמיט
גנבֿות פון די טייכען און די ימים“. אַפט זיינען אָבער די
אלעגאָריעס פון דער נאַטור געלונגען. אזוי אין בעזונדערס דאָס
זיעבעטע פון דער סעריע „זומער-נעכט“: די שמערען גלאַנצען
פון'ם הימעל; דער וואַלד טראַכט: זיי מיינען איהם; דער
טייף טראַכט: זיי ווינקען צו איהם;

נאָר די הויכע בערג אין מערב
שטעהען פינסטערע און שטום,
ס'ווינקלען בלויז צו זיי די שמערען,
דאָך זיי קוקען זיך ניט אום...

קענען ניט די זון פּערנעסען,
גרויס און פייעריג און שעהן,
און די בלאַסע שמערען זעהן
אזוי אַרים אויס און קליין...

און אויף אין די נאטור־שילדערונגען פלעכט יהואש אריין אלגעמיינע בעטראכטונגען וועגען לעבען, וועגען ווערען און פער־געהן, וועגען שיקזאל פון מענשען און פון דעם וועלטאל. אַט איז „ראש השנה לאילנות“, א יום־טוב ביי די בוימער. דער וואלד איז אַנגעהאַן אין ווייסע ראש־השנה־קליידער, דער הימעל האָט זיך פּרעהליד אויסגעלייטערט. דעם דיכטער קומט אויפ'ן געדאַנק יענע שיכות,

וואָס פּערבינדט דעם קלוגען מענשען
מיט די פּלאַנצען און די בוימען.
מיט די גראַזען און די בלומען,
וואו עס פליסט דאָס זעלבע לעבען,
ווי אין איהם, נאר אַהן אַ לשון...
אַהן אַ לשון און אַהן ווערטער,
אין אַן אייביגער בעוועגונג,
וואָס אַמאָל אַ שטאַפּעל העכער
אויף דעם לייטער פון ענטוויקלונג.

יהואש דער בעטראכטער בלייבט געטריי זיך אַליין.

V.

צווישען יהואש'ס ליעבעס־ליידער איז פאַראַן איינס מיט'ן נאַמען: „רענדלעך פאַר פּרוטות“. דער דיכטער דעצעהלט זיין בעציהונג צו אַ פּרוי, וועלכע האָט ניט געקענט אַכשאַצען די אוצרות פון זיין נשמה. ער האָט געצאָהלט דאָס טייערסטע — און גע־קלעקט וואָלט דאָס ביליגסטע; ער האָט געצאָהלט לויטער גאָלד דאָרט וואו זילבער וואָלט אויף געווען צו פיעל. ס'איז געווען אַ שפיעל פון גראַשענס — און ער האָט איינגעשטעלט גאַנצע דור־קאַטען. און ער ווענדט זיך צו „איהר“ מיט אזוינע ווערטער:

און דו, צו פּרוטות בלויז געוואוינט,
האַסט רענדלעך ניט געקענט דערועהן.
און ס'איז מיין בעסטער דימענשטיין
ביי דיר אַ גלאַז־קאַרעל געווען.

דו האסט פערברויכט ניט וויסענדיג
אלס קופער-קליינגעלט מוין דוקאט.

געוואונען דו האסט גארניט, איד —
פערלארען אלץ, וואס כ'האכ געהאט...

איהר לייענט איבער דאס ליעד — און איהר זייט ניט בער
פריעדיגט. וואס פעהלט? ס'איז דא אין די פיער סטראפן אי
א אינטערעסאנטער פסיחאלאגישער מאמענט, אי, אויב איהר
ווילט, א געוויסע ערנסטע שטימונג; די אויסדרוקס-פארם איז ניט
שלעכט. די קורצע ווערטער זאגען אפילו מעהר, ווי עס איז ענט
האלטען אין זייער דירעקטען זין, — און דאס איז דאך האראק
טעריסטיש פאר לירישע ליעדער.

דאכט זיך, גוט? און פונדעסטוועגען פעהלט עפעס פארט.
עס זינגט ניט. עס ריהרט אייך ניט. עס געהט ניט אריין אין
איער נשמה. עס איז ניט מעהר, ווי א ב ע ר י כ ט וועגען א
פסיחאלאגישען פאקט.

איהר לייענט דאס נאך אמאל: יא, ריכטיג. אזוינס פאר
סירט אין לעבען. מיט א דיכטער מוז דאס, מסתמא, נאך עפ
טער פאסירען, ווי מיט געוועהנליכע מענשען. ס'איז דערצעהלט
ניט שלעכט. עס ד א ר פ דערצעהלט ווערען.

אבער... איהר בלייבט קאלט. עס רופט ניט ארויס אין אייך
קיון הארמאנירענדען אבקלאנג. אלע סטרוגעס פון אייער האר
צען בלייבען שטיל. קיון איינציגער צימער.

אזוי זיינען אלע יהואש'ס ליעבעס-ליעדער.
איהר וואנדערט צווישען זיי ווי צווישען א וואלד פון אויס-
געטריקענטע בוימער. איהר וואלט געוואלט דערזעהן האטש איין
בלימעל, האטש איין לעבעדיג וויברירענדיג צווייגעל. איהר וואלט
געוואלט דערהערען האטש איין אויפריכטיגע שטימע: זאל דאס
זיין פרייד, זאל דאס זיין פיין, זאל דאס זיין צארן.

אבער ניין, אלעס אזוי טרוקען! דער דיכטער וואלט זיך
א פרויען-געשטאלט פון דמיון געשאפען,
מיט אויגען ווי בלאהע סאפירען,
און גאלדענע לאקען, וואס פלעגען דעם פנים
ווי ליכטיגע וועלען פערצירען...

און ווי אָט די פרויען-געשטאלט מיט די בלאַהע אויגען און גאלדענע לאַקען איז אן אבסטראקטע, אַ לעבלאָזע בעשעפעניש, אַהן אינדיווידואליטעט, שיער-שיער ניט אַ דעקעל־בילד צו אַ קעס־טעל קאַנפּעקטען. — אזוי איז די גאַנצע ליעבעס־ליריק יהואש'ס אבסטראקט, ניט דורכגעשטראהלט מיט אויפריכטיג אייגען גע־פיהל.

אַט איז אַ טיפישער ביישפּיעל:

זי לאַכט ניט און שמייכעלט גאָר זעלטען,
 גאָר שמייכעלט זי—מיין איד, אַז וועלטען
 גאָר נייע ענטפּלעקט מיר איהר בליק;
 זי שווייגט אזוי אפּט, אַבער רעדט זי —
 מיט איטליכען וואָרט איהרען גלעט זי
 מיין זעעל, ווי מיט זאַנפּטער מוזיק...

וויפּיעל מאַל האָט איהר געהרט דעם מאַטיוו? ווער האָט איהם
 ניט איבערגע'חזר'ט?

איהר וועט זאָגען: אזוי איז שוין דער מזל פון ליעבעס־מאַטיווען: זיי זיינען אַן אַלמע געשיכטע און בליבען אייביג ניי. דאָס איז אמת. אַבער יעדער דיכטער דארף די דאָזיגע וועלט־געשיכטע איבערדערזעהלען אויף זיין אייגענעם שטייגער, אריינ־טראָגען זיין אייגענע אינדיווידואליטעט, לאָזען קלינגען זיין אוי־גענעם טאָן. ליעבעס־ליריק איז, דאכט זיך, די נעהענסטע צו מוזיק. אונז אינטערעסירט אין איהר ניט דער „וואָס“, נאָר דער „ווי“, ניט די פּסיחאָלאָגישע ערשיינונג אליין (וועלכע איז אַ מיר ליאָן מאַל בעשריבען געוואָרען אין אַ משך פון עטליכע טויזענד יאָהר), נאָר די בעזונדערע פאַרבונג פון דער ערשיינונג.

און אָט דאָס פעהלט גראַד אין יהואש'ס ליעבעס־ליעדער. יהואש'ס „אַביעקטיוויטעט“ האָט איהם דאָ אַנגעשפּיעלט אַ שלעכטע שפּיעל, זיינע ליעבעס־ליעדער זיינען די ערנסטע צווישען אַלע זיינע ווערק.

אין דעם ערשטען באַנד פון זיינע געזאַמעלטע ליעדער, איז דער אַכטהיילונג „בלומען און דערנער“, געהען אריין פינף און פּערציג ליעבעס־ליעדער. זיעבצעהן מאַל בעגעגענט איהר אין דער

דאזיגער קאלעקציע אזוינע אויסדרוקען, וואס האבען א שייכות צו פ י י ע ר : „צופלאַמטע“ האַרץ, „זודיגער קוואַל פון יסורים“, „הייסע פערלאַנגען“, „קאכטיגער ברונען“, צעשמאַלצענע לאַוואַ“, „צעברענט פון ליעבע“, „צאפלען אין פלאמען“, „צופלאַקערטע ברוסט“, אַ ליעבע ווי די „תמוז-זון“, אַ „קאַלטער בראַנד“ און אז. וו., און אז. וו. אין 46 ליעדער גאַנצע 17 „פלאַמען“ ! וואָס בע- ווייזט דאָס ? אַז ניט קוקענדיג אויף דער רייכקייט פון זיין שפראַך, זיינען די ב י ל ד ע ר יהואש'ס, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען ליעבע, גענוג אַרים. (אגב, די זעלביגע „פלאַמען“ בעגעגענט איהר אויך אין די אַנדערע בענד פון זיינע ליעדער). זיין פאַנטאַזיע מאַכט ניט ל ע ב ע ד י ג דאָס, וואָס ער מאַלט. עס דאַכט זיך אַפּט, אַז ער שרייבט ליעבעס-ליריק ווייל ער מו ז, ווייל ווי קען דאָס זיין אַ ליריקער אַהן ליעבע.

און עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אַז אזוי ווי ער געפינט זיך דאָ ניט אין זיין עלעמענט, פאַלט ער אַריין אין אַ ניט-דיכ- טיגען טאַן, געברויכט ער אַפּט אזוינע, — ווי זאָל מען דאָס זאָגען ? — צו פשוט'ע, צו וואַכעדיגע ווערטער, וואָס פאַסען גאָר ניט פאַר יהואש'ען. ווען ניט ווען — אַבער עס טרעפט, אַז ער רעדט מיט אַ גאַסען-שפראַך.

אַט איז, למשל, דער אַנהויב פון אַ ליעד „ליעבע'ס הבטחות“ :

צו וואָס נאָך שווערען, ליעבינקע ?
די קוסען דיינע ריידען ;
צו רעדט מען פון אַ י ע נ ע וועלט,
ווען מ'איז שוין אין גן-עדן ? ...

צו וואָס מיר שושקען האַלב פערשטיקט,
אַז דו וועסט טריי זיין אימער ?
איצט האָב איך דיד דאָך לייב און זעל,
דו זיסעס פרויענצימער !

אַט דאָס „זיסעס פרויענצימער“ אַליין איז גענוג, אַז עס זאָל ווי אַ לעפעל דויענעכץ, אַ תל מאַכען פון אַ גאַנצען פאַם האַניג,

שוין ניט ריידענדיג וועגען די איבעריגע שורות פון דעם ליעד. איד
ווייס אסור ניט, צו מען קען ריידען אין א ליעבעס-ליעד מיט אונז
צייטונגס-רעפארטער-שפראך :

דיין לייכטזין, דיין פאלשקייט פערגעס איד,
די עלות וואס דו האסט געטהאן מיר,
פערגעס גאר די טעג און די וואכען,
וואס דו האסט בעגאנגען זיך אהן מיר...

VI.

אפט וויל יהואש זיין וויציג, שטיפעריש, אבער דאס גע-
לינגט איהם נאך וועניגער.

סוף כל סוף זיינען שוין אינטערעסאנטער די יעניגע פון זיינע
ליעבעס-מאטיווען, וואו ער וויל אוועקשטעלען די אדער יענע פסוק
האלאגישע פראגע. קיין לעבען איז אין די אויך ניטא, אבער זיי
ווייזען האטש ארויס קאפ-ארבייט און צווינגען אייך זיך אבצר
שטעלען אויף זיי. אזוי איז, למשל, דאס ליעד „נאלד און פסולת“.
וואו דער דיכטער וויל אנאליזירען דעם מערקווירדיגען קאמפלעקס
פון געפיהלען, וואס רופט זיך „ליעבע“ :

פערשמאלצען האט אין איין מעטאל
א ווילדער וואהנזיניגער ברען
דעם הערעצנ'ס ריינע נאלד מיט אל'
די פסולת, וואס איז דארט געווען.

פערבלענדטע לוסט האט ניט צושיידט
גן-עדן-ליכט פון גיהנם-בראנד,
און מיסט און פערעל ווילדערהייט
צונויפגעמישט מיט פיעבער-האנד.

דא איז האַמט דא יְהוּאֵשׁ'ס מאַניר און יְהוּאֵשׁ'ס סטיל. דאָס
 זעלביגע מיט אַזוינע געלונגענע ליעדער, ווי „נאַכוועהעניש“ אָדער
 „בלומע־ניפּט“ (ערשמער באַנד פון די „נייע שריפטען“).
 זיך אַליין געפינט יְהוּאֵשׁ אין אַזוינע ליעדער, ווי „פּערנגע־
 גליכקייט“. ניטא שוין דער זינגער, וועלכער וויל רעדען מיט אַ
 געפלינגעלטער, קאַפּריזנער שפּראַך, וועלכער וויל זיין אי לייכט, אי
 גראַציעז, אי שטיפּעריש, אי ערנסט, אי שפּאַטיש, אי ביטער, און
 דערביי שטענדיג טיעף. ניטא דער מאַז, וועלכער וויל מעלאָדיש
 דערצעתלען וועגען זיינע ליעבעס־וועהען און ליעבעס־טרוימען.
 געבליבען דער בעטראַכטער, דער מעדיטאַמאַר.
 ער האַלט אין זיינע אַרעמס די געליעכטע: ברוסט צו ברוסט,
 ליפּ אויף ליפּ, ביידע איין נשמה, איין ענטציקטער שטראַהל. אָבער
 — „ס'פאַלט אַ שאַמען אויף זיין פּרייד“. ער טראַכט, ווי שנעל
 אלעס מוז פּערגעהן, ניט בלויז די יוגענד, נאָר אויף דאָס לעבען.
 ווי אלעס מוז פּערשווינדען אין דעם גרויסען תּהום פון אַ לֵס און
 נ י ש ט, פון וועלכע אַ בלינדע שיקזאַלי־האַנד האָט ביידע אַרויס־
 געשפּריצט.

און מעסטענדיג דעם קליינעם קורצען שפּאַז
 פון „איד“־לעבען, פון ליעבע, וועה און פּרייד,
 מיט דער אונגענד־ליכקייט, וואָס הינטער אונז,
 מיט יענער, וועלכע פאַר אונז זיך פּערשפּרייט,

בעדויער איד דיין יוגענד און דיין חז,
 און גלעטענדיג דיין גליהענדעס געזיכט,
 שוין שפּירען מיינע פינגער, ווי דער פּראַסט
 פון טויט און ניט־זיין דורך אונז ביידען קריכט..

און ס'לעשט זיך די ענטציקונג אין מייז בליק.

דא איז יְהוּאֵשׁ אין זיין עלעמענט.

עס איז איבעריג צו ריידען, אַז אויף אין די ליעבעס־ליעדער
 אַרבייט ער מיט דעם געצייג פון אלעגאָריעס. פּערגלייך כאַטש־בי
 „נאַלד און פּסוסת“ אָדער „רענדלעך פאַר פּרוטות“...
 מיר האַבען שוין געזאָגט: יְהוּאֵשׁ איז אַ פּראַפּעסיאָנעלער

דיכטער. אלס אזעלכער מוז ער זינגען פון ליעבע, האַטש דאָס איז ניט זיין פאָד. און אלס אזעלכער מוז ער זיך אַלע מאָל אומקעהר-רען צו דער אידישער לעגענדע, אַבוואָהל ער איז לויט זיין גאנצען אַרט שרייבען ניט מסוגל צו בעארבייטען לעגענדען.

ניט יעדער דיכטער קען דאָס. עס דארף זיין עפעס קינדער-שעס אין דעם מענשען, וואָס נעהמט זיך שרייבען אין דעם גייסט פון פאַלקס-גלויבען און פאַלקס-פאנטאסטיק. ער דארף אליין זיין ענטזיקט פון די בילדער, וואָס דאָס פאַלק מאַלט זיך; ער דארף קענען לעבען צוזאמען מיט'ן פאַלק, דורכגעדרונגען ווערען מיט דעם פאַלק'ס גייסט. ער דארף דערצו נאָך פערמאָגען אַ בעזונדערע פעהיגקייט צוצופאסען זיין שפראך צו דעם אינהאַלט. די שפראך דארף זיין נאַאיוו, חנ'עוודיג, ווייך, בויגיג, פול מיט דעם בעזונדער-דען ראַמאַנטישען שיינ, וואָס גייט זיך פון דעם פאַלק'ס שאפונג. יחואש פערמאָגט ניט — ניט דאָס ערשטע, ניט דאָס צווייטע.

יחואש איז אַן אינטעליגענט מיט אַ אינטעליגענטער שפראך, און זויעל ער זאָל זיך ניט מיהען, — עס קומט ביי איהם ניט ארויס קיין לעגענדע. ניטאָ די אַטמאָספערע, וואָס בעצויבערט אונז אין אידישע מעשיות. ניטאָ דער בעזונדערער ריטם — ניט נאָר דער ריטם פון דער שפראך, נאָר אויך פון דעם אינהאַלט — וואָס מיר געפינען ביי'ם פאַלק.

יחואש קוקט אויף זיין אויפגאבע זעהר איינפאד. ער נעהמט אַ מעשה פון תנ"ך, פון מדרש, פון גמרא, פון די שפעטערע פאַלקס-מעשיות — ניט צו זיינע אייגענע עטליכע איינצעלהייטען, לעגט דאָס אלעס פאנאָדער אין גראמען — און פארטיג. די מעשה האָט אין זיך עפעס אַ פאַנטאַסטישען עלעמענט. די גראמען קלינגען. דארף מען בעסער ?

עס איז אבער אַ מערקווירדיגע זאך מיט דער פאַנטאַסטיק. מען קען זי דערצעהלען אזוי, אַז ס'זאָל ווירקליך אויפשטעהן פאַר אייערע אויגען אַ וואונדערבארע וועלט מיט וואונדערבארע געשמאַל-טען מיט אַן אייגענאַרטיגער געזעצמעסיגקייט, וועלכע האָט נאָר ניט צו טהאָן מיט דער געזעצמעסיגקייט פון אלטעגליכען לעבען. און מען קען אזוי דערצעהלען, אַז ס'זאָל אויסקומען, ווי איהר, אַ היינטיגער כּנש, גיטאיבער מיט אייגענע ווערטער אַ פאַלקס-

אבערגלויבען, א קינדערשע מיינונג פון די מאסען. פושקין, אלעקסיי טאלסטאָי, די ברידער גרים, לאַנגפּעלאָו, ביי אונז פּרץ און ביו א גע- וויסען גראד פּרוג, האָבען געמאָזן דאָס ערשטע. יהואש טהוט דאָס צווייטע.

ביי יהואש'ען איז דאָ א געדיכט „טיטוס'עס מוק“. דער- צעהלט זיך דאָרטען, אז טיטוס איז געקומען פון דער מלחמה א זיענער, געבראכט א מחנה געפאנגענע אין קיימען. אין רוים איז א פאָראד, דער עולם פּרעהט זיך. אָבער טיטוס איז טרויעריג: איהם ענבערט אין מז דער מוק, און עס געהט איהם ניט איין דער דוהם... דאָס איז אלעס. ביי יהואש'ען איז דאָס נאָר מיט מעהר ווערטער. איז דאָס אַ לעגענדע?

נעהמט אן אנדערע: „דער וואסער-טרעגער“. געווען אן ארימאן א וואסער-טרעגער, א איד א קראנקער, א חלוש, אָבער מיט א ויסען, מילדען שמייכל. אז ער איז געשטאַרבען, האָט דער רב געהייסען זיינע תלמידים קריעה רייסען.

דען אנטפּלעקט געוואָרען פּלוצלונג
איז געהיים דעם אַלטען רב איז,
אז געווען דער וואסער-טרעגער
איניער פון די למדוואו איז...

ווייטער גאַרנישט. פּרעגט זיך: וואו איז דאָ די שעהנקייט, וואו איז דאָ דער ריטם פון אַ לעגענדע?

איז די אויבען-דערמאָנטע, ווי אין פיעלע אנדערע (די „בייזע חאליסאָרטע“, דער „מגפה-ווינקעל“, „דעם שוסטער'ס מיידעל“ און נאָך) איז אפילו ניטאָ קיין האנדלונג, קיין פאבולא, קיין געשע- העניש. עס ווערט פשוט איבערגעגעבען א פאקט פון פאָלק'ס גלוי- בען, איבערגעגעבען טרוקען און שטייף. אין אנדערע, ווי „מעשה שמו“, „די טויטע קהלה“, „דער תקון“, „דער הרוג“, „נבוכדנאצר“ איז שוין יא דא א אינהאַלט, אָבער קיין שום ראָמאַנטישע שטימונג ווערט ניט בעשאַפען. עס קומט אויס אזוי, ווי איהר וואָלט אי- בערדערצעהלט אין פּראָזע דעם אינהאַלט פון אַ שעהנעם מעלאָ- דישען ליעד, וואָס איהר האָט אַמאָל געלייענט. עס פּערשווינדט אַלעס.

און ווי דער אינהאַלט, אזוי די שפראך. יהואש שרייבט זיינע לעגענדען מיט די זעלביגע ווערטער און אויסדריקען, ווי אלע איי-בעריגע זיינע ליעדער: הארטליך, קאלט און הילכיג.

אט איז אַ ביישפּיעל: „דעם תנאים קללה“:

דער הייליגער תנאי רב יוסי פון יוקרות,
 ער וויל ניט דאָס לעבען געניסען;
 פון יונגע און לעבע מיט ביטערע קללות
 פערשילט ער דעם תענוג דעם זיסען.
 נאָר בילדער פון שוואַרצע מדבריות אַהן שטראַהלען,
 פון פעסטיגע זומפען און פעכיגע קוואַלען,
 געפילטע מיט גיפטיגע שלאַנגען,
 און טייכען פון זודיגען בליי, וואו זיך בראַטען
 די זינדער, וואָס האַבען געבוקט זיך צום שטן,
 אין נעץ פון עבירות געפאנגען —
 נאָר בילדער אַזעלכע איהם האַבען בעשעפטיגט
 און וואָס אַ טאָג מעהר אין זיין גלויבען בעקרעפטיגט.

און אז. וו. — אלץ מיט דעם אייגענעם שטייגער. אפילו די אל-טע באַבע אין דער „גע'גנב'עטער כלה“ געברויכט די זעלביגע שפראך, ניט געמינערט אַ האַאַר.

אַן אויסנאָהמס בילדען די יעניגע ווערק, וואָס יהואש האָט געפרופט בעאַרבייטען לעגענדארע סיוזשעטען אין אַ דראַמאטישער פאַרם. די זיינען איהם העכסט געלונגען. אזוי זיינען „צפורה“, „שאול“, „הורקנוס“. דאָ איז דאָ קראַפט און לעבען און איינ-דרוקספאַלע בילדער. אָבער די דאָזיגע ווערק געהערען שוין איי-גענטליך ניט צו די לעגענדען. דאָס זיינען היסטאָרישע דראַמען, ריכטיגער — פראַגמענטען פון אזויגע דראַמען. און דאָ קען און מוז יהואש בלייבען ער אליין.

VII.

יהואש איז א מאדערנער אינטעליגענט, און עס איז נאטירליך, אז ער זאל זיך אברופען אויף געזעלשאפטליכע פראגען, וואס מאַטערען דעם מאדערנעם אידען — סיי אלגעמיינע, סיי נאציאנאלע. יהואש האט בעשאפען א סעריע געזעלשאפטליכע און נאציאנאלע ליעדער, וואס געהערען צו זיינע בעסטע. זיין טאלאנט ווייזט זיך דא ארויס אין זיין פולער קראפט, און דער פאטאס ווירקט אַנשטע-קענר, סוגגעסטיוו, געגען אייער ווילען.

ס'איז דא ביי איהם א ליעד „דאס ערגסטע פון דער תוכחה“, מיט דעם געדאנק פון דער ליעד וועט איהר ניט זיין איינפער-שטאנען. ער איז אַן אַבסלאַנג פון דער רעאקציע אויף דער איד-י-שער גאס נאך דער רוסישער רעוואַלוציע, ווען דעם איד פון א גאנץ יאהר האט זיך אויסגעראכט, אַז די אידישע פרייהייטס-קעמפער האַבען געאַפּפּערט זייער לעבען פאר פ ר ע מ ד ע, ניט פאר'ן אייגענעם פאַלק. דאָס ערגסטע פון דער תוכחה, זאָגט יהואש, איז ניט קנעכטשאַפט, ניט ליידען, ניט פערפאַלגונגען, נאָר — זעהו, ווי אייער זעהן אַפּפּערט זיין לעבען פאר אייער פיינד, פערלאַזענדיג זיין אייגענעם שטאם.

דער געדאנק איז בעצם פאַלש. אָבער ווי איז ער אויסגע-דריקט! פון שטאַהל זיינען אויסגעשמירט די שטאַרקע, ווירדיגע ווערטער; ווי אייזערנע האַמערס פאַלען זיי איינס נאָכ'ן אַנדער-רען; מיט אַ שטאַרקען איינגעפרעסטען פייער זיינען זיי דורכגע-גליהט און ערשיטערען אייער נשמה.

ניט שקלאַפּעריי, ניט שמאכטען אין אַ ווייטען לאַנד,
 מיט קייטען אויף די פיס, מיט פענטעס אויף דער האַנד,
 ניט שרעקען זיך פאר יעדען שוואכען ווינד, וואָס וועהט,
 ניט צימערען פארנאכט ווען העלער טאָג פערגעהט,
 און קוים קומט אַן דער טאָג, שוין ווארטען אויף זיין סוף—
 ניט דאָס, פערשאַלטען פאַלק, וועט זיין דיין ערגסטע שטראַף...
 נאָר —

וועסט איהם זעהן, איהם, דיין אייגען קינד, דיין גואל-דום,

דעם לאנג ערווארטעטען בעפרייער פון דיין שטאם,
 זיך אויפהויבען מיט אדלער-מוט, מיט לייבען מאכט,
 און זיין דער ערשמער אין דער ערשמער רייה פון שלאכט,
 און געבען פריי זיין בלוט, און בלוטען פול מיט פרייד,
 דאך ניט פאר דיר, נאך דארט, אוואו דיין שונא שטעהט...

און אזוי איז די קראפט פון פאעזיע: איהר ווערט הינגע-
 ריסען | איהר פערנעסט, אז איהר זייט געגען דעם געדאנק, איהר
 טראכט זיך גאר, אז דאס מיינט מען ניט די אידען, נאך איבער-
 הויפט... איהר זוכט א פערענטפערונג.

איבעריגענס, איז יהואש אין זיינע געזעלשאפטליכע ליעדער
 מעהרסטענסטהייל פראגרעסיוו און איהר פערשפארט דורכמאכען
 אזא אינוועניגסטען קאמפף. ער זינגט פון קאמפף, ער זינגט פון
 טהאט, ער זינגט פון ליכט, ער זינגט פון א גאלדענער צוקונפט —
 ער גלויבט אין לעבען און אין דעם זיעג פון גוטען — און זיינע
 געזאנגען זיינען פול מיט א קראפטפולען פאטאס.

אויף דעם בארג אלימפוס, דערצעהלט אונז דער דיכטער,
 האט ער זיך געוואלט פערקלייבען. אלימפוס איז שעהן, די לופט
 איז דארט ריין, דארט וואקסען בלומען, דארט לעבען געמער אין
 פרייד און אייביגער שעהנקייט. אבער ניין! דער אידישער
 דיכטער קען דארט לאנג ניט בלייבען. עס קומט דער אטהעם פון
 דעם וויסטען בארג חורב, עס קומט דאס געשריי פון די מאסען דארט
 אונטען. אלעס דערמאנט דעם דיכטער:

ס'זעט לאנגזאם, אזוי ווי דאס גיפט פון א שלאנג,
 דער שמערץ פון דיין פאלק זיך פערשפרייטען
 דורך איטליכעם ליעד דיינס; דיין יעדעס געזאנג
 א טרויער-מוזיק וועט בעגלייטען.

דער דיכטער בלייבט ניט אכגעזונדערט פון די מאסען. ער
 ווייסט: דורך קאמפף און אפפער וועט בעשאפען ווערען א נייער
 ליכטיגער מארגען. עס ארט איהם אפילו ניט, וואס די היינטיגע
 קעמפער וועלען ניט געניסען די פרוכט פון זייער קאמפף. דער

קאמפף אַליין איז ווערטה דעם קרבן. דער קאמפף אַליין ערהויבט
די נשמה.
ווען ס'וועט קומען דער זיעג, וועט דער דיכטער שוין ליגען
אין קבר.

ס'ליעד מיינס, שווארץ פון פולווער-רויך
און פול מיט שלאכט-געשרייען,
וועט אויך שוין לאנג געשטארבען זיין,
ווען ס'וועט דאס פאלק זיך פּרעהען...

דאך כ'בין צופריעדען מיט מוין טהייל,
ער איז מיר זיס און הייליג,
און ווען די צוקונפט טהיילט איהר לוי,ן,
נעהמט, ברידער, אויף מוין חלק...

און ס'איז גוט אזוי : אין לאנד פון אויסלעזונג דארפען אריינ-
געהן פ ר י י ע מענשען, ניט די היינטיגע שקלאפען, „געבאָרען
און געהאָרעוועט אויף ריטער און אויף בוקען זיד, אַהן קראפט, אַהן
שטאַלץ, אַהן מוטח“. אריינגעהן וועלען נאָר די י ו נ ג ע, די
מוטהיגע, וואָס זיינען געוואקסען אין דער לופט פון פרייהייט...
ווידער און ווידער קעהרט דער דיכטער זיך אום צו ד ע ם
ל י כ ט : אַלע איינצעלנע ליכטלעך דארפען צונויפגעגאָסען ווע-
רען אין איין פלאקער, אלע פלעמעלעך אין איין גרויסען בראנד,
ווארים מעכטיגער פון טויט איז די ברודערשאפט פון ליכט,

ווען יעדע פלאם זיך שפיגעלט אַב
אין פלאמען גלייך ווי זי,
און פון צושפרייטע פונקען ווערט
איין פונקענמעלאַדיע.

אין די דאזיגע און עהנליכע ליעדער איז יהואש א ו נ ז ע-
ר ע ר, אַן אייגענער, אַ נאָהענטער, אַ מענש וואָס דריקט אויס
אַין אַ פאסענדער פאַרם די שטרעבונגען פון די פאַרמעשרימענע
אינטעליגענטע קרעפטען פון זיין צייט. די פאַרם, ו ו י דאָס

ווערט געזאגט, בעווייזט, אז דאס איז פאר יהואש'ען ניט נאר א „טהעמע“, נאר עס ווערט טאקע איבערגעלעבט און איבערגעפיהלט אלס אייגענס. צוליעב דעם זיינט איהר איהם מוחל פיעלע „לא-פסוס'ען“, וואס האבען אייגענטליך ניט געמארט זיין: אי דעם אלט משכיל'ישען אבקלאנג אין „וואס מעהר שאטען“, אי דעם מאטיוו א-לא-פרוג: „א פאלק פון אבילות נאר ביזטו, מיין פאלק“, אי די ווידערהאלונג פון פריז'עס און פרוג'ס טענות צום „זשאר-גאז“ אין די „אידישע ראמאנצען“ („א ליעבעס-נעדיכט אין זשאר-גאז, עס קלינגט ווי א בייזע לענות“) און נאך און נאך אזוינע אוננויטיגע זאכען.

VIII.

יהואש'ס שפראך איז, דאכט זיך, די גרעסטע הינדערניש אויפ'ן וועג פון זיין פאעטישען שאפען. עס קומט פאר א הארטע, אנגעשטרענגטע, פערביטערטע מלחמה צווישען איהם און דעה שפראך. ער ראנגעלט זיך מיט אלע זיינע כחות, ער ארבייט און מיהט זיך מיט'ן שווייס פון זיין פנים — און ניט שטענדיג געהט ער ארויס דער זיענער. געוועהנליך האט ער מעהר צו זאגען, ווי עס ערלויבען איהם די גרענעצען פון זיין שפראך.

עס איז מערקווירדיג! אלע מאל ווען איד לייען יהואש'ס ליעדער, פערפאלגט מיד איין בעשטימטע פארשטעלונג. עס דאכט זיך מיר, אז ער שרייבט אזוי, ווי איינער וואס וואלט זיך אויס-געלערענט איריש שוין דערוואקסענערהייט. דורך פלייס און אר-בייט קען א דערוואקסענער מענש זיך אויסלערנען צו בעהערשען א פרעמדע שפראך אויסגעצייכענט. ער קען שרייבען אין איהר פריי און ריכטיג. עס קען זיך דאכטען אפילו, אז ער איז א מיי-סטער פון דער דאזיגער שפראך. און דאך וועט איהם פעהלען די לעצטע נאהענטקייט, די לעצטע אינטימיטעט, דער לעצטער שפראך-טאקט.

בנוגע צו יהואש'ען ווייס איד, אז איריש איז זיין

מוטער־שפראך. און פונדעסטוועגען לאָזען זיינע ליעדער שטענדיג דיג איבער דעם אויבענדערמאָנטען איינדרוק. ער ווייסט אַ מאַסע ווערטער. ער האָט אַ ווערטער־שאַץ אַפּשׂר אַ רייכערען ווי אַנדערע דיכטער. אָבער אַז ס'קומט צום שרײַבען, זײַנען די ווערטער־קאַמבינאַציעס אַזוי האַרט, טרוקען, שווער אַראַבצושלינגען — און אַזוי וועניג מעלאָדיש. אַט איז אַ ליעד „מאַרגען“ (זאַמלונג „אין זון און נעבעל“). עס דאַרף זײַן אַ אידיליע: ווײַד, האַרציג, פּול מיט זון־שיין. עס דאַרף זײַן אַ בילד געמאַלט מיט בלאַסע וואַסער־פאַרבען. בע־געגענט איהר דאַרט אַזוינע צוויי שורות:

„דער טײַד טויכט מאַט און בלו־גראַה
אַרויס פון דונקעלען רוים“.

פרופּט אַרויסריידען אַט די פיער ווערטער צוזאַמען: „דער טײַד טויכט מאַט“ — אַ קאַמבינאַציע פון פיער טײַטען און צוויי כּפּען אויף אַ שטרעקע פון דריי זילבען: אַדער פרופּט אַרויסריידען די קאַמבינאַציע „גראַה — אַרויס“, און איהר וועט דערפיהלען, ווי שווער, ווי האַלציג דאָס ליענט זיך. און דאָס איז נאָר איינער פון טויזענדע ביישפיעלען אין יהוּאַשׂם ליעדער. עס קאָסט אייך אַלע מאָל אַן אַנשטרענגונג איבערצוליעגען זיינע אַ ליעד. ער־געעץ מוזט איהר זיך פערטשעפען.

אַט איז אַן אַנדער ליעד „זכּר לַחורבן“. בעגעגענט איהר דאַרטען אויף אַ שטרעקע פון עטליכע שורות: „טאַטשען און מוטשען“, „תּכּשׂיטין“, „שפּוקט“ און „זכּר לַגלות“. די אַלע ווער־טער, אַ חוץ דעם דייטשען „שפּוקט“ (וואָס דאָס מיינט: „עס בעווייזען זיך מתים אַדער שדים אַדער אַנדערע פּאַנטאַסטישע בע־שעפענישען“ און וואָס דאָס קען בשום אופן נישט געברויכט ווערען אין דער קאַמבינאַציע „שפּוקט אין זכּרון“, ווי דאָס טהוט יהוּאַש), — אַ חוץ, זאַג איד, דעם איינעם דייטשען וואָרט, זיינען אַלע איבעריגע ווערטער אידיש. אָבער פון דעסטוועגען פּראַ־טעסטירט עפעס אין אייך געגען בענוצען אין איין ליעד אַזוינע פּערשיידענאַרטיגע ווערטער. עס איז ניט גוט. עס פּאַסט ניט.

יהואש פיהלט דאָס ניט. איהם איז אלצדינג רעכט, אבי עם ריימט זיך.

איך בין זיך מודה: איך האב לייעב יהואש'ס, דאָס ניט גער זונגענע לייער. ס'איז דאָרט דא אַזא שעהנע רייה נאטור־בילדער, עם זיינען דאָרט דא אַזוינע פראכטפולע אויסדריקען, ווי „ס'שפרייט די מיטערנאכט די שווארצע באַלאַם־פליגעל" און „ס'רייסט די שווארצע קודלעס פון דער נאכט דעם שטורעמוועטער'ס לויזנער לאַזמע מאַכט". עם איז דאָרט אַזא אומרוהיגקייט, אַזא קראפטפולע שטרעבונג צו „עפעס" אויף יענער זייט פון אלע אונזערע מעגליכ־קייטען. אָבער אלע מאַל ווען איך לייען דאָס לייער, הויב איך דאָס אַז פון דעם צווייטען קאפיטעל. פארוואָס? ווייל אין ערשטען זיי־גען דא אַזוינע שורות:

ווי לאַקסטו מיך,
ווי פלאַגסטו מיך!
ווי דריקסטו מיך,
ווי קוויקסטו מיך!
ווי פליקסטו און בעגליקסטו מיך,
ווי שטיקסטו און ענטציקסטו מיך!

פערדאמט־וואולגארע שורות, וואָס מאַכען דעם איינדרוק, ווי דער שרייבער וואַלט זיך נאָכגעקרימט נאָך אימיצען. וואו איהר ווילט — אין אַ וואַדעוויל, אין אַ פאַראַדיע, אין אַ נאַסער־לייערעל — אָבער ניט אין אַזא ערנסטע זאך, ווי „דאָס ניט געזונ־גענע לייער", פאַסען אַזוינע שורות.

יהואש פיהלט דאָס ניט. איהם פעהלט דער לעצטער שפראך־טאַקט, די לעצטע שפראך־פערזאנלעכקייט.

איז ביי איהם רעכט, אַז די שטראהלען „טשוּכען־אויף" די בלעטלעך פון דער רויז, אַז דאָס הארץ ווערט „פערביטערט און פערזויערט", אַז צפורה, משה'ס ווייב, זאָל געברויכען די ווער־טער „עגאל" און „אַפלאַדירט" (פונקט ווי אַ היינט־וועלטליגע דאָ מען!), אַז דאָס פאַלק זאָל אַרומבלאָנדזשען זוכענדיג „דעם גער־זאַל טען" פיהרער. איז ביי איהם רעכט צו מאַכען אויף

שריט און טריט אוננויטיגע ווידערהאלונגען, וואס ווירקען לע-
כערליך: וועגען דעם שניידער'ס מיידעל דערצעהלט ער, אז „ביי-
נאכט פו'ם הויז ווערט זי נעלם — און מאכט זיך ארויס שטר-
לערהייט“; דער למדראו'ניק פלעגט זיין ברויט „בזעת אפו און
מיט שווערער מיה פערדיענען“; דער מעגש וואנדערט ביי איהם
אין וואלד „מיט נאקעט אָבגעדעקטע פיס“, די נשמות אין הימעל
„זויגען זאפט און ציהען סאָק“; איהר בעגעגענט ביי איהם „פער-
דארט און טרוקען“, „גבורות און גרויסקייט“, „פערטלען אויף
שטיקער“, און אז. וו.

זיין פיעריאָהריגען קינד דערצעהלט דער דיכטער אַ מעשה
וועגען שנעע, בעגעגענען מיר דאָרטען אזוינע שורות:

דאן האָבען די שטיקער

פון וואַלקען זיך דיקער

צוזאמענגעשליידערט.

און טיעף צו דער ערד האָט דער הימעל גענידערט

און פול מיט רחמנות צום פעלד זיך געווענדט:

„איז ערגעץ דיין בוזעם בעבלומט צו בעגראַזט?“

און דאָס פעלד האָט מיט אומעט געזאָגט:

„כ'האָב אַ לעצטע מוזינקע פאַרמאַגט,

איז געקומען בעגינען דער פראָסט

און ער האָט זי פערלענדט...“

(„אין זון און נעבעל“, ז. 55).

ס'וואַלט אינטערעסאנט געווען צו זעהן דעם „פיעריאָהריגען

חכם“ וואָס וואַלט פערשטאַנען אַזאַ מעשה...

יהואש'ס שפראך איז ניט עלאסטיש. ריכטיגער וואַלט געווען

צו זאָגען: זי איז עלאסטיש נאָר אין איין ריכטונג — צו קראַפט

און שטאַרקע בעוועגונג. דאָרט וואו ס'קומט אויס צו דונערען,

צו שטורעמען, צו האַמערען, — דאָרט איז יהואש דער מייסטער.

דאָרט איז איהם די שפראך געהאַרבזאם. קומט אָבער אויס צו געהן

אין אַן ענטגעגענעזעצטער ריכטונג — צו ווייכקייט, צארטקייט,

פאַלקסטהימליכקייט, מעלאָדישקייט — דאָרט זאָגט די שפראך זיך

אָב צו פאַלגן. דאָרט בלייבט זי ווי געוועהנליך: הארט, גריי
בעריג און הילכיג. אויסנאָהמען בעגעגענען זיך זעהר, זעהר זעל-
מען.

* *
*

יהואש'ס שפראך און מאניר פאסען אויסגעצייכענט פאר דרא-
מעס און טראגעדיעס אין פערזען. די וועניגע דראמאטישע פרא-
צען, וואס מיר בעגעגענען אין זיינע ווערק („שאול“, „הורקנוס“,
בעזונדערס די אויסגעצייכענטע סצענע „מצורעים“) בעווייזען, אז
ער האט אלע נויטיגע מיטלען פאר אַ טראגעדיע. זיין ליעבע צו
קראפטפולע סצענעס און בעוועגונג גאראנטירען אויך, אז אזא
ווערק וואלט איהם געלונגען (אייגענטליך וואלטען דאך די „מצורעים“
געקענט דיענען אלס דאס ערשטע ביכר פון אַ טראגעדיע).
יעדענפאלס איז ער דער איינציגער פון די אידישע דיכטער,
וואס וואלט געקענט זיך נעהמען פאר אזא ארבייט. אייניגע
מאנאלאגען אין „מצורעים“ זיינען פונקט אזוי קלאר און שטארק,
ווי אין די ווערק פון די אייראפעאישע קלאסיקער.

(1915).

אברהם רייזען.

I.

א טרויעריג לאַנד — ליטא. ברייטע, שמילע, גראַהליכע פעלדער; לאַנגע זאמדיגע וועגען; שיטערע וועלדלעך; רוהיגע, לאַנגזאמע טייכלעך. אויבען א הימעל — קלאַר, אַבער בלאַס, פער'חלוס'ט, אַזאָ זאפטיגע פארבען. פאַהרט אַ פויער איבער'ן פעלד, איז ער אַנגעטהאַן אין אַ גראַבע סוויטע — אַליין ווי אַ שטיק פון דער גראַהער ערד — און זינגט אַזאַ אומעטיג, נאַגענדיג ליעדעל.

אַ הונגעריג לאַנד — ליטא. די פעלדער ברענגען נאָר מאַד-גערע תבואות. אין די גערטנער איז ניטאָ די רייכע שפע פון פרוכט. די שאַף און די רינדער אויף דער לאַנקע זיינען קיינמאַל ניט אַזוי פעט און גרויס, ווי אין בעסאַראַביען אָדער פוילען.

אַ דערשלאַגען לאַנד! פאַהרט איהר אריין אין איהרע שטערט און שטערטלעך, געפינט איהר אַ אידישע בעפעלקערונג — שוואַד, קלייז'נעוואַקסען, מאַגער, מיט ברענענדיגע אויגען און נערוועזע בעוועגונגען. דער ליטווישער איד לעבט אין שטענדיגער דחקות. דער ליטווישער איד איז אַ מסתפק במעוט. ער פערשמעהט אפילו ניט, ווי קען מען דאָס האַבען רויטע באַקען און אַ געזונטע מונד-טערע שטימע. איהם דאַכט זיך, אַז דאָס איז מגושם.

דער ליטווישער איד בויגט אַן דעם קאַפּ און טראַגט דעם יאָד פון אַרימקייט און האָט זיך אַזוי איינגעלעבט מיט זיין צער, אַז דאָס איז געוואָרען זיין צווייטע נאַטור.

און אין אַזאַ לאַנד, צווישען אַזוינע אידען, ווערט געבוירען איין מאַל אין יאָהרען אַ דיכטער.

ביי זיין וויעג האט ער ניט געהערט קיין פרעהליכע געזאג-
נען. זיין קינדהייט איז ניט געווען בעלויכטען מיט ליעבליכע
שמיכלען. שוין א דערוואקסענער דערמאנט ער זיך זיין יוגענד :

... שטעהט א שטיבעלע, א קליינעם,
איינגעהויקערט, איינגעבויען,
און עס עפענט זיך א טירעל,
און עס ביזערט זיך און סקריפעט,
טאטע-מאמע זיצט אין ווינקעל,
און א קינד אין וויעגעל כליפעט.

און א שוועסטער שילט א ברודער,
און פון לעמפעל שפארט א רויך—
יאהרען יונגע, יאהרען שווארצע,
ניין, איד לאז אייך איבער אויך! ...

ארימקייט, נויט, פערביטערטע הערצער, פערוואגעלטע נשמות,
קריענערייען, שילט-ווערטער, שמוץ... דאס איז דאס אידיש-ליט-
ווישע וועלטעל, וואס האט ארויפגעלעגט זיין שטעמפעל אויף דער
ווייכער, איינדרוקספולער נשמה פון דעם קומענדיגען אידישען
דיכטער, אברהם רייזען, דאס האט געשפייזט זיין פאנטאזיע, גע-
וועקט א מיטפיהלענדען אבסלאנג אין זיין הארצען.

אמת, עס איז נאך דערפון ניט געדורנגען, אז אט דאס לעבען
האט איהם געמוזט געפאנגען-נעהמען אויף אייביגע יאהרען. אג-
דערע דיכטער האבען אויך געשטאמט פון דער זעלביגער וועלט,
דורכגעמאכט די זעלביגע קינדהייט, און דאך האט זיך זייער נשמה
בעפרייט פון דער סביבה, געוואנדערט אין אנדערע וועלטען, ענט-
דעקט אומגעריכטע שעהנקייטען און אונז, זייערע לעזער, ארויס-
געפיהרט פון דעם אידיש-ליטווישען גלות.

יא, אבער זיי זיינען ניט געווען אזוינע ווייכע, שוואכע, נאכ-
געביגע זעלען, ווי אברהם רייזען. ער איז געווען ווי פלאסטישע
לייחם אין די הענד פון זיין מזל. ער איז געווען ווי א ריינע בלאט,
אויף וועלכע יעדער איינדרוק האט זיך איינגעקריצט אויף שטענ-

דיג. ווי זיין היים און זיין קינד־הייט האבען איהם בעשאפען.
 אזוי שטעהט ער נאך איצט פאר אונז, — און זינגט דאס ליעד,
 וואס ער האט מיטגענומען פון זיין ליטווישען שטעדטעל.
 מיט דער אַפענהערציגקייט פון אן אמת'ען דיכטער איז זיך
 רייזען מודה: ער האט ניט קיין פליגעל. אַבנעהאקט האט עמיצער
 די פליגעל פון זיין נשמה, פון זיין געדאנק. לאנג צוריק האט
 אימיצער ביי איהם אוועקגערויבט דעם שוואונג. ווער ?

אפשר אין דיין קינד־הייט,
 אפשר נאך אין וויעגעל,
 האט דיין מאמע'ס ליעדעל
 דיר געשאדט די פליגעל ?

אדער גאר דער חדר,
 נידעריג און ענג:
 איילען פיער די ברייטקייט,
 איילען פיער די לענג;

און דער געלער רבי
 מיט'ן געלען אלף
 איז פאר דייע פליגעל
 גאר געווען דער חלק ?

עס קלינגט אזוי אונענדליך-טרויעריג. עס איז כמעט אונ-
 היימליך צו הערען, ווען רייזען, מיט זיין איינפאכער, עהרליכער
 שפראך, שטעלט אוועק א פראגע: ווי קומט ער זינגען? יעדעס
 ווארט, אזוי פראסט און וואכעדיג, פאלט ווי א טראפען צושמאל-
 צענע בליי אויף א וואונד:

ווי קום איד צו זינגען? פון וואנען, מיין קינד!
 ביי אונז האט אין קוימען געברומט נאך דער ווינד;
 די קינדער — זיי פלעגען נאך זינגען: האם-האם!
 און אפטמאל די מאמע — א קללה צום גראם.

ווי קום איך צו שעהנקייט? פון וואנען, מיין קינד!
דער וועג צו די פעלדער—דורך גויים און הינד...
די גאס איז געווען אזוי אַרים און ווייסט,
ביי איטליכער טהיר נאָר—אַ בערגעלע מיסט...

איז די שורות האָט ריזען אליין געגעבען דאָס פראַגראַם פון
זיין דיכטונג.

II.

מען זינגט ריזען'ס ליעדער. העל און האַפנונגספאַל פליי-
סען די טענער פון „אוי, וואָס קלינגט איהר, קירכען-גלאַזען“.
מיט קראַפט און ענטשלאָסענהייט און שטורם-גייסט אַטעמט „הור
ליעט, הוליעט, בייזע ווינדען“. אָבער מערקווירדיג: איהר הערט
און פיהלט — דאָס איז ניט ריזען. דאָס איז פאַר איהם ניט כאַד-
ראַקטעריסטיש. מסתמא האָט ער אליין זיך לאַנג געמוזט צוגע-
וועהנען, ביז ער איז שלום געוואָרען מיט די קלינגענדיגע, צו
מונטערע, צו אויפגעלעגטע מעלאָדיען, וואָס אימיצער האָט צו-
געטראַכט צו זיינע בעשיידענע ליעדער.

ערשט נאָר די לעצטע צייט האָט מען אָנגעהויבען זינגען „מאי
קא משמע לן דער רעגען“ — און איז דער מעלאָדיע האָט זיך דער-
פיהלט דער ריכטיגער ריזען. דער קאָמפּאָזיטאָר האָט אריינגע-
דרונגען אינ'ם תוך פון ריזען'ס פּאַעזיע, האָט געכאַפט איהר איי-
גענטליכען טאָן. מיר דאַכט, אַז דער נגון פון „מאי קא משמע לן“
העלפט מעהר צו פערשטעהן ריזען'ס ליריק, איידער דאָס קענען
טהאָן אלע קריטיקער צוזאַמען. וואַרים דער נגון רעדט מיט דער
זעלביגער שפּראַך, וואָס דער פּאַעט — מיט דער שפּראַך פון ריי-
נער ליריק, וואָס האָט גלייך אַ צוטריט צום האַרצען.

ס'אַראַ טרויעריגער נגון! וואָס איהר זאַלט שוין ניט לייענען
נאַכדעם איז ריזען'ס ווערק, — ער קלינגט אייך כסדר אין די אוי-
ערען, ער אַקאַמפּאַניערט יעדעס ליעד, ער איז ווי אַ לייט-מאַטיוו

צו אלעם — אט דער שטילער, פערטראכטער, אויסגעוועהטאגטער, האפנונגסלאזער און קראפטלאזער נגון.

אינ'ם אידישען לעבען איז געווען ניט נאר דאס. אפילו איז דער אלטער אידישער וועלט איז געווען די נשמה-יתרה, וועלכע האט געטראגען א העלען מלבוש און געלויבטען מיט פערעל און בריליאנטען. אפילו איז דעם אלטען אידישען צער איז געווען בליצען פון פרייד, מאמענטען פון עקסטאז, פון איבערנאטירליך-כער שעהנקייט. אפילו דער איד דער ווארים, געטראטען פון יעדען פערבייגעהענדיגען פוס, האט דאך אויך געהאט צייטען, ווען ער איז געווען א ביהורין און א בן מלך, און האט שטאלץ אויסגע-גלייכט זיין רוקען. פון'ם מאדערנעם אידען שוין גאר ניט צו רירען. אידישע דיכטער, וועלכע האבען געהאט א צוטריט צו אט דער אידישער נשמה, האבען שוין ניט געקענט זינגען אלע זייערע יאהרען דעם זעלביגען אומעטיגהארציגען נגון, „מאי קא משמע לן מיין לעבען“... און איז א גרעסערער אדער א קלענערער מאס האט דאך יעדערער פון אונזערע דיכטער געהאט א צוטריט צו אט דער נשמה יתרה, איז וואס פאר א פארם זי איז ניט ערשינען. דעם זעלביגען ארים בחור, וואס זיצט אין בית-מדרש, האט דאך פריץ, צום ביישפיעל, געזעהען אין דער געשטאלט פון דעם „משוגענעם בטלן“ און די „מקובלים“...

רייזען איז דער איינציגער אידישער דיכטער, וואס רעפרע-זענטירט דעם וואס ער זען אירען, מיט זיין נאך-הבדלה-דינגער מרה-שחורה, מיט זיין שרעק פאר'ן לעבען, מיט זיין אייביגער דאגת פרנסה, מיט זיין אבגעלאזענקייט, אונבעהאלפענקייט און שוואכקייט און מיט דעם פערבענקטען אידישען נגון, וואס קלינגט ווי א קרעכץ...

מאי קא משמע לן מיין לעבען?

וואס זשע לאזט ער מיר דא הערען?

פוילען, וועלעקען איז דער יוגענד,

פאר דער צייט פערעלטעדט ווערען...

רייזען איז א שטיף-קינד פון לעבען, א שטיף-קינד פון אלץ-דינג אויף דער וועלט. רייזען'ס פאעזיע איז די פאעזיע פון איינ-

זאמקייט, פון עלענד, פון אבהענדיגקייט, פון אומעט. טהוט א קוק אויף דעם עלענדען, ווי רייזען מאַלט איהם. ס'איז נאָכט. שוין שפעט. אין צימער אין שטיל. דורך די פענסטער קוקט די שווארצע פינסטערניש אריין. דער עלענדער ווארפט שרע-קענדיגע בליקען צום בעט אין ווינקעל. די שווארצע נאָכט נעהמט איהם ארום, וויקעלט איהם איין אין איינזאמקייט און טרויער.

די נאָכט קוקט אין פענסטער,
אזוי ווי זי היט...
און בענקענדיג קלערט ער:
זיך לעגען, צו ניט? ...

וואָס שרעקט איהם? וואָס מאַטערט איהם? איז דען ניט אַלץ איינס! די ערד איז אַ טאַל פון יאָמער. דער שמערץ איז אַ תּוֹשֵׁב אין אונזער וועלט. מעגסט זוכען פרייד, מעגסט זיך ווע-לען פער'שכור'ען — „עס בלייבט ניט קיין מיטעל דעם שמערץ מאַ-כען לינדער“. ליכטיג אויפ'ן הימעל גלאַנצען אַלע שטערען. מען זאָגט: זיי זיינען וועלטען. ניין; דער דיכטער קען דאָס ניט גלויבען. „וועלטען? איז דען מעגליך, וועלטען זאָלען שיינען? ניין, זיי וואַלטען אויסזעהן פינסטער, שוואַרץ און טרויעריג, און דער בלאַהער הימעל וואַלט געקוקט ווי שויריג“... שוועבען וואַל-קענס אויפ'ן הימעל. דאָכט זיך, אין די וואַלקענס קען אמאל זיין אזוי פיעל שעהנקייט. ניין, דער עלענדער שטעהט און פרעגט: „וואָס זשע שלעפט איהר זיך, איהר וואַלקענס, אויפ'ן הימעל גאר בעזונדער, ווי פערלאַזענע יתומים, ווי פערטריב'נע אַרימע קינדער? און וואָס איז דאָס פאר אַ תּכּלִּית — אַזאַ לעבען, אַזאַ וואַנדערען? אַבגעריסען, אַבגעשליסען, און ווייט איינער פּוֹז'ם אַנדערען?“ שטעהט אַ בוים אין פעלד. פאַר וואָס זאָל ער ניט בליהען? ניין, דער בוים איז קראַנק, דער בוים דאַרט שוין. „ס'וועט ניט היילען איהם דער פּרייהלינג“. אומזיסט זיין ווארטען.

אויף הונדערטערליי אופנים חזר'ט רייזען איבער דעם דאָ-זייגען מאַטיוו פון עלענד. דאָס לעבען? „עס איז אַן אומעטיגעס, וואַכענדיגעס שפּיעל“. פּריינד? — וואו נעהמט מען זיי! „בענע-

גענסט בעקענטע, זיי הויבען די היט, — דיין צער אויסצוריידען
דאך קענסטו זיי ניט". גוטע מענשען? עט! ! שווער צו גע-
פינען.

צווישען טויערען שלעכטע מענשען
מיט פערשטיינטע הארץ און זינען,
קען זיך איינער אויך א גוטער
אפשר, אפשר ווען געפינען.

אבער ניט זוך דעם איינציגען גוטען: ס'וועט געדויערען
צו פיעל יאהרען, און —

ביז דו וועסט איהם אויסגעפינען
וועט איהר ביידע געהן פערלארען.

וואס זשע בלייבט? גארניט.

אלעס, אלעס ווערט פערפלויען,
וואס נאך טויער, ליעב און שעהן, —
אייביג בלייבען נאך די צרות,
אייביג בלייבט דער טויט אליין.

קיינ אויסוועג. קיינ האפנונג. קיינ שטראהל פון ליכט.

III.

רייזען איז דער דיכטער פון דעם פראסטען אידען. ער דער-
צעהלט דאס הארץ-וועה פון דעם דורכשניטליכען מאסען-מענשען.
אין זיינע ליעדער קלינגט דער טויערען-יאהריגער צער, וואס האט
זיך אנגעזאמעלט אין דער אידישער נשמה. אבער דער צער איז
אחו צארו, דער צער איז אהו א קללה, דער צער איז איינגע-
שלאסען אין זיך אליין און שפייזט זיך פון רחמנות. דאס איז
דער אידישער נעבעך...

עפעס אזא ש ע מ ע ו ו ד י ג ע ה כ נ ע ה דרינגט דורך

רייזענ'ס ליעדער. ער איז ווי אן אַרימאן, וואָס שטעהט ביים שוועל. ער איז ווי אַ פערבלאָנדרושעט קינד אינמיטען אַ גרויסער מדבר. זיין הארץ איז אזוי ווייך, און די וועלט איז הארט, צי- מערט דאָס הארץ און בעט זיך און וויינט :

נאַט, נעהם מיד פון טהאַל פון בעטריעכטען ארויס,
ווען ניט, געהט מיין לעבעז, מיין חיות מיר אויס...

נ ע ב ע ד איז דער אויסדרוק פון שוואַכקייט ; ווילענלאָזע, האַפנונגסלאָזע, אונטערגעגעבענע שוואַכקייט קען ניט זיין סאָ- ציאַל. זי ווייסט ניט פון אַ פלאַנמעסיגען צוזאמענלעבען פון מענ- שען מיט גלייכע האַפנונגען און ציעלען.

אין רייזענ'ס ליעדער זיינען דעריבער ניטאָ ניט קיין סאָ- ציאַלע, ניט קיין נאַציאָנאַלע מאַטיווען. ער פערטראַכט זיך ניט ווענען כּלל, ער פּרעגט ניט : פון וואַנען און וואוהין ? דער כּלל, דאָס פּאַלק, די געזעלשאַפט זיינען פאר איהם אַ פּאַקט, זיי עקזי- סטירען, ער נעהמט זיי אלס אַ פּאַרטיגען סובסטראַט פאר זיינע בענקענישען און זיין פּחד.

אין דער געזעלשאַפט זיינען דאָ אַרימע און רייכע, שטאַרקע און שוואַכע. עס איז שלעכט צו זיין אַרים, און עס איז ביטער צו זיין שוואַך. בעקלאַנט זיך דער זינגער אויף זייער שווער מזל. דערצעהלט ער, ווי זיי ליידען און ווי עס טהוט זיי וועה. אָבער ער שטעלט ניט קיין פּראַגען. ער פּערקוקט זיך ניט אין'ס גרונד פון געזעלשאַפטליכער אונגלייכהייט.

אין דעו היינטיגער וועלט זיינען דאָ גרויסע שטערט. די שטערט זיינען פול מיט גערויש און געפילדער. דער איינציגער מענש ווערט דאָרט פּערפאַלען, ווי אַ טראַפּען אין ים. די שטאַדט איז אַ גיהנם און ווערט רעגיערט פון דעם טיוועל. דערצעהלט דער דיכטער, ווי שלעכט עס פיהלט זיך דאָרט דער שוואַכער.

פאַלט אַריין אן אַרימאן
אין דער רייכער שטאַדט,
דאכט זיך איהם, אַז יעדעס חוץ
קוקט אויף איהם מיט שפּאַט.

דאכט זיך איהם, אז יעדער סלופ,
 יעדער שטיין איז ברוך
 שרייט איהם: דרד-ארץ, לומפ! |
 ווארפט א קרומען קוק.

אבער אויך דא פערטראכט זיך ניט דער דיכטער וועגען
 די סבות, און ער פרעגט ניט: אפשר איז אין שטאָרט פאַראן
 עפעס מעהר, איידער עס זעהט דער „אַרימער מענשעל“.
 פאר רייזען איז דאָס ניט וויכטיג. זיינע דערשלאָגענע
 מענשען קענען פון דער שטאָרט קיין אַנדער איינדרוק ניט בעקומען.
 זיי זיינען ניט סאַציאַל.

דער איינציגער סאַציאַלער מאַמענט אין רייזען פאַעזיע
 איז — דאָס מיטגעפיהל, וואָס ער וועקט צו די שוואַכע. עפעס
 ווייסט ער אזוינס וועגען אַרימע, שטילע און דערשלאָגענע, וואָס
 קיינער ווייסט ניט. ער איז זייער אַרוואַקאָט, זייער מליץ יושר
 פאר דער גרויסער רושיגער וועלט. ער מיט זיי פּעראַייניגט זיך
 אונטער איין טיטעל: „מיר קבצנים“:

...אז מיר ריידען,

לאָזען מיר אַראַב דעם פנים,

און די ווערטער שטיל, געוואויגען,

ווי עס פאסט פאר אונז קבצנים.

עס איז דא א וועלט פול מיט אַט די קבצנים. זיי זיינען
 פראַסטע מענשעלעך. זייערע השגות זיינען קליינע. זייערע זאָר-
 גען — אַלטעגליכע. זיי ווייסען ניט פון די ברייטע וועגען פון
 מענשליכען געדאַנק און געפיהל. זיי זיינען עהנליך איינער אויפ'ן
 אַנדערען, ווי צוויי טראַפען וואַסער. אָבער זיי ליידען. יעדער אייך
 נער פון זיי לאָזט אַרויס אַ זיפּין, צי אַ קרעכץ, און דער פאַעט זאָ-
 מעלט די אַלע זיפּצען און די אַלע קרעכצען און וועכט פון זיי
 מעלאָדישע ליעדער און וועקט רחמנות אין אונזער האַרצען.

דער הימעל פּערצאַרענט,

די ווינדען — זיי בלאָזען:

וואו ביזטו, מיין ברודער,

פּערגעסען, פּערלאָזען?

וואו ביזטו פֿערוואַרפֿען,
אין וואָס פֿאַר אַ שטעדטעל?
צו האַסטו אַ דיראַ,
צו האַסטו אַ בעטעל?

אַט שפּיעלען זיך קינדער. עס געהט פֿאַרביי דער אַלטער
מלמד. ער האַט פּיינט, אַז קינדער שפּיעלען. ער איז אַנגעכמור
רעט, ביין. דער דיכטער וואַרענט די קינדערלעך: האַט רחמנות
אויף אייער רבי'ן, מאַכט ניט קיין טומעל, דער'דגזנט איהם ניט;
וואַרים ער איז קראַנק און צובראַכען:

דאָס לעבען דאָס האַרטע האַט האַרט איהם געמאַכט—
אַ, אינגעלעך ליעבע, פֿאַר אייך ניט געראַכט! ...
„האַט רחמנות!“ בעטען זיך דעם דיכטער'ס שטילע געוואַנ-
גען. און „האַט רחמנות“ קלינגט אַויף פֿון די פֿאַר נאַציאָנאַלע ליע-
דער, וואָס רייזען האַט געשאַפֿען. עס איז ניט מעהר ווי אַ זיפֿט-
אַויף דעם פֿערוואַגעלטען פֿאַלק:

צו פּיהלסטו מיין פֿריינד,
וואָס איז דאָס אַזוינס—
אַ פֿאַלק'ל אַ קליינס,
און גרויס איז דער פּיינד?

אַהז וואַפֿען, אַהז מוט...
און האַט ניט קיין שוץ.
און הפּקר זיין גוטס,
און הפּקר זיין בלוט...

דאָס איז אַלץ דער זעלביגער אידישער נעבעך...

IV.

יא, אַבער רייזען האַט דאָך געשריבען אויך מונטערע ליע-
דער? רייזען'ס פֿרייהייטס־מאַטיווען האַבען דאָך געזונגען די
רעוואַלוציאָנערע אידישע אַרבייטער אין דער שטורעם־און־דראַנג־

ציט? ביי ריזען'ען איז דאך דאך אויף „די וואנד“ און „דער שטור-
בעם“ און „צו די דעמאנסטראנטען“? דאס בעווייזט דאך, אז זיין
ליריק פערמאגט אויף אנדרערע טענער?

ניין, דאס איז קיין בעווייז ניט. אמת, צוויי-דריי פון זיינע
פרייהייטס-ליעדער קלינגען טאקע שטארק און יונג. אזוי איז „די
וואנד“ („די אויגען פול צארען, פערגאסען מיט בלוט“) און „אוי,
וואס קלינגט איהר, קירכע-גלאקען“. זיינען די מאטיווען אבער גע-
נומען פון פ ר ע מ ד ע. „די וואנד“ איז אי לויט איהר אינהאלט,
אי לויט איהר ריטם א נאכאחמונג פון היינע'ס „וועבער“. די
איבעריגע זיינען איבערהויפט אז אַבְקלאַנג פון די רעוואָלוציאָנערע
שטימונגען אין דער אידישער גאס. אבער זיי שמעהען א ל י י ז
אין מיטען ריזען'ען ליריק. זיי קלעפען זיך ניט מיט דעם איבע-
ריגען. זיי זיינען צופעליגע ערשיינונגען. דאס, וואס דער גרויסער
עולם האט זיי אונטערגעכאפט און געזונגען, בעווייזט נאר, אז זיי
האבען מעהר געפאסט צו דער שטימונג פון דער רעוואָלוציאָנס-
ציט, איידער די אומעטיגע ליעדער.

יעדענפאלס זיינען זיי פאר ריזען'ען ניט כאראקטעריסטיש.
נעהמט שוין אזא ליעד, ווי „הוליעט, הוליעט ביזע ווינדען“.
מען רעכענט עס צווישען די פרייהייטס-ליעדער. דאס איז ניט
ריכטיג. ס'איז פול מיט אַבְהעַנְדִיגְקײַט, מיט שוואכקייט. דער
זינגער גלויבט ניט אין דער גאולה. די ביזע ווינדען הערשען. די
ביזע קרעפטען הוליען פריי, טהוען וואס זיי געפעלט. דער מענש
זעהט עס צו און האט קיין מעגליכקייט ניט אַבְצוֹשְׂטעֵלֶען זייערע
וויילדע מעשים. דאס איז די זעלביגע אומדערבארע מדיגע אויסער-
ליכע וועלט, וועלכע פלאגט און מאטערט אלע ריזען'ען קבצנים.

הוליעט, הוליעט, ביזע ווינדען,
איצט איז אייער צייט!
לאנג וועט דויערען דער ווינטער,
זומער איז נאך ווייט!...

וואס ס'איז יא דאך ביי ריזען'ען, ווי ביי אלע עלענדע, איז
דער שטילער, שעמעוודיגער טרוים וועגען עפעס בעסערס. עס איז

נאך אפילו ניט קיין וואונש, עס איז ניט קיין גלויבען, עס איז ניט קיין תפלה. עס איז א בעהאלטענע, אונזיכערע בענקשאפט נאך עפעס אזוינס, וואס ס'איז א היפף פון דעם אייביגען הארץ-וועה. די דאזיגע בענקשאפט איז א געזעצליך קינד פון דעם אומעט, און זי איז פונקט אזוי בלאס און הכנעה'דיג, ווי ער.

אוי, שאַטענס און שפינוועבס, ניט מעהרער,
און שטיל איז, עס הערט זיך קיין קלאנג;
אין הארצען נאך פאכט עס און קלינגט מיר
א טרויריגגעצויגען געזאנג.

דאס יאָמערט מיין זעלע און קלאַנג זיך:
פערטראַגען שוין קען זי ניט מעהר!
זי רייסט זיך צו ליכט און צו פרייהייט
און דא—אזוי דונקעל און שווער!...

אין די עטליכע שורות איז דער שליסעל צו רייזען'ס בענק-שאפט נאך ליכט און פרייהייט און לעבען. קיינמאל ווייסט איהר ניט, וואס איז גרעסער: די מאכט פון די „שאַטענס און שפינד-וועבס“, צו דער טרוים וועגען פרייהייט. איינס איז געבונדען אין צווייטען. דאס וואָרט „זון“ ווערט נאך געברויכט, כדי צו בעטאָגען דעם חושד. הערשען הערשט דער הערבסט מיט זיינע וואַלקענס און זיין קעלט. און אפילו ווען דער דיכטער רופט „לעבען, לעבען!“ און אפילו ווען „ס'וויילט זיך נאך א הויב טהאָן ווייט און הויך די הענד און אריבערשפרינגען צוימען, מויערס, ווענד“, און אפילו ווען ער אומארמט זיין געליעבטע, בלייבט ער דאך אין גרונד פון זיין נשמה אזוי טרויעריג, אזוי איינזאם, אזוי פערלאָגען פון גאָט און פון מענשען.

די נאטירליכע רעאקציע אויף דעם אייביגען נאָגענדען וועה-טאָג איז — ניט פיהלען, פערגעסען זיך, פערזינקען אין נירוואַנא.

שא, מיין ליעבער,
כ'שלים די אויגען — — —
אַלץ פאַראיבער, אַלץ פערפלוויגען — — —
ס'איז אַ חלום, ס'איז אַ חלום!...

די בעסטע זאך איז : גאָר וועגען קיין זאך ניט טראכטען,
לאַזען די געדאַנקען קריכען, פּויל און לאַנגזאַם, וואוהין זיי ווילט
זיך. אַדער אַניט זיך אַוועקלאַזען וואַנדערען, אַהו אַ ציעל.

דאָס גליק פּערשפּיעלט איז סיי ווי סיי,
די רייכקייט אױך, די לײכע אױך ;
טאָ לאַמיר ווערען פּױגעל־פּריי,
ווי יענע, זעהסטו, אין דער הויך...

זעלטען ווען אַ ביטערער שמייכעל בעווייזט זיך אױף די לײַ-
פּען, — אַ שמייכעל וואָס איז מבטל דעם אײגענעם אומגליק. אין
די לעצטע יאָהרען הױבען מיר אַן בעגעגענען ביי רייזען אױך
אַזױנע לײדער. אײנס פּון די בעסטע אין דעם פרט איז „צום מזל“ :

בעט אױך רעגען — שײנט די זון,
בעט אױך זון־שײן — פּלױצט אַ רעגען ;
מזל, וואָס וועט זײן דערפּון,
וואָס דו געהסט מיר אַלץ אַנטקעגען ?

וואָס אױך בעט און וואָס אױך וויל,
ווילסטו קױנמאַל ניט ערפּילען :
מזל, אױב דאָס איז אַ שפּיעל,
דאַן געפּעלט מיר — לאַמיר שפּיעלען.

איז דער לעצטער צײט האַבען זיך אײבערהױפּט אַנגעהױבען
בעווייזען ביי רייזען נייע מאַטיווען. אַמאַל אַ געשריי פּון
שטאַרקען שמערץ („מיר דאַכט זיך, די ערד איז צעשטױסענע
גלאַז, און אױך געה — די פּיס זײנען נאַקעט, און שפּיצײג דאָס גלאַז
— עס טהוט וועה“) ; אַמאַל דער הײסער וואונש נאָך אַ בשורה —
זאַל זײן אַ שלעכטע, אַ ביטערע, אַבי אַ בשורה („קום שױן, קום
שױן, אומבעקאַנטער, קלאַפּ מיר אַן אין טהיר“) ; אַמאַל אַ רר
היגער, ערהאַבענער טאַן פּון פּערגעבונג, אַ געלײה־שטימונג אין די
שטראַהלען פּון דער אונטערגעהענרער זון („גוטע מענשען, שלעכטע

— אלע זענען גלייך". די אלע פראבען בעווייזען, אז רייזען האלט נאך אין וואקסען, אין ענטוויקלען זיך, אז ער מיהט זיך אַנצומאך פען נייע סטרונעס און געפינען נייע אקארדען. אָבער דערוויילע בלייבען דאָס פּעראַיינצעלמע פּראָבען, וואָס ענדערען נאָך ניט דעם גאַנצען כאַראַקטער פון זיין ליריק. דער דריטער באַנד פון זיינע ליעדער („אַבענד־קלאַנגען“) איז אין פּיעלע פּרטים אַ טריט פאַרווערטס אין פּערנלייך מיט די ערשטע צוויי. אָבער אויף אויף איהם ליגט דער אייגענטימליכער שטעמפּעל, וואָס אויף אלע איבעריגע. אין די „אַבענד־קלאַנגען“ זעהען מיר אַ מענשען אַ רייפּערען, אַן אויסגעפּראַווטען, וואָס גלויבט, אַז זיין טאַג פּער־ געהט, זיין אַבענד איז שוין נאָהענט. און דער דאָזיגער עלטער געוואָרענער מאַן טראַגט דאָס זעלביגע האַרץ פּול מיט זאָרגען, און אזוי פּער'יתום'ט און פּערוואַגעלט איז ער אין דער גרויסער וועלט.

בליק, גאט, אראב פון הימעל
און זעה דיין ארים קינד,
וואָס האָט אין וועג פּערבאַלאַנדזשעט
אין רעגען, נאכט און ווינד.

צינד אַז דאַרט אין דיין הימעל
אַ שטערענדעל כאַטש וואו,
כ'זאַל קענען געהן און זוכען
אַן אָרט פאר שוץ און רוה...
דאָס איז דאָס פאַרלעצטע ליעד פון רייזען'ס לעצטער זאַמלונג.

V.

רייזען'ס ליעדער זיינען, נאטירליך, ניט אלע גלייך גוט. ער אליין האלט וועניג פון דעם באַנד, וואָס איז ערשיענען אונטער'ן נאָמען „נייע ווערק“ אין וואַרשא, אין יאָהר 1911, הַנּם אויף דאָר־ טען געפינען מיר פּיעלע וואונדער־שעהנע ליעדער („אין אַ זומער־

נאכט", "חנוכה", "דאס לעבען" און אנדערע). אין די איבעריגע בענד קען מען אויך ניט זעלמען געפינען א שוואך געדיכט. אבער איינס פיהלט איהר שטענדיג, וואס איהר זאלט ניט ליענען ביי ריזען: ער איז אויפריכטיג, ער איז נאטירליך. ער האט קיין פראגראם ניט. אט אזוי פיהלט ער — און אט אזוי שרייבט ער. ער איז אין גאנצען אין זיין ליריק.

און עס איז פאראן א בעזונדער חז און א בעזונדערע הימל ליכטיקייט אין דעם גרעסטען טהייל פון זיינע ליעדער. זיי זיינען גאנצען צו אייד, זיי לאשטשען זיך צו אייד, ווי קראנקע קינדער. דאס איז דערפאר, וואס ס'איז דא א פאלשטענדיגע הארמאניע נייע צווישען דעם אינהאלט און דער פארם פון די ליעדער. קיין איינציגער דיסאנאנס, קיין פאלשער טאן. עס טרעפט א נ י ט ג ע ל ו נ ג ע נ ע ר מאטיוו. אבער קיינמאל ניט קיין פאלשער. עס איז איבערהויפט ניט מעגליך דורכצופיהרען א גרענעץ ליניע צווישען אינהאלט און פארם אין ריזען'ס ליריק. אט די קורצע, דורכזיכטיגע, איינפאכע, נאאיווע ווערטער פאסען אזוי גוט צו דעם, וואס דער דיכטער וויל זאגען, זיי פליסען אזוי נאטירליך און קאמבינירען זיך אזוי זעלבסטפערשטענדיך, אז אייד קומט גאר ניט אויפ'ן געדאנק, אז דאס איז א קונסטגעשעפט. פשוט איז פשוט: אזוי דארף דאס זיין און אזוי איז דאס. און אנדערש קענט איהר דאס זיך ניט פארשטעלען.

איד האב א מערקווירדיגע ערפאהרונג. ווען איד ליען איז בער ריזען'ס א געדיכט, אפילו אזוינס, וואס איד קען שוין פון לאנג, מוז איד נאכדעם ויצען אביסעל און זיך איינהערען אין דעם אבקלאנג, וואס צימערט אין מיר. עס איז אזוי, פונקט ווי איהר האט געהערט א שוואכען טאן דורכקלינגען אין דער לופט; דער טאן איז שוין פערשוואונדען, אבער איהר הערט זיך נאך אלץ איין און ס'דאכט זיך אייד: א שאטען פון דעם טאן ציהט נאך דורך דער לופט און האלט אין פערקלינגען.

דאס איז די אויפריכטיגקייט, די איינפאכקייט, די דורכ-זיכטיגקייט פון דער ליריק.

מיר האבען געזעהן: ניט ברייט איז דער שוואונג פון ריזען'ס פאעזיע. עס איז ניטא אין זיין מוזיק ניט דער מעטאלענער רוף

פון טראַמפּייט, ניט דער דונער פון פּויקען, ניט דאָס פּיעלֶקאַליע־
רענדיגע געזאַנג פון די פּיעדלען. רייזען'ס אינסטרומענט איז שוין
גיכער דער וויאַלאַנטשעל מיט זיינע פּערנעבעלמע, אומעטיגע טע־
נער. אבער אויף די סטרונעס פון אַט דעם אינסטרומענט שפּיעלֶט
רייזען אזוי האַרציג, אזוי ווייך, אזוי ריהרענד, אַז עס פּערקאַפּט
אייער נשמה.

רייזען איז דער שטילסטער און בעשיידענסטער פון אלע אונ־
זערע דיכטער.

זיין שפּראַך איז ניט רייך, זיינע ריטמען זיינען ניט פּער־
שיידענארטיג. די לעצטע צייט האָט ער אָנגעהויבען זאָרגפּעלטי־
גער בעארבייטען זיינע ליעדער, זוכען נייע האַרמאָניען. אָבער
די מעגליכקייטען זיינען בעגרענעצט, ערשטענס דורך דעם, וואָס
ער איז אַ ריינער ליריקער — אַהן עפּאָס, אַהן באַלאַדען, אַהן לע־
גענדען, אַהן דראַמאַטישע פּערוזכען — צווייטענס, דורך דעם,
וואָס זיין ליריק אליין בעוועגט זיך אין געוויסע ענגע ראַמען.

פונדעסטוועגען בעגעגענען זיך ביי איהם אָפּט אזוינע מוזי־
קאלישע זאַכען, וואָס מאַכען אַן אויסנעצייכענטען איינדרוק. אין
קורצע 8־שורה'דיגע ליעדער האָט ער קיין גלייכען ניט צו זיך צוויי־
שען אידישע דיכטער.

רייזען איז געהענמער פון אלע צום טאָן פון דעם אידישען
פּאָלקס־שאַפּען. ער אליין האָט אַ נאָמען געגעבען אייניגע פון
זיינע ליעדער: „פּאָלקס־מאַטיווען“. אָבער דאָס איז אַן איבעריגע
זאַך: אַלע זיינע ליעדער זיינען מעהר אָדער וועניגער פּאָלקס־
מאַטיווען. אלע זיינע ליעדער האָבען דעם חנ'עוודיגען ליעבליכען
טאָן און די קריסטאַל־קלאַהרע איינפאַכקייט פון אַ פּאָלקס־ליעד.
רייזען פּערשפּאַרט זיך צופאַסען „צום גייסט“ פון פּאָלק. ער איז
אזוי. ער קען ניט אנדערש. ער איז דורך און דורך נאַציאָנאַל,
אַפּשר אליין ניט וויסענדיג וועגען דעם. מיר מעגען דאַנקבאַר זיין

ליטא מיט דעם חדר, מיט דעם גאנצען שטעדטעלדיגען לעבען, וואָס
זיי האָבען געמאכט דעם דיכטער פאר אַזאַ עכטען פּאַלקס־מענש.
נעהמט דאָס ערשמע בעסטע רייזעו'ס ליעד, לאַמיר זאָגען
„די היילונג“:

קוש מיר אויס די גראַהע האַר,
מיין זיס האַרץ,
אפשר וועלען זיי צוריק
ווערען שוואַרץ!

דאכט זיך אייך ניט, אַז דאָס פּאַלק אליין האָט געקענט
אזוינע שורות בעשאַפּען?

אָדער נעהמט אַז אַנדער ליעד: „חנוכה“.

„ברוך אתה“,
זינגט דער טאטע
און ער צינדט די ליכט,
און די שטראַהלען,
מילדע, פאלען
אויף זיין בלאַס געזיכט.

און אַ פייער —
הייליג טהייער —
אין די אויגען ליכט,
און דער מיעדער
מיט די גליעדער
האַט זיך אויסגעגלייכט...

ווען מיר וואַלטען אידישע שולען נעהאט, וואַלטען אלע איי-
דישע קינדער אזוינע און אַנדערע רייזעו'ס ליעדער אויף אויס-
וועניג געקענט, און דאָס פּאַלק וואַלט אין אַ געלייטערטער פּאַרם
צוריק בעקומען דאָס, מיט וואָס ס'האַט בעשענקט דעם דיכטער.

רייזען האט געגעבען אן אויסדרוק נאָר צו איין זייט פון דעם פּאַלס'ס נשמה. די איבעריגע זייטען האָט ער געלאָזט פאר אַנדערע — פאר פּרז'ען, ביאָליק'ען און פאר די, וואָס וועלען נאָך קומען נאָך זיי. אָבער פון זיין ווינקעלע איז ער גאָר נאָר נאָהענט צוגעגאנגען צו די קוואַלען און האָט אונז רייכער געמאכט מיט דעם פּאַלס'ס רייכטהום.

(1915).

אברהם רייזען'ס „אבענד-קלאנגען“.

וועגען רייזען'ען רעדט מען ניט פיעל; די קריטיק האָט זיך מיט איהם גאָר וועניג אָנגעגעבען, דערפאר ל י י ע נ ט מען איהם אַ סך און ליעב האָט מען איהם. און דאָס איז, כ'לעבען, אַ סך בעסער, איידער ווען די געשיכטע וואָלט געווען פּערקעהרט. רייזען איז אונזער ליטעראַטור איז ווי יענער אַלטינקער זיידע איז אַ גרויסער פּאַמיליע. קיינער קוקט זיך אויף איהם, דאכט זיך, גאָר ניט אום; יעדערער איז פּערנומען מיט זיינע אייגענע עסקים; אין שטוב איז אַ רעש, אַ טומעל, אַ הרהאָ. אָבער יעדען איז אזוי זים אויפ'ן האַרצען, וואָס ס'איז דאָ דאָרט אין ווינקעלע אַ שטילעך, ליעבער זיידע מיט אַ גוטען שמיכעל אויף די ליפען. און פּרובט; זאָל דער זיידע ערגעץ פּערשווינדען, וועלען אַלע פיהלען, אז זיי פעהלט עפעס.

רייזען איז אונזער ליטעראַטור געהט זיך זיין וועג — שטיל, געלאַסען, בנעימות'דיג, מיט אַ האַלב-מיעדען שמיכעל אויף די ליפען. דאכט זיך: איהר קענט איהם שוין גוט. דאכט זיך: איהר וועט שוין פון איהם קיין נייע ווערטער ניט הערען. אָבער געהט ארויס אַ נייע זאַמלונג פון זיינע נאָוועלען אָדער ליעדער, כאַפט מען זיך צו זיי פריהער ווי אַלצדינג, און עפעס אזוי וואַריס, היימליך ווערט אייך אויפ'ן האַרצען, ווען איהר ליענט זיי. עס איז דער אַלטער, דורד-אונדורד בעקאנטער רייזען, אָבער אַלע מאָל געפינט איהר אין זיינע זאַכען אַ נייעם אָבאָלאַנג, אַ נייעם

קנייטש, א נייעם איינפאל, און איהר טראכט זיך: עס איז גוט,
וואָס ס'איז דאָ אַ רייזען אויף דער וועלט...

אין דעם נייעם כאַנד ליעדער קעהרט זיך רייזען אלע מאָל
אום צום געדאנק וועגען אלטקייט. שוין די זאמלונג אליין האָט
ער אַנגערופען „א ב ע נ ד - קלאַנגען“: ער האָט

געטראַכט פון די ביסעלע יאָהרען,
וואָס זיינען זיך רוישיג צופאַהרען...
געבליבען צו פאַהרען ניט פיעל—
עס טונקעלט... פארנאכט... עס ווערט קיהל!...

איז אַן אנדער ליעד, וואָס דארף דיענען אלס שלום-אַקאָרד
צום גאַנצען זינגענדיגען בוך, שרייבט ער:

דאָס שעהנסטע ליעד-געזאַנג,
די שעהנסטע מעלאָדיען,
ניט זינג ביים בליהען,
נור זינג ביים אונטערגאַנג.

דאָס בליהען, פריינד, איז שעהן,
עס זינגט און קלינגט אליין!
דער אונטערגאַנג איז וועה און מיעד,
פערזינג, פערקלינג עס מיט אַ ליעד!...

עס קומט אויס, אַז דער דיכטער פיהלט זיך, ווי אַן אלטער
מאַן, ווי אַ מענש, וואָס דערנעהנטערט זיך צום אונטערגאַנג. דאָס
איז, נאַטירליך, נור אַ שטימונג, אַ פאַעטישע עמפּפּינדונג. דאָס
איז ניט קיין סימן פון שוואַכקייט. איז די „אַבענדיקלאַנגען“ איז,
פערקעהרט, אַ סך מעהר לעבען און אַ סך העלערע פאַרבען, ווי אין
די פריהערדיגע רייזען'ס ליעדער. די דאָזיגע שטימונג פון „אַלט-
קייט“ האָט אַבער אַריינגעטראָגען אין זיינע געזאַנגען אַ בעזונדער-
רען, נייעם טאָן. דער פאַעט פיהלט זיך אַפט העכער פון'ס לעבען,
העכער פון גוטס און שלעכטס — און אַ גרויסע האַרמאָנישע רוה

לאזט אראב איהרע פליגלען אויף זיין נשמה. דאס איז די פיר-
לאזאפישע רוה פון אלצדינגוויסען און אלצדינגרפערגעבען.

כ'טראג א הארץ פול ליעבע,
כ'בין מיט ליעבע רייך:
גומע מענשען, שלעכטע —
אלע זיינען גלייך.

אלע שפיעלען זיך נור, אלע זיינען ווי קינדער: מ'איז
יונג און מ'איז אלט, און מען ליידט און מען יאגט זיך נאך גליק
און מען מאטערט זיך אין נעצען פון ביטערע געדאנקען. דער
דיכטער אבער בעטראכט דאס אלעס פו אויבען, און האט מיט-
געפיהל מיט אלעמען:

קוק מיט פאטער-אויגען
אויפ'ן קורצען שפיעל...
גיב זיך אפט א בייזער,
אבער ניט צופיעל!

דען די קינדער שפיעלען
ביז ס'פערגעהט די זון,
און זיי געען שלאפען —
ס'איז קיין בייז דערפון!

מיט דער זעלביגער גרויסמוטיגער רוה בעגעגענט דער דיכ-
טער זיין אייגענעם שווערען מזל. ס'איז דען כדאי זיך צו ערגערען,
צו ברויזען מיט כעס און ליידענשאפט, וואס דאס מזל טהוט כסדר
אלץ קאפויר? דאס גאנצע לעבען איז דאך נור א שפיעל — „ביז
ס'פערגעהט די זון“. נו, וואס-זשע זאל זיין!

וואס איך בעט און וואס איך וויל,
ווילסטו קיינמאל ניט ערפילען; —
מזל, אויב דאס איז א שפיעל,
דאן געפעלט מיר — לאמיר שפיעלען!...

אין די „אבער-קלאנגען“ איז פאראן ניט קיין סך אזויגע ליער-דער, וואס דערצעהלען אונז דירעקט וועגען אט דער גרונד-שטימונג פון רייווע'ס איצטיגען שאפען. אבער אן אבקלאנג פון דער דאָר זיגער שטימונג פיהלט זיך כמעט אין אלע ליעדער פון דעם נייעם בוך — און דאס מאכט זיי ערנסטער, צייטיגער, בעדייטונגספולער, זיי בעקומען דורך דעם א פולערען, טעפערען קלאנג.

דער דיכטער לעבט מיט אלצדינג, וואס ס'טהוט זיך אויף דער וועלט. ער איז ווי דער טהייערסטער אינסטרומענט מיט אן אונדערנדיכער צאהל סטרונעס. טהוט זיך עפעס אין דער אויסערוועלט, — קלינגט און ציטערט און זינגט שטילערהייט אן ענטפערענדע סטרונע. אבער אין דער זעלבער צייט הערט ניט אויף צו קלינגען דער גרונד-טאן, וועלכער גיסט זיך וואונדערבאר צונויף מיט אלע איבעריגע מאטיווען.

די גאמע פון רייווע'ס מעלאדיען איז אין איצטיגען כאנד א סך ברייטער און רייכער, איידער אין אלע פריהערדיגע. דאס ליעד פון שוואכקייט, פון קבצנות, פון עלענדקייט בעגעגענט זיך נאך איצט אויף („עס בעפאלען מיר אננסטען פון לעבען, עס בער פאלט מיר פון לעבען דער שרעק“, אָרער : „שווארצע דיקע כמאד רעם אויף מיין הימעל הענגען ; וואס-זשע טראַגט איהר, כמארעס, וואס וועט איהר מיר ברענגען?“). אבער די דאָזיגע מעמעס פערנעהמען שוין ניט דעם אויבער-אן. דער פאָעט האָט דערפיהלט, אז ס'איז דאָ אַ ברייטערע וועלט מיט אַ גאנצען ים פון געפיהלען, מיט אַ גרויסען אוצר פון געשטאלטען.

און ער רופט זיך אַב.

אפטמאל פיהלט איהר ביי איהם ג א ר א שטארקען וועהר-טאג, גאר א שניידערדיגען, שארפען שמערץ, וואס איז איהם פריי-הער געווען אומבעקאנט :

„מיר דאכט זיך, די ערד איז צושטויסענער גלאָז.

און איד געה —

די פיס זיינען נאקעט, און שפיציג דער גלאָז —

עס טהוט וועה!“

אפט דערהערט איהר ביי איהם א לייכטזיניגען, שטיפע-
רישען, אינגעלשען טאן: געלעכט איז געלעכט!

ליעכסטע, א שמעטערלינג זיין וויל איך אויך,
מיר געפעלט!
קורץ איז דאס לעבען, עם איז נור א הויך
אין דער וועלט!

אמאל איבערראשט ער אייך מיט א ליעבער וויציגער סאטירע.
א פויגעל א וואנדערער קומט פון ווייטע לענדער און געפינט זיין
נעסט צושטערט. דער בוים — דער רוהיגער, געזעצטער בעל-
הבית — הויכט איהם אן מוסר'ן, וואס ער טראכט ניט פון זיין
תכלית. דער בוים בעריהמט זיך: זעה, ווי איך שטעה, אזוי פעסט,
אזוי זיכער!

דער פויגעל, ער שווייגט, אויפ'ן מויל ווי א זיעגעל.
ער טראכט: „דו האסט ווארצלען, איך אבער—פליגעל!...“
אפט רעדט דער דיכטער פון ליעבע. און אויך דא פיהלט
זיך, אז ער איז טיעפער, ערנסטער געווארען. דער אלטער נאגענדער
מאן איז כמעט ווי פערשוואונדען. עם איז דא וועהטאג (ווי איז
דען מעגליך ליעבע אהן וועהטאג?), עם איז דא בענקשאפט (דאס
איז דאך שטענדיג דער שאטען פון ליעבע), עם איז אבער ניטא
דער וויינענדיגער נינון, וואס פלעגט אפט קלינגען אין רייזענ'ס
ליעבע-ליעדער. נאר פלוצלונג קען דער פאעט זיך צולאכען —
פריש, הויך, לעבעדיג, פון'ם פולען הארצען, ווי אז אמת'ער קלוגער
פילאזאף.

וואס איז פריהלינג? פריהלינג איז ליעבע.
וואס איז ליעבע? ליעבע איז פריהלינג.
פריהלינג און ליעבע—פון גאט'ס גנארען ביידע,
ביידע א גאלדענער, א לייכטיגער צווילינג.

זאל זיין: דעם פאעט אליין איז אזא ליעבע ניט בעשערט,
אבער דעם ווערטה איהרען פערשטעהט ער, און זינגען קען ער פון
איהר מיט א העלען טאן.

און עם איז אזוי נאטירליך, וואס רייזען האָט זיך איצט אומגעקוקט אויף דעם אייביגען בוך פון ליעבע — „שיר השירים“. רייזען האָט גענומען איינצעלנע מאמענטען, איינציגע שורות פון דעם גרויסען געזאנג, און האָט זיי איבערגעדריקטעט, איבערגע־שמאלצען אויף זיין אייגענעם שטייגער. זיינען ארויסגעקומען אויסגעצייכענטע קליינע געדיכטען. דער ריטם פון דער ביבעל איז פערשוואונדען אין גאנצען, אָבער אין רייזענ'ס פּאָעזיע זיי נען צוגעקומען עטליכע בלומען. אזוי איז בעזונדערס דאָס ליעד אויף דער טעמע: „מי יתנך כאח לי“.

איד וואָלט פאר אַ ברודער דיד האָבען געגלוסט, וואס האָט ביי מיין מאמען געזויגען די ברוסט, דאָן וואָלטו געווען מיר ניט פרעמד און ניט ווייט, און קושען דיד וואָלט איד אין גאס צווישען לייט.

איינס פעהלט אין דעם נייעם בוך כמעט אין גאנצען: קאמפּפּס־מאַטיווען. דאָ צאהלט רייזען מס דער געשלאָגענער שטימונג אין דער אידישער וועלט. אָבער אן אויסגעצייכענטער געדאנק איז איהם איצט איינגעפאלען: אויסנוצען די ווערטער פון די נביאים, וועלכע ריידען פון פרייהייט און שטראָפּען די שלעכטע געזעל־שאפטליכע אַרדנונג. די פּראָבע איז איהם גלענצענד געראַטען און מיר האָבען פאר זיך אַ פּראַכטפּאָלע סעריע סאַציאלע ליעדער. די בעסטע זיינען, דאכט זיך, פון ירמיה, אויפ'ן מאָטיוו „הוי החוקים“ און „הוי בונה ביתו“:

וועה איז יענעם אויף דער וועלט,
ווער זיין הויז אָהן משפט שטעלט,
און דעם חבר אויסגענוצט,
און די צימערען פּערפּוצט,

און די וועגן געפארבט פּערשיעדען
מיט דער ארבייט פון דעם מידען.
ניט קיין פארב איז דאָס, נור בלוט!
וועה איז יענעם, ווער דאָס טהוט...

צו די סאציאלע ליעדער געהערען אויף די עטליכע, וואס ריי-
דען וועגען די אמעריקאנער אידען. רייזען, ווי כמעט אלע היינ-
טיגע אידישע שרייבער, איז דאך נור א העלפט — א רוסישער,
מיט דער אנדערער העלפט איז ער איינגעוועכט אין אמעריקאנער
לעבען. ווי אז אמת'ער דיכטער, פיהלט ער דעם אינוועניגסטען
ציטער פון די אידישע נשמות אין אמעריקא, די צוריסענהייט פון
דעם לעבען, וואס איז האלב אויף דער זייט אקעאן, האלב אויף
יענער זייט. איד קען ניט קיין שעהנער ליעד אין דער אי-
דישער ליטעראטור, ווי די זעקס שורות פון רייזען'ען, וועלכע זיינען
געווינדעט זיינע אמעריקאנער חברים:

עס ציהט זיי צום שורש, עס ציהט זיי צום שטאם,
די ארימע ברידער פון יענער זייט ים.
עס רוישט און עס ברויזט די געפונענע וועלט,
די נייע, די פרויע — אויף גיך אויפגעשטעלט.
עס ציהט זיי צו אונז און אונז ציהט צו זיי,
און קראנק זיינען ברידער אין וועלט-טוילען צוויי.

ווי וועניג ווערטער — און וואס פאר א אויפריכטיגקייט פון
געפיהל און אויסדרוק!
עס איז שווער זיך צו שיידען פון דעם נייעם בוך ליעדער.
עס איז זיי דא אזוי פיעל הארץ און אזוי פיעל הארציגקייט, און
אזוי פיעל ריינע, אויסגעלייטערטע שעהנקייט. די שפראך איז אין
זיי — אז אמת'ע מוזיק, די ריטמען זיינען, אין פערנלייך מיט די
פריהערדיגע, א סך קלינגענדער און רייכער. די פאר אונגעלונגענע
זאכען, וואס האבען זיך אריינגע'גנבעט אין די „אבענד-קלאנגען“
(„די היילונג“, „דער גרויסער ים“) קענען ניט שטערען דעם אל-
געמיינעם איינדרוק פון עפעס א פערענדיגטען, אין זיך געשלא-
סענעם, הארמאנישען גאנצען.

(1914).

דוד איינהארן.

I.

א קינד דרעהט זיך ארום אין פעלד. איינס אליין אין מיר טען גאט'ס וועלט. אויבען א ווייטער הימעל, פון אלע זייטען דאס פעלד אהן א גרענעץ, — און דאס קינד איז אליין. טאמער מאמע האבען עס פערגעסען, פרעמדע קימערען זיך ניט וועגען דעם, און קיינער וועט ניט קומען און אויסשטרעקען א האנד.

האט דאס קינד מורא? ניין. ס'איז איהם נאך עפעס אונ- היימליך אויפ'ן הארצען. דאס פעלד איז שעהן. די גראזען סוד'ען זיך. א ווינטעל בלאזט פון ערגעץ מיט א ריח פון בשמים. די זון, נויגט זיך שוין צום ראנד הימעל. אלעס איז רוהיג און שטיל. אבער דאס קינד איז אומרוהיג. עס פערקוקט זיך אמאל אויף דעם קלאהרען הימעל, עס שטרעקט אויס א הענטעל צו א שמעטערלינג אין דער לופטען. אט בעווייזט זיך נאך א שמויכעל אויף די פריי- שע ליפען. אבער ניט קיין זיכערער איז דער שמויכעל. און אין הערצעל נאנט, נאנט...

וויינען? ניין. דאס קינד וויינט ניט, אבער צו גרויס איז פאר איהם די ערד, צו הויך דער הימעל, צו פיעל סודות לויערען פון אלע זייטען. און אליין איז דאס קינד אזוי קליין. ווער וועט דאס פיעשמשען? ווער וועט זינגען א וועג ליעד?

ס'וועט קומען נאכט. דאס קינד וועט איינשלאפען אויפ'ן גראז. פאר'ן שלאף וועט עס אזוי שטארק רחמנות האבען אויף זיך אליין, אז טרעהרען וועלען זיך בעווייזען אין זיינע אויגען. און אזוי איז טרעהרען וועט עס שליסען די אויגען. אין שלאף

וועט עס זיפצען שטיל — און אמאל וועט א שמויכעל זיך גליטשען
איבער'ן טהוויאיגען פנים'ל.

עמיץ האט זיך פערבענקט...

צו דעם בלאה-ווייסען רוים,

צו דעם נעץ פון די צערטליכע ליכטיגע שטראהלען

האט פלוצלונג א שטילע מעלאדיע דערגרדייכט

ווי א טרוים,

און דערנאך אין דער ווייטקייט פערפאלען...

עמיץ האט זיך פערבענקט...

ווער? דעם דיכטער'ס נשמה? אפשר יא, און אפשר ניט.
די וועלט אליין איז דאך פאר איהם פול געווען מיט בענקשאפט.
די נאטור — איין גרויסע מיסטעריע פון בענקשאפט. עס שוועבט
„אן אומעט אויף דונקעלע פעלדער“; עס שטעהן „צעווארפענע
איינזאמע בוימלעד“; עס הענגט „א בלאהער פערטרויערטער היר
מעל“; עס וועבען זיך „ווייסליכע זיידענע נעבלען, ערפילט מיט
א צערטליכע וועה“; עס שטארבען „פארנאכטען ווי עלענדע קינד
דער“... ערגעץ אויף א פרישען קבר האט „א קליינע פרויעדהאנד
קליינע ווייסע בלימעלעד פערזייהט“... און א פערבענקטער גייסט
איז אראב פו'ם הימעל, סוד'עט פון פערגאנגענעם גליק, ציהט ער-
גען, לאזט קיינמאל ניט צורוח

און וועקט דאס הארץ, און דריקט פון אויג א טרעהר

און רופט, רופט, נישט וויסענדיג אוואו...

אין די ערשטע יאהרען פון זיין שאפען איז די וועלט פאר
איינהארנען געווען איינגעהילט אין נעבעלדיגע שליערס. אלע לי-
ניען זיינען געווען צושוואומען. אלע קאנטורען האבען זיך גע-
וויעגט און געציטערט אין אן אונבעשטימטען ליכט. אמאל פלעגט
די זון אריינשיינען צווישען די נעבעלס, האט זיך בעשאפען א
ליכטיגער פלעק. אפטער אבער פלעגען שטילע שאטענס זיך אויס-
שפרייטען און אָנפיהרען זייער כשוף-שפיעל.

דאס זיינען געווען די יאהרען, ווען איינהארן האט שוין צו
א פט געברויכט די ווערטער „שטיל“ און „צערטליך“ און „בלאס“,
און „זיידען“ און דאס גלייכען. „א שטילעם געבעט“, „שטילע

מעלאַדיע, „שעפטשען שטיל א תפלה“, „צערמליכער וועה“, „צערמליכע וויסקייט“, „צערמליכע שטראהלען“, „ראזער, צארר-טער שטראהל“, „בלאסער, קרענקליכער שיון“, „קליינע, בלאסע שטערענדלעך“, „בלאסע בת-מלכה“.

אין יענע צייטען האָט זיך נאָך איינהאַרן ניט גענויטיגט אין קיין ט ע מ ע ו. גענוג געווען זיך איינצוהערען אין אַט דעם שטילען בענקען, וואָס ציהט און קלעמט אין האַרצען און איז גרייט זיך צוצוטוליען צו אלצדינג אויף דער וועלט; גענוג געווען זיך איינצוקוקען אין דער אַרומיגער וואונדער-וועלט, וואָס איז גאָר ניט רעאַל, וואָס איז נאָר אַ שעפּפונג פון אונזער פאַנטאַזיע, אַ מיר-ראַזש, אַ פאַנטאַסמאַגאָריע, ניט קוקענדיג אויף איהר כלומר'שטיי-גער רעאַליטעט.

און איינהאַרן האָט ניט פּיעל איבערגעטראַכט — און האָט געזונגען. לויט זייער אינהאַלט זיינען די געזאנגען ניט געווען ניי-די מאַטיווען האַבען ביי איהם אַליין זיך איבערגע'חזר'ט זעהר אָפט-דערפאַר זיינען די ליעדער געווען אונגענדיך ווייך, די שפּראַך דער-ליקאַט, דער טאָן צערטליך, ריין און זיס, ווי דאָס קוים-הערבאַרע קלינגען פון אַ גלעזערנעם גלעקעל ערגעץ ווייט. און מעהר ווי דער טאָן און די שפּראַך האָט אונטערגעקויפט די קינדערשע אָפענ-הערציגקייט און פּרישקייט, וואָס האָט געהויכט פון די סטראָפּען.

זיי זיינען געווען כמעט צו סענטימענטאַל, צו ווייבליך. אַבער דאָס האָט ניט געאַרט. ווייל הינטער זיי האָט זיך געפּיהלט אַ מענש-אַהז אַ הויט, אַ מענש פון לויטער נערווען, וואָס ציטערען, דאַכט זיך, גאָר אַהז אַן אורזאך און זינגען און קלינגען און קענען קיינ-מאַל ניט רוהען. איינהאַרנ'ען האָט מען מוהל געווען דאָס, וואָס עס וואָלט ביי אַנדערע געווען פּערדראַסיג. איינהאַרנס' לייעדער זיי-נען געווען אַזאַ טיעפּער אונגעוועהנליכער אַמת, אַז מ'האַט פּער-געטען די געוועהנליכקייט פון זייער אינהאַלט. עס איז געווען אַ גרויסער עסמעטישער פּערגעניגען זיך איינצוהערען אין יעדען נייעם ודוי פון אַ יונגער פּער'חלוס'טער נשמה.

און איינהאַרן האָט געזונגען. ניון, ניט געזונגען, נאָר דער-צעהלט האַרציג און ליעבליך, ווי צו אַן אייגענעם. ריכטיגער: געקלאַנגט זיך, געבעטען מיטגעפּיהל.

איך בין דא אן עלענדער געקומען פון דער ווייטען.
 פרעמד איז מיר דער נאָט פון דאָן, און פרעמד איז מיר
 זיין שפראך.
 נישט ער וועט מיין טרויער זעהן און נישט פערשטעהן
 מיין תפלה,
 האַטש איך וועל מתפלל זיין, מתפלל זיין אַ סך.

עפעס אזא מין היִלפֿלאַזיגקייט האָט אַרויסגעקוקט פֿון צוויי-
 שען די שעהמעוודיגע ווערטער. אָבער דער דיכטער האָט ליִעב גע-
 האַט זיין היִלפֿלאַזיגקייט, ווי ס'איז אַמאָל ליִעב אַ קראַנקען צו
 פֿיהלען די שוואַכקייט פֿון זיינע גליִעדער, ווען ער הויבט שוין
 אַן קומען צו זיך נאָך אַ שווערער קראַנקהייט. איינהאַרן האָט גע-
 וועבט זיינע שורות ווי פֿון לבֿנה־שיין, און זייער כּשוף האָט ער
 אַריינגעהויבט אין אונזער נשמה.

אַלץ איז מיר פרעמד, אַלץ איז מיר ווייט,
 נישטאַ קיין אָרט, וואו בלייבען דאָ.
 עס שיינט די זון, דער הימעל בלאָה,
 נאָר מיר געהט יעדער שטראַהל פֿאַרביי...
 אַלץ איז מיר פרעמד, אַלץ איז מיר ווייט.

אין אַט דער פרעמדער וועלט האָט נאָר אַ י י ז גרוס געד-
 קענט קומען צום „עלענדען זינגער“: דער גרוס פֿון אַ ליִעבער.
 ער האָט פֿיעל געטרוימט וועגען איהר אין די „ראָזע און צאַרטע
 פֿאַרנאַכטען“, ער האָט געזוכט איהר געשטאַלט אין וואַלד און
 שטערע־שיין. זי איז געווען אין דעם רויטען שימער אויפֿן ראַנד
 פֿונ'ם הימעל ווען ס'פֿערגעהט די זון. זי איז געווען דער אַטהעם
 פֿון דער נאַטור, די נשמה פֿון נאָר דער וועלט. זי איז אָבער ניט
 געווען קיין לעבעדיגע מענשען־קינד פֿון פֿלויש און בלוט. זי
 האָט געלעבט אין אַ הילע פֿון נעבלען און געווען אַ נ פֿ ע ר-
 ז ע נ ל י ד.

זומערדיגע אבענדרם! היימליכע געצעלטען,
 בלאָהע און מיט טולען דונקעלע נעבעט!
 וואו איז אייער מלכה? אין דער לופטען פיהל איך
 וועהט איהר ווארים אַטהעם, גליטשט זיך צאָרט און גלעט.

די דאזיגע בענקשאפט נאך דער מלכה האָט ניט געשטערט דעם אלגעמיינעם טאָן פון איינהאַרז'ס, „שטילע געזאַנגען“. פּער-קעהרט. דער חלום פון ליעבעס-גליק האָט זיך האַרמאָניש צונויפֿגעגאַסען מיט דעם גליק פון זעלבסט-דחמנות און דער זיסקייט פון אומעט. און ס'האָט זיך בעקומען יענער אייגענטימליכער קלאַנג, וואָס האָט אונז געמאַכט איינהאַרנ'ען ליעב און ווערטהפּול נאָך גאַר אין די ערשטע צייטען פון זיין שאַפּען.

מיין ליעד איז געפאַנגען אין ריטם פון טרויעריגע שטילע געזאַנגען.

עס סוד'ען די ווערטער, ווי בלעטער וואָס וועלען און פאַלען פון בוים;

עס ציהען זיך פּערזען נאָך פּערזען, ווי בייטען מיט שפּעטיגע זאַנגען

פון אונטער אַ הימעל אַ גרויען, וואָס זיפט מיט אַ רעגעלע קוים.

דאָס איז געווען דער גרונד-מאָטיוו. דאָס איז געווען איינ-האַרז. ביז-העשמות-שטימונגען דערצעהלט מיט אַ מדרש-שפּורה-דינגען נגון. אַ שטילער אַבזאַג פון גליק, ווייל נאָך גליק קען מען נאָר בענקען און עס קיינמאַל ניט דערגרייכען. אַ טרעהר פון אַ קינד און אַ שמייכל פון שלאָף.

די שפּראַך איז אין יענע ליעדער געווען אַ נייעס. אזוינע שטיקע ווערטער האָט קיינער ביז איינהאַרז'ען ניט בעשאַפּען אויף אידיש, — אזוינע פּערטרויליכע, אינטימע, צוגעלאָזטע, אַכער ווירדיגע ווערטער, וואָס לעבען זייער בעזונדערען מוזיקאלישען לע-בען. און דאָך זיינען זיי אַפּטמאַל געווען שוין צו איינמאַניג, זיי האָבען כמעט איינגעוויעגט מיט זייערע גלייכמעסיגע וועלען. און נאָר אין די איינצעלנע מעהר קאַנקרעטע ליעדער („אידיליע“, „אין אידישען געסעל“, „אַבר אַביי“), וואו דער דיכטער פלעגט אויף אַ רגע פאַנאַנדערוועהען די קאַלירענדע נעבלען פון אַרום זיך און אַריינקוקען דייטליכער אין די פאַרמען פון לעבען. האָט די שפּראַך זיינע אויך בעקומען מעהר פעסטקייט און גלאַנץ.

II.

דאס פערבענקטע קינד איז געווען ניט א מענשען-קינד סתם, נאָר אַ אַ י ד י ש קינד. הינטער זיין מיעדקייט האָבען זיך גע- פיהלט דורות וואַנדערער, וואָס האָבען מיט'ן שטעקען אין האַנד געטרעטען איבער אַלע וועגען פון דער וועלט; אין זיין שטילען זיפּץ האָט אָבגעקלונגען דער הצות-נגון פון טויזענד אַלטע זיי- דעס, וועלכע פלעגען האַלבע נאכט זיך אויסרעדען דאָס האַרץ פאר זייער פאָטער אין הימעל; אין זיינע פערבענקטע מעלאָדיען האָט געאַטמהעמט די שטילקייט און דער פייערליכער אומעט פון נעילה מיט דעם טרעהרען-אַנגעזאפטען, אָבער דאָך שטיל-האַפּענדען: „היום יפנה, השמש יבא ויפנה, נבואה שעריך“...

אזוינער ווי איינהאַרן האָט געקענט זיין אָדער אַ זוהן פון דורות אַדעליגע, וואָס האָבען לאנג אויסגעאיידעלט און פערפיי- נערט און פערצערטעלט זייערע געפיהלען, ביז זייער לעצטע שפּראַך צונג האָט שוין אָנגעוואָרען דעם געזונדען חוש פון לעבען; אָדער אַ זוהן פון אַ פּאָלק, וואָס גרויזאמע כחות האָבען עס ניט צוגעלאָזט צום קוואַל פון לעבען און וואָס האָט זיך דעריבער אויסגעלערענט צו טרוימען און פאַנטאַזירען, אַנשטאט צו קעמפּפּען און שטרע- בען. און אפשר איז אין איינהאַרן'ען פּעראַייניגט בידעס... ווא- רום זיינען דען די אַלטע דורות לַמדנים און מקובלים ניט געווען קיין אַדעליגע, און האָבען זיי דען ניט געאַרבייט הונדערטער יאָהרען צו פּעראַיידעלען זייער נשמה?

אַ קינד פון נאַציאָנאַלען דעקאַדאַנס; אַ פּרוכט פון לעבענס- מיעדקייט; אַ שטימ פון טויזענדער, וואָס זיינען צו שוואַך צו וועלען און צו שטאַלץ צו בעטען, — אַט דאָס איז געווען איינהאַרן און דאָס איז ער ביז אַ געוויסען גראַד געבליבען אויך איצט. ער האָט אָנגעהויבען שרייבען אין אַ צייט, ווען דאָס אידישע פּאָלק האָט גראַד אַרויסגעוויזען גרויסע ענערגיע און לעבענס-פּערלאַנג. דאָס זיינען געווען די רעוואָלוציאָנס-יאָהרען 1905 און 1906. אבער אפילו יענע שטורעם-בעוועגונגען האָבען דאָך אַרומגעכאַפט נאָר אַ ט ה י י ל פּוּנ'ס פּאָלק. גרויסע מאסען האָבען אויך דעמאָלט נאָר „געבענקט אין אַ טרויער און געהאַפּט אין אַ שטענדיגען צוויי-

פעל". שפעטער, אין די שווערע יאהרען, איז זייער צאהל געוואָרן רען נאָך גרעסער.

איינהאַרן האָט, בעוואוסט צי אומבעוואוסט, וויבירט אין איין ציטער מיט די נשמות פון אַט די פיעלע.

שוין אין די ערשטע יאהרען האָט ער ניט געקוקט אויף זיינע שטימונגען ווי אויף ריין־פּערזענליכע, שוין דעמאָלט האָט ער לייעב געהאט צו אידענטיפיצירען זיך מיט'ן כלל, מיט „איד" סתם. „מיין פריינד", „מיין קינד" ! — האָט מען אָפט בעגעגענט אין זיינע פריהעסטע לייערע, און דאָס איז אויסגעקומען אזוי, אקוראט ווי אן אלטער פיעל־געפּרובטער מאן ווענדעט זיך צו אַ יונגען און דער־צעהלט איהם דעם צער פון אלע. אין אזוינע לייערע, ווי „תשעה באב", האָט איינהאַרן נאָך אין אָנהויב פון זיין שאַפּען צונויפּגע־שמאַלצען אויף אַ וואונדערבארען אופן אי נאַטור־בילדער, אי פּער־זענליכען צנועה'דיגען וועה, אי קאַלעקטיווע בענקשאַפּט.

שפעטער ווערט אַט דער נאַציאָנאַלער מאַטיוו — דער ליי־טענדער אין איינהאַרן'ס שאַפּען. ער איז שוין ניט גלאַט אַ קינד, וואָס בלאַנקעט זיך ארום אין דער וועלט: ער איז דער לעצטער פון אַ משפּחה פרינצען, ער איז דער איינציגער וואָס איז געבליבן בען פון לאַנגע לאַנגע דורות כּהנים. ער טראָגט אויף זיינע צארטע פלייצעס דעם שמערץ פון זיין פּאַלק'ס אונטערגאַנג. ער צינדט מיט זיינע שוואַכע הענד די לעצטע ליכטלעך פאַר זיין פּאַלק'ס אַלטען ארון קודש.

אין אַט דער צווייטער סטאַדיע פון איינהאַרן'ס ענטוויקלונג ווערט זיין טאָן זיכערער, זיינע בילדער — בעשטימטער. ער האָט געפונען אַ געגענשאַנד, ער האָט ענטדעקט דעם מיטעל־פונקט, ארום וועלכען עס בעוועגען זיך די מיעדע טריט פון זיין מוזע. די בענקשאַפּט געהט איבער אין וועהטאַג; די איינזאַמקייט — אין אַ שטילע, אדעליגע ווירדע פון איינעם וואָס זעהט דאָס אונפּער־מיידליכע און אנערקענט עס.

אַ צער פון טויזענד דורות ליגט אויף מיר;
די גרויסע היין געשטעמפעלט האָט מיין שמערן.
מיין טייערע, ווער ווייסט צו וועל איד ווען
דעם שופּר פון מיין אויסלעזונג דערהערען.

ערנסט, טיעף, אוננהיימליך רוחיג קלינגען איצט די געד
זאנגען פון'ם דיכטער. ערגעץ לויערט דער צער. ערגעץ האָט די
פערצווייפלונג זיך איינגעגעסען אין דער נשמה. אָבער אזוי איז
אלעס רוהיג. דער פנים איז בלאַס. די אויגען גרויס און פייכט.
אמאל קען אפילו אַ שמייכל אויפשיינען מיט אַ שוואַכען שטראַהל.
עס איז נאָך אלץ דער קראַנקער היַלפלאָזער שמייכל פון אַ
פערלאָזען קינד. אָבער איצט האָט דאָס קינד ענטדעקט זיין צוגע-
העריגקייט צום כלל. דער לעצטער אַבגלאַנץ פון אַ שכינה ליגט
אויף זיין שטערען. איז זיינע ליעדער זינגט דער עלענד פון אַ
וועלט.

פאַראַויס איז נאָר ניטאָ, דער וועג וועט זיין אונערליך...
בעהאלט זיך ערגעץ וואו און גיב זיך אָב דיין טרוים.
נישט ווארט אויף איהם, מיין פריינד, ער וועט צו אונז
נישט קומען —
דערשלאָגען ליגט ער ביי די טויערען פון רוים.

נישטאָ קיין רחמים מעהר; דער הימעל איז פערשלאָסען;
די שכינה איז אוועק, געלאָזען אונז אליין.
און גרויס איז אונזער צער, ער שטייגט אריבער וועלטען,
און מיר—מיר זיינען מיעד אנטקעגען איהם און קליין.

וואָס טהוט מען? בעטען? ווער וועט די איינזאמע תפלה
פערנעהמען? שרייען? — דאָס איז ניט ווירדיג פאַר דעם לעצטען
פון די פרינצען. און וואָס וועט דאָס העלפען? געשריי איז אַ
פאַרם פון קאַמפּף — און ווי קען מען קעמפּפּען געגען אַ פערזיער-
געלטען גורל? בלייבט נאָר איינס: בעהאלטען דעם פנים אין די
פאלכען פון דעם אלטען פערשטויבטען פרוכת און איינדרעמלען
שטיף, און חלום'ען אז דאָס אלטע קעהרט צוריק און אז ביי יעדען
שטענדער שטעהט אַ הייליגער. וואָס איז געשמאַרבען על קידוש
השם.

די דאָזיגע אונטערגאנגס-ליעדער פון איינהאַרז'ען זיינען פול
מיט אַ בעזונדערער שעהנקייט. איהר מענט מיט זיי איינפער-

שטאנען זיין אדער ניט, איהר מוזט זיך אויף זיי אַברופען, זיי ריהרען אייך מיט דעם אמת פון אן אונמיטעלכארען געפיהל. די איינזאמע עלענדע שכינה פערוואנדעלט זיך פאר אייך אין א לע-בעדיגען טרויערפולען גייסט. דער גר-תמיד, וואָס דער ווינד פערלעשט, ווערט פול מיט א טראגישער בעדייטונג. די צוויי פער-בראָכענע הענד אונטער דער קרוין פון כהונה ווערען אייך נאָהענט און טהייער. זעלמען ווען ס'קומט אויס צו טרעפען אזוינע ליע-דער ווי „געשטארבען דער לעצטער בעל-תפלה" און „מיר וועלען פערבלייבען אין שול". עפעס ווי די אקארדען פון א איבעראיר-דישען רעקוויעם הערען זיך אין לעצטען ליעד.

מיר וועלען פערבלייבען אין שול,
 ביז די טריט פון דעם לעצטען אין ווייט וועט פערשווינדען,
 און ס'וועט דעם גר-תמיד פערלעשען דער ווינד,
 דאן וועלען מיר ווידער זיין ליכטעל אָנצינדען.
 מיין קינד!
 עם טאָר זיך ניט לעשען,
 מען טאָר ניט פערגעסען
 צו שטעלען א יאָהר-צייט דער שכינה פון פאָלק.
 מיר וועלען פערבלייבען אין שול...

איז איינהארן'ס נאציאָנאלע ליעדער איז ניטאָ ניט קיין פראַטעסט, ניט קיין האַפנונג, אויך ניט קיין פערגעכונג. עם איז די ריינע, אונגעטרייסטע פערצווייפלונג. ווען ער בעט שוין גאָט, בעט ער ניט קיין אָרט אונטער דער זון צו לעבען, נאָר א שטיקעל פלאץ פאר א קבר, וואו ער זאָל קענען רוהיג ליגען און וואו די טרעהר פון זיין קינד זאָל קענען אמאָל פאלען. אָבער ער ווייסט, אז אויך דאָס איז א אומזיסטע תפלה.

אָפט איז דער פערלאנג נאָך רוהע אזוי גרויס, אַז ס'פער'ג-גנב'עט זיך א געדאנק: טאָמער גאָר אין מאָנאסטיר. ער איז אזוי ווייס און פריעדליך און מילך — דער אלטער קלויסטער צווישען גרינע פערדער און בויער. זיין גלאַק קלינגט מיט אזא זאנפטקייט און רופט און פערשפרעכט:

קיינער, קיינער וועט ניט שטערען דיר דיין רוהע,
דורכ'ן פענסטער וועסטו זעהן נאָר פעלדער תבואה
און דעם אונבעגרענצטען טיעפען הימעל'ס בלאָה.
מעהר ניט ווי די גרינע בוימער רוישען דאָ.

אַבער צו שטארק איז די שנאה צום קלויסטער ביי אידען.
צו פיעל שלעכטס האָט ער זיי געטהאָן.

אין אייניגע ליעדער פון דעם צווייטען פעריאָד האָט איינהאַרן
געפרובט האָבען אַ דין־תורה מיט דעם קלויסטער, מיט דער קריסט
ליכער וועלט. אהער געהערען דאָס ליעד „צווישען די זאנגען“ און
אַ גרעסערע פּאָעמע „עליִלת דם“. ביידע זיינען פון זיינע שוואַד
כערע זאכען. איינהאַרן האָט אין זיי געוויזען, אַז ער האָט נאָך
ניט די אויסגעהאַלטענקייט און די רייפֿקייט פון אַ עפיקער. מען
קען ניט זאָגען, אַז „עליִלת דם“ איז אינגאנצען אַן אונגעלונגען
ווערק. יעדענפאַלס איז דאָרט דאָ מעהר ווערטער, ווי אינהאַלט,
און די בילדער זיינען ניט גענוג דייטליך.

דער צווייטער פעריאָד פון איינהאַרן'ס שאַפֿען (אונגעפֿעהר
1912-1900) איז געווען די צייט פון די שטארקסטע נאַציאָנאַליסטישע
שטימונגען צווישען אידען אין רוסלאַנד. איינהאַרן'ס ליעדער
האַבען אַרײַנגעפאַסט אינ'ם אלגעמיינעם כאָר. זיי האָבען געוועקט
אינטערעס און אנערקענונג. פאַר אַלע פריינד פון זיין טאַלאַנט איז
אַבער געווען קלאָר, אַז ער — דער טאַלאַנט — איז אַרײַן אין אַ
טעמפען ווינקעל. עס איז שעהן צו צינדען דעם גר־תמיד אַלס דער
איינציגער און לעצטער איד, עס איז אַבער קלאָר, אַז מיט אַזוינע
שטימונגען קען אַ דיכטער זיך לאַנג ניט נעהרען. דאָס פעלד איז
ניט רייך, עס פערמאַגט ניט די פערשיידענאַרטיגקייט פון לעבען
אין איינהאַרן'ס פּאָעזיע האָט געפעהלט בלוט, געפעהלט אַ לעבעד
דיגער פּולס. פּאַקטיש האָט ער שוין אָנגעהויבען איבער'חזר'ען
זיינע אייגענע מאַטיווען — און דאָס איז געפעהרליך פאַר יעדען
זינסטלער. און דאָך האָבען אייניגע ליעדער פון זיין צווייטער
ואמלונג („זכרונג“, „אין וועג“, „אַקארד“) געוויזען, אַז ער קען יא
אַטעמען מיט דער פרישער לופט פון רעאַלער ווירקליכקייט און דאַרף

זיך ניט האלטען און די מויערען פון דער אלטער שול אין די ענגע אלטע ווילנער גאסען. עס האט זיך געפיהלט עפעס געקינסטעל-טעם, קראנקהאפטעם ביי איינהארן'ען אין יענער צייט.

III.

האט די רוסישע רעגיערונג איהם א טובה געטהאן און (ענדע 1912) איהם ארויסגעשיקט אויף צוויי יאהר קיין אויסלאנד — פאר פאליטישע חטאים, וואס ער איז קיינמאל ניט בעגאנגען. איינהארן איז איבער געוואלד ארויסגעפאָהרען קיין שווייץ — און דא הויבט זיך און דער דריטער פעריאד פון זיין שאפען.

אויסלאנד! א ברייטע וועלט. שעהנע שטעט, הויכע בערג, גריין-קלאַהרע אַזערעס. א קאָכיגער געזעלשאפטליכער לעבען. א שלאָגענדער שטראם פון פרישער, מונטערער ליטערארישער טהע-טיגקייט. אן אוניווערזיטעט מיט ערנסטע פאַרשונגען און ברייטע האַרציגאָנטען. דאָס אלעס האָט געמוזט האָבען א שטארקע ווירקונג אויף אונזער געטהאַ-קינד און איבערגעקעמען זיין גאנצע נשמה. עס איז אויסגעקומען אזוי, ווי מען וואָלט ארויסגעטראָגען א צארטע אַראַנזשעריי-פלאַנצונג אויף א ווינד און רעגען. פיעלע בלעטלעך וועלען אַבפאַלען, פיעלע צווייגלעך וועלען אויסגעדריעהט ווערען, דער שטאם אליין וועט ציטערען און זיך איינשרימפען. אָבער סוף כל סוף וועט די פלאַנצונג ווערען מעהר ווידערשטאנדס-פעהיג און וועט אַנהויבען א ניי וואַקסען און בליהען אין געזונטערע, נאָר-מאלע פּערהעלטענישען.

איינהארן'ס פּאַעזיע אין אויסלאנד לעבט איבער א שטארקע מעטאמארפּאָזע. די צעשוואומענהייט פּערשווינדט כמעט אין גאנ-צען. דער צארטער נעבעל ווערט צורונגען — און געגענשטאַנדען זעהען זיך קלאַהר, ליכטיג, פעסט. די בענקשאפט פּערלאָזט דעם אויבער-אָן. די אונטערנאָנס-מאַטיווען געהען אראָב פון דער סצענע. די שפּראך ווערט און איהר צו גרויסע זאנפּטקייט און קען אַמאָל גאָר קלינגען מיט מעטאל. עס שטעהט אויף פאר דעם דיכ-טער די צווייפּאכע אויפגאבע: ערשטענס געפינען נייע טעמען

פאר זיינע ליעדער, צווייטענס, אויסשמידען א פאסענדע פארם פאר די נייע מאטיווען.

ביידעס טהוט איינהארן אין אויסלאנד — און טהוט מיט ער-פאלג. מיט יעדער נייער פראבע זעהט מען, אז ער זוכט עפעס; מיט יעדען נייען ליעד ווערט פעריאנט דער אלטער צויבער פון די שמאלע ווילנער געסלעד.

איינהארן עפענט צום ערשטען מאל זיינע אויגען און דער-זעהט די נאטור. זי איז א פרעמדע; אין איהר אין ניטא דער ליטווישער אומעט; אונטער די בויער זיצען ניט אלטע אידען, מיעדע פון טויזענדיג-הריגען גלות. אבער טאקי דעריבער קען ער קוקען אויף איהר מיט פרייע אויגען; קען ער בעמערקען איהר אביעקטיווע שעהנקייט. און עס דערוועקט זיך אין איהם א חשק צו מאלען דאס געזעהענע, צו לעגען א פינזעל-שטריך לעבען א פינזעל-שטריך. איינהארנ'ען קען איצט איינפאלען א אידעע: אַנשרייבען א גרופע ליעדער: „גענפער זעע“ — מאלען דאס פארבעזשפיעל און פארמען-וועקסעל אין דער וועלט פון בארג און וואסער און נעבעל.

איינהארן ווערט ניט אויס נאציאנאל. אבער אין זיינע נא-ציאנאלע ליעדער איז איצט דא מעהר בעשטימטקייט, מעהר דרייסט-קייט. דער קריעג-אומגליק רופט ביי איהם ארויס א רייהע ליעדער, וואו עס פיהלט זיך שוין עמפערונג.

אין ווילדען שטראם פון בלוט שטיל פאלען מיינע טרערען.
בעשיץ זיי גאט!

פון פרעמדען וועה קען מיר נישט גרינגער ווערען,
איד קען נאר איין געשריי פון ווילדען ווירבעל הערען:
די שטימע פון מיון פאלק.

די ליעדער ענדיגען זיך מיט אן אויסגעשריי:
דאס בלוט פון קרושים פליסט אין מיינע אַדערען,
א טאכטער פון מערטירער ביזטן, קינד,
מיר מוזען געהן אין וועלט און דארטען פאָדערען
נערעכטיגקייט פאר אלץ וואָס ליידיט אַצינד.

דאס בעדייטענדיגסטע, וואָס איינהאַרן האָט געשאַפּען פאַר דער לעצטער צייט, איז דאָס שפּיעל „אין דריי אַרויסטרעטונגען“ אונטער'ן נאָמען „צביה“ און די סאַנעטען „צו אַ אידישער טאַכטער“.

אין „צביה“ זיינען אוועקגעשטעלט צוויי וועלטען איינע אַנטקעגען דער צווייטער, צוויי וועלטעמפּינדונגען, צוויי קולטורען: די אַלטהעברעאישע און די העלענישע. שמעון, איינער פון די קריענדיגערע איז לאַנגער פון די מעקאַביער, און אַפּאַלאָדאָר, אַ יונגער גרעק, קעמפּען פאַר דער גונסט פון אַ רייכער אידישער טאַכטער צביה אין אַלטען ירושלים. זייערע וואַפּען זיינען — פּאַרעווע, זייערע קריעגס־לייט — כאַרען פון זינגער. יעדערער פון זיי גיסט אויס זיין האַרץ אין ליעבעס־געזאַנגען פאַר דער שעהנער געליעבטער, און וועמען זי וועט אויסדערוועהלען, דעם וועט זי געבען דעם לאַרבער־קראַנץ. דאָס גאַנצע „שפּיעל“ איז אויף אזאַ אַופן נאָר אַ רייה ליעדער איז פּערשיעדענעם ריטם און מיט ענטגעגענע געזעצטער שטימונג, אָבער פון גלייכען אינהאַלט.

דאָס „שפּיעל“ איז אין אַלגעמיין אַ נייעס אין דער אידישער פּאַעזיע. און עס מוז מיט פּערגעניגען פּערצייכענט ווערען, אז דער גרעסטער טהייל פון די ליעדער זיינען אַרויס אי שעהן, אי מוזיקאַליש, אי קלאַסיש־אינפּאַד. עס איז קיין שפּור ניט געבליבען פון איינהאַר'ס אַלטער איינטעניגקייט.

קענטיג, אז דער מערב־אייראָפּעאישער קלאַסיציזם האָט גע־האַט אויף איינהאַר'ען אַ גאַנץ בעזונדערע ווירקונג. זיינע סאַנעטען „צו אַ אידישער טאַכטער“ טראַגען אַ דייטליכע שפּור דער־פון. זיי זיינען כמעט שטרענג; קנאַפּ איז ווערטער, פּלאַסטיש איז אויסדרוק. די אַלטע סענטימענטאַליטעט פון איינהאַר'ס ליע־בעס־מאַטיווען מערקט זיך דאָ לַחלוטין ניט.

אין די סאַנעטען האָט איינהאַרן זיך געשטעלט אַן אויפגאַבע — שאַפּען אַ מאַנומענט פון נאַציאָנאַל־אידישער ליעבע. עס איז כמעט ניט קיין פּערזענליכע ליריק: עס איז אַ פּערהעלליכונג פון דער אידישער גאַכטער בכלל. עס איז דער אייביגער „ער“ און „זי“, נאָר אַריינגעפאַסט אין דער היסטאָרישער אידישער סביבה: ער — אַ זעהן פון מאַרטירער, זי — אַ פּעראַייניגונג פון שולמית

מיט א הייליגער, א בלום פון מזרח אריבערגעטרעגען אין קאלטען צפון.

אין די סאָנעמען איז איינהאַרן'ס טאלאנט פיעל אויסגע-
וואקסען אין פערגלייך מיט פריהער. דאָס איז שוין ניט „עמיץ
האַט זיך פערבענקט“, דאָס איז שוין ניט א וועלט פעהאנגען מיט
זיידענע טיולען. דאָ איז דער דיכטער שוין א מאן, וועלכער קען
זיין קראפט און זעהט קלאַהר זיין אויפגאבע און געהט צו איהר
מיט זיכערע טריט.

* * *

א יאהר צעהן ווי איינהאַרן שרייבט. פאר דער צייט האָט ער
דורכגעמאכט אַ לאַנגע ליניע פון ענטוויקלונג. אפילו איצט,
ווען איהר פערפאַלגט זיין ארבייט, פיהלט איהר, אז ער האָט זיך
נאָך ניט אויסגעקריסטאליזירט, נאָך ניט אין גאנצען געפונען זיך
אליין, נאָך ניט דערגרייכט צו דער הויכער שטופע פון פאַלקאָמענ-
הייט, וואו עס ווערען בעשאפען באמת גרויסע ווערטעהען. אָבער אלע
מאָל זעהט איהר אין דעם דיכטער צוויי גרויסע מתנות: די עהר-
ליכקייט פון זיינע איבערלעבונגען און די פערבינדונג מיט א כלל.
איינהאַרן איז פון די יעניגע, וואָס ניט זיי געוועלטיגען איבער דער
פאַעזיע, נאָר די פאַעזיע געוועלטיגט איבער זיי; און איינהאַרן
איז דער מאן, וואָס פיהלט יעדע רגע זיין צוגעהעריגקייט צו זיין
שטאם און וועמעס פאַעזיע איז אלע מאָל ניט נאָר זיין אייגענע
פאַעזיע, נאָר די פאַעזיע פון זיין גלייכען. ער קומט ווי צו ריידען
אינ'ם נאָמען פון א גאנצען דור אָדער פון א גרויסער מאסע גלייך-
געזינע.

דערפון נעהמט זיך די בעזונדערע ערנסטקייט פון
איינהאַרן'ס דיכטונג. זיינע לייעדער זיינען ביי איהם אַ הייליגע
ארבייט. ער פעהאלט זיך צו דער אידישער ליטעראטור איבער-
הויפט און צו דער אידישער פאַעזיע בפרט ווי צו עפעס אַ גרויסע
געזעלשאפטליכע אויפגאבע. דיכטער זיינען ניט בלויז מענשען,
וואָס שרייבען אַז פון צייט צו צייט אַ לייער. דיכטער דייענען א
גרויסען גאָט, געהען צו אַ גרויסען ציעל. שטראהלען פון אַט דעם
ווייטען ציעל פאלען אויף זייער וועג, בעלויכטען זייערע בעיער-

גונגען, און יעדער טריט זייערער בעקומט דעריבער אן אונגע-
וועהנליכע, כמעט מיסטישע בעדייטונג.

איינהארן פערנעהמט א פלאץ צווישען די בעסטע קולטור-
טרעגער און קולטור-אויפלעכער פון דעם אידישען פאלק אין די
לעצטע יאהרען, און אז אבקלאנג דערפון הערט זיך אלע מאָל אין
זיינע ליעדער.

אין דעם זין — מעהר ווי אין יעדע אנדערען — איז איינ-
הארן א נאציאָנאלער אידישער דיכטער.

י. ר א ל נ י ק.

שטעהט איהר אמאל פאר א שוויצארישען לאנדשאפט: צו קלארע לופט; צו העליקאלירענדע בערג; צו בלאהע, ווי אבי געפארבטע, אזערעס; צו פיורגעשניצטע פעלזען. קוקט איהר און טראכט זיך: שעהן. אבער ס'ריהרט אייך ניט. עס דער מאנט אייך אז א פארביגע פאטאגראפיע. און איהר וואלט א בעלז געווען. עס זאל זיין וועניגער גלאנץ און פראכט.

און איהר געהט אמאל איבער א שטילען, גראהליכען, אייני טאניגען פעלד, מיט א בלאסען הימעל, מיט א געוועלכ פון געד בעל אין דער לופט, מיט קוים א בויעל לעבען א צעגאסענעם וואסערל — און איהר ווערט פלוצלונג געריהרט אויף א מער קווירדיגען אופן. איהר דערפיהלט זיך נאהענט צו אט דער ארימער נאטור. מעגליך, אז לאנג וועט זי אייך ניט איינהאלטען. מעגליך, אז באלד וועט זיך אייך אנהויבען בענקען נאך פארבען, פארמען, העלקייט. אבער אין הארצען וועט שוין ביי אייך בלייבען א צארטע און ליעבע עראינערונג.

אזא עראינערונג בלייבט אין אייך פון ראלניק'ס ליעדער. גאט האט ניט בעשענקט דעם דיכטער מיט אויסערליכען גלאנץ. ער האט ניט קיין רייכע שפראך. ער האט ניט קיין קלייני גענדיגע ריטמען. ער האט ניט קיין פערשיידענארטיגע מאטיווען. ער קען איבערהויפט ניט ריידען הויך. אין דער משפחה פון זיני גענדיגע פאעטער מיט א מעלאדישער גלאטער שפראך קען ער קוים שטאמלען. ער קען צו זיך ניט פעררופען, ניט אבשטעלען דעם פארבייגעהער: האלט, הער זיך איין, וואס איך האב דיר צו זאגען. נאך מעהר: אפט זאגט ער איבערהויפט גארניט. אין פיעלע

פון זיינע ליעדער וועט איהר קיין זאך ניט דערהערען, ווי שטארק איהר זאלט זיך ניט איינהערען. אזוינע ליעדער אין דעם באנד פאראן נאך א גרויסע צאהל. זיי זיינען גאר נישט מען קען ניט זאגען: עם פעהלט זיי עפעס. זיי זיינען פשוט ווי עפעס א פליסטערן, וואו איהר קענט ניט אונטערשיידען קיין איינ-צעלנע ווערטער און קיין איינצעלנע טענער. זיי זיינען ווי א לע-דיגער פלאץ אינמיטען א לאנדשאפט. איהר בעגעגענט זיי און איהר וואונדערט זיך, וואס האט מען זיי געדארפט ארייננעהמען אין דער זאמלונג פון די ליעדער.

ווען איהר וועט אבער דורכלעזען אט א די פוסטע שטרעקען און וועט זיך איינהערען אין דעם איבעריגען, וועט איהר ענטדע-קען עטוואס צארטעס און פיינעס, וואס ערגרייפט אייער נשמה. און וואס מעהר איהר וועט זיך אריינלעבען אין די ליעדער, אלץ נעהענטער וועלען זיי אייך ווערען.

ווארום דורך זיי רעדט צו אייך א ליריקער, א דיכטער מיט אן אייגענעם טאן און אן אייגענער וועלט-עמפפינדונג.

* * *

ראלניק איז א ליריקער. ער איז שטענדיג געווענדט אינ-וועניג, אין זיך אריין. זיין פאעזיע איז די זעלכסט-קאנצענטריר-טעסטע, וואס מען קען זיך נאך דענקען. ביי איהם איז איבער-הויפט ניטא קיין אויסענוועלט, א חוץ צוויי-דריי לייכט אָנגע-ווארפענע בילדער פון דעם הימישען דארף און שטעדמעל, וועלכע זיינען גיכער נאך אויסען פראיעקטירטע אינטימע שטימונגען, איי-דער א רעאלע אויסענוועלט. פאר איהם עקזיסטירט נאך דאס איי-ביגע ציטערן און וויברירען פון זיין נשמה.

און אין די וויבראציעס איז ער זעלכסט-געניגענד. עם איז, פערשטעהט זיך, נאאיוו צו זאגען, אז א דיכטער זינגט פאר זיך אליין, אז ער האט ניט אין זינען דעם לעזער. דאס וואלט געווען ניט מעהר ווי א פראזע. אבער צוגעבען מוז מען דאך, אז איין שרייבער קוקט זיך מ ע ה ר אום אויפ'ן לעזער, אן אנדערער — וועניגער; איינער פיהלט זיך שטענדיג פאר די אויגען פון א

אוידיטאָריום; אן אנדערער האט די פעהיגקייט צו פערגעסען; אויף א ווילע אָן דער וועלט אָן בלייבען מיט זיך, פאר זיך. ראַלניק בעזיצט אָט די פעהיגקייט אין אַ גרויסער מאַס, און דאָס צייכענט איהם אויס צווישען אלע אידישע דיכטער. מ'האט פערגליכען ראַלניק'ען מיט רייזענ'ען. די אַנאַלאָגיע איז אָבער נאָר אן אויבערפלעכליכע. אמת, ביידע זיינען זיי שטילע, ביידע אומעטיגע, ביידע אונטערנגעבענע; ביידע שרייבען זיי אין האַלבע טענער. אָבער דער אונטערשייד איז דער, וואָס רייזען רעדט געוועהנליך צו דער וועלט, בשעת ראַלניק רעדט צו זיך אליין; רייזען פיהלט זיך ארומגערינגעלט מיט סימפאטיזער, מיט גוטע בריידער, — ראַלניק פיהלט זיך איינער אליין; רייזען האַט דעם צוועק צו דערוועקען ביי יענעם געוויסע געפיהלען — זאָל זיין האַטשבי דאָס געפיהל פון רחמנות, — ראַלניק מאכט דעם איינדרוק, אז ס'איז נאָר קיין „יענער“ אויף דער וועלט ניט פאראן. דערין איז זיין שטאַרקייט, דערין איז אָבער, דאכט זיך, זיין שוואכקייט אויף. וויל אפּשר טאַקי צוליב דעם האַט ער ניט קיין קרימעריום צו אונטערשיידען צווישען זיינע גוטע און ביליגע ליע-דער. פאר איהם פערזענליך זיינען זיי, ווייזט אויס, אלץ איינס וויכטיג. ער טראכט ניט איבער, אפּשר האַבען אנדערע שוין גע-זונגען דאָס זעלביגע מיט כמעט די זעלביגע ווערטער; ער פרעגט ניט, אפּשר זיינען די אָדער יענע מאַטיווען שוין געוואָרען אַ געמיינ-בעזיץ פון דער אידישער דיכטונג. ער פרעגט איבערהויפּט ניט. ער פאר זיך אליין הויבט אָן די וועלט-געשיכטע אויף דאָס ניי. ער איז זיין אורשפּרינגליכקייט און אַבערשלאָסענקייט שאפט אזוי ווי איהם שאפט זיך. דאָס ברענגט אָפּט צו ווידערהאַלונגען, צו שטרויכלונגען, צו אומגעלונגענע עקפּערימענטען. אָבער דאָס גיט דער גאנצער פּאַעזיע זיינער אַ כאַראַקטער פון אויסשליסליכקייט, פון איינציג-ארטיגקייט. דאָס גיט איהר אַן אַבסאָלוט פערזענליכען ריח. פּאַעזיע און קינסטליכע שעהנקייט זיינען פונקט אזוי ווייט פון ראַלניק'ען, ווי די מאלערישע שוויצער לאַנדשאַפט איז ווייט פון דער שטיי-לער ליטווישער סטעפּ.

* * *

לאמיר דאס זאגען פון אנפאנג אן: עס איז כמעט אן אונדאנקבארע ארבייט — פאנאנדערצוקלייבען זיך אין די גרונד-מאטיווען פון ראליניק'ס ליעדער. עס איז נאך א פראגע, צו זיי-נען גאר דא אזוינע מאטיווען. איז דאך ביי איהם דאס פליסערן — דאס טאנלאזע בעוועגען מיט די ליפען — אזא אפטע ערשיי-נונג. איז דאך צייטענווייז גאר ניטא קיין בעשטימטער כאראקטער אין זיינע ווי צופעליגע קאמבינירטע ווערטער. אין בעסטען פאל זיינען די ליעדער ווי אימפראוויזאציעס אהן אן אנהויב און אהן א סוף. און נאר זעהר זעלטען פליסען זיי קלאר, פרעזיז און פער-ענדיגט.

עס איז דעריבער ניט מעגליך צו געבען א גענויעם אנאליז פון זיינע ליעדער — איהר קענט ניט אנאליזירען דאס, וואס ס'זע-שווימט זיך אונטער די פינגער. — עס איז גאר מעגליך אנצומערקען אייניגע שטריכען, געבען אן אהנונג וועגען אייניגע, כמעט וויל-קירליך אויסגעטהיילטע מאטיווען.

דאס ווילען מיר אויך טהאן אין אונזערע ווייטערדיגע נאך-מיצען.

וואסערע זשע טענער בעגעגענען זיך ביי איהם אפטער?
מיט א בעזונדער ליעבע דערצעהלט ער וועגען איינזאמקייט.
א מענש איז געקומען אהער אין דער וועלט — און ווייכט ניט צוליעב וואס.

זיך איד מיר אליין ביי'ם פענסטער
און איד ווייס ניט וואס איד טראכט.
עמיצער — דער האר פון גארנישט —
האט געהייסען האלטען וואכט.

זיך איד מיר אליין ביי'ם פענסטער;
באלד אריבער איז די נאכט.
הינטער מיר — דער האר פון גארנישט
שטעהט די גאנצע צייט און לאכט.

דער האר פון גארנישט רעניערט. דער האר פון גארנישט —
ווייל ער האט קיין נאמען ניט און קיין ציעל ניט און קיין עקזיר
סטענץ נישט — איז אומדעבארעמדיג און אונבעשטרייטבאר. דער
האר פון גארנישט טרייבט די מענשען, ווי א ווינד א שטרוי.

בויט זיך א ריעזיגער בנין;
מיר שטעלען די זיילען, די ווענד.
ניט קיין ערפאהרענע — ציטערן
די ציגעל אין אונזערע הענד.

שוואכע און שרעקיגע מענשען —
פערדרעהען זיך אפטמאל די קעפ,
פאלען מיר איינס נאכ'ן צווייטען
פון לייטערס, געהילצען און טרעפ.

פאלען — ווי וועמען בעשערט איז —
אויף שטיינער, אויף פאליעס, אין קויט
ווער עס פערזינקט אין דער בלאטע
און ווער בלויז — צושלאגט זיך אויף טויט.

איז אבער ניטא פאר וועמען זיך קלאגען, צו וועמען האבען
טענות. דער בעל־הבית פון דעם אלעס איז דער האר פון גארנישט,
און ער וועט ניט דערזעהן און ניט ענטפערען. בלייבט דעם מען
שען נאר איינס: אריינפאלען אין שווערע פערצווייפלונג.
ראלניק'ס פאעזיע איז די פאעזיע פון פערצווייפלונג. אבער
צום אונטערשייד פון אנדערע דיכטער, פעהאלט זיך ראלניק צו
זיין פערצווייפלונג ניט ווי צו א קראנקהייט, א לאסט, אן איבער-
גאנגס-לייד, וואס מען מוז געגען דעם שטרייטען. די פערצווייפ-
לונג איז ביי איהם דער גרונד-טאן פון דער וועלט, דער הויפט-
עלעמענט, וואס דרינגט דורך דאס גאנצע לעבען.
זיצען דריי מענשען ביי א טישעל אין קאפע, פרעמד איי-
נער צום צווייטען, און יעדערער טראכט זיך, ווי זיכערער אן עק
צו מאכען פון זיין לעבען. איינער וועט קומען אהיים און עפע-
נען די גאזרעהר; דער אנדערער וועט זיך אויפהענגען אויף זיין

האנדיטור אויף א קרוק אין באלקען; דער דריטער וועט ארויס-
שפרינגען פון'ם פענסטער: דאס הויז איז הויך, ער וועט געוויס
דעם טויט געפינען. זיצען די דריי מענשען ביי'ם טישעל, דריי
פרעמדע, אבער אייגענע ברידער. זיי צאחלען און געהען זיך פאר-
נאנדער. „זיי וועלען זיך טרעפען ד א ר ט ווידער“, — פרופט
אונז פערזיכערען דער דיכטער, אבער ער גלויבט דאס אליין אויך
ניט. און אפילו ס'זאל יא עקזיסטירען דער „דארט“, וואלט ער
אויך ניט פערענטפערט דעם אונזין פון „דא“. און דער אונזין
ליגט דאך אויף יעדען שריט פון דעם מענשען.

אין ראליניק'ס פאעזיע דורכגעוועבט מיט אט דער איינגע-
האלטענער, אבער שטענדיגער פערצווייפלונג, וועלכע דרינגט אריין
אין יעדען ליעד זיינעם, ווי א פיינער סם, און לאזט זיך פיהלען
אין יעדען ציטער, אין יעדער בעוועגונג פון זיין נשמה.

ער דארף שוין גאר ניט רעדען וועגען זיי פערצווייפלונג.
זי איז דער הינטערגרונד. זי איז די אטמאספערע. ו א ס ער
זאל שוין ניט אויסוועבען אויף אט דעם הינטערגרונד, וועלכע ארא-
מאמען ער זאל ניט פערשפרייטען אין דער אטמאספערע, וועט
אלע מאל זיין צוגעמישט א קליינער טראפען פון אט דעם סם.

און נאך מעהר: מען קען אמאל אזוי צוגעוועהנט ווערען
צו לירען, מען קען זיך אזוי איינלעבען מיט דעם אייביגען נאגען
פון דער נשמה, אז דאס זאל שוין אנהויבען פערשאפען א געוויסען
שמערצפולען פערגעניגען. ראליניק ה א ט אפט אזא מין פער-
געניגען. ביי איהם פיהלט זיך אפט די זיסקייט פון וועהמאג, דער
תענוג פון זיין געטרעטען מיט די פיס. אפט דערמאנט ער אן די
רוסישע רעליגיעזע סעקטאנטען, וועלכע פאסעווען זייער אייגען
לייב אין רעליגיעזען עקסטאז און געפינען אין דעם א קוואל פון
גליק.

שטילער פון דעם טיף, וואס שווימט,
שפל'ער פון גראז און פעלד
פויזע איד ביי מענשענ'ס פיס, —
איד, א מענש אויך אויף דער וועלט.

עמיץ געהט נאך הינטער מיר,
נאך דעם יאהר מיט מלקות שמייסט,
און אז אלטער קברות-מאן
שטיקער פון מיר קריעה רייסט.

און נאך ניט. קיין קרעכץ, קיין געשריי. אזוי איז דאָס.
אנדערש איז ניט מעגליך. אזוי געהענדיג, קען מען נאך אמאל א
קוק טהאן אז א זייט, דערזעהן עטוואָס שענהעם, זיך פערטראכטען
און פער'חלומ'ען — און אזוי איז דאָס גאנצע לעבען.

* * *

ראַלניק איז ניט פאטעטיש. ער האָט ניט קיין שטארקע ווער-
טער. ער שילדערט ניט קיין שטארקע געפיהלען, אלעס איז ביי
איהם צעשוואומען, ווייך, אונבעשטימט — ווי דער אינהאלט,
אזוי די פאָרם. עס קומט אויס אזוי, אקוראט ווי איהם אַארט
נאָר ניט, ווי עס וועלען אויסזעהן זיינע ליעדער.
ראַלניק ווייסט ניט פון וויכטיגעס און אונוויכטיגעס אין דער
וועלט. איהם איז אלץ איינס, פון וואָס צו שרייבען.

א שטיינדעל, וואָס א קליינער אינגעל
געוואָרפען האָט אין טהיר אריין;
א זעמדעל, וואָס דער ווינד געבראכט האָט,
א ווייטען שטערענ'ס קארגען שיין;

פון פוילען דאך א רעגען-טראָפען;
א רוישען פון א פרעמד יריד —
איד האָב דאָס אלץ צונויפגעקנאָמען
און פון דערפון געמאכט א ליעד.

איינס פעהלט נאָר שטענדיג: ווארימקייט, גליק, זונען-שיין.
דעם ווייטען שטערענ'ס קארגער שיין קען דאך ניט ווארימען, ניט
לייכטען.

עם איז זעלבסטפערשטענדליך, אז אין דער וועלט פון גאָר-
נישט, וואו „דיין הויז וועט צוטראָגען דער ווינד איידער ס'וועט
אויפגעהן די זון“, — בלייבט דעם מענשען איין זאך — וואַנדערען;
זיין ווי אַ פרייער פויגעל אין דער לופט. פּערגעסען אַלצדינג,
וואָס נעכטען איז געווען. ניט טראַכטען, וואָס מאַרגען וועט זיין.
מיט אַזאָ וואַנדער-נייסט זיינען אַנגעפילט ראַלניק'ס ליעדער.
דער „טרעמפ“ איז ביי איהם ניט קיין צופעליגע בילד, דער טרעמפ
איז שיער ניט אַ סימבאָל.

ער האַנדעלט ניט, באַרגט ניט ביי קיינעם;
די יאַהרען, חדשים און טעג
בעפאלען איהם ניט, ווי בעל-חובות,
ווי רוצחים ביי'ם זייט פון דעם וועג.

דערפאר האָט ער אויך ניט קיין טענות;
און נעצט איהם דער רעגען—איז נאָס...
די זון וועט איהם אַבטריקענען שפעטער,
אזוי ווי דעם שטיין אויפ'ן גאָס.

דער שעהנסטער אויסדרוק פון אזא טרעמפ-לעבען איז דער
דיכטער. ער איז דער ג י י ס ט י ג ע ר ט ר ע מ פ : א וואַנדער-
דער — אַן אַריסטאָקראַט, וועלכער צעוואַרפט פּערעל אויף זיין וועג
און אַליין פּערלאַנגט ער גאָר ניט. אין דער סעריע „האפיו“, האָט
ראַלניק שטאַרק און שעהן אויסגעדריקט אַט די וואַנדער-פּילאָזאָפּיע.

האפיו האָט ניט צו בעצאָהלען
פאר אַ קריעגעל פּראַסטען וויין.
האפיו זאָל דערפאר ניט זינגען?
וועט זיין ליעד ניט האַנגיג זיין?

האפיו מעג אויך הייווען טרינקען,—
האפיו מאַכט פון הייווען וויין;
האפיו מעג אויך גאָר ניט טרינקען—
וועט זיין ליעד נאָך זיסער זיין.

און טאמער וועט ער זיין דאָרשטיג, טאָמער וועט ער ליי-
דען — וואָס זשע? דאָס איז דער אייביגער גורל פונ'ם מענשען.

ער וועט זיין צונג אין דורשט פערברענען
און דוהיג זיין.

יא, „און דוהיג זיין“. מיט אַט דער בעזונדערער דוהיגקייט
זיינען אָנגעפילט די אומרוהיגע בלעטער פון ראָלניק'ס ליעדער.

* * *

ראָלניק'ס בעטראַכטונגען ווענען לעבען און מענ-
שען זיינען שוואַך. ניטאָ אין זיי קיין אַריגינאָליטעט. ניטאָ קיין
שוואַנג פון פּאָנטאָזיע. איבערהויפט איז זיין איינבילדונגס-
קראַפט ניט גרויס. זיינע ליעבעס-ליעדער אין דער גאַנצער
סעריע „נעכט“ זיינען וועניג געלונגען. אָבער ער איז אַ מייסטער
אין איבערגעבען די איינפאַכסטע און שטילסטע בעוועגונגען פון
דער נשמה, און ער האָט די קראַפט צו מאַכען דאָס געוועהנליכע
אונגעוועהנליך, דאָס וואַכעדיגע — פּאַעטיש. אָפּטמאָל איז ביי
איהם דאָ אַ שטילער, פיינער הומאָר, אָפּט אַ ביטערער, אָבער ניט
גאַליגער, שפּאַט איבער זיך אליין. און אַמאָל גיט אַ לייכט ביי
איהם אַ שטיל, פּער'חלומ'ט ליריש ליעד, וואָס ענטפּלעקט זיך
פאַר אייך ווי אַ בלאַסער עדעלשטיין אויף אַ בעט פון גראַהען
סאַמעט.

ראָלניק'ס באַנד ליעדער וואַלט געוואונען זעהר פיעל, ווען די
אויסוואַהל וואַלט געמאַכט געוואָרען שטרענגער. אָבער אויך אזוי
טראַגט ער אַריין פיעל נייעס אין דער אירישער פּאַעזיע. ראָלניק
געהט ניט אויף אויסגעטראַטענע וועגען. און יעדער איינער, וואָס
זוכט זיין אייגענעם וועג, מאַכט דערמיט ברייטער די וועלט, וואָס
געהערט צו אַלע.

(1916).

שמואל יעקב אימבער.

(„רויזענבלעטער“).

געבענשט זאל זיין די האנד, וואָס האָט בעשאַפּען די זון און דעם שמייכל און די רויטע נעלֶקע; און נאָך געבענשטער זאָל זיין דער, וואָס האָט בעשאַפּען די יוגענד!

ס'אַרץ פרייד עס איז צו בעגעגענען א יונגען נפש — אָבער טאַקע א יונגען, וואָס יונג הייסט! קוקסט אויף איהם און וואונד'ערסט זיך, ווי דאָס שטראהלט און גלאַנצט, ווי דאָס פּערעלט און לאַכט! פּרוּף אַקאַרשט דערצעהל איהם עפעס א טרויעריגעס, פּרוּף אפילו איהם פּערשאַפּען אַ שמערץ, אוראי וועט ער ווערען גע-ריהרט, אפשר וועט ער זיך נאָר צוּאוויינען. אָבער הינטער די טרעהרען, הינטער דעם וועהטאָג איז דאָ אַזאַ אוצר פון פרעהליכ-קייט, אזא שפע פון ליכט, אז עס שפּאַרט ממש פון אלע זייטען. ניט צו בעהאַלטען, כאַטש שריי געוואַלד.

קוקסט אויף איהם — און ס'זוילט זיך דיר אליין אָנהויבען לאַכען.

אַט אַזאַ מין געפיהל האָט איהר, ווען איהר ליענט דאָס נייע בוך ליעדער פון שמואל יעקב אימבער.

אז ער איז יונג איז יאָהרען — דאָס פּערשפּאַרט מען דער-צעהלען. ס'דיהכל צוריק מיט א יאָהר זעקס, אז ער האָט זיך אָנגע-הויבען דרוקען. דאָס ערשטע ביכעלע זיינס איז געווען „וואָס איך זינג און זאָג“ — אַ קליינטשיק ביכעלע ליעדלאַך, ארויסגע-גאנגען אין נאַליצען. לציים האַבען זיך דעמאָלט געוויצעלט, אז ס'איז מעהר „געזאַגט“ ווי „געזונגען“, און אינגאנצען האָט עס

געהאט א פנים פון א ליעדער־אלבום, וואס איהר קענט געפינען ביי יעדער גימנאזיסטקע. אבער שוין דארטען זיינען געווען איי־ניגע געלונגענע זאכען. ניט מעהר: מ'האט גערעכענט אז זיי זיינען נאכגעמאכטע, ס'האט זיך געפיהלט, אז דאס איז נאך נאך א רויהער נפש. ס'זיינען אבער אוועקגעגאנגען א יאָהר פיער — דער אייגענער אימבער האט ארויסגעגעבען א פאָעמע „אסתר'קע“; — און די קריטיק האט זי שוין געמוזט בעמערקען. דארט איז שוין געווען אן אייגענער טאָן, א בעזונדערע הארציגע מעלאָדיע. „אסתר'קע“ איז געפעלען. אבער עפעס איז זי אויך געבליבען אומבעקאנט דעם גרויסען עולם.

היינטיגען זומער איז ארויסגעגאנגען א נאָנצער נייער באַנד אימבער'ס ליעדער: „רויזענבלעטער“, — שוין א גרויסער באַנד מיט אַריבער צוויי הונדערט ליעדער. מען וואָלט דאָס געקענט האַלטען פאר אַ שלעכטען געשמאק — דעם נאָמען „רויזענבלעטער“. איז דאָס דען ניט אַביסעלע באַנאַל, אַביסעלע סענטימענטאַל, אַבי־סעלע עהנליך אויף דער „פּאַעזיע“ פון אַ בריעפענשטעלער? איך בין זיך מודה: איך האָב אַליין אזוי גערעכענט, איידער איך האָב געלייענט דאָס בוך. אז איך האָב עס אָבער איבערגעלייענט, האָב איך אַנגעגעבען אימבער'ן דעם גערעכט: וואָס דען זאָל ער נע־באך טהאָן, אז קיין אַנדער נאָמען פּאַסירט צו זיינע ליע־דער. ער וואָלט זיי אַפּשר געקענט אַ נאָמען געבען „פּריהלינגס־טאַג“, „זונער־שטרוים“, „פּויגע־קלאַנג“, — אָבער די אַלע נעמען וואָלטען אוראי ניט געווען בעסער. דער עיקר איז, וואָס אין די ליעדער איז טאקי באמת דאָ אי רויזען, אי פּריהלינג, אי זון, אי דאָס פּרייע צוויטשערען פון פּויגלען. אימבער איז באמת יונג — ניט קיין געמאכטע יוגער — און ער איז אין דעם פרט אַ בדיחיד צווישען אונזערע פּאַעטען.

„מיין ליעבסטע, דו ליליע,
מיין ליעבסטע, דו רויז,
זי האט אין מיין הארצען
צעוואקסען זיך גרויס.

פול דערנער די רויזען,
בעריהר איד זיי קוים,
עס וויענט זיך אויף בלעמער
פון ליליען מיין טרוים.

דער טרוים פון מיין הארצען.
א שמעטערלינג גרינג,
אומפלאטערט מיין ליעבסטע,
איד וויין און איד זינג.

א ליליע — איהר פנים,
א רויז איז איהר הארץ,
און דערנער די ווערטער,
וואס וועקען מיין שמארץ."

אַט דאָס וואָלט איד געזאָגט, איז זיין גרונד-טאָן, דער „אני
מאמיו" פון דעם נאנצען באנד.

איהר וועט אפשר געפינען, אז פיעלע פון זיינע ליעדער זיי-
נען נאאיוו, פיעלע מאטיווען זיינען ניט ניי, אז איהר וועט זיך
אַבער איינהערען אין זיי, וועט איהר מודה זיין, אז זיי זיינען אלע
ד ו ר כ נ ע ל ע כ ט, אלע ד ו ר כ ג ע פ י ה ל ט, אז דער דיכ-
טער האָט געפונען עפעס אַ מיין נייעם קלאנג, עפעס אַן אייגענע
מעלאָדיע, וואָס בעריהרט אייער נשמה און וועקט אין איד אַ
מיטפיהלענדען אַבקלאנג.

פון וואָס זינגט אימבער? נוו, פערשטעהט זיך, פון ליעבע.
פון וואָס דען זאָל ער זינגען?

נאַטירליך, דערצעהלט ער אונז אַמאָל אי פון זיין איינזאמקייט,
אי פון זיין וואנדערער-שמערץ, אי פון זיין הארץ, וואָס האָלט
אין איין בלוטען, אי פון זיין דיכטער-עלענר. אָבער נעהמט דאָס
ניט אזוי ערנסט. עס איז דאָך ניט מעהר, ווי יוגענד-שמערץ.
לאַמיר בעסער הערען, וואָס דער דיכטער דערצעהלט אונז אין אַן
אנדער אַרט: „אויף יענער זייט טהיר, אויף יענער זייט וואנד,
שטעהט גליק און אומגליק האנד אין האנד."

ביידע רופען איהם, ביידע ווילען איהם פערדארבען — ווער זיין נשמה, ווער זיין הארץ. אָבער וואָס האָט ער מורא פאר זיי?

„זיי שטעהען פון פריה, און זיי שטעהען ביז נאכט, איד עפען די טהיר—און מיין הארץ, עם לאכט, און עם לאכט מיין זעל, ביז עם שווינדען די צוויי— מיין הארץ און מיין זעל זיינען שטארקער פון זיי.

אָט אזא יונג איז ער. זיין זעלע לאַכט. פון זיין זעלע פונקעלט ארויס צופיעל יונגענדיפרייד, אַז עמיצער זאָל איהם קענען שלעכטס טהאָן.

וויפיעל מאָל צוקריעגט ער זיך מיט זיין ליעבע. וויפיעל בייטערע ווערטער הערט זי פון איהם. אָט פאלען זיינע פערזען שווער און ערנסט און הארט:

„אין דיינע קליינע הענד האָב איד פערטרויט מיין הארץ מיט זיין געשריי און מיט זיין סוד; מיין הערצענ'ס הויך געשריי האָסטו דערשטיקט, מיין הערצענ'ס סוד ביי דיינע פיס היינט ליגט— דו האָסט ארויסגעלאָזט איהם פון די הענד— ער איז געווען שווער און גליהענדיג צוברענט“...

אָט דאכט זיך איהם שוין: ער איז גאָר געוואָרען אלט. ער זעהט, ווי אלצײַניג פערנעהט, ער קען שוין אפילו די איצטיגע שמערצען דערמאָנען מיט אַ שטילער וועהמוטיגער פרייד. ווי ווייט טער גלאַקען־קלאַנג איז אַ בלאָהען טרוימערישען אַבענד דערנעהען צו אונז זיינע אומעטיגע מעלאָדישע ווערטער:

„עס וויינען די בוימער
מיט פראַסטיגע טרעהרען
און שעפמשען מחילות דער זון און דער ערד —
מחילות דער זון
פאר איהר פאלשקייט אום ווינטער,
מחילות דער ערד פאר דעם זאפט, וואָס זי וועהרט.

דאָס שטערט אָבער ניט דעם לייט־מאַטיוו פון זיינע ליעדער.
דאָס איז ווי אַ אומעטיגע מינוט ביי אַ קינד, ווי אַ זיפּץ פון אַ
גליקליכען, ביי וועמען ס'איז דורכגעלאָפּען אין דער מחשבה עפעס
אַ טונקעלס. איז אַ מינוט ארום וועט ער אייד זאָגען:

„איך בין אַ קינד וואָס לאַכט
און האָט אין אויג אַ טרעהר“.

און נאָך אין אַ מינוט ארום וועט ער בענטשען די זינד, פאר
וועלכע ער בעקומט גרעדן־ליוו, און וועט רופּען:

„קום, דו קינד מיט פייערבליקען,
פליק מיין הארץ, דו בלוט, געשווינד —
פ א ר דעם ערשטען פויגעל־אַבשייד,
פ א ר דעם ערשטען אַסיען ווינד“.

אַט אַזוי איז ער. עס איז דאָ אין איהם אַ מין אינגעלשע
שטיפּעריי, אַ מין בעזונדערע קונדס'עריי פון אַ פּרעהליכען, אויפגע־
לעבטען העל־אויגיגען מענשען. עס זינגט זיך.

און הפנים עס איז דאָ טאַלאַנט, אויב אַט דאָס זינגען ניט
זיך איבער אונז, לעזער, אויב מיר ווערען אויך אַנגעשטעקט פון
דער לעבעדיגער העל־אומרוהיגער שטימונג. איהר פיהלט עפעס
ווי אַ ווינד ביי זונען־שיין, ווען אויפ'ן בלאַהען הימעל טראָגען
זיך ווייסע וואַלקענס, און צווייגען בויגען זיך, וויעגען זיך און
גלאַנצען אין דער אַבגעוואַשענער לופט.

פויגעל, פויגעל אין דער לופטען—פאלש איז אייער גרויס...
דאָך איך ליעב אייד, איהר שלוחים פריי און פאלש און זיס!
זעהט פאר אייער זיסער פאלשקייט פאל איך אויף די קניעם!

חסרונות, אז מען וואָלט וועלען, וואָלט מען געקענט אין דעם
בוך געפינען אַ סך. מ'וואָלט געקענט אַנווייזען, אז ס'איז דאָ צו
פיעל דייטשישע ווערטער און אויסדריקען (דער פּאָעט איז אַ גאַלי־
ציאַנער — איינער פון די וועניגע, וואָס גאַליציען האָט געגעבען),
מ'וואָלט געקענט אויסזעצען אַ סך ניט־געלונגענע ריימען, אַ סך
ווערטער, וואָס חזר'ן זיך איבער און שטערען די מעלאָדישקייט

פון די ליערער. מ'וואלט געקענט געפינען עטליכע גאר ניט גע-
 ראטענע זאכען. נור לאמיר דאס לאזען פאר אנדערע. אונז איז
 דער עיקר, וואס עס וואקסט א נייער פאעט ביי אידען און אז דער
 דאזיגער פאעט טראגט אריין עפעס נייעס אין דעם אידישען ליי-
 טערארישען וועלטל. סוף כל סוף זיינען די „רויזענבלעטער“ נאך
 דערווייל אויך ניט מעהר ווי א פראבע — אבער א גוטע פראבע,
 א גוטע התחלה. איהר געפינט דארט אי נייע אומגעריכטע ריימען
 („בן-מלך — פאמעליד“, „בענייען — געבויען“, בלויז — שויס“,
 און אז. וו.). אין א פראבע צו געברויכען אין איין ליער ניט צוויי,
 נור עטליכע גלייכע ריימען („געשפיעגעלט — בעזיעגעלט — פער-
 ריגעלט“, פריידען — ליידיען — גז'עדן“ און אז. וו.), אי איבער-
 הויפט פערשיעדענע פערז-מאסען און געראטענע אסאנאנסען. אימ-
 בער איז א מענש, וואס האט ליעב די שפראך און בעהאנדעלט זי
 ווי א טהייערען אינסטרומענט, אויף וועלכען מען דארף נור קע-
 נען שפיעלען, ווי א קינסטלער.
 און אט דאס איז דאך אזא זעלטענקייט ביי אונזערע אידישער
 שרייבער.

(1914).

מאני לייב.

I.

ס'איז אייגענטליך דא דריי מאני לייב'ס: איינער א ליריקער, איינער א פערפאסער פון מעשה'לאך אין גראמען און איינער אן אימיטאטאר. יעדערער פון די דריי האט זיין אייגען פנים און זיין אייגענע קינסטלערישע ווערקצייג. דעם צד השה צווישען די פארשיעדענע מאני לייב'ס איז ניט גרינג צו ענטדעקען: אפשר איז דאס א געוויסע צארטקייט פון פערזענלעכע, א הנ'עוודיגע, כמעט מיידעלשע פערליעבטקייט אין גראציעזע ריטמען — אבער אויך אין דעם פרט איז פאראן אן אונטערשיעד צווישען ערשטען באנד, וואו עס זיינען געזאמעלט די לירישע ליעדער, און די אייבי-ריגע צוויי בענדער, וואס ענטהאלטען זיינע „באלאדען“, ווי ער רופט זיי, און זיינע „אידישע און סלאווישע מאטיווען“. די דאך-זיגע פיעל-פנימ'דיגקייט איז, מעגליך, אן אויסדרוק פון יוגענד: דער דיכטער האט נאך ניט געפונען זיין אייגענליכען וועג און האלט נאך אין פרופען. מיט דער צייט, וועט ער, מסתמא, ענט-וועדער צונויפשמעלצען א לע זיינע אייגענשאפטען און איין שאפונגס-שטראם, ווי א טייך גיסט צונויף זיינע איינצעלנע ריטש-קעלעך אין איין ברייטען פלוס, אדער ער וועט מאנכע פעלדער אינגאנצען אויפגעבען און זיך קאנצענטרירען אויף איין בעשטימטען געביט, וואו ער קען זיך ענטפלעקען אים רייכסטען און אים טיעפסטען. ווי מאני לייב בעווייזט זיך איצט אין זיינע דריי ביכ-לעך, מוז מען איהם בעטראכטען אלס „איינעם אין דריי“ אדער „דריי אין איינעם“, — לאזענדיג דעם סינטעז פאר דער צוקונפט.

איך ווייס ניט, ווי אנדערע — איך פערזענליך האב מיט מאני
לייב'ס לירישע ליעדער געהאט א מאדנע ערפאהרונג: גע-
זאמעלטערהייט האבען זיי מיר געגעבען א סך וועניגער, איידער
ווען איך פלעג זיי בעגעגענען איינציגווייז אין צייטונגען און זשור-
נאלען. איך געדענק, וואס פאר א טייערע מתנה עס איז פאר מיר
געווען דאס וויעגליעדעל „טיר און פענסטער צוגעשלאסען“, ווען
איך האב עס צום ערשטען מאל דורכגעלייענט אין דער „צוקונפט“.
דאס ליעד איז א פאלקאמען מייסטעררווערק הן אין פארם, הן אין
אויפריכטיגקייט און עכטקייט פון איבערלעבונג, הן אין פער-
ענדיגטקייט פון גאנצען. עס איז קיין צווייפעל ניט, אז דאס איז
איינס פון די בעסטע, וואס מיר פארמאגען אין אידישער ריכטונג.
איך געדענק, ווי ערשיטערט איך בין געווען פון אז אנדער מאני
לייב'ס ליעד, וואס הויבט זיך אן מיט אזוינע פיער שורות:

מען וועט אין א הערבסט-נאכט אין רעגען
אין גאס מיד א גוסס געפינען.
מיד וועלען די מענשען בעטראכטען מיט
נייגעריג-קאלטע און ווילד-פרעמדע אויגען,

און איינער א מענש וועט מיט פארזיכט
אריבער מיין קערפער זיך בויגען
און, שפיענדיג, וועט ער מיט עקעל אין
ווייטערע גאסען אנטרינען.

מיד האט געפאנגען די אונגעוועהנליכע שטימונג, די קאלט-
קייט, כמעט גלייכגולטיגקייט, כמעט עקעל צו די אייגענע ליידען,
וואס דריקט זיך אויס אין אזוינע ווירדיגע, אפגערונדעטע, שווער-
געוויכטיגע, מעטאלענע פערזען. די גאנצע זאך האט זיך איינגע-
קריצט אין מיין זכרון אלס דער רוף פון אז אונגעוועהנליכער
אינדיווידואליטעט, אלס דער באפעהלענדער ושעסט פון א מייסטער-
האנד, וואס עפענט פארשלאסענע טירען צו ווייזען א נייע וועלט
פון עמאציאנאלער ערפאהרונג.

איך גערענקט און אנדערע פיעלדיסקוטירטען לירישען פער-

ווד :

זי שפיעלט, איך וויין. די לאנגע ציטערדיגע פינגער
ווי בלייבע לאנדישען פארבענקטע אין דער פינסטער,
פערבענקטע זוכען זיי און בלאַנדזשען און געפינען.
און מיינע קינדער וויינען, וויינען, מיינע קינדער.

פון דעם ליעד האט געוועהט מיט מיסטיק, מיט א טראנס-
צענדענטער ווירקליכקייט איינגעוועכט אין אונזער אלטעגליכער
„באקוועמער“ וועלט. ס'האט זיך געפיהלט א נשמה, וואס איהר
ערגרייפערנסטע שפראך איז שווייגען, און וואס איהר שווייגענ-
דיגער געשריי קען אויפוועקען א שוידער צווישען די העלסטע בלר-
מען פון גליק. און ווען מ'האט געלייענט אין אן אנדער ליעד :

טויבענשטילע, בלאַהע אבענדישטונדען !
שפרייט פאר מיר מיין אבענדיטרוים צעשפרייטער!
איצטער גליהען ציטערדיגער, רויטער
מיינע שטילע רויזען, — מיינע וואונדען !

האט דאס ווידער ערגריפען מיט דער פרישקייט און זינגענדיגקייט
פון דעם איינגעהאלטענעם וועהטאג. די אלע אומגעריכטע טענער
און מאטיווען האבען אויסגעזעהן ווי שלוחים, וואס זאגען אן, אז
א נייער לירישער אינסטרומענט איז געקומען אויף דער וועלט, —
אן אינסטרומענט מיט א גרויסער צאָהל פיעלקאָלירענדע סטרונעס,
וואס יעדע פון זיי האט איהר אייגענעם פולען קלאנג. די אָפנע-
זונדערטע פראכטפולע ליעדער האבען ביסלעכווייז כאשאפען דעם
איינדרוק, אז מאני לייב איז א גרויסער דיכטער, וואס קומט צו
פארנעהמען דעם פלאץ פון א ה ע ר ש ע ר אין דער אידישער
ליטערארישער וועלט. פון א גרויסען דיכטער ערווארט מען גרויסע
ווערק — און די ערשיינונג פון מאני לייב'ס דריי בענדער געזא-
מעלטע ליעדער האט געזאָלט זיין א גרויסער יום-טוב, — א טרי-
אומה פאר איהם און א פרייד און א נחת פאר דעם לעזער. אזוי,
לכל הפחות, איז געווען די שטימונג פון דעם שרייבער פון אַט
די שורות.

די ביכער זיינען ארויס פון דרוק — און, לאַמיר זאָגען אַפּען, דער יום־טוב איז געווען קלענער, ווי איד האָב געהאַפּט. דאָס איז ניט ענטווישונג. מאַני לייב בלייבט אַ ד י כ ט ע ר מיט גרויסע מעגליכקייטען. דאָס וואָס ער האָט געשאַפּען, געהערט צום בעסטען. אָבער דאָס, וואָס ער האָט געשאַפּען, ווייזט אויף די גרענעצען פון זיין טאַלאַנט, — מעהרסטענס בנוגע לירישע דיכטונג.

עס איז ניט גרינג ארויסצושטילען דעם קערן פון מאַני לייב'ס לירישער פּערזענליכקייט. איהר דארפט קודם כּל פּאָרגעסען אַן אונגעהויערע צאָהל ווערטעהן, וואָס האָבען פאַר אייד אַ געוואָל־דיגע בעדייטונג. איהר דארפט פּאָרגעסען, אַז ס'איז דאָ אַ רייה אייביגע פּראַבלעמען וועגען דעם זין און צוועק פון וועלט און מענש, לעבען און טויט. איהר דארפט זיך אַפּזאָגען פון דעם גרויסען פּראַגע־צייכען, וואָס רעליגיאַן האָט אוועקגעשטעלט איבער אונזער ערפּאהרונגס־וועלט. איהר דארפט זיך אַפּזאָגען פון דעם אוניווערזום מיט זיינע זון־ און שטערען־סיסטעמען און דער אידעע פון אונערליכקייט, וועלכע קוקט אויף אייד פון יענע וויי־טע שטרעקען. איהר דארפט פּערלאָזען אונזער ערד מיט איהרע ימים און קאָנטינענטען, איהרע בערג, טהאַלען, מדבריות, וועל־דער און דער גאַנצער אונערליכקייט פון דער נאַטור אויף דער ערד. איהר דארפט אויפגעבען די לענדער, די שטאַטען, די פעל־קער, די געזעלשאַפּט, די געזעלשאַפּטליכע קלאַסען, זייער שטרייט, זייערע ליידען, זייער מאַרש צו אַ נייער צוקונפּט. איהר דארפט אויפגעבען די גאַנצע אונערליכקייט פון געדאַנקען, פון אינטע־לעקטועלער ארבייט, פון פּראַגען, וואָס האָבען אַ שייכות צו וועל־כער ניט איז אינערליכער אָדער אויסערליכער ערשיינונג. דאָס אלעס האָט קיין פּלאַץ ניט אין מאַני לייב'ס דיכטונג. דאָס קעהר זיך מיט איהם ניט אָן. קיין אַ י י נ צ ע י ג ע ר טהייל פון אַט דעם גרויסען קאָמפּלעקס, קיין איינציגע פּאזע אין איינעם פון די טהיילען ריהרט איהם ניט אָן.

וואָס בלייבט ? מאַני לייב אליין, איינער אַ מענש מאַני לייב, אַן אבסטראַקטער מאַני לייב, אויסגעטהאַן פון אלע חצונות, אב־סאָלוט איינגעשלאָסען אין זיך, אַפּגעצאָמט פון אלעס, וואָס איז „ניט־ער“. דאָס אליין ניט אייד נאָך אָבער אלץ ניט קיין בילד

פון מאני לייב דעם ליריקער. איהר דארפט נאך אויפגעבען א גאנצען רייכטהום פון איבערלעבונגען איידער איהר דערגרייכט צו מאני לייב'ן. מאני לייב, דער אבסאלוטער „איד“, ווייסט ניט פון די טיעפע, מעכטיגע געפיהלען, וואס ערשיטערען א מענשען. הייסע ליעבע, גאלביטערע פיון, זון-באלויכטענע פרייד, גיהנום-דיגע וועהען, צאָרען, האס, בעגייסטערונג, ענטזיקונג, פעראכטונג, גרויסע נשמה-זיענען, שווערע מפלות, — די גאנצע גאמע פון א רייכער אינערליכער וועלט איז ביי מאני לייב'ן ניטאָ. ניטאָ אויך דאָס זוכען, דאָס שטרעבען, דאָס ציהען זיך צו ערענן אזוינס, וואָס ס'איז אומבעקאנט, אָבער אימפּעדאטיוו. ניטאָ אויך דער טראַגישער ריס צווישען גוטס און שלעכטס, רעכט און אומרעכט, וואָס פילט אַן אייניגע דיכטערישע נשמות ביז איר בער די ברעגען.

וואָס בלייבט? א לייכטע פאסיווע שטימונג פון איינזאמ-קייט, פארלאזענקייט און האַפנונגסלאַזיגקייט פון א מענשען, וועל-כער איז איינער אליין אין א גרויסער שטאָדט, — און דאָס איז דער אינהאַלט פון אלע הונדערט און דריי לירישע ליעדער, וואָס בילדען דעם ערשטען באַנד, — און דאָס איז, מיט אייניגע וואַריאַ-ציאָנען, דער אינהאַלט פון מאני לייב'ס גאַנצער ליריק. איז דאָס ניט אַביסעל צו וועניג?

איהר קענט איבערלייענען איין ליעד אָדער צוויי — און זאָלט האָבען דעם גאַנצען לירישען מאני לייב'ן. איהר קענט איבערליי-ענען נאָר פינף שורות, — און זאָלט שוין האָבען א שליסעל צו זיין גאַנצער לירישער שאַפונג.

איצט זאָל מיין קאָפּ זיך פון בייזע געדאַנקען ניט בויגען!
 מיר בין איד. בלייד בין איד. נו, בין איד מיר, בין איד בלייד.
 רויכער איד, רויכער איד, און מיט פּערשטיינערטע אויגען
 קוק איד אזוי זיך פאַר זיך, אין דעם וועהיגען רויך.

דאָס זיינען די גרונד-ליניען פון מאני לייב'ס פּאָרטעט. אלע איברייגע שורות זיינען נאָר א צוגאַב, וואָס טראַגען אריין וועניג נייעס. יעדענפאַלס ענדערען זיי ניט דעם גרונד-כאַראַקטער. אַ

מענשען איז אומעטיג — אָבער ניט אזוי שטארק, אז ס'זאל איהם באמת וועה טהאָן. ער איז מיעד, ער איז בלייד. נו, איז ער מיעד, איז ער בלייד. רויכערט ער. שפאנט ער ארום איבער זיין ציר מערעל ערגעץ אויפ'ן פינפטען אָדער זעקסטען שטאַק פון א ניו יאָרקער הויז און זאָגט זיך צום טויזענטסטען מאָל, אז ער איז מיעד, אז קיין זאך אינטערעסירט איהם ניט, אז ס'איז נאכט ארום און ארום און אז קיינער וועט ניט לינדערען זיין איינזאַמקייט. פון צייט צו צייט, ווען די שטאָדט שלאָפט און זיין אומעט פערוואַנ-דעלט זיך איז עפעס עהנליכעס צו א מזויקאלישער שטימונג, זעצט ער זיך אוועק און שרייבט אַן אַ ליעד. אקאָרשט האָט ער געזאָגט, אז זיין קאָפּ זאל זיך פון בייזע געדאַנקען ניט בויגען, אביסעל שפעטער וועט ער יא בויגען דעם קאָפּ. אקאָרשט זיינען זיינע אוי-גען געווען „פארשטיינערט“, אביסעל שפעטער וועט ער וויינען. און דאָס איז דער גאַנצער אונטערשיעד.

.....איך וועל מיין קאָפּ אין טיעפען טרויער נייגען
און וויינען, וויינען שטיל מיט שטומע, בלייכע אויגען
די שעה, ווען אויף מיין פענסטער שטיל די זון פערשטאַרבט.

אן אנדערס מאָל וועט דער דיטס זיין אן אנדערער, די ווער-
טער אנדערע — די שטימונגען די זעלבע :

און איד, א פרעמדער, הער זיך צו
צו דעם געשריי פון גאס, און בלאָס
און קראַנק, איד נאר אזוי נאָך רוה
פון דעם געשריי פון גאס.

אן אנדערס מאָל זיינען אפילו די ווערטער די אייגענע :

דאָס ליכט געהט אויס—מיין ליכט. איד זיך אליין,
דעם הארטען קאָפּ צום הארטען טיש געלעהנט,
די אויגען אויסגעלאָשענע, די הענט
פערבראַכענע אין צווייפעל, און איד וויין,
איד זיך און וויין אין מיטען נאכט, אליין.

איבערנעמישט א פאך בלעטלעך — און ווידער :
נאכט. סעקונדען קלינגען וויסט און איינזאם, מאַנאַטאָן,
וויסט און איינזאם קלינגען דיינע וואקעלדיגע טריט.
זאָג, אומגליקליכער, פּערוואָרפענער, וואָס זאָגסטו ניט ?
שטעהסט אזוי... און קוקסט אזוי... און וויסט ניט וואָס
צו טהאָן...

און ווידער א פאך בלעטלעך, — און :

איך קוק אין דער פינסטער אריין
און צעהל מיינע נאכטיגע שטונדען;
איך ווארט אויפ'ן מאַרגיגען שיין
און צעהל מיינע נאכטיגע וואונדערן.

און א נייער ריטם, און א נייער קלאנג פון זוערטער, און
מעהר קראפט אין דער שטימע, אבער דער אינהאלט אונגענדערט :

.....דיין הארץ איז ביי און שלאָפֿלאָז, ביי און שלאָפֿלאָז
איז דיין נאכט.
ווארפסטו בליקען צו דעם פענסטער, ווארפסטו בליקען
צו דער טהיר.
ווארסט אויף קיינעם ניט, און קיינער וועט ניט קומען
איצט צו דיר.
לעשסט דעם לאַמפּ אויס, לייגסט אין בעט זיך, צעהלסט,
אז קומען זאָל דער שלאָף.
ווארפסט זיך, ציהסט זיך אין דער פינסטער—האָף ניט,
עלענדער, ניט האָף !

אז אנדער בלעטלעך, און א שוואכערעם ליעד, און וועניגער טעמ'
פּעראמענט, אבער אלץ ער, דער אבסטראקטער איך, וואָס פאר-
מאָגט א צימערעל, א בעט, א קאמיו, א פענסטער, א גאס הינד-
טער'ן פענסטער — און זיין איינזאמקייט, אין וועלכער ס'מישט
זיך דאָ און דאָרט אריין דער פארבייאילענדער געדאנק וועגען א
פרוי, און אמאָל וועבט זיך אריין די בענקשאפט נאָך עפעס א קינד:

דער זייגער האט צוועלף שוין געשלאָגען —
 ס'איז צוועלף שוין א זייגער ביינאכט.
 איד קוק אויפ'ן זייגער און טראכט :
 דער זייגער האט צוועלף שוין געשלאָגען.

איד ווארף אין דעם אויווען די קוהלען,
 דער פייער ווערט העלער און קנאלט.
 פארוואס זשע איז מיר אזוי קאלט ?
 איד ווארף אין דעם אויווען די קוהלען.

איהר בלעטערט ווייטער — און כמעט אויף יעדען בלעטעל
 הערט איהר דאס בעסלאָגען זיך אויף דעם זעלביגען קרענקליך בלאָ-
 סען, בלוטלאָזען „טרויער“ :

ניט פרעהליך ציהען זיך שעה'ן
 אין אבענד טיעף אריין.
 ניט הימליך. דער לאַמפ גיסט בלויען,
 פערקלעהרטען, בלייכען שוין.
 און שטיל, און פארהילט אין גרויען
 מיין אומעט קומט אריין.

דאס מאכט די גאנצע מאני לייב'ס ליריק אונגעוועהנליך מאַ-
 נאטאָן. עס איז אייגענטליך ניט קיין זאמלונג פון ליעדער. עס
 איז, א חוץ אַ פאַר גליקליכע אויסנאָהמען, איין ליעד מיט פאַר-
 שיעדענע וואריאציאָנען, וואו די זעלביגע ווערטער און די זעלביגע
 סימבאלען חור'ען זיך איבער אזוי אַפט, אז זיי ווערען דעם לעזער
 פארדריסליך. איד האָב געפרופט איבערצעהלען, וויפיעל מאָל איי-
 ניגע באליעבטע מאני לייב'ס ווערטער חור'ן זיך איבער אין ער-
 שטען באַנד. איד האָב דאָס געטהאָן, כדי זיך ניט צו פארלאָזען
 אויפ'ן אלגעמיינעם איינדרוק, וועלכער קען אַמאָל נארען. אַט
 וואָס איד האָב געפונען.

אין גאנצען באַנד איז דאָ הונדערט מיט דריי קורצע ליעדער,
 פון זיי זיינען זעבען און דרייסיג ליעדער אכט־שורה'דיג. אין די
 הונדערט מיט דריי ליעדער באַגעגענט זיך :

- דאס וואָרט „נאכט“ איין און ניינציג (91) מאָל.
 דאָס וואָרט „געוויין“ אָדער „וויינען“ — זיעבען און פּוּפּציג (57) מאָל.
 דאָס וואָרט „קינד“, „קינדער“ — איין און פּערציג (41) מאָל.
 דאָס וואָרט „נעבעל“ און „טומאן“ — צוויי און צוואַנציג (22) מאָל.
 דאָס וואָרט „קאמיו“ און „פּייער“ — זעכצען (16) מאָל.
 דאָס וואָרט „פּענסטער“ — פּערצען (14) מאָל.
 דאָס וואָרט „לאַמפּ“ — עֶלֶף (11) מאָל.
 דאָס וואָרט „רויכערען“ — זיעבען (7) מאָל.
 וויפּיעל מאָל די ווערטער „מיעד“, „קאלט“, „טויט“, „שטיל“, „בלאָס“, „אַלט“, „אומעט“, „טרויער“, „וועה“, „איינזאם“, „שאַטען“ און דאָס גלייכען חור'ן זיך איבער, האָב איך ניט גע-
 צעהלט, אָבער יעדענפּאלס באַגעגענען זיך די ווערטער אויף שריט און טריט.
 וואָס דערצעהלט דאָס אלעס? אז מאַני לייב'ס לירישע גע-
 פּיהלען זיינען אויסערסט באַגרענעצט, אז זיין לירישע פּאָנטאָזיע
 דרעהט זיך נאָכאָנאָנד אין דעם זעלביגען פּער'כשוף'טען קרויז
 און ער האָט זיך אַפּילו די מיה ניט גע-
 געבען צו צורייסען אַט דעם קרייז. אין
 ערשטען איז שולדיג זיין טאַלאַנט, אין לעצטען — די „שולע“, צו
 וועלכער ער געהערט.

II.

דו ביזט אַ קעניג, לעב אלײן, אויף פּרייע וועגען
 אַ פּרייער געה וואוּהיז דיין שטאַלצער גייסט דיר ציהט.
 אזוי האָט אַ רוסישער דיכטער גערעדט וועגען געזעץ פון דיכ-
 טערישען שאַפּען. דער דיכטער איז פאַר זיך די העכסטע מאָס.

זיין נשמה איז דער אנהויב און דער סוף פון זיין ווערק אויף דער וועלט. זאל ער נאר זיין געטריי צו זיך; זאל ער נאר זיין אויפ־ריכטיג ביז דער לעצטער מדרגה, און זאל ער, פערשטעהט זיך, פאר־מאגען די מתנה פון איבערגעבען אין ווערטער־הארמאניען דאס, וואס ס'רעגט זיך אין זיין געמיט, — און ער איז דער געזאלכטער כהן אין היכל פון דיכטונג.

אזוי איז די אנגענומענע מיינונג. דער דיכטער איז דער ספעציאליסט פון געמיטס־באוועגונגען. ער איז געבענשט — אָדער פערשאַלטען — זיך כסדר איינצוהערען אין דער מוזיק פון זיין אינוועניגסטען „איד“ און נעבען אן אַפּקלאַנג. ער איז דער מענש, וואָס דורך זעלבסטענטפּלעקונג ענטפּלעקט ער דאָס טיעפּסטע און האַרציגסטע אין אונז אלע. ווייל ער לעבט אן אויפ־ריכטיגען, אינטענסיווען אינוועניגסטען לעבען, מאכט ער אונז ער לעבען רייכער און ערעלער און העכער.

אָבער ווי איז דער דין, און דער דיכטער איז אַי אויפ־ריכטיג, אַי באַגאַבט, נאָר זיין אַינזעניגסטער לעבען איז אַיז אַהן פאַרבען? ווי איז דער דין, און דאָס, וואָס ער ענטפּלעקט פאַר אונז, האָט קיין גרויסע ווערטע ניט? איז דער עיקר די ענטפּלעקונג אַליין, דער פּראָצעס פון דיכטערישען ודוי אונטער אלע אומשטענדען. — אָדער דער עיקר איז דאָס, וואָס דער דיכטער האָט אונז צו זאַגען?

איהר קענט זיך ניט באפרייען פון די אלע פראגען, זוען איהר ליענט מאני לייב'ס לירישע ליעדער.

קענטיג, דער דיכטער האָט פערשטאנען זיין אויפגאבע זעהר איינפאך. דאָס פּראָגראַם פון „ביזט אַ קעניג, לעב אַליין“ האָט ער גענומען אין בוכשטעבליכען זין. אַלצדינג און אַלצדינג וואָס ס'איז פאַר איהם וויכטיג, מוז זיין אינטערעסאַנט פאַר'ן לעזער. אַיז איהם היינט אומעטיג איז דער גרויסער שטאַרט, זעצט ער זיך אוועק און שרייבט:

פרעמד איז דיר די וועלט, וואָס רינגעלט דיר ארום.
דו הערסט אַ פרעמדען אומבעקאנטען לשון,
דו הערסט, דאָס פרעמדע לעבען רעדט, נאָר שטום
די ליפען דייע זיינען, שטום און צוגעשלאָסען.

איז איהם מאָרגען אומעטיג אין דער גרויסער שטאָרט, זעצט
ער זיך אוועק און דיכטעט:

און איד, אַ פרעמדער, הער זיך צו
צו דעם געשריי פון גאס, און בלאָס
און קראַנק, איד גאר אזוי נאָך רוה
פון דעם געשריי פון גאס.

איז איהם איבערמאָרגען אומעטיג אין דער גרויסער שטאָרט,
נעהמט ער די פען און שרייבט:

שווייג, און פערנעהם די געשרייען:
ווייל, אין דער נאכט, און צו גאָט
שרייט עס די נאכטיגע שטאָרט.
וויינסט... אין די שטילע אלעען
וויינען דער הערבסט און די רוה,
בלעטער פארוועלקטע און דו.

איז איהם היינט לאַנגווייליג, דערצהלט ער אין קלינגענדיגע
פערזען, ווי ס'איז איהם לאַנגווייליג:

קיינ פיער אין קיין שויב, קיין שאַרף ניט צו דערהערען.
דו גענעצסט פויל, און מיעד געהסטו צוריק אין בעט,
דו דעקסט זיך איין, דו ליגסט און טראכסט: שוין שפעט?

איז איהם מאָרגען לאַנגווייליג, שרייבט ער א נייע ליעד:

וואָס טהוט מען אין דעם לאַנגען אווענד, ווינטער?
מען זיצט ביים טיש. מען שווייגט. דער אויווען ברענט.
מען רוקט פערטראכט די קאלטע פען אין מינטער.
מען שמייכלט פויל. מען רייבט די קאלטע הענד.
מען רויכערט אומרוהיג...

איז ער היינט מיעד, שרייבט ער וועגען מיעדקייט; איז ער מארגען און איבערמאָרגען און איבער-איבערמאָרגען מיעד, שרייבט ער אלץ וועגען מיעדקייט און מאטקייט און שוואכקייט, און עס קומט איהם ניט אויפ'ן געדאנק צו פרעגען: צו וואָס דארף די וועלט וויסען, אז איד, איינער א איד מאני לייב, פיהל זיך לאנגווייליג? צו וואָס דארף די וועלט אויסהערען צום פופציגסטען מאָל, אז מיר, מאני לייב'ן, איז אומעטיג אין דער גרויסער שטאָדט? וואָס קום איד דער וועלט זאָגען, און וואָס טראָג איד אריין אין דעם אוצר פון מענשליכער אינוועניגסטער ערפאהרונג?

מען קען דערויף ענטפערען, אז דער דיכטער שרייבט ניט פאר דער וועלט, נאר פאר זיך אליין. — *Procul este, profani* — האלט זיך אָפגעשיידט, עס-הארצים! — איז שמענדיג געווען דער שילד און וואפען פון דיכטער. דער שילד איז, אמת, א לעכער-דיגער, און די וואפען זיינען טעמפע, ווארים אויב דער דיכטער זינגט ווי א פרייער פויגעל אין וואלד, טא פארוואָס קומט ער מיט זיינע געזאנגען צום רעדאקטאר און ארויסגעבער און פארוואָס וויל ער ניט אנדערש זעהן זיין נאָמען געדרוקט „באותיות מדובעות“? נאר לאַז זיין, אז די טענה האָט א שטיקעל ממשות, בלייבט נאָך אלץ די פראגע: וואס פאר א ווערטה האָט פ א ר מ א נ י ל י ב ' ן א ל י ן זיין געפיהל פון מיעדקייט, אָדער זיין גע-פיהל פון שוואכקייט, אָדער זיין געפיהל פון אָפגעלאָזענקייט, אָדער די אַלע קלייניקע, אונבעדייטענדע כוואליעלעך אויף דער אוי-בערפלאַך פון זיין גלייכגילטיגער נשמה, וועלכע ער ענטפלעקט אין זיינע לייערער? צו וואָס זיך צאצקען מיט אזוינע אונבעדייטענדע געמיטס-באוועגונגען? צו וואָס זיך גאָר איינהערען אין זיי?

מאני לייב, ווי מיר זעהען איהם אין זיין ליריק, איז בעצם א גלייכגילטיגער מענש, א רהיגער מענש. קיין זאך ריהרט איהם ניט ביז'ן ביז'ן. קיין זאך בריהט איהם ניט אזוי, אז ער זאָל אויפּשפרינגען אין וועהטאָג אָדער אין עקסטאָז. אפילו זיין איינ-זאמקייט איז ניט פון די, וואָס צווינגט א מענשען וואַיען, ווי א וואָלף אין דער מדבר אין א קאלטער נאכט. אפילו זיין מיעדקייט איז ניט פון דעם סאָרט, וואָס ווארפט א מענשען צו דער ערד און לאַזט איהם דערפיהלען דעם טעם פון טויט. איד האָב ניט בעגעגענט

איז זיינע לייעדער דאָס וואָרט „פּערצווייפלונג“, און איהם איז אונבעקאנט די שווערדיקייט, וואָס דריקט אויף דער ברוסט מיט שפּיט ציגע שטיינער. ער איז רוהיג, געלאָסען, מיושב'דיג, וואָכעדיג. זיינע שטימונגען זייגען גאנץ געוועהנליכע, אלטעגליכע אויבער-פלעכליכע שטימונגען, וואָס מיר אלע פארמאָגען פון צייט צו צייט און וואָס מיר קוקען זיך אויף זיי ניט אום. נאָר זעלמען, זעהר זעלמען, דערהערט איהר ביי איהם עפעס אַ הייסערען טאָן, עפעס אַ מאַדנעם אַפּקלאַנג. געוועהנליך איז זיין ליריק ווי אַ דראַבנע הערבסט־רעגענדעל, וואָס פּאַלט און פּאַלט מיט דעם זעלבען מאָד נאַטאַנעם קלאַנג. וואָס פאַר אַ סימפּאָניע קען מען ענטדעקען אין דעם דורזשען פון אַ קיהלען רעגענדעל אין כסלו? וואָס פאַר אַ פּאַעזיע, וואָס פאַר אַ פּסיכאָלאָגישען אַדער עמישען אַדער עסטע־טישען ווערט קענען פאַר אונז האַבען אוינע שורות :

איך לעג אין בעט זיך, דער שלאָף זאָל ווינען.
איך וואַרף זיך, דרעה זיך ווי אַ שלאַנג :
איך קען ניט שלאָפען, איך קען ניט ליגען,
די נאַכט איז לאַנג, די נאַכט איז לאַנג.

וואָס וואָלט די מענשהייט אָנגעוואַרען, ווען זי וואָלט ניט געוואוסט, אז מאַני לייב לייגט אין בעט און קען ניט שלאָפען ? אימיצער וועט זאָגען : וואָס זשע, ס'איז קיינעמס שולד ניט ; מאַני לייב איז אַזאָ, און מען קען פון איהם ניט פּערלאַנגען, ער זאָל זיין אנדערש. ער איז געטריי צו זיך אליין, ער איז אויפריכט טיג — און דערמיט האָט ער ערפילט יין שליחות אלס דיכטער.

דערויף וועלען מיר ענטפּערען, אז אויב מאַני לייב זאָל שוין האַבען פּערענדיגט דעם ציקל פון זיין דיכטערישער ענטוויקלונג ; אויב ער זאָל באַטש האַבען דערגרייכט די העכסטע און רייפסטע מדרגה פון זיין דיכטערישען שאַפען, — וואָלט ניט געווען וואָס צו ריידען. מאַני לייב איז אַבער אַ יונגער מאַן, ער איז ערשט אַלט דריי און דרייסיג יאָהר ; ער איז נאָך ניט קיין אויסגעקריסטאַ־ליזירטער דיכטער, ער איז ביז אַ געוויסען גראַד נאָך אַן אַנפּאַנגער. וועגען אזא דיכטער קען מען בשום אופן ניט זאָגען, אַז „אזוי איז

ער, אדער נעהמט איהם, אדער פערווארפט איהם". צו אזא דיכ-
טער מעגעז און דארפען מיר קומען מיט א ווארט פון ווארנונג.
ס'וואלט ניט כדאי געווען צו ריידען, ווען מאני לייב וואלט
ניט געהאט דעם שטאף, פון וועלכען גרויסע דיכטער ווערען גע-
שאפען. מאני לייב א י ז אבער געבענשט פון גאט מיט אן
אונגעווענהליכען פאעטישען אינסטרומענט — און ער דארף גע-
דענקען די גרויסע דיכטערישע פערמאטאטליכקייט, וואס ליגט
אויף איהם. מאני לייב האט זיך גענומען אי צ ו ערנסט —
אי ניט ג ע נ ו ג ערנסט. ער האט זיך פערלאזט אויף זיך, אז
אלצדינג וואס ער דענקט און פיהלט איז פון גרויסער בעדייטונג —
און דערין האט ער איבערגעשעצט זיין פערמעגען. ער האט דער-
ביי ניט גענוג אין זינען געהאט די אחריות, וואס ליגט אויף איהם
אלס א מענש מיט א גרויסען פאטענציאלען טאלאנט — און דער-
רין איז ער ניט געווען גערעכט צו זיך אליין.

דאס ברענגט אונז צום צ ו ו י ט ע ז פונקט — צו דער
פראגע וועגען א „שולע“.

ס'געהט ארום א „טהעאריע“ צווישען אונזערע „יונגע“, אז
מ ע ז ט א ר נ י ט שרייבען קיין ליעדער וועגען די גרויסע
און אייביגע ווערטעהען אין מענשליכען לעבען. דאס איז, זאגען זיי,
„באמבאסטיק“, „פראלעטאריש-נאציאנאלע טראדיציעס“, „דער
היינטיגער דור, — זאגען זיי, — איז צו פ ע ר ז ע נ ל י ד,
ער וועל ליעען וועגען זיך אליין“. ס'איז וויכטיגער, — זאגען זיי
— צו שרייבען וועגען געניצען, ווי וועגען געטער און מלאכים, ווע-
גען פאהרען אויפ'ן „על“, ווי וועגען פליהען פון א מלאך, ווייל דאס
לעצטע איז א ליגען פאר'ן היינטיגען מענשען, דאס ערשטע איז א
שטיק לעבען. און דער מענש, וואס לעבט און פיהלט מיט זיינע
אייגענע חושים, גיט איבער זיינע איינדרוקען אמת'דיג, אזוי געטריי
ווי ער האט זיי בעקומען“. די דאזיגע שולע פערשטעהט ניט, אז
איהר „שטיק לעבען“ קען זיין לאנגווייליג און פשוט אונאינטערע-
סאנט, אז דאס וואס דער מענש „לעבט און פיהלט מיט זיינע איי-
גענע חושים“ קען האבען א ווערט פון גארנישט.

מאני לייב איז ארונטערגעפאלען אונטער דער ווירקונג פון

אט דער „שולע“ — און דאס האט געשארט זיין אַריגינעלען אינטער-
 רעסאָנטען טאַלאַנט. דאָס האָט געמאַכט זיין ליריק וואַכעדיג, מאַ-
 נאַטאָ, ביי איהר אוועקגערויבט דעם שוואונג. דאָרט, וואו ער
 האָט זיך — בעוואוסט אָדער אומבעוואוסט — בעפרייט פון דער
 דאָנמע, ווי אין זיינע „באלאָדען“ און „אידישע און סלאַווישע מאַ-
 טיווען“ איז דאָס גאר אַן אנדערער מאַני לייב.

III.

מאני לייב האָט, בלי ספק, זיין אייגענעם טאַן, זיין אייגע-
 נעם ריטם און זיין אייגענע שפראך. זעהר זעלטען פיהלט זיך ביי
 איהם דער איינפלוס פון אנדערע אידישער דיכטער, הגם אין גאַנ-
 צען פריי פון אזוינע איינפלוסען איז ער ניט. אַט איז אַ ביי-
 שפיעל:

ניט איז דעם גראהען שטויב פון דינע קלוגע ספרים,
 און ניט איז דינע הייליגע און שעהנע קברים,
 נאָר איז דיין גרויסען גורל'ס הארטען אנגעזיכט
 האָב איד דערזעהן דיין ליכט.

און איז מיין מאמע'ס אלטע לידענדיגע אויגען,
 ווען זי האלט, בענשענדיג, די דארע הענד פארבויגען,
 פאַר איהרע ליכט פון שבת אויף מיין קינד'ס געזיכט,
 האָב איד דערזעהן דיין ליכט.

דאָס דערמאָנט אַן דוד איינהאַרן. מאַני לייב זינגט אַמאָל, ניט
 וויסענדיג, איז איין טאַן מיט רייזען'ען, און נאָך אָפטער מיט יוסף
 ראָלניק. אָבער אין אלגעמיין בלייבט ער אינדיווידועל — מיט זיין
 אייגענער אַטמאָספּערע, זיין אייגענטימליכער פאַרב און מיט דעם
 ע ט ו ו א ס, וואָס מען קען עס נאָר פיהלען, אָבער מען קען עס
 ניט אויסדריקען אין ווערטער.

אין זיינע לירישע ליעדער איז מאני לייב אפט מאנאטאן. אבער אויך דא איז ער אייגענארטיג. די ליריק אז אן עכטע. די מאטיווען מאכען דעם איינדרוק פון פערזענליכע איבערלעבונגען — אפטמאל אפילו צו פערזענליך, וואס דאס לאזט דערבליקען. אזוי צו זאגען, דעם דנא, דעם באדען פון א ווערק. די אויסדרוקס־קראפט און צייטענווייז זעהר געלונגען. ס'איז דא א וויכע מילד־קייט, א שטילע, צערטליכע, אין פיין געלייטערטע זינגענדיגקייט אין זיינע לאנגזאמע לירישע שורות.

אין צווייטען צימער קלינגט דער טעלעפאן.
און עפעס רוישען זיי און לאכען (איצטער בליהט
דער אבענד אין מיין הייסען בלוט ווי רויטער מאן)
און עפעס ריידען זיי, און צינדען פייער אָן.
און מיד דערמאנען זיי גאר ניט.

„איצטער בליהט דער אָווענד אין מיין הייסען בלוט ווי רויטער מאן“... ס'ארא פראכטפאלע שורה! עס ווילט זיך זי ניט אראפלאזען פון די ליפען. עס איז ווי שטארקער, רויטער, געדיכ־טער, אלטער וויין, געטרונקען פון א קליינעם קרישמאָלענעם בע־כער. דער אראמאט שוועבט לאנג אויף די ליפען...

אַט איז א בעשרייבונג פון א בידהשמשות אין ניו יארק:

...עפעס א מחנה צושטרייטע מכשפות
האַט כשופ'דיג לאנגזאם אין פינסטערע פענסטער
פון ריעזיגע שטיינערנע טורעמס־געשפענסטער
געצונדען בריליאנטענע שריפות,
געצונדען פער'חלומ'טע שריפות.

יעדעס ווארט איז פול מיט דעם מיסטישען טרויער פון א גרויסער שטאָרט צווישען טאָג און נאכט. יעדע שורה מאַלט א גייסטיג בילד, וואָס איז מעהר ווערט איידער בעדער „געלונג גענע“ באשרייבונגען.

געצונדען בריליאנטענע שריפות,
געצונדען פער'חלומ'טע שריפות...

אזוי קען נאר ריידען איינער, וואָס גאָט האָט אָנגעריהרט זיין האַרץ מיט דעם שרביט הזהב פון אמת'ער דיכטונג. די באשרייבונגען פון ניו יאָרק זיינען אפשר די אָרגינעלסטע צווישען זיינע לירישע ווערק. אויב דער מענש, וואָס קלאַנט זיך אויף זיין איינזאמקייט, ווערט אונז באַלד באַקאנט און מיר ער-ווארטען פון איהם שוין קיין נייעם ניט, דערפאר די שטאָרט, די אומגעבונג ערשיינט פאר אונז אין אלע מאָל נייע ענטפלעקונגען.

מויערען, שטיינערנע, פינסטערע, הויכע, קריכען אין פינסטערן הימעל אריין.
אבענד און נעבעל, עלעקטרישער שוין,
אויגען געצונדערנע, גרויסע און בלייכע,

אויבען די באהען און אונטען טראַמוואַיען,
אויטאָמאָבילען און פרויען און פערד
מישען זיך אויס אויף דער שטיינערנער ערד,
מישען זיך, רודערען, פינקלען און שרייען.

איצטער וואך אויף פון דיין טאַגיגען דרימעל,
זינדיגער, בלינדער און שוואַרצער פערלאנג,
און ווי א פליגעל־ריג־פלאַמיגע שלאנג
רייס זיך אריבער דער שטאָרט ביז'ן הימעל.

אָט איז א לילד פון דער נאכט — אפשר איינס פון די פאַל־
קאמענסטע ביי מאני לייב'ן:

זי וועט ארומגעהן בלינדערהייט,
מיט בלינדע פינגער טאפענדיג,
אין גאסען אויסגעלאָשענע,
מיט בלינדע פינגער קלאַפענדיג
אין פענסטער צוגעשלאָסענע.
זי וועט זיך זעצען ביי א פלוים,
די שוואַרצע האָהר צושויבערן.
אויף אימיצען צו לוייערן,
און אימיצען פארצויבערן,
און אימיצען בעדויערן.

עם איז נאָר אַ שאָד, וואָס צווישען אַט די מיסמעריעס פון דער וואונדער־שטאָרט, די בריליאַנטענע שריפות, דער תהום־נאַכט און די אונענדליכע וויברירונגען פון גייסט און געמיט, וואָס מוזען אויפציטערען אַ לעבעדיגען מענשען אין אזא וועלט, געהט זיך אַרום אַ מיעד מענשעל און חזר'ט איבער אויף זיין קאמערניקע דעם זעלביגען סטערעאָטיפען נגון:

דער טאָג פּערגעהט, דער טאָג פּערגעהט, ער מוז פּערגעהן.
און אויב דיר ווילט זיך וויינען, וויינען, וויינען, וויינען, — וויין!
דער טאָג פּערגעהט.

פאַרמאכט איהר אָבער די לירישע ליעדער און נעהמט זיך צו די איבעריגע — פיהלט איהר ווי מאני לייב רייסט זיך ארויס פון אַ תפיסה און ווערט אַן אנדער מענש. דער רוקען גלייכט זיך ביי איהם אויס. די אַנגעכמורעטע ברעמען ווערען גלאַט. די אויסגעמוטשעטע געצוואונגענע גרימאסע אַרום די ליפען פער־שווינדט. אין די אויגען באווייזט זיך אַ שעלמישער, קונדס'עוואַ־טער גלאַנץ. און ס'איז שוין נאָר אַן אנדער נפש! אַ פיה, אַ קנאַק מיט די פינגער, אַ וואַרף מיט'ן קאַפּ — חי געלעבט!

שנייעלע ווייסער וועט שיטען און שיטען...
שפּאַן, בעל־עגלה, דיין פּערדעל און שליטען!
איך וועל דיר געלט און אויף בראַנפען נאָך געבען.
היינטיגע נאכט וויל איך פּרעהליכער לעבען!

איך וועל די רימענע לייצעס אַ נעהם טהאַן
און מיט'ן שליטען דעם שניי אַזא קעם טהאַן,
אזש ווי אַ שד זאָל דאָס פּערדעל אַ ציה טהאַן.
גלעקעלאַך גלין, דיין... מיר וועלען אַ פליה טהאַן.

פונקען און שניי־שטויב אין פנים זאָל שלאַגען.
וואו בלייבען שטעהן וועט מיין האַרץ אונז שוין זאַגען.

אויך! ווי דאס טראַגט זיך! ווי דאָס זינגט! ווי דאָס לעבט!
 „איך וועל די רימענע לייצעס אַ נעהם טהאַן און מיט'ן שליטען
 דעם שניי אזא קעם טהאַן“ — איהר פיהלם, ווי די אייזערנע שטאַנ-
 גען שניידען, „קעמען“ דעם קנאַקענדיגען, פונקעלדיגען שניי. אַ
 ווילדע שמחה כאפט אייך ארום. די ברוסט ווערט ברייטער. די
 אויגען שיינען. די נאַדפלינגלען ציהען אריין די ווייסע קאלטע
 אראַמאַטיש-ריינע לופט. ס'אַראַ רחבות!

דאָס איז מאני לייב אין זיינע באַלאַדען און אין די אידישע
 און סלאַווישע מאַטיווען. דאָ ווייזט זיך ביי איהם ארויס אַ לעבער
 דיגע איינבילדונגס-קראפט, אַ פעהיגקייט צו פאלען אויף אלע
 מאַל נייע המצאות, אַן אויסער-געווענהליכע ווייכקייט און געשמיר-
 דינקייט פון פערז, אַ ליעבע פרימיטיוויטעט אין די בילדער,
 אַ רייכע מוזיק. אָבער דאָס איז נאָך אַלץ ניט דער עיקר. דער עיקר
 איז — דאָס געפיהל פון שטורמישער באַ-
 וועגונג, פון ריטמישען פאַרווערטס-אי-
 געז. קיינער ביז מאני לייב'ן האָט דאָס ביי אונז ניט פארמאָגט
 אין אזא מאָס, און דאָס איז דאָס כאַראַקטעריסטישע אין זיין שאַ-
 פען. איבערהויבט ווייזט ער זיך דאָ ארויס דער גרויסער מייסטער
 פון אידיש — דער מאַן וואָס די שפראַך איז ווי דער בעסטער פלאַ-
 סטישער מאַטעריאַל אונטער זיינע פינגער. ער קען זיך פארגינגען
 דעם גרעסטען לוקסוס — איהם איז אַלצדינג גרינג, שפיעלענדיג,
 כמעט אַ שפּאַס.

הערט ווי ער באשרייבט אין אַ פאַלקס-טאַן דאָס שניידען און
 דרעשען פון תבואה :

קומען שניטער מיט די מעסער,
 איינס פון צווייטען שאַרפער, גרעסער,
 שניידען שניטער, שניידען, זינגען,
 אַזש די שאַרפע מעסערס קלינגען

נעהמען פולע פוהרען פאַהרען
 פוהרען פאַהרען, פיהרען קאַרען
 דורך די בערג און דורך די טהאַלען
 אין די מיהלען אויסצומאָהלען :

הויבען אָן די ווינטען וועהען,
און די מיהלען פליגלען דרעהען,
מאָהלען מיהלען, מאָהלען שנעל
פון דעם קאַרען ווייסען מעהל.

דאָס איז דאָך אַזאַ מין פּערז־געקלאַנג, וואָס קיין איינציגער
פון אונזערע פּאָעמען איז ניט בכח נאָכצומאַכען. דאָס האָט ניט
קיין אינטימיטעט, קיין טיעפע פּראָבלעמען, קיין „נשמה“ — דאָס
ל ע ב ט אָבער און לאַכט און זינגט! וואָס־זשע: זאָל אײַך דאָס
ניט אנערקענען, ווייל ס'איז אין דעם ניטאָ קיין „גרונד פון דער
וועלט“? ווער ווייסט? אפשר קען מען אַזוי דערפיהלען
די „נשמת היצירה“, דעם סוד פון אלע סודות א סף בעסער, איי־
דער דורך „וויינען, וויינען שטיל מיט שטומע בלייבע אויגען“.

דער צווייטער און דער דריטער באַנד זיינען אויסגעהאַלטען
מעהר אַדער וועניגער אין פּאַלקס־טאָן. די באַלאַדען (צווייטער
באַנד) זיינען אַריגינעלע שעפּפונגען, אַבוואָהל אויף דאָ האָט זיך
מאָני לייב אָפּט געהאַלטען און דעם טאָן און דעם אינהאַלט פון
דער אידישער לענגערע. אין די אידישע און סלאַווישע מאָטיווען
(דריטער באַנד) זאָגט דער פּערפאַסער אָפּען, אַז דאָס זיינען איי־
מיטאַציעס, אָבער דער אמת איז, אַז פיעלע זיינען שעהנער פּוֹנ'ם
אַריגינאַל, און אין פיעלע איז נאָר דער מאָטיוו אָנגעוועהט דורך
פּרעמדע, בשעת די ווערק זיינען באַמת מאָני לייב'ס אייגענע. די
פאַרם און דער ריטם זיינען אומעטום אזוי שעהן, אזוי פּאַלקאַם,
אַז ס'ווילט זיך זיי אויס'חזר'ן אויף אויסוועניג.

אַט איז אַ פאַר שורות פון אַ ליעכעס־ליעד (מסתמא און
אוקראַינישער מאָטיוו). הערט זיך איין אין דער מוזיק און אין
דער איינפאַכהייט פּוֹנ'ם גאַנצען! עס דאַכט זיך: אומעטיגע
מידעלשע שטימען זינגען שטיל אין דעם קאַרשען־גאַרטען סוף
זומער, ווען די ווייסע שפינדל־פּעדימער ציהען זיך איבער'ן
לאַנד און די זון שפּרייט איהר מילדע זייגעזונד־שמייכלען אויף
נעצען פון נאָלד.

פאר'ן פענסטער רוישט אַ ווערבע
מיט די גרינע צווייגען.
זאָל אײך וויסען, זאָל אײך טראכטען,
אז דו וועסט מיר לייגען!

דו האָסט דאָך מיר שטאַרק געשוואַרען,
אז דו וועסט מיר נעהמען
פאר די שעהנע אויגען מייע
און פאר מייע ברעמען.

דו האָסט צוגעזאָגט: די ווערבע
וועסטו לאָזען זעגען
און אַ קליינטשיק שטיבעל בויען
נאָר פון אונזערט וועגען.

און מיר וועלען ווי די טויבען
שטענדיג זיין אינאיינעם,
זיין אַ טרייסט פאר מאמע מאמע
און אַ פרויך פאר שכנים.

* *
*

און דאָך... ס'נעהט אוועק אַ שטיקעל צייט — און איהר
ווערט זאט פון אַט די קלינגענדיגע ליעדער, און איהר הויכט אַן
בענקען נאָך עטוואָס ע ר נ ס ט ע ס, וואָס זאָל זיין מ ע ה ר
ווי „קונסטגעווערבע“. אַ גליק, וואָס אין צווייטען באַנד איז דאָ
דאָס ליעד „עוועניו בי“ — אַ נאכט-בילד פון ניו יאָרק. דאָ רוהט
איהר זיך אָפּ. דאָ האָט דער דיכטער פּעראייניגט זיין פראכטפולע
פאָרם מיט אַ טיעפען איינגעהאלטענעם בענקען, מיט אַן אונטער-
דריקטען שוידער און אַ שוידערליכען יראת הכבוד פאר דער אפאָ-
קאליפטישער חיה ניו יאָרק, מיט אַ ניט אויסגעשפראכענער ליעבע
צו די מענשען, וואָס לעבען ווי אין אַ פיעבערהאפטען חלום אויף
דער עוועניו בי. דאָס ליעד איז ווי אַ תפלה צו עפעס אַ מורא-

דיגען גאט, אַבוואַהל דער דיכטער האָט קיין איינציגען מאָל דאָס
וואָרט תּפּלָה ניט דערמאָנט.
אײַך האָב געוואָלט ציטירען אַ פּאַר שורות פּון דעם ליעד.
אײַך האָב אָבער געזעהן אז דאָס איז אונמעגליך. אײַהר קענט ניט
ארויסנעהמען אַ טהײל, אײַהר זאָלט ניט צושטערען דאָס גאַנצע.
מען מוז דאָס לײענען און לײענען — און דערפּיהלען די קראַפּט.
עס איז קיין ספּק ניט, אז „עוועניו בײ“ איז דאָס רײפּסטע און
רײכסטע, וואָס מאַנן לײב האָט בעשאַפען. ס'איז אײַך לײַק —
אָבער גאָר פּון אַן אנדער שטייגער.
דאכט זיך — אױף אַט דעם וועג קען דער דיכטער אַם
בעסטען ארויסווייזען זײַנע שעפּפּערישע כוחות.

(1918).

ראבינדראנאטה מאנאר

ראבינדראנאטה טאגאר.

(דער גרויסער אינדישער דיכטער).

איהר וואַנדערט ארום אין אַ ריעזיגער שטאָרט. הויכע שטיין
נערנע הייזער קוקען אויף אייך מיט קאַלטע גלייכגילטיגע אויגען.
מענשען איילען פארביי און זעהן אייך ניט. מענשען איילען, ווי
געטריבען פון אַ ווילדער משוגעת. די שטאָרט רוישט. די שטאָרט
איז אומרוהיג. די שטאָרט איז זשעדנע, הונגעריג נאָך רייכטהום,
הונגעריג נאָך פערנעניגען, הונגעריג נאָך מאַכט, הונגעריג נאָך
נייעס. די מענשען שמרענגען אַן זייערע לעצטע קרעפטען אין
פערביסענער, איינגע'עקשן'טער, אומדערבאַרעמדיגער מלחמה. ליי-
דענשאַפטען זיערען. די שטאָרט וואַרפט זיך, וויברירט פון דעם
העכסטען אייזען-שטאַנג אויפ'ן שפיץ טהורעם ביז דעם לעצטען
שטיין אויפ'ן ברוק אין אַ פערוואַרפענער גאס. די שטאָרט צי-
טערט און קלאַפט מיט די צייהן און קראַצט מיט די נעגעל און
שרייט, שרייט, שרייט...

און איהר קומט אַהיים, און עפענט אַ קליין ביכעל מיט קור-
צע שורות — און אַ שטימע, — אַזוי ריין, ווי די אויגען פון אַ
קינד, אַזוי זיס, ווי דער הלום פון אַ בלום אויף איהר צאַרטען שטיינ-
געל אין אַ טהוייבעשפּריצטען גארטען, אַזוי טייער, ווי דער קוש
פון טויט אויף די בלאַסע ליפען פון אַ יונג מיידעל, — פערטראַגט
זיך צו אייך פון ערגעץ ווייט. די שטימע איז מילך און פעסט,
זאַנפט און זיכער; פרייד פערעלט זיך אין איהרע טענער און
אומעט וויקעלט זי ארום מיט אַ דורכזיכטיגען שליער. און זי

וועגט זיך אויף שטילע לאנגזאמע בענקענדע וועלען, און זי קומט צו אייד, און נעהמט אן אייער הארץ ווי מיט א פרינדליכער האנד, און זי רוקט פאנאנדער די גרעניצען פון אייער נשמה — און זי איז שוין מיט אייד, אין אייד, א טהייל פון אייד. די שטימע זינגט, די שטימע רעדט, די שטימע וועקט זעהונגען. און אויס — ניטאָ די שטאָרט, ניטאָ שוין דער ליארם, ניטאָ די גיע-ריגע מענגע, און דער שווערער טומאָן, וואָס האָט געפרעסט אויף אייער מוח און געשיקט דינע רויד-פעדימער צו יעדען צענטער פון אייער מאַרד, איז זיך פאנאנדערגעשוואומען און ניט געבליבען.

א נייע וועלט שטעהט אָפּען פאר אייד. נייע, לויטערע הימ-לען נויגען זיך פון דער הויך. גרויסע בלומען מיט גאלדענע טרעה-רען אויף זייערע פרישע פנים'ער שטעהען און ווארטען אויף א סוד. די ערד איז אזוי גרוי, ווי אין דעם טאג, וואָס זי איז אַרויס פון די הענד פון איהר בעשעפער. בוימער ציהען זיך פון ביידע זייטען אין אנ'אונענדליכע אַלעע, גלייך אַהין, וואו עס ענדיגט זיך אַלעס און הויבט זיך אן אַלעס. און אינמיטען דער וועלט שטעהט א מענש אין ווייסע קליידער, מיט הענד אויפגעהויבען צום הימעל, און איז מתפלל:

„דו האסט מיר געמאַכט ענדלאָז, אזוי איז דיין ווילען.
אט דעם צארטען בעכער האסטו אויסגעלעדיגט וויעדער און וויעדער, און פילסט איהם אַלץ אָן מיט פרישען לעבען.
אט דאָס קליינע פייפעלע האסטו געטראָגען מיט זיך איבער בערג און טהאַלען און האסט געאַטעמט דורך איהם מעלאָדיען, נייע פון אייביגקייט צו אייביגקייט.
מיין קלייניקע הארץ ווערט אָן אַלע גרענעצען דורך דעם אונשטערבליכען ריהר פון דיין האַנד, און שטימען ווערען איז איהם געבוירען, וואָס געפינען ניט קיין אויסדרוק.
מיט אַט די שוואַכע הענד מיינע מוז איד אויפנעהמען דינע אונענדליכע מתנות. דורות פערנעהן, און דער שטראַם ניסט זיך און ניסט זיך, און ס'איז אַלץ נאָך דאָ פּלאַץ.“

דער מאָן איז די ווייסע קליידער שטעהט א וויילע פּערזונקען ווי איז וואונדער, ווי ער וואַלט זיך איינגעהערט אין עפעס אַ

זיסען נס. וואס וועקט זיך צווישען איהם, דער ערד, די בוימער, דעם גראז. דאן קוקט ער אן זיינע אייגענע הענד, זיינע באַרפיסע פיס, זיין שלאַנקען הנ'דיגען קערפער, און זיפצט אַרויס אין א שטילען עקסטאַז:

„פליק די קליינע בלום און נעהם זי, לעג ניט אַב, ווארום טאַמער פאַלט זי אַראַב און בלייבט ליגענען אין שטויב.
זי מעג ניט געפינען קיין אַרט אין דיין בלומען־קראַנץ, אָבער עהר זי מיט אַ בעריהרונג פון וועהטאַג דורך דיין האַנד און רייס זי אַב. ווארום טאַמער וועט דער טאַג פֿערגעהן איידער איד קוק זיך אַוב, און די צייט פון אפּפערונג איז פאַרביי.

איד ווייס, איהר פאַרב איז ניט טיעף און איהר ריח שוואַך. אָבער נוצ די בלום אין דיין גאַטעס־דיענסט, און פליק זי כל זמן ס'איז נאָך צייט.“

דער מאַז אין די ווייסע קליידער לעגט זיך אַוועק אויפ'ן גראַז. ס'איז שוין פאַרנאַכט. דער הימעל איז אַבגעפאַרבט אין אַ סימל פאַניע פון קאַלירען. די גרעזער ציהען זיך גלייך אַרויף, ווי זיי וואַלטען געשיקט גרוסען צו דער אונענדליכער הויכקייט. פון ערגעץ ווייט הערען זיך מענשליכע שטימען פול מיט רוה און פריע־דען. די בוימער האַבען נידעריגער אַראַבגעלאַזט זייערע פייכטע צווייגען.

דער מאַז דריקט זיך צו דער ערד און רעדט אין דער שטיף, און זיינע ווערטער צוגיסען זיך ווי אַ דופטענדער שטראַם ארום און ארום:

„דער זעלביגער שטראַם פון לעבען, וואָס רינט דורך מיינע אַדערן בייטאַג און ביינאַכט, רינט דורך דער וועלט און טאַנצט אין ריטמישער גלייכהייט.

דאָס איז דאָס לעבען, וואָס שיסט אַרויס אין פרייד דורך דעם שטויב פון דער ערד אין אונזעהליגע גראַזען, און ברעכט אַרויס אין טומעלדיגע הוואַליעס פון בלעטער און בלומען.

דאס איז דאס לעבען, וואס שיסט ארויס אין יס'וועגעל פון געבורט און טויט, פון ווערען און פערנגעהן.

איד פיהל מיינע אברים ווערען הייליג דורך דער בעריה דונג מיט אט דער וועלט פון לעבען, און מיינ שטאלץ איז פון דעם לעבענספולס פון דורות, וואס טאנצט אט איצט אין מיינ בלוט."

ווער איז דער מאן? איז ער א הייליגער? א נביא? א געטליכער נאר? לעבט ער איצט — אדער האט ער געלעבט צוריק מיט טויענדער יאהרען? וואס איז זיין שפראך? וואס איז זיין לאנד? פון וואנען לאזט ער אונז הערען זיינע געזאנגען?

דער מאן איז ראבינדראנאטה טאגאר.

ווען איד האב צום ערשטען מאל געלייענט א ביכעל פון זיינע ליעדער, האב איד מעהר ניט געוואוסט ווי זיין עקזאטישען נאך מען און דעם נאמען פון זיין לאנד — אינדיען. ווען איד האב זיך פעראינטערעסירט און גענומען ליענען ווען איד האב זיך איד געוואהר געווארען, אז ער איז דער בעריהמטסטער פון היינט טיגע דיכטער וואס שרייבען אויף בענגאליש, אז זיינע ליעדער ווערען געזונגען דורך דעם אינדישען פאלק אין טעגליכען לעבען, אז ער האט בעקומען די גרויסע נאבעל־פרעמיע פאר פאעזיע, אז ער איז געהויכט און געשעצט ניט נאר אין זיין געבורטס־לאנד, נאר אויף אין ענגלאנד, אמעריקא און אנדערע לענדער. איד בין געוואהר געווארען, אז ער שטאמט פון א פאמיליע מיוחסים, די העכסטע אריסטאקראטיע פון בענגאלי; זיין פאטער דעווענדרא נאטה, איז געווען בעקאנט אונטער'ן נאמען מאהארשי, וואס דאס הייסט „דער גרויסער חכם“; ער איז געווען א רעליגיעזער רע־פארמאטאר, א לעהרער פון רעליגיעזע פילאזאפיע און איז פער־רעכענט פאר א הייליגען. ראבינדראנאטה טאגאר אליין איז א פאעט, א פילאזאף, א פערפאסער פון קורצע ערצהלונגען, רא־מאנען, דראמען און עססעיס, א לעהרער פון פילאזאפיע צווישען פיעלע תלמידים און צייטענווייז א פריעסטער. איד בין אויך געוואהר געווארען אייניגע פאקטען וועגען די ענטוויקלונגס־שטרעפן פון זיין טאלאנט.

אבער די אלע פאקטישע ידיעות זיינען מיר געווען אוננוויטיג.
זיי האבען ניט צוגעגעבען קיין איינציגען שטריק צו דעם בילד
פֿון טאגאר'ען. ווען איד וואלט ניט געוואוסט קיין איינציגען פאקט
וועגען דעם דיכטער'ס לעבען, וואלט איד דאך געוואוסט אלעס.
ווארום ער איז אינגאנצען אין זיינע ליעדער.

מען ניט איבער, אז ער איז באמת א גאט־געבענשמער מענש
ער האט א שעהנעם פנים, א שעהנע נשמה. איינער וואס האט
איהם געזעהן דערצעהלט וועגען „די אפענע, דעליקאטע, כמעט
לופטיגע ליניען פון זיין פנים, וועלכע ענטפלעקען, דאכט זיך, ווער
ניגער די לייבליכע פארמען, איידער די נשמה פון אט דעם אינר
דישען קינסטלער.“ עם איז בעוואוסט, אז ער איז מוזיקאליש,
אז ער פערפאסט אלליין מעלאדיען צו זיינע ליעדער — און אז
פֿיעלע פון זיינע ליעדער ווערען געזונגען אין טעמפעלס אלס
הפילות.

דאס ווייס איד איצט. אבער מיר דאכט זיך, אז איד האב
דאס געוואוסט פריהער אויך — דורך זיינע ליעדער. א מענש,
וואס האט געקענט פערפאסען אט די איידעלע, צארטע, טיעפע
גייסטיגע און מיט גייסט אָנגעזאָפטע, אין שעהנהייט געטראגענע
און אין שעהנהייט געבוירענע ליעדער, האט אלליין געמוזט זיין
שעהן. און א פאעט, וועמעס ווערטער — אפילו ניט אין אַריגינאַל,
נאָר אין זיין אייגענער ענגלישער איבערזעצונג — זענען אזוי
מעלאדיש, אזוי גראציעז, אזוי ווייך, כמעט ווייבליך, און אין דער
זעלבער צייט אזוי פעסט און פֿול־בלוטיג און פול מיט לעבען און
דורכגעציטערט מיט א מערקווירדיגען ריטם — האט אלליין גע-
מוזט קענען זינגען. און מיר דאכט זיך, וואס איד זאל שוין ניט
הערען וועגען טאגאר'ן, וועט שוין פאר מיר ניט זיין ניי — ווייל
איד האב שוין דאס אלעס דורכגעפיהלט און דורכגעלעבט אין זיינע
ליעדער.

טאגאר איז א זעהן פון א פרעמד לאַנד, א פרעמדער, מאַד-
נער קולטור, פרעמדע אונפערשטענדליכע געטער. און טאגאר
איז אין דער זעלבער צייט אזוי נאָהענט צו אונז, צו יעדען איינעם
פון אונז, אזוי היימיש, אזוי אייגען, ווי א ברודער, ווי א מאמע, —
ניין, ווי מיר אלליין זיינען נאָהענט צו אונז. ער רעדט צו אונז

מיט אנ'אייביגער שפראך, וועלכע איז געמיינזאם פאר אלע מענ-
שען. אן אינדישען שריפטשמעלער, מאהין טשאנדרא סען, האט
וועגען זיינע לייערער געשריבען: „אריינדינגען אין גייסט פון
אט די לייערער הייסט בעקומען א זאנפטער הארץ, ווערען פריער-
ליכער און פייערליכער אין גייסט, זיין מעהר האפנונגספאל און
לוסטיג און מעהר פעהיג צו געפינען גליק“ — און דאס איז אלץ
איינס צו דער לעזער איז אנ'אינדיער, א אייראפיער אדער אן
אמעריקאנער.

ווארום ראבינדראנאטה טאגאר איז ניט פערשפארט אין די
גרעניצען פון איין לאנד. ער לעבט אין דער וועלט.
און די וועלט איז אונגענדליך. ער ניסט צונויף זיין הארץ מיט
דעם הארץ פון דער שעפפונג און מיט'ן הארץ פון אלע מענשען —
און אלע ווערען איהם נאהענט. זיין גייסט איז אין זיי, זייער
גייסט איז אין איהם. און אלעס איז איין פאלקאמענע הארמאניע.
בודאה האט געלערענט:

„מיט יעדער זאך אויף דער וועלט, אויבען צו אונטען, נאך
הענט צו ווייט, זעהבאר אדער אונזעהבאר, זאלסטו לעבען אין
אונבעגרענצטער לייעבע, אהן שום שלעכט געפיהל און אהן א פער-
לאנג צו טויטען. לעבען איז אזא בעוואוסטזיין שטעהענדיג אדער
געהענדיג, זיצענדיג אדער ליגענדיג ביז מען ווערט אנטשלאפען,
הייסט בראהמא ווישארא, אדער, אין אנדערע ווערטער, הייסט
לעבען און בעוועגען זיך און פרעהען זיך אין דעם גייסט פון
בראהמא.“

ראבינדראנאטה טאגאר איז א פרומער אנהענגער פון בוד-
דאה'ן. אבער די בודדיסטישע לעהרע איז פאר איהם ניט קיין
אבסטראקטע זאך, נאר עטוואס אזוינס, וואס רעדט צו איהם
פער זענליך. בודדאה'ס ווערטער, שרייבט ער אין איינעם
פון זיינע פילאזאפישע עסעיס, זיינען געווען פאר איהם, „אנגע-
זאפט מיט אינדיווידועלעך בעדייטונג.“ און אט די אינדיווידועלע
פארב פון דער אלגעמיינער רעליגיאן האט ער אריינגעטראגען אין
זיין ליריק.

מיר קענען ניט אונטערשיידען, — שרייבט ער אין זיין בוך
„סאדהאנא“, — צווישען „נאטור“ און „מענש“. דאס איז פונקט

אזוי, ווי צומיילען די קנאספע און די בלום אין צוויי פערשיע-
דענע קאטעגאריעס און זאגען אז זיי שטאמען פון צוויי פער-
שידענע געגענוועצליכע פרינציפען. דער אינדישער געדאנק האט
זיך קיינמאל נישט אָבגעזאגט אנצוערקענען די קרובהשאפט צוויי-
שען מענש און נאטור, די אונאונטערבראכענע בעציהונג צווישען
אלעם.

דעריבער איז וועניג, אַז אַ מענש זאָל קענען די נאטור אין
וויסענשאפטליכע בעגריפען. וויסענשאפט אליין איז נישט גענוג, מען
דארף קענען פערשטעהן און אויפפאסען די נאטור מיט'ן גאנצען
וועזען, מיט יעדען טראפען חיות וואס ס'איז דא אין אַ מענשען.
נאָר אזאָ אויפפאסונג איז די ריכטיגע. נאָר זי קען מאַכען אַ
מענשען בעסער. „א מאן, וואָס קען נישט די וועלט טיעפער, איידער
די וויסענשאפט פיהרט איהם, וועט קיין מאָהל נישט פערשטעהן
דאָס ווען דער מענש מיט אַ נייסטיגער זעהונגס־קראַפט געפינט
אין די ערשיינונגען פון דער נאטור. פאַר דעם איז דאָס וואָסער
נישט נאָר אַ מיטעל צו וואַשען זיינע גליעדער, נאָר זי רייניגט אויך
זיין האַרץ, ווארום זי ריהרט זיין נשמה. די ערד שטיצט נישט נאָר
זיין קערפער, נאָר זי מאַכט פֿרעהליך זיין געמיט, ווארום איהר
בעריהונג איז מעהר איידער אַ פיזישע בעריהונג — דאָס איז
אַ לעבעדיגעס דאָזיין. ווען אַ מענש אַנערקענט נישט זיין קרובה־
שאפט מיט דער וועלט, לעבט ער אין אַ תפיסה, אַרומגערינגעלט
מיט ווענדן וואָס זיינען איהם פֿרעמד. ווען אַ מענש בעגעגענט
דעם אייביגען נייסט אין אַלע זאַכען, איז ער פֿריי, ווארום דאָן
ערשט ענטדעקט ער דעם פֿולען זין פון דער וועלט, אין וועלכער
ער איז געבוירען, דאָן געפינט ער זיך אַליין אין פֿאַלשטענדיגער
וואהרהייט, און די האַרמאָניע צווישען איהם און אַלעם איז פֿאַל-
קאמען.“

די דאזיגע האַרמאָניע איז פֿאַר טאָגאַר'ן אַ ק א נ ק ר ע ט ע
א י ב ע ר ל ע ב ו נ ג, און זי נישט דאָס דעם בעזונדערען קלאַנג
צו זיינע לייערער.

האַרמאָניע מיט דער נאטור מיינט אין דער זעלביגער צייט
האַרמאָניע מיט גאָט, ווארום גאָט איז אין דער נאטור און די
נאטור איז אין גאָט. געזאנגען און תפלות צו גאָט זיינען גע-

זאנגען צום קאסמאס, צום אייביג-פליסענדען, ריטמישען טאנץ פון דער שעפפונג; טאנצאר'ס ליעדער ווערען וועלט-געזאנגען, הימען צו דער גרויסער קראפט פון לעבען, וואס פולסירט אין אונזעהליגע פארמען.

הארמאניע מיט דער נאטור מיינט אבער — פרייד. אין דער אידישער שפראך איז ניטא אזא שטארק ווארט, וואס זאל ענט שפרעכען די העברעאישע „דיצה“, „חרוה“, „גילה“ און דעם שוואך-כערען ענגלישען „דזשאי“. און גראד אט די שטארקע, טיפע איר בערפליסענדע פרייד מיינט טאנצאר, ווען ער רעדט וועגען פער-אייניגונג מיט דער נאטור:

„ליכט, מיין ליכט, ליכט וואס פילט די וועלט, ליכט וואס קושט דאס אויג, ליכט וואס מאכט זיס דאס הארץ!
א, דאס ליכט טאנצט, מיין פריינד, אין דעם מיטעל-פונקט פון מיין לעבען: דאס ליכט בעריהרט, מיין פריינד, אלע סטרונגעס פון מיין ליעבע: דער הימעל עפענט זיך, דער ווינד יאגט ווילד, געלעכטער שפאנט איבער דער ערד. די ימים פון ליכט, לייען און זשאסמינען שווימען ארויס אויף דעם רוקען פון ברייטע כוואליעס ליכט. דאס ליכט איז צושאטען אין גאלד אויף יעדען וואלקען, מיין פריינד, און עס שפרייט עדעלשטיינער אהן א שיעור. פרעהליכקייט טאנצט פון בלאט צו בלאט, מיין פריינד, און שמחה אהן א גבול. דעם הימעל'ס טייד האט פער-פלייצט זיינע ברעגען און דער מבול פון פרייד איז אי-בעראל“.

עס דאכט זיך אמאל אויס, אז דאס איז א קינדערשע פרייד. טאנצאר איז אפט אזוי איינפאך און אזוי אויפריכטיג און ענט-ציקט, ווי א קינד. אט די קינדערשע נשמה ווייסט אבער פון וועהטאג און פיין אויך. זי ווייסט פון אלעס. ניט מעהר, וועהטאג און פיין זיינען א טהייל פון דער וועלט, דארף מען זיי נעהמען מיט פרייד. וועהטאג און פיין און שמערץ מאכען די פרייד נאך שטארקער, נאך בעצווינגענדער, נאך טיפעער, פרייד איז אין אלעס. פרייד בעשאפט אלעס.

צונויפגעשמאלצען מיט דער גאנצער וועלט. זי איז הארמא-
ניזירט. דעריבער איז די ליידענשאפט נאטירליך. דעריבער
איז אלעס שעהן און וויכטיג.

„איד לויף ווי א מוסקוס-הירש אינ'ם שאטען פונ'ם
וואלד, ווילד פון זיין אייגענעם אראמאט.
די נאכט איז א נאכט פון מיטען מאי, און דאס ווינ-
טעל איז א ווינטעל פון דרום. איד פערליער מיין וועג
און איד וואנדער, איד זוף וואס איד קען ניט געפינען, איד
געפין וואס איד האב ניט געזוכט.
פון מיין הארץ קומט ארויס און טאנצט דאס בילד פון
מיין אייגענעם פערלאנג.
די גליהענדע זעהונג שווימט צו.
איד וויל זי האלטען פֿעסט, זי אנטלויפט און נארט מיך
אוועק.
איד זוף וואס איד קען ניט געפינען, איד געפין וואס איד
האב ניט געזוכט“.

„ליעבע, איינפאך ווי א ליעדעל“ — זאגט טאנאר אין איין
פלאץ. און עס איז טאקי דא ביי איהם צייטענווייז אזא איינ-
פאכע, פרישע, זעלבסטבעוואוסטע, יוגענד-שטראהלענדע ליעבע,
אז עס איז פערשטענדליך, פארוואס זיין פאלק זינגט די ליעדער
איז פערל ביי דער ארבייט, אין גארטען, ביים טייד, אויפ'ן מארק.
ווי זאל מען ניט אויסלערנען אויף אויסוועניג אזא געזאנג?

„הייליגער פאטער, פערגעב אונז צוויי זינדער. פרייה
לינגס-דווינדען בלאזען היינט אין ווילדע ווירבעלס. פֿעריא-
גענדיג שטויב און טויטע בלעטער, און געגען זיי איז דיין
מוסר אומזיסט.“

זאג ניט פאטער, אז לעבען איז הכל הכלים.
ווארום מיר האבען שלום געמאכט מיט'ן טויט אויף
א ווייל און עטליכע אראמאטישע שטונדען זיינען מיר ביידע
געווען אונשטערבליך.

ווען דעם קעניג'ס חיל זאל קומען און אנפאלען אויף
אונז מיט א מאכט, וואלטען מיר נאר טרויעריג געשאקעלט

אונזער קאפ און געזאגט: „ברידער, איהר שטערט אונז. אויב איהר מוזט שוין שפיעלען אייער ליארמענדע שפיעל, געהט און קלאפט מיט'ן געוועהר אנדערשוואן. ווארום נאך אויף עטליכע קורצע מאמענטען זיינען מיר געווארען אונז-שטערבליך.

אפט איז די ליעבע אויסגעמישט מיט פיין. ליעבע און די ענד פון ליעבע זיינען אזוי נאָהענט. ליעבע און וועה אזוינע לייב-ליבע שוועסטער. ליעבע און טויט — ניט נאָר ווייט. אין ליעבע, ווי אין פרייד, קלינגען דעריבער צוזאמען אלע סטרונעס, הערען זיך אלע אַקאָרדען. סוף כל סוף קען ליעבע אויף ניט בעפריידיגען, ווייל זי קען ניט געבען די אונענדליכקייט — און נאָר אין אונז-ענדליכען איז לעבען און ריינקייט. „ליעבסטע, מיין האַרץ בענקט ביי טאָג און ביי נאַכט נאָך אַ בעגעגעניש מיט דיר, נאָך אַ בעגער געניש, וואָס איז ווי דער אל-פערשלינגענדער טויט. ריים מיך אוועק, ווי אַ שטורעם; נעהם אַלצדינג, וואָס איד פערמאָג; ברעד אויף מיין שלאָף און נעהם אַרויס פון איהם די חלומות, רויב אוועק פון מיר מיין וועלט. אין דער לעצטער לעדיגקייט, אין דער לעצ-טער נאָהנטקייט פון גייסט לאַמיר ביידע ווערען איינס אין שעהנ-קייט“.

אבער איז דאָס דאָ, אויף דער וועלט, אונמעגליך. און סוף כל סוף פערשווינדט די ליעבע, זי פערקלינגט, ווי אַ טאָג, זי לענט צונויף איהרע פליעגעל, ווי אַ שעהנער פויגעל וואָס וויל רוהען נאָך אַ פּלוג אונטער'ן הימעל.

ליעבע ענדיגט זיך — און דער שמערץ איז זיס. לעבען ענד-דיגט זיך — און ס'איז אויף קיין שרעק ניטאָ. וואו ס'איז דאָ לעבען, דארט איז דאָ טויט. כדי ס'זאל זיין לעבען, מוז זיין טויט, ווער ס'האָט ליעב דאָס לעבען, דער טאָר ניט פיינד האַבען דעם טויט. „ווייל איד האָב ליעב דאָס לעבען, ווייס איד, אַז איד וועל ליעב האַבען דעם טויט אויף“, — זאָגט ראבינדראנאטה טאָגאר. און סוף כל סוף איז דאָד קיין טויט גאָר ניטאָ. מענשען פער-שווינדען, אבער דער אייביגער שטראם פון לעבען פליסט ווייטער און ווייטער. איינצעלנע מענשען געהן נאָר אוועק, געזעגענען זיך מיט דער וועלט, ווי וואַנדערער, וואָס געהען פארביי.

„איד האב גענומען אבשייד. זאגט מיר אָדע, מינע ברידער. איד נויג זיך צו אייך אלע און געה אָוועק. אט האט איהר די שליסלען פון מיין טיהר, — איד גיב אויף יעדעס רעכט אויף מיין הויז. איד בעט נאָר די לעצטע פריינדליכע ווערטער פון אייך. מיר זיינען געווען שכנים אַ לאַנגע צייט, אבער איד האב גענומען מעהר ווי איד האב געקענט געבען. איצט ווערט טאג, און דער לאַמפּ, וואָס האט בעלויכטען מיין פינסטערסטען ווינקעל, געהט אויס, מ'האט מיד גערופען — און איד בין גרייט אין וועג“.

לעבען, קאָסמאָס, נאַטור, שעהנקייט, ליעבע, טויט — דער קרייז איז געענדיגט. איין רינג פעהלט — דאָס קינד. מיר דאָר פּען נאָך דערמאָנען די קינדער-ליעדער פון ראבינדראָאָטה טאַנאַר. עס איז זעלבסטפערשטענדיק, אז אַ מאַן מיט אַזאַ שטאַרקער ליעבע צו נאַטור און צו שעהנקייט האָט ניט געקענט פאַרבייגעהן די קינדער. אַ גאַנצער בוך פון זיינע ליעדער אין ענגלישער איבער-זעצונג איז געווידמעט די קינדער. דאָס זיינען וואונדערבארע ליעדער. אַ איינפאַכקייט און אַ טיעפקייט, וואָס ס'איז נישטאַ זייער גלייכען. אַ פּילאַזאָפּישע שטימונגס-גאַמע און אַ שטאַרקע, געזונדע, אַפּערהערציגע ליעבע צו די קליינע, — די „קנאַספּען פון לעבען“. „אויף דעם ים-ברעג פון ענדלאָזע וועלטען בעגעגענען זיך קינדער. דער ברייטער הימעל אונבעוועגליך איבער די קעפּ, און דער אומרוהיגער ים איז רוישענד. אויף דעם ים-ברעג פון ענדלאָזע וועלטען בעגעגענען זיך קינדער מיט אויסרופען און טענץ“. זיי זיינען די טרענער פון לעבען. זיי זיינען דער טריאומף פון לעבען. זיי זיינען דער העכסטער אויסדרוק פון לעבענ'ס שאפענדע קרעפּ-טען. זיי זיינען דער זיסעסטער סוד פון אלע סודות.

„דער שלאָף, וואָס שוועכט אויף בייבי'ס אויגען, — ווייסט ער, פון וואָנען ער קומט? יא, ס'איז דאָ אַ קלאַנג, אַז אין פּער'כשופ'טען ווינקעל, צווישען דונקלע וועלדער, קוים בעלויכטען מיט'ן שיין פון קלייניקע גליהווערים, הענגען צוויי שעמעוודיגע קנאַספּען פון צויבער. פון דאָרט קומט דער שלאָף צו קושען בייבי'ס אויגען.

דער שמייכעל, וואס שיינט אויף בייבי'ס ליפען — ווייסט ווער פון וואנען ער קומט? יא, ס'איז דא א קלאנג, אז א יונגער בלאסער שטראהל פון דער שטייגענדער לבנה האט בעריהרט דעם ראנד פון א פערשווינדענדען הערכסט-וואלקען, און דארט איז צום ערשטען מאל געבוירען געווארען דער שמייכעל, אינ'ם טרוים פון א טהויגעוואשענעם מאר-גען — דער שמייכעל, וואס שיינט אויף בייבי'ס ליפען. די זיסע וויכע פרישקייט, וואס בליהט אויף בייבי'ס גליעדער — ווייסט ווער וואו זי איז געלעגען פערבארגען אזוי לאנג? יא, ווען די מוטער איז געווען א יונג מיידעל. איז זי געלעגען אין איהר הארצען און אנגעפילט עם מיט דעם שטילען סוד פון ליעבע — די זיסע, וויכע פרישקייט, וואס האט זיך צובליהט אויף בייבי'ס גליעדער.

און עם איז נאטירליך, אז דער דיכטער איז מקנא די קינדער פאר זייער קינדערשען וועלט-געפיהל. מיט זיי ריידען שטערען, צו זיי לאזט זיך אראב דער הימעל און קוקט זיי אין פנים אריין מיט זיינע אומגעלומפערטע וואלקען. זאכען, וואס זעהן אויס שטום און טויב, קומען צוקריכען צו זייער פענסטער און ברענגען זיי קאלירענדיגע שפילכלעד. אין די קינדער'ס געדאנקען מאכט דער שכל לופט-שלאנגען פון די לאגישע געזעצען און לאזט זיי פליהען, און דער אמת בעפרייט די פאקטען פון זייערע קייטען. איז דאך יעדער וואהרער דיכטער — א קינד אין געוויסע מאמענטען.

* *
*

פאר מיר איז ראבינדראנאטה טאגאר דער אידעאל פון א דיכ-טער. טיעף — און דאך איינפאך. א מאן מיט הויכע און גרויסע געדאנקען — און מיט א בעזונדערער ריהרענדער נאהנטקייט צום לעבען. א הארץ פול מיט די אומרוהיגסטע, געגענזעצליכע געפיהלען — און אנ'אויסדרוקס-פארם אזוי הארמאניש און חנ"עוודיג און נאטירליך, ווי א ווארימער מארגען-גרום פון א זינג-פויגעל.

איד האב מיט מיין ארימען פראזאאימען אידיש ניט געקענט איבערגעבען אפילו ראבינדראנאטה טאגאר'ס ענגלישע איבער-זעיינגען. יענע זענען אויך אין פראזע, אבער די פראזע איז א זינגענדיגע, א מוזיקאלישע. יעדעס ווארט איז אויף זיין פלאץ, איין ווארט קען ניט פערביטען ווערען אויף א צווייטען — און אלעס צוזאמען האט א מערקווירדיגען ריטם, וואס ניט איבער די שטימונג און דעם גייסט פון דעם אינהאלט. כדי איבערצוגעבען דאס איז אידיש וואלט מען געדארפט האבען א גרויסען מייר סטער — און איד וואונדער זיך, פארוואס טהוען דאס ניט אונזערע אידישע דיכטער.

און דאך זיינען די ענגלישע איבערזעצונגען — געמאכט פונ'ם דיכטער אליין — נאר א שאטען פון דעם בענגאלישען אריגינאל. מענשען וואס קענען בענגאליש זאגען, אז אין אריגינאל זיינען די ליעדער וואונדערבאר אין סטיל, סטרוקטור, ריטם, פינקייט, דע-ליקאטע שאטירונגען פון שפראך.

אבער דאך, גלויב איד, איז די שפראך ניט דער עיקר אין טאגאר'ס ליעדער, אפילו ניט דאס וויכטינסטע. דער עיקר איז טאגאר אליין — דער מאן וואס האט אזא מערקווירדיגען געפיהל פון לעבען, דער הייליגער, וואס האט געקענט גובר זיין דעם וועה און דעם טויט און בלייבען אומשולדיג ווי א קינד. ער איז דער וואהרער דיכטער. ער איז פערשיידענארטיג. זיינע שטימונגען בייטען זיך אפט. זיינע אויערען פערנעמען דעם שטילסטען אבקלאנג פון ערגעץ ווייטע פערשווינדערנע טריט. ער האט אזוי ליעב צו שמועסען מיט'ן וואנדערער, וואס געהט פארביי. ער האט אזוי ליעב צו מאלען די יונגע מיידעל, וואס האט געווארט אויף איהר גליק און ווארטענדיג אנטשלאפען געווארען און ניט בעמערקט, ווי דאס גליק איז פארבייגעגאנגען און אוועק.

און ער איז דערביי אזוי פרעהליך! אזוי אָנגעזעטיגט מיט פרעהליכקייט, אזוי ענטציקט פון א קלייניגקייט, וואס איז גע-וואלטיג גרויס. אזוי פיעל מיט שפיעלעריי, מיט פריינדליכען קא-טאוועס, מיט געלעכטער, מיט שמויכלען.

און ער פיהלט נאכאנאנד די טיעפע אַבגרונדען פֿון לעבען

אונטער זיד. און אפילו ווען זיין געלעכטער פערעלט זיד און ער פלעכט א קרענצל בלומען אנצוטהאן אויף זיין שטערען און ער הערט דאס רוישען פון ווינד, וואס טראגט אומרוהיגע שאפונגס-קראפט אין זיד, — הערט ער ניט אויף צו פיהלען דעם אטהעם פון אט די טיעפע, אונענדליכע אבגרונדען.

און ניט דאס איז דער עיקר. דער עיקר איז טאגאר'ס אט-מאספערע, אט דאס אונבעשטימטבארע „עטוואס“, וואס רינגעלט ארום אלע זיינע ווערק, וואס געהט מיט זיי, ווי א ריח מיט א בלום, ווי א פארב מיט א געגענשטאנד. אט דאס איינציג-ארטיגע, אינ-דיווידועלע, טאגאר'שע, וואס שיינט פון יעדער שורה זיינער און וואס מאכט יעדע שורה פאר א פרייד, א גליק, א נייסטיגען נחת-רוח.

דאס איז דאס געניאלע אין טאגאר'ן.

(1916)

